

เรื่อง

การฝังรากฐานพระพุทธศาสนา

ลงทบทวน “คูบัว”

อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สมัย

พระเจ้าอโศกมหาราช ถึง พระเจ้ากนิษกะ ๔
ด้วยความช่วยเหลือ

จาก พ.ศ. ๒๗๓-๗๐๓

จาก

โดย

มูลนิธิราชประชานุเคราะห์แห่งประเทศไทย

นายพร้อม สู้ทัศน์ ณ อยู่ธยา

อดีต กรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ประจำจังหวัดราชบุรี

ผู้เขียนเรื่องพระพุทธศาสนา กับปฏิกายกรรมวิทยา และพระเครื่อง
หรือพระพิมพ์ สมัยสุโขทัย และ พระพิมพ์ พระเครื่องกลางของไทย ฯลฯ

พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ส่งวนลิขสิทธิ์)

แพรวพิทยา

716-718 วิทยุสงฆา

พระนคร

PRAE PITTAYA

Tel. 24283

P.O. Box 914

ผู้พิมพ์จำหน่าย

เล่มละ ๒๕ บาท

พิมพ์ที่โรงพิมพ์เจริญธรรม ๑๖๐ เสาชิงช้า ถนนบำรุงเมือง พระนคร
นายการุณ สกุลรัตน์เจริญ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๑ โทร ๒๕๒๔๒

การส่งวนลิขสิทธิ

อนุสนธิจากข้าพเจ้าได้ตั้งมูลนิธิขึ้น ณ วัดราชประดิษฐ
วังสระปทุมมัย จังหวัดพระนครแล้วขอ นิธิ “ปราณี อนุสรณ์”
คณะกรรมการจัดพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ในครั้งต่อไป ให้ท่านผู้ที่มีความ
ประสงค์จะทำการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ต่อไป ได้โปรดกรุณาติดต่อ
ขออนุญาตทำการพิมพ์จาก ท่านเจ้าอาวาส วัดราชประดิษฐ์ฯ
ผลประโยชน์ในการที่จะได้จากการพิมพ์หนังสือนี้ ขอให้ท่าน
มูลนิธิ ดังกล่าวแล้วข้างต้น เพื่อเป็นประโยชน์ในการทุนบำรุง
พระพุทธศาสนาต่อไป ขอให้มูลนิธิดังกล่าวนี้ จงเป็นพลวปัจจัย
ให้แก่ ปราณี สุทัศน์ ณ อยุธยา ไปบังเกิดในสุชาติภพ สอด
ปณิธานของข้าพเจ้าทุกประการเทอญ.

พร้อม สุทัศน์

บ้านเลขที่ ๔๗ ซอยเจริญใจ พระโขนง

หลังโรงเรียนเกษมพิทยา จังหวัดพระนคร

คำนำ

หนังสือเรื่อง “การวางรากฐานพระพุทธศาสนาในทบาม
คูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เป็นการพิมพ์ครั้งที่ ๒ ซึ่งระยะ
อันสั้นในการพิมพ์ครั้งนี้ได้รับความสนใจจากท่านผู้ใด
จะศึกษา เรื่องโบราณวัตถุและเรื่องอันเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา
เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นที่น่ายินดี ที่ได้เห็นคนไทยเรามาความ
สนใจเกี่ยวกับเรื่องราวของพระพุทธศาสนา แต่ก็เป็นที่น่าเสียดาย
ว่า พระพุทธศาสนาของเราได้อุบัติขึ้นในดินแดนของสุวรรณภูมิ
ซึ่งเป็นของเรานี้ ไม่มีโบราณวัตถุชิ้นใด ที่จะสื่อให้เห็นได้ว่า
เมื่อพระมหาเถระสัมณทูตได้จาริกออกจากดินแดนอาณาจักรอินเดีย
สมัยพุทธกาลนั้นจนกระทั่งถึงสมัยเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่ง
พระโสณะเถระกับพระอุตตระเถระเดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ยังสุวรรณประเทศนี้ มีโบราณวัตถุสิ่งใดดำรงคงอยู่เหมือนใน
ประเทศลังกาไม่ และเราก็น่าจะเชื่อกันว่า พระมหาเถระทั้งสองนั้นได้
เดินทางมาสู่แหลมทองนี้ทางดินแดนตอนใต้ของประเทศไทย บัดนี้
นับแต่เมืองตะกั่วป่าบัดนี้ขึ้นมาตามลำดับและได้แผ่ไพศาลไปทาง
ด้านตะวันออก และไปจับกับทางด้านเหนือของไทย ณ บัดนี้
แต่ก็ไม่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่สลักสำคัญเหลืออยู่เท่าไร
พระพุทธศาสนาได้มามีบทบาทสำคัญเป็นหลักมั่นคงตลอดมาตราบ
เท่าทุกวันนี้จึงเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง ถ้าพียงแต่เราหามันขึ้นมา

ว่า พระพุทธเจดีย์นครปฐมนั้นมีลักษณะรูปาตรัคว่าแต่โบราณกาลมาแต่อย่างเดียวกันนี้ จึงเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะภูมิใจและมั่นใจได้มากนัก นอกจากจะถือเอาว่า ไม่มีพระสถูปเจดีย์ ณ ที่ใดที่จะมีความเก่ากว่าพระสถูปเจดีย์ ณ ปฐมเจดีย์เท่านั้น ซึ่งผู้เขียนเองยังนึกอยู่เสมอว่า ถ้าเราได้ทำการตรวจค้นกันอย่างจริงจังในดินแดนภาคนี้แล้ว เราอาจจะได้ความรู้ และโบราณวัตถุที่เก่ากว่าพระพุทธเจดีย์นครปฐมเจดีย์ออกก็ได้ ทั้งนี้เพราะเส้นทางการคมนาคมในสมัยเมื่อ พ.ศ. ประมาณ เกือบ ๓๐๐ ปี แห่งพระพุทธศาสนาในครั้งจะอยู่ทางด้านใกล้กับภูเขาชายเขตแดนด้านตะวันตกของแหลมทองนี้ก็ได้ แม้ว่าเราจะถือเอาว่า คูบัวหรือนครปฐมบัดนี้เป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดหลักฐานทางพระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิก็จริง แต่เราก็ยังค้นหาหลักฐานสมัยเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชส่งพระโสณะเถระกับพระอุตตระเถระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนส่วนแหลมทองนี้ไม่พบ หรือมีเท่าเทียมกับที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งพระมหินทรกับคณะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลังกาสยามเดียวกันนี้ได้ และทั้งยังไม่สามารถจะวินิจฉัยได้ว่า เป็นเพราะเหตุใด ทำไมจึงไม่มีโบราณวัตถุหรือตำนานอันใดที่จะปรากฏเป็นหลักฐานได้ดีกว่าเท่าที่มีอยู่ หรือเรื่องราว หรือประวัติในการเดินทางมาสู่สุวรรณภูมิของพระมหาเถระทั้งสองนั้นซึ่งมีความสำคัญในทำนองเดียวกัน และในดินแดนส่วนนี้ก็มีควมใหญ่โตกว้างขวางเพียงพอที่จะรับเอาพระพุทธศาสนาในขณะนั้นไว้ได้ โดยมีได้ปรากฏว่าได้มีการสงครามในทางอิทธิทธิหรือ

คำสอนผิดแผกแตกต่างกันเลย และหนทางระหว่างอินเดียน
 ตอนใต้ด้านตะวันออกกับดินแดนด้านสุวรรณภูมิก็ได้ไกลกันจนไม่
 สามารถจะมีการติดต่อกันได้ ซึ่งปรากฏเสียออกด้วยซ้ำว่าการ
 ติดต่อกับชาย และมีการไปมาและนำลัทธิศาสนาอื่นๆ เข้ามา
 ในดินแดนส่วนน้อยแต่เดิมบ้างแล้วด้วย โดยมีได้รังเกียจเคียด
 ฉันทกัน

ทุกวันนี้ เราได้ทราบกันแต่เพียงว่า ดินแดนสุวรรณภูมินั้น
 อยู่ในจังหวัดสุพรรณ มีร่องรอยของเมืองสุวรรณภูมิเดิมคงทับกัน
 อยู่ และเราก็มายกให้เมืองนครปฐมเป็นดินแดนสมัยนั้น และ
 เรียกกันว่าทวารวดี หรือออกนัยหนึ่งกว่าเมืองนครปฐมหรือ
 ตรงที่พระปฐมเจดีย์ตั้งอยู่บัดนี้เป็นเมืองหลวงของสมัยอาณาจักร
 สุวรรณภูมิหรือทวารวดี แต่เราก็ให้ระยะเวลาของการที่
 เราได้ขุดค้นโบราณวัตถุที่พบนั้นว่าอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๕ เป็น
 อย่างสูง หรือเท่าที่พบหลักฐาน ส่วนมากก็อาจอยู่ในสมัยคุปตะ
 เป็นส่วนมาก ที่จะก่อนสมัยคุปตะขึ้นไปนั้นมียุคยังไม่เป็นที่
 มั่นใจนัก อันเกี่ยวกับพระพุทธรูปของสมัยอมรวดี เป็นต้น ยังไม่
 ถึงขนาดที่จะหาชัดได้ว่า โบราณวัตถุสมัยเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราช
 ส่งสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมินั้นมี
 อะไรบ้างเป็นที่ยืนยัน เหมือนอย่างในลังกาที่เขามีสถานที่ มี
 โบราณสถานสมัยเมื่อพระมหินทากับคณะทูตทางพระพุทธศาสนาได้
 เสด็จไปถึง ได้ทรงแสดงธรรม และมีการสร้างศาสนสถานขึ้นใน
 ครานั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น แม้เราจะมีโบราณวัตถุสมัยหลังดีกว่า

ของลังกา แต่เราก็คงควรที่จะมีการสอบสวนค้นคว้าหลักฐานใน
 สมัยเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตมายังดินแดนส่วนนี้
 พร้อมกับทางลังกาด้วย ความจริงอาณาเขตของสุวรรณภูมิครั้งนั้น
 นี้จะอุดมไปด้วยป่าเขารกชด แม้เราจะชุดค้นพบโบราณวัตถุได้จาก
 บ้านคูบัว ตลอดขึ้นไปจนถึง อุทอง อันมีลักษณะบางอย่างคล้าย
 ของที่ชุดพบที่นครปฐมก็ตาม ก็ยังไม่เห็นผู้ใดยืนยันให้ความ
 เห็นว่า พระสมณทูตทั้งสองนั้นเดินทางมาอย่างไรถึงไหนก่อนหลัง
 วางหลักการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างไรบ้างหรือได้สร้างถาวร
 วัตถุอันใดไว้บ้างเมื่อเดินทางมาถึงดินแดนสุวรรณภูมิ ข้าพเจ้า
 เองก็ยังเห็นว่าแม้เราจะพบโบราณวัตถุบางชิ้นที่น่าจะเก่ากว่า
 นครปฐมในส่วนความคิดเห็นของข้าพเจ้าซึ่งมิใช่ นักโบราณคดีโดย
 แท้จริง แต่ก็ยังหาได้ปักใจแน่นอนว่าพระพุทธศาสนาในสมัยเมื่อ
 พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตมาเผยแพร่ในดินแดนส่วนนี้จะ
 วางรากฐานพระพุทธศาสนาในชั้นต้นลงเฉพาะตรงที่บ้านคูบัวไม่
 และในสมัยนั้นที่บ้านคูบัวนอกจากหาใช่บ้านคูบัวไม่อีกด้วย เพราะ
 กว่าจะเดินทางมาถึงตรงที่เรียกว่าบ้านคูบัวบัดนี้ จะต้องผ่านมาจาก
 ที่อื่นก่อนแล้วเป็นระยะทางมิใช่น้อย ก็คงจะต้องมีการเผยแพร่
 พระพุทธศาสนามาแล้วบ้างเป็นลำดับ และคงพักอาศัยอยู่ตาม
 อรัญวาสี (ป่า, เขา, ถ้ำ) ต่างๆ มาแล้วทก็ใกล้กับชุมชนชน
 สมัยนั้น ดังเช่นที่เราได้ชุดพบโครงกระดูกและเรามาตั้งข้อเรัยกกัน
 ว่าระยะก่อนประวัติศาสตร์เฉพาะสำหรับประเทศไทยเรา และที่
 พบหนักได้แก่ดินแดนทางจังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น แท้จริงแล้ว

เราน่าจะได้พบโครงกระดูกนับแต่ตามถ้ำ ตามชายเขาหรือใกล้
ลำน้ำลำห้วยนับแต่ทิวเขาถนนธงชัย ทิวเขาตะนาวศรี ใกล้กับ
ชายเขตแดนของอำเภอเบงกอล อันใกล้กับอินเดียโบราณมาแล้ว
ซึ่งเข้าใจว่าดินแดนอาณาเขตในครั้งนั้นอาจมีการติดต่อค้าขายกัน
บ้างแล้วด้วยซ้ำ

เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเป็นสิ่งที่สมควรที่สุดที่เราจะได้มีการตรวจ
สอบและตรวจค้นหาหลักฐานทางพระพุทธศาสนาในดินแดนส่วนนี้
ยิ่งกว่าส่วนอื่นก่อน เพื่อให้ได้มาซึ่งหลักฐานความแน่นอนอัน
เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาสมัยเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูต
มาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิว่า มีสิ่งใดที่ยังจะเหลืออยู่หรือไม่ เพราะ
เรายังหาได้มีการสำรวจตรวจสอบกันอย่างจริงจังนักไม่

การที่จะทำได้เกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ ก็น่าจะได้อาศัยความ
ร่วมมือจากท้องถิ่น ทั้งในการปกครอง และด้านวัฒนธรรมของ
ชาติ เพราะส่วนมากก็มีส่วนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นอยู่แล้ว
ชี้ให้เห็นความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และกวดขัน
ในเรื่องการขุดค้น หรือโยกย้ายโบราณวัตถุต่าง ๆ เหล่านี้ให้
เปลี่ยนสภาพและพื้นมอของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองไป และทางฝ่าย
กรมศิลปากรเองก็ควรจะได้หาหนทางให้โบราณวัตถุหรือโบราณ-
สถานเหล่านี้ได้ดำรงคงอยู่ จะโดยหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือส่วน
ราชการที่เกี่ยวข้องใด ๆ ก็ตาม หรือออกกฎหมายคุ้มครองให้
เข้มงวดขึ้น หรือตั้งเงินรางวัลให้แก่คนพบโบราณสถาน โบราณ-
วัตถุนั้น ๆ ตามความสำคัญของเรื่องเป็นกรณี ๆ ไป ดังเช่นประเทศ

อื่น ๆ เขาดำเนินกันอยู่ ก็จะสามารถทำให้ได้พบโบราณสถาน และวัตถุเพิ่มมากขึ้นนอกเหนือไปจากที่เราได้พบเมืองเก่าโบราณ จากแผนที่ทางทหารเป็นต้น ถ้าเราทำได้ดังนี้ ก็อาจหวังที่จะได้พบหลักฐานทางพระพุทธศาสนาสมัยเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชตั้งสมณทูตมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมินี้ ขึ้นแรกเราควรจะได้สำรวจตามเขาต่าง ๆ ทั่วท้อง เพราะขณะนี้เราก็มีหน่วยพัฒนาที่ต้องออกตรวจท้องที่กันอยู่แล้ว ข้าพเจ้าเคยรับราชการฝ่ายปกครองมากไม่เคยปรากฏว่าในท้องที่ใดได้มีการสำรวจตรวจสอบ ไม่ว่าจะเป็นป่าเป็นเขา นอกจากมีเหตุการณ์เกิดขึ้นจึงไป การสำรวจป่าและภูเขานี้ ควรจะถือว่าเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่ง เพราะย่อมเป็นแหล่งมรดก ชุมชนทั้งในยามปกติและยามสงคราม ซึ่งผู้รายชื่อใช้อาศัยหลบหลีกอยู่เสมอ จึงมีความสำคัญอยู่มากทั้งในด้านการทหารและการปกครอง จึงขอสนับสนุนให้ท่านผู้มีอำนาจทั้งหลายได้เห็นความสำคัญในสิ่งเหล่านี้ไว้ประการหนึ่งด้วย

อนึ่ง การตรวจสอบชุดค้นโบราณวัตถุ โบราณสถานใด ๆ ก็ดี ควรมีการรักษาสถานที่ทำการชุดค้นตรวจสอบแล้วนั้นด้วยจะด้วยจะประการใด ๆ ก็ตาม แล้วแต่ความเหมาะสม เพราะเมื่อชุดแล้ว ไม่มีการปกป้องรักษา ไม่ซักก็ต้องเสียเงินค่าชุดค้นอีก เพราะความรกริบด้วยต้นไม้ และเป็นช่องทางให้ผู้เลวทรามเห็นแก่ได้ลอบชุดเจาะค้นหาโบราณวัตถุอีก โดยมีความง่ายจนเพราะไปทำไว้ให้แล้วเป็นแนวทาง ซึ่งเรื่องเหล่านี้ส่วนมากก็ได้แก่ผู้ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับโบราณสถานนั่นเองเป็นส่วนมากที่เป็นผู้

ทำลายหรือเป็นสื่อชักนำให้มีการลักลอบขโมยชุดคันหรือช่วยเหลือ
 ให้ความร่วมมือแก่ผู้ทำการชุดคันหรือผู้มั่วอาชีพในทางแสวงหา
 โชคลาภในการนำเอาโบราณวัตถุต่าง ๆ ออกไปจากสถานที่ตั้งอยู่
 หรือแหล่งที่มาของโบราณวัตถุผู้หรือบันจุ นอกจากนั้นเกือบ
 จะเป็นที่เขาใจกันได้ว่า มีเจ้าหน้าที่บางคนให้ความช่วยเหลือร่วม
 มืออีกด้วย จึงเป็นสิ่งที่ควรจะได้รับการศึกษาว่า การที่เราค้นหา
 โบราณวัตถุต่าง ๆ อันควรจะมีเยี่ยงประเทศลัทธิบางนั้น ได้ถูก
 ผู้ร้ายดักกล่าวมาแล้วร่วมมืออยู่ด้วยนับแต่โบราณกาลมาจนบัดนี้
 และเป็นนิสัยอันเคยชินแก่การถือเอาทรัพย์สินตลอดมาอีกด้วย หนทาง
 ที่จะช่วยให้งานเหล่านี้บรรลุผลนั้น อาจต้องตั้งผู้ตรวจการฝ่าย
 ศิลปกรรมประจำภาคขึ้น และควรมีหน่วยงานขึ้นอยู่กับอำเภอ
 ต่าง ๆ ที่มีโบราณวัตถุตั้งอยู่ตามความสำคัญ เพราะจะถือเอา
 คึกฉาบการ อำเภอหรือจังหวัดมาเป็นหลักนั้นเห็นจะเป็นสิ่งที่พึงได้
 น้อยมาก หรือแม้แต่จะเหมางานนี้ให้กับหน่วยการปกครองโดย
 ตรงก็เห็นจะลำบาก เพราะท่านเหล่านั้นส่วนมากเป็นกระโถนทอง
 พระโรงอยู่แล้ว งานทองที่ท่านนั้นท่านก็ยังคงดูแลไม่ค่อยจะไหวอยู่
 แล้ว และยังไปท่องเที่ยวในอำเภอของท่านเองก็เกือบจะไม่ทั่วอยู่
 ทุกท่าน การที่จะมอบหมายงานนี้ให้ท่านรับเอาก็เห็นจะลำบาก
 ไม่เหมือนแต่ก่อน ๆ มาซึ่งมีงานไม่ล้นมือ และมีโอกาสได้ออก
 ตรวจทองที่โดยใกล้ชิด และสมัยก่อน ๆ เมื่อยังมีได้กฎหมายฝ่าย
 การพิพจน์ตราขบถคดีสถานอะไรเหล่านั้นออกมา ข้าพเจ้าเคย
 พบสิ่งของโบราณต่าง ๆ มีอยู่มากมายตามวัดวาอารามต่าง ๆ และ

ตามบุญสถานเก่า ๆ ครั้นพอยุบเลิกมณฑลเสีย ข้าพเจ้าได้มี
โอกาสได้ไปรับราชการตามจังหวัด ไปดูของโบราณต่าง ๆ ตาม
วัดบ้าง ตามโบราณสถานต่าง ๆ บ้างก็หมดไป แม้แต่เมื่อสมัยที่
ชุดคนเกยวกับเรื่องศุภวันก็ยังคงมีอยู่ โดยที่มิได้รักสิ่งเหล่านี้
ข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติประจำ
จังหวัดราชบุรี จึงได้มีโอกาสไปเก็บเอาที่เหลือจากเดนผู้ร้ายแล้ว
เอามารวบรวมไว้ที่ศาลากลางจังหวัดอีกบ้าง ตั้งใจว่าจะได้คิดหา
ช่องทางตั้งสถานพิพิธภัณฑ์ขึ้นก็มาเกิดเหตุให้ต้องเลิกคิด ซึ่งกรมศิลป
ากรเองก็ทราบอยู่แล้วว่าเป็นเพราะเหตุใด ดังนั้นเป็นต้น จึงขอ
เรียนฝากความคิดไว้กับท่านผู้สนใจในสมบัติของชาติซึ่งมีแต่จะ
สูญหายไปทุก ๆ วันนี้ ได้โปรดช่วยกันรักษา ให้สมกับพระมหา
กรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลนี้ ที่ทรงมี
พระราชดำริไว้ว่า แม้แต่อิฐเก่า ๆ ลี้กก้อนหนึ่งก็ยังเป็นสิ่งสำคัญ
ที่ควรจะต้องรักษาไว้เพื่อการศึกษา

อันที่จริงถ้าเราจะมาคิดว่าทำไมถึงอิฐเก่า ๆ ลี้กก้อนหนึ่งนั้น
จะเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาข้อนี้ ข้าพเจ้าไม่จำเป็นต้องพูดถึงเกี่ยวกับ
โบราณวัตถุ เพราะข้าพเจ้าก็มีความรู้ไม่มากนัก ที่มีในนักศึกษ
เกี่ยวกับโบราณคดี เป็นแต่เพียงนักรัก นักสะสมพระพุทธรูป
ประเภทพระบูชาและพระเครื่องคนหนึ่งเท่านั้น เศษเหล็กโบราณ
เศษสัมฤทธิ์โบราณ หรือเศษกระเบื้อง เศษอิฐโบราณย่อมมีส่ว
ประกอบความรู้ในเรื่องพระพุทธรูปหรือพระเครื่อง พระพิมพ์อยู่มาก
เราอาจสามารถเทียบเคียงเนื้อทองเหลือง ทองสัมฤทธิ์ เนื้อหิน

เหนืออิฐ เหล่านี้มีความเก่า ใหม่ ขนาดโต มีสภาพของการ
ผสมอย่างไร เป็นเนื้อผสมของสมัยช่างตระกูลใด มีดินมีจับขนาด
ไหน ระยะเวลาต่างกันอย่างไร เท่าใด เพราะเหตุใด และ
อะไร ๆ อีกมากมาย ยิ่งท่านที่เป็นนักสะสมพระพุทธรูปหรือพระ-
เครื่องพระพิมพ์ด้วยแล้ว ยิ่งเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งนัก เพราะการที่เราจะ
เรียนรู้ถึงเรื่องความเก่าใหม่อะไรเหล่านี้ บางอย่างเราไม่สามารถ
จะใช้วัตถุเพิ่มเติมช่วยได้จะทำให้เกิดความเสียหาย เราอาจใช้ทางธรณี
วิทยา ใช้ความชำนาญ ใช้หลักความรู้พิเศษ ช่วยเหลือ ฉะนั้น
สภาพของวัตถุที่มีความเก่าแก่เป็นสมัย ๆ จึงเป็นส่วนที่ช่วยให้ความ
เข้าใจของเราดีขึ้น โดยใช้การเทียบเคียงจากของเก่าตามอายุของ
วัตถุเหล่านั้น นี่เป็นส่วนน้อยของผู้ที่จะได้ประโยชน์แม้จากอิฐเก่า
ก่อนเดี๋ยว ยิ่งกว่านั้นท่านอาจสืบสาวต่อไปถึงที่มา หรือพงษาวดาร
หรือประวัติศาสตร์อันเกี่ยวข้องกับวัตถุนั้น ๆ ได้อีกด้วย เช่น เศษ
กระเบื้องถ้วยชามสักชิ้นหนึ่ง ท่านก็อาจค้นคว้าได้ว่าเก่าขนาดไหน
ทำขึ้นเมื่อใด อายุของเศษกระเบื้องนั้น และอาจได้ความรู้ยืดยาว
ต่อไปอีกในแง่มานุษยวิทยา หรือด้านานพื้นบ้านพื้นเมืองโบราณ
เหล่านั้นเป็นต้น และจะเป็นครูสอนท่านได้ดีกว่าบุคคลธรรมดาที่
บอกท่านว่า ต้องเป็นอย่างนั้นซิ เป็นอย่างนั้นซิ เพราะท่านได้เห็น
ของจริง มีสิ่งที่เทียบเคียงได้เป็นหลักฐาน

หนังสือเล่มนี้ ไม่มีความปรารถนาที่จะให้ท่านได้นำไปใช้
เป็นตำราสำหรับตำราอันใดในทางโบราณคดี เป็นแต่เพียงเพื่อเพิ่มความ
ทรงจำหรือความนึกคิดเพื่อให้ท่านช่วยกันคิดนึก ค้นหาสมบัติของ

ชาติและความรู้ทศวรรษจะรู้เพื่อความจริงซึ่งปกปิดมานานจนบัดนี้ เรา
 ก็ยังไม่รู้ว่าพระพุทธศาสนาอันเป็นหัวใจของชาติและเรานับถือกัน
 อยู่ทุกวันนี้ เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราได้อุบัติขึ้น
 แล้วในโลกนี้นั้น พระพุทธศาสนาก็ได้มีอยู่ในดินแดนส่วนนั้นแต่
 เมื่อใดดังตันทไหน มิอะไรเป็นหลักทศวรรษนับถือฟังได้ แม้ว่า
 ประเทศไทยเราจะถือเอาก่อนสมัยทวาราวดีเป็นสมัยก่อนประวัติ-
 ศาสตร์ของไทยเราก็จริง แต่ก่อนสมัยทวาราวดี คือก่อนพุทธศตวรรษ
 ที่ ๕ นั้นเรามีอะไรเป็นเครื่องสำแดงให้เห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาได้
 อุบัติขึ้นในดินแดนแห่งแหลมทองนี้แล้ว ดังเช่นประเทศลังกานั้น
 บ้าง ดินแดนส่วนนี้ก็กว้างขวางใหญ่โต การติดต่อทำมาค้าขายก็
 มีมานานกับประเทศอินเดีย อาจก่อนสมัยประวัติศาสตร์ของไทย
 เรา ไม่น่าจะมีอยู่เพียงพระเจดีย์ทรงกลมรูปบาตรคว่ำเฉพาะที่
 นครปฐมบัดนี้แต่เพียงแห่งเดียว และเราก็เชื่อว่าพระพุทธศาสนา
 จะเฟื่องมาพบพูนเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตมาเผยแผ่ใน
 ดินแดนส่วนนี้เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓ เราอาจจะเชื่อว่าพระ-
 พุทธศาสนานี้ได้อุบัติขึ้นในดินแดนแหลมทองนี้ก่อนไม่น้อยแล้ว
 แต่จะผ่านเข้ามาทางไหน เมื่อใด เป็นลัทธิภิกษุใด นั้นเป็นสิ่งที่
 น่าจะได้ศึกษาและค้นคว้ากันให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น แม้เราจะได้พบว่า
 มีดินแดนอันเรียกว่าสุวรรณภูมิอยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรี แต่เรา
 ก็มิอาจเอาสุวรรณภูมิอยู่ทางจังหวัดร้อยเอ็ด และศิลปวัตถุที่เรา
 พบกับเป็นของสมัยทวาราวดีนับแต่ด้านตะวันตกไปจนถึงด้าน
 ตะวันออกบางจังหวัด และเราก็ยังมีหลักฐานเกี่ยวกับพระพุทธรูป

ศาลาอยู่ในตำนานและพงษาวดารภาคเหนือ พงษาวดารโยนก
และนอกที่เป็นหลักอันควรยึดถือ

ทุกวันนี้ โดยการชู้ค้นของนักศึกษโหราณคดี เรายัง
แปลกใจที่ว่า สมัยศรีวิชัยนั้นมิได้อยู่ตามที่เราได้ศึกษากันมา
ก่อน เราได้พบโหราณวัตถุอันเป็นศิลปสมัยศรีวิชัยที่เมืองศรีเทพ
อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ เราได้ชู้ค้นพบกระดูกคน
โหราณซึ่งถือกันว่าเป็นสมัยก่อนประวัติศาสตร์หลายแห่งในดินแดน
ของประเทศไทยขณะนี้ เช่นกาญจนบุรี ลพบุรี อุดร เป็นต้น
ส่วนสมัยทวารวดี ก็มากมายหลายจังหวัด ไม่เพียงแต่ทางจังหวัด
นครปฐมเท่านั้นรวมทั้งจังหวัดเพชรบุรีด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้น ถ้า
เราได้มีงบประมาณค่าใช้จ่ายในการสำรวจตรวจค้นจะได้จากรัฐบาล
หรือองค์การ หรือจากสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เราเห็นเหมาะสมที่จะนำมา
เพื่อเป็นทุนในการใช้จ่าย ดังเช่นการหาเงินสร้างพิพิธภัณฑ์สถาน
ที่อยุธยา และสุโขทัยมาแล้วนั้น เราก็คงจะไม่ต้องรอเงิน
งบประมาณอันมีเพียงส่วนน้อย ซึ่งเรื่องเหล่านี้ย่อมขึ้นอยู่กับ
นโยบายของกรมศิลปากรที่ควรจะต้องหาทางช่วยตัวเองบ้างเหมือน
กัน และไม่ช้าแล้วทั้ง ปราศจากการดูแลเอาใจใส่ เพราะยังมี
มอกรมมากนักที่สมบัติของชาติเหล่านั้นอยู่ห่างเหินห่างตาของเจ้าหน้าที่
ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แม้ว่าโหราณสถานเหล่านั้นมีก้าน
ผู้ใหญ่บ้านปกครองดูแลอยู่แล้ว แต่เมื่อมีแต่ปากไม่มีการดูแล
ของนานกัมแต่ “ศูนย์” จึงเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาทางแก้ไข
อาทิเช่นที่บ้านคูบัว เมื่อชู้ค้นพบแล้วแล้วใจ แม้จะมีสำนักสงฆ์

อยู่ ก็ระบุไม่ใช่ ก็ทำให้ถูกรอคัน เจาะ ชะโมยเอาโบราณวัตถุ
ในสถูปเหล่านั้นไปได้อีก ได้ทราบว่ามีน้อย เพราะข้าพเจ้าได้ย้าย
เข้ามาอยู่เสียในกรุงเทพแล้ว ดังนั้นเสียตายนั่นไป และ
คงไม่ใช่เพียงหนี้ อาจมีอีกทั่วๆ ไป ซึ่งนักศึกษโบราณคดีได้
ไปสำรวจ ชุดค้นแล้ว เมื่อกลับมาแล้ว ก็มีผู้สมัครต่อไป ทั้งนี้
เพราะกลุ่มนักศึกษามันแต่ไปสำรวจตรวจค้น และใช้เงินส่วนตัวกับ
หน่วยของการหรือสมาคมไปปฏิบัติเป็นกรณีพิเศษ และก็เห็น
ชาวแคว้นๆ ว่าจะยุบเลิกเสียด้วยซ้ำ ก็เป็นหนี้เสียตายนพระบรม-
ราชาโหวาทกระแสดพระราชนัดดาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่
ทรงพระราชดำริว่า

“การสร้างอาคารสมัยนี้ คงจะเป็นเกียรติสำหรับผู้สร้าง
คนเดียว แต่เรื่องโบราณสถานเป็นเกียรติของชาติ อีรูปร่าง
แผ่นเดียวกันนี้ ที่เราควรจะช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุโขทัย
อยุธยา และกรุงเทพ ฯ แล้ว ประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย”

ข้าพเจ้า ขอขอบพระคุณต่อท่านที่ได้ให้ความรู้และเขียน
ข้อความไว้ในหนังสือต่างๆ ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวออกนามมาแล้วใน
หนังสือเล่มนี้ เพื่อท่านผู้อ่านที่สนใจจะได้เสาะแสวงค้นหามาอ่าน
ประกอบความรู้ความเข้าใจให้ได้ประโยชน์ในด้านการศึกษายุคกับ
เรื่องการวางรากฐานพระพุทธศาสนาลงที่บ้าน “คูบัว” อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี เพิ่มขึ้นอีก เพราะหนังสือที่ข้าพเจ้าเขียนขึ้นนี้ เพียง
เป็นเหตุที่นำไปให้เกิดการขุดค้นค้นแต่งโบราณสถานที่บ้านคูบัว และ
สิ่งที่ยังพอจะให้ความรู้เพิ่มเติมในการขุดค้นโบราณสถานตลอดจน

กระทั่งโบราณวัตถุบางชิ้นก็ไดมาจากหนังสืออื่น ๆ สำหรับประกอบ
เรื่องนั้นให้ได้อรรถาธิบายบริบทนอกเท่านั้น

อันคุณความดีของหนังสือนี้ก็มีอยู่ตรงที่ได้คัดข้อความจาก
ท่านผู้ทรงคุณวุฒิในด้านวิชาโบราณคดีมาลงประกอบไว้เพื่อการค้น
คว้าที่มา เพื่อการวินิจฉัยและช่วยกันค้นคว้าตลอดจนกระทำการ
รักษาสันถวนโบราณวัตถุนั้น ๆ ไว้เพื่อกุลบุตรศิษย์ของเราทั้งหลาย
ต่อไปในอนาคต เพราะสมบัติเหล่านี้มีแต่จะหมดไป เลือนไป
ทั้งโดยธรรมชาติ และโดยโยกย้ายไปเสียจากสถานที่เดิมอันขาด
การปกป้องรักษาอย่างเช่น เหมือนบ้านที่เราอยู่ หากขาดการดูแล
ประคับประคองให้สลายงาม ส่ออาดูหุสอาดตา ด้วยเหตุวัตถุอัน
เหมาะสมหรือต้นไม้ใบหญ้าอันออกดอกออกผลแล้ว มันจะเป็น
บ้านที่น่าอยู่น่าอาศัย เช่นใดก็ฉนั้น อนึ่ง ถ้าท่านผู้ใดมีความ
ปรารถนาที่จะชมพระพิมพ์สมัยต่าง ๆ พร้อมทั้งมีความต้องการ
ประการใด ตลอดจนความรู้ ท่านจะติดต่อได้ทางจดหมาย หรือไป
ชมได้ ยินดีที่จะแนะนำหรือชี้แจงให้ทราบเท่าที่มิอยู่ได้ทุกโอกาส

ขอความสุจริตใจจริงจงมีแก่ท่านผู้อ่านทุกท่าน

๙๗ ขอใจเจริญใจ พระโขนง พระนคร

พร้อม สุทัศน์ ณ อยุธยา

อดีตกรรมการสภากาชาดแห่งประเทศไทย

จังหวัดราชบุรี

คำนำ (ครั้งที่ ๑)

ความจริงหนังสือเรื่องนี้ ในชั้นเดิมข้าพเจ้ามิได้คิดเลยว่า จะเขียนขึ้น เพราะเป็นเรื่องทกกรมศิลปากรได้เขียนไว้ในการนำชม โบราณวัตถุสถานสมัยทวาราวดี ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรีแล้ว เมื่อ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๐๔ พร้อมทั้งการนำโบราณวัตถุที่ขุดพบใน สลึงต่าง ๆ มาตั้งให้ดูเส้นทางไปทัศนาวจรได้ดู และยังมีเจ้าหน้าที่ ทกกรมศิลปากรบรรยายข้อความอันควรรู้ควรฟังให้ได้ทราบที่มาของ โบราณวัตถุชิ้น ๆ ด้วยก็น่าจะเป็นการยุติลงได้ แต่ครั้นต่อมาเมื่อ ข้าพเจ้าได้อ่านข้อความในหนังสือเล่มนั้น และได้เห็นวัตถุโบราณ ซึ่งส่วนมากเป็นพระพุทธรูปดินเผาเข้า และไม่เหมือนกับที่กรม- ศิลปากรได้นำลงพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนั้น และได้รับทราบบันทึก การตรวจดูสถานที่โบราณสถานของท่านเจ้าคุณพุทธวิริยากร วัด สัตตนาถปริวรรต ซึ่งได้เดินทางไปตรวจดูเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ ได้มองเห็นรูปการณต่าง ๆ ของโบราณสถานบ้านคูบัว ชัดเจนยิ่งขึ้น และโดยที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปตรวจดูสถานที่ และโบราณสถาน แห่งบ้านคูบัว พร้อมกับคณะกรรมการจังหวัดบางท่านด้วย จึง ทำให้ข้าพเจ้าจำเป็นต้องเขียนเรื่องขึ้น เพราะถือว่า เป็นการ เหมาะสมเพื่อคนควาต่อไปอีก จนกว่าจะได้ความแจ่มชัดในด้าน ศิลปสมัยทวาราวดี และเมืองเก่าที่ไดตั้งอยู่ ณ บ้านคูบัวขณะนี้ว่า เป็นมาอย่างไรในสมัยโบราณกาล

การเขียนหนังสือเรื่อง ข้าพเจ้าเขียนขึ้นมาใช้นักเขียนอาชีพ เป็นการเขียนอย่างนักเขียนสมัครเล่น จึงยินดีที่จะรับฟังความคิดเห็นของทุก ๆ ท่านที่ทรงวิพากษ์คุณทางด้านศิลปกรรมหรือนักประวัติศาสตร์โบราณคดี พร้อมทั้งการตี และมีได้ใจหรือเจตนาที่จะหลบหลู่ ไม่เชื่อถือเหตุผลของท่านผู้เป็นนักโบราณคดีอันทรงคุณวุฒิมาแล้วเป็นอย่างดี ตลอดจนพระบรมครูคือ สมเด็จพระเจ้าพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้ทรงพระนิพนธ์เรื่อง “ตำนานพระพุทธเจดีย์” ไว้ก็ห้ามได้หรือแม้แต่เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ซึ่งทรงคุณวุฒิอยู่แล้วท่านเองเดียวกัน เพราะข้าพเจ้าเอง ที่ได้รับความรู้ความเข้าใจในงานด้านนี้ ก็ได้อาศัยความรู้ของท่านเหล่านั้น เป็นปัจจัย ฉะนั้นการเขียนเรื่องนี้จึงเพียงเป็นความคิดเห็นส่วนหนึ่งของผู้ปรารถนาดีต่อพระบรมพุทธุศาสนา และเป็นการแสดงออกในสิ่งที่อาจเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาค้นคว้าในเรื่องโบราณวัตถุและโบราณสถานของบ้านคูบัวต่อไป

การเขียนหนังสือเรื่องนี้ ย่อมเป็นพระกรุณาของพระบรมครูซึ่งได้กล่าวพระนามมาแล้ว และจากหนังสือเรื่องเมืองทองหรือสุวรรณภูมิของขุนศรีวิวัฒนอาณาจักร และหนังสือเรื่องการค้าของไทยสมัยโบราณของสำนักนายกรัชมन्दรี เป็นอย่างมาก จึงขอน้อมเกล้า ฯ ถวายความเคารพอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ และขอบพระคุณท่านผู้แต่งหนังสือดังกล่าวมาแล้วทั้งสามเล่มนั้นเป็นอย่างมาก ที่ได้ช่วยให้การค้นคว้าในการเขียนหนังสือเรื่องนี้ ได้มีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อย่างไรก็ดี ในหนังสือนี้มีได้กล่าวถึงเรื่องจดหมายเหตุต่าง ๆ ที่

ท่านขุนศิริวัฒน์อาณาทรได้กล่าวอ้างไว้ เพราะได้ใช้หนังสือของท่านขุนศิริวัฒน์อาณาทร อ้างไว้แล้วเป็นส่วนมาก หากท่านผู้ใดต้องการจะทราบละเอียดไปยังกว่าข้าพเจ้าได้เขียนไว้แล้ว โปรดหาหนังสือเรื่องเมืองทองหรือสุวรรณภูมิของท่าน ซึ่งพิมพ์เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๔๙๓ อ่านดูแล้วค้นคว้าต่อไปอีกตามความต้องการ

อนึ่ง สำหรับรูปพระพุทธรูป ซึ่งได้จัดพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้ เป็นพระพุทธรูปที่ได้จากบ้านคูบัว ซึ่งได้มีการขุดค้นกันมานานก่อนที่กรมศิลปากรจะได้ไปทำการขุดค้น ควรแก่การที่จะยึดถือเป็นหลักพิจารณาเกี่ยวกับโบราณสถานบ้านคูบัวนี้ บางชนที่เป็นของผู้เขียน ๆ ได้มอบให้คณะกรรมการจังหวัดราชบุรี เก็บรักษาไว้เป็นพิพิธภัณฑ์ของจังหวัด ซึ่งผู้เขียนได้รวบรวมไว้แล้วหลายสิบชิ้น โดยที่ผู้เขียนได้ขออนุมัติต่อกรมศิลปากรเพื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑ์จังหวัดขึ้น และได้รับอนุมัติจากกรมศิลปากรแล้ว ขณะนี้ชิ้นส่วนต่าง ๆ ได้รวบรวมเก็บไว้ ณ ที่ทำการศึกษาธิการภาค ๕ จังหวัดราชบุรี ส่วนรูปถ่ายต่าง ๆ นอกจากนั้น ข้าพเจ้ามิได้หามาถ่ายลงไว้ เพราะในหนังสือนำชมวัดดูโบราณสมัยทวารวดี ของกรมศิลปากรก็ได้พิมพ์ไว้ให้ดูและศึกษาค้นคว้าอยู่แล้ว ซึ่งท่านจะหาได้จากกรมศิลปากร หวังว่าหนังสือที่ข้าพเจ้าเขียนขึ้นนี้ คงจะเป็นประโยชน์แก่นักค้นคว้าและนักศึกษบ้าง เพราะความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานของชาติเราก็คง เราเพิ่งจะเริ่มศึกษาค้นคว้ากันในเวลาไม่นานมานี้ ภายหลังชนชาติอนามก จึงเป็นการ

สมควรอย่างยิ่ง ที่เราจะได้ทำการศึกษาค้นคว้ากันให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และขอวิงวอนให้รัฐบาลนี้ ได้โปรดเห็นความสำคัญของการค้นคว้า ในด้านศิลปกรรมของชาติไทยสมัยโบราณ โดยการเพิ่มงบประมาณ และตัวบุคคลให้มากยิ่งขึ้นกว่าเท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ก็จะเป็น พระคุณแก่ชาวไทยยิ่งนัก เพราะเราได้สูญเสียศิลปวัตถุอันเป็นของ ชาติไปเสียมากต่อมากและนานมาแล้วแก่นักศึกษาและค้นคว้าชาติ อื่น ๆ โดยไม่สามารถจะเรียกคืนมาเป็นของชาติได้อีก เป็นที่น่า เสียหายที่สุด

ในที่สุด ขอขอบพระคุณแก่ท่านผู้ให้ความรู้นอกเหนือไป จากหลักฐานที่มีอยู่และให้รูปถ่ายศิลปวัตถุที่อยู่ในหนังสือเล่มนี้ ตลอดจนการบันทึก การบอกเล่าในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่การเขียน เรืองน่อกรงหน่ง

นายพร้อม สู้ทัศน์

อดีตกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ

ประจำจังหวัดราชบุรี

บ้านเลขที่ ๔๗ ซอยเจริญใจ พระโขนง พระนคร

หลังโรงเรียนเกษมพิทยา (พระโขนง)

สารบัญ

ตอนที่ ๑

หน้า

คำนำการพิมพ์ครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓	๑—๒๐
บทที่ ๑ เรื่องเมืองไทยสมัยโบราณ	๑—๑๓
บทที่ ๒ เรื่องการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	๑๓—๒๓
บทที่ ๓ เรื่องการตรวจพบโบราณสถานที่บ้านคูบัว	๒๔—๓๘
บทที่ ๔ เรื่องสรุปการสำรวจ	๔๐—๕๒
บทที่ ๕ เรื่องชนิดของพระพุทธรูปที่ค้นพบ	๕๓—๖๓
บทที่ ๖ การสืบสวนเรื่องพระพุทธรูป	๖๒—๖๖
บทที่ ๗ บทสุดท้าย	๗๖—๑๒๘

ตอนที่ ๒

บทที่ ๑ ความเดิมเรื่องพระพุทธรูปเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ ก่อนพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตเข้ามาเผยแพร่	๑๓๐—๑๘๓
บทที่ ๒ เก็บเล็กผสมน้อยจากการขุดแต่งโบราณสถานบ้านคูบัว ของกรมศิลปากร	๑๘๒—๑๘๒
บทที่ ๓ สภาพของศิลปวัตถุสมัยทวารวดี ยุคหิน	๑๘๓—๑๘๘
บทที่ ๔ พระพุทธรูปทวารวดียุคหินและสมัยพุทธ	๑๘๘—๒๒๔
สุดท้าย ภาพถ่ายโบราณสถาน โบราณวัตถุที่ค้นพบและที่นำมา กล่าวถึงในหนังสือเล่มนี้	

ตอนที่ ๑

บทที่ ๑

เรื่องเมืองไทยสมัยโบราณ

เมื่อเราจะพูดกันถึงเรื่องเมืองโบราณ ซึ่งอาจตั้งอยู่ ณ บ้านคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ก็ควรจะย้อนไปดูแผนที่ของชาติไทยสมัยเมื่อเรียกกันว่าเมืองทองหรือสุวรรณภูมิ ของขุนศรีวิวัฒนอาณาจักร ซึ่งได้แต่งไว้เมื่อ ๒๔ เมษายน ๒๔๘๓ นั้นด้วย จะได้ทราบว่าชาติไทยในสมัยที่เรียกกันว่าสุวรรณภูมิ และเป็นเมืองที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตออกมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งนั้น ตั้งอยู่ที่ไหนอย่างไร เพราะดินแดนอันเรียกว่าบ้านคูบัวนี้ มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ครั้งนั้นด้วย และเราได้เรียกสมัยนั้นว่าเป็นสมัยทวารวดี แผนที่ได้นำมาแสดงไว้ ณ ที่นี้ เป็นแผนที่โดยอนุมาน ซึ่งไม่อาจตรงตามความเป็นจริงในสมัยนั้น เพราะบางตอนอาจเป็นทะเล แต่เราก็ไม่มีแผนที่ฉบับใดจะนำมาแสดงได้ดีกว่านี้ จึงจำเป็นต้องรับเอาแผนที่ได้อนุมานไว้นี้เป็นหลักไปก่อน ตามที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่องเมืองทองหรือสุวรรณภูมิ หน้า ๑๗๐ ของขุนศรีวิวัฒนอาณาจักร ได้พิมพ์ขึ้นไว้

และในแผนที่นั้นจะเห็นได้ว่า ไม่มีชื่อประเทศไทยเลย กลับปรากฏ
เป็นชื่อภาษาจีน และภาษาอันเดียวเป็นส่วนมาก อาทิเช่น ในลุ่ม
น้ำเจ้าพระยาสัณนิษฐานเรียกกันว่า แคว้นกิมหลิน ทางใต้มีเมือง
ตะโกลา ด้านตะวันออกมีอาณาจักรเจนละ อาณาจักรฟูนาน
อาณาจักรจัมปา ตอนเหนือจากแคว้นกิมหลินขึ้นไปถึงเมือง
กามลัنگ อาณาจักรบุหลัน เหนืออาณาจักรบุหลันขึ้นไป ถึงเมือง
ลิมเอียง ต่อไปทางตะวันตกของอาณาจักรบุหลัน มีแคว้นศรีเกษตร
ได้สุดลงมาจะเห็นได้ว่ามีเกาะใหญ่อยู่เกาะหนึ่งเรียกว่า สัววรรณ
ทวีป ซึ่งเกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัยหรือเมืองศรีวิชัย ถัดมา
ทางตะวันออก มีเกาะหนึ่ง ชื่อชวาทวีป ส่วนด้านทะเลก็มี
มหาสมุทรอินเดีย ทางด้านเมืองตะโกลา มีทะเลเดียวใช้ทางด้านใต้
ของอาณาจักรฟูนานหรือจัมปา ตามแผนที่อนันนบุรีเป็นแผนที่
ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๗ ถึง ๑๒

ในจดหมายเหตุของจีน ชาวอาณาจักรฟูนานนั้นเข้าใจว่า
เป็นญมเชื้อสายเขมร—มอญ แต่ความจริงแล้วอาณาจักรเหล่านี้ ก็
เป็นคนพวกเดียวกัน นับตั้งแต่นครศรีธรรมราชขึ้นมาจนถึงสุราษฎร์
ปัตตานี หรือจะเรียกว่าเป็นเชื้อสายมอญแทบทั้งหมดก็ว่าได้

ในหนังสือเรื่องเมืองทอง หรือสุวรรณภูมิ ของท่าน
ขุนศรีวิวัฒน์นันทาทร กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า ชาวกลิงค์หรือชาว
อินเดีย จะมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในแหลมทองโดยทั่วๆ ไปไม่เกินสมัย
พระเจ้าอโศกมหาราช เว้นไว้แต่สุวรรณภูมิ ซึ่งเชื่อได้ว่า มี
พ่อค้าชาวอินเดียมาตั้งรกรากทำมาค้าขายอยู่ก่อนสมัยพระเจ้าอโศก-

มหาราช และบ้านเมืองแถบอำมะตะบัน ไม่โบราณเก่าแก่ถึง
 ชนน ^๕ อนึ่งเชื่อได้ว่า ในเวลาพระโศณะเถระและพระอุตตระเถระ
 ออกมา แถบเมืองมอญยังไม่พบนเพทสมควรจะรับพระพุทศาสนา
 เมื่อเป็นเช่นนั้นบ้านเมืองที่เหมาะสมที่พระเถระทั้งสองควร จะมาก็คือ
 เมืองท่าที่แหลมมลายูหรือที่ศูนย์กลางอำนาจของบ้านเมือง ซึ่งเป็น
 เจ้าของตลาดสาเกตแหลมมลายูแน่ และที่เมืองนั้นคือ สุวรรณภูมิ

ท่านขุนศรีวิวัฒนอาณาจักร ได้กล่าวต่อไปว่า แต่ศูนย์กลาง
 อำนาจของดินแดนที่เป็นของเมืองตะโกลา (โบราณ) หรือตะกั่วป่า
 (ปัตตานี) จะอยู่ในแหลมมลายูใกล้ๆ กันหรือไม่ ขอนท่าน
 ขุนศรีวิวัฒนอาณาจักรกล่าวว่าไม่พบหลักฐาน แต่ก็มีเหตุผลสำหรับ
 พิจารณายู่บ้าง คือบ้านเมืองในแหลมมลายูนั่น เริ่มมีตำนาน
 ราวๆ พ.ศ. ๗๐๐ เราก็คงได้ทราบว่า ตกอยู่ในอำนาจของ อาณาจักร
 พูหน่า พักหนึ่ง ต่อมาในราว พ.ศ. ๑๓๐๐ ก็แตกแยกออกเป็น
 เอกราชหลายประเทศ แล้วก็กลับตกอยู่กับคนเชื้อสายชาวเกาะ
 สุมาตราซึ่งแผ่อำนาจขึ้นมาจนถึงเมืองเซมร ในชั้นหลังเมื่อชาติ
 ไทยตั้งตัวได้ อำนาจของไทยก็กลับแผ่ลงไปถึงสุดแหลมทอง
 การรับนับถือพระพุทศาสนานั้นก็เดิมมาก่อนที่เรียกกันว่าแคว้น
 สุวรรณภูมิด้วยซ้ำ และศาสนานั้น ก็เป็นนิกายสาวกยานรวม
 ทั้ง มอญ พม่า ไทย

หลักฐานทางฝ่ายอินเดียและเกาะลังกาว่า ภายหลังที่
 สมเด็จพระมุนีพระภาคเจ้าได้เสด็จเข้าสู่พระปรินิพพานแล้ว ๒๓๔ ปี
 ได้มีการทำสังคายนาขึ้นเป็นครั้งที่ ๓ เมื่อเสร็จแล้วพระเจ้าอโศก-

มหาราช กษัตริย์มคธในอินเดีย ได้ส่งพระโสณะเถระและพระ-
 อุตตระเถระมาประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแคว้นสุวรรณภูมินี้
 ส่วนการจะมาอย่างไร ปรากฏเพียงว่าสุวรรณภูมิเป็นเมืองหรือ
 แคว้นจตุรทิศ เมื่อเป็นเช่นนั้นถ้าเป็นอยู่เองจะต้องเดินทางมาทาง
 ทะเล จะมาชนที่ไหนอย่างไรไม่ปรากฏ ไม่มีจดหมายเหตุประกอบ
 เป็นแต่ทางเราได้ตรวจพบโบราณวัตถุที่เมืองนครปฐม แต่จะตั้ง
 เมืองชนทนครปฐมหรืออย่าไรไม่รู้ ที่ตรงนี้ได้ขุดพบพระสถูป
 หนึ่งองค์เป็นแบบบาตรคว่ำ (เหมือนพระสถูปที่เมืองลัญญี สร้าง
 ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช) มีกวางทำด้วยหิน มีวงล้อธรรมจักร
 ทำด้วยหิน แต่การที่เราจะยึดเอาเพียงโบราณวัตถุเท่านั้นเป็นเครื่อง
 สันนิษฐานแน่นอนว่า การประดิษฐานพระพุทธศาสนาครั้งแรกนั้น
 คือตรงนี้ จะเป็นที่แน่นอนหรือ แต่ขอรับว่าที่ตรงนั้นต้องเป็นทาง
 ของพระพุทธศาสนามาก่อน แต่จะก่อนที่ไหนหรือไม่อย่างไรเราจะ
 ต้องค้นคว้ากันต่อไป เพราะจดหมายเหตุจากจีนและของชาวโรมัน
 ฉบับสุดท้ายที่เขียนภายหลังรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชราว ๓๐๐ ปี
 ก็ว่า ให้พระโสณะและพระอุตตระ มาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ใน
 ดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งในภาษาที่จัดว่าเป็นดินแดนกิมหลินหรือ
 กิมตัง (แปลว่าอาณาเขตทอง) ฉะนั้นคำว่าดินแดนสุวรรณภูมิจะ
 ใช้เฉพาะตรงที่นครปฐมก็ยอมไม่ได้ อาจจะเป็นที่ใดก็ได้

ในดินแดนสุวรรณภูมินี้ ความจริงได้มีการทำมาหากินทาง
 ทะเลกันมานานแล้วระหว่างอินเดีย — เปอร์เซีย ทะเลแดง ชาว
 อาหรับตะวันตก นับแต่เมื่อพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ — มหาราชได้

เป็นกษัตริย์กรีก ยกทัพมาต้อนเดีย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖ ทรงเห็นความสำคัญในการค้าขายทางทะเล จึงได้เริ่มต้นขึ้นแต่ครั้งนั้น โดยใช้เรือเล็ก ๆ ผ่านอินเดีย ทะเลแดง ต่อมาก็สุวรรณคต แต่การค้าขายทางทะเลเล็กทำอยู่ จนกระทั่งติดต่อกับประเทศจีน และสมัยนั้นชาวโรมันก็ยังได้เป็นเจ้าของใหญ่ในแถบดินแดนแอฟริกาอิสานและคันธารราฐในอินเดียด้วย แม้กระนั้นการเดินทางค้าขายทางทะเลก็ทำได้เพียงปากน้ำสินธุ จนกระทั่ง พ.ศ. ๕๐๐-๖๐๐ จึงได้เกิดมีการสร้างเรือใหญ่เดิน เมื่อ พ.ศ. ๔๖๐ ถึง พ.ศ. ๖๖๕ มีราชทูตชาวกรีกหรือโรมันไปสู่ราชสำนักจีน โดยมาขึ้นเรือที่อ่าวเบงกอลเดินบกผ่านดินแดนสุวรรณภูมิ เมื่อ พ.ศ. ๖๗๕ ถึง ๗๐๘ มีราชทูตชาวตะวันตกอีก ๒ ชุด เดินทางผ่านมะละกาไปขึ้นไปที่อ่าวตังเกี๋ยประเทศญวน แล้วเดินไปเฝ้าพระเจ้ากรุงจีนต่อไปราชทูตนี้เป็นชาวโรมัน มาจากราชสำนักของพระเจ้ามาร์คุสอเอร์ลิอุสอันโตนิบุส และร່องรอยการคบหาสมาคมของชาวโรมันกับชาวสุวรรณภูมิ ก็ได้มีร່องรอย อาทิเช่น การขุดได้โคมโรมันที่ตำบลพงตึก อำเภอกำมะกา และตะเกียงโรมันที่นครปฐม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชาวโรมันไม่ใช่ชาวกรีกได้มาอยู่ปะปนกับคนพื้นเมืองเดิมแล้วแต่ พ.ศ. ๖๕๐ ถึง ๖๖๕ อย่างไรก็ตามจดหมายเหตุปรากฏว่าซีกันของโลกนับแต่อินเดียตลอดแคว้นแหลมทอง มีแร่เงิน แร่ทอง และบ่อแร่อีกมาก ในหนังสือเรื่องเมืองทองหรือสุวรรณภูมิ ยังได้กล่าวถึงการติดต่อระหว่างเมืองต่าง ๆ ทั้งในอินเดีย พม่า ยะโฮ และนครศรีธรรมราชกับชานอัยและตังเกี๋ย ซึ่งบางแห่งมีสินค้าอุดมที่สุด

ไต่แก๋ เนื้อไม้ เครื่องเทศ ฯลฯ และยังกล่าวว่าในป่า มีเสือ ช้าง
 บรรพบุรุษ ส่วนประเทศอื่นๆ พังจะรู้จักบ้านเมืองชายทะเลเอาเมื่อ
 สมัยล้ามก๊ก ซึ่งกล่าวว่าชุนกวน ได้พยายามผูกมิตรกับนานา
 ประเทศเมื่อ พ.ศ. ๗๘๘ ถึง ๗๙๓ จึงได้แผ่อำนาจมาถึงญวนราว
 พ.ศ. ๗๐๐ อำนาจของจีนจึงอ่อนลง แต่ในขณะเดียวกัน อินเดีย
 ก็ได้แผ่อำนาจจีนไปได้ตั้งแต่ พ.ศ. ๖๐๐ และประชาชนได้กวาดต้อน
 จีนออกไปจากแหลมทองในราว พ.ศ. ๗๐๐ อาณาจักรที่กวาดต้อน
 จีนออกไปได้ ไต่แก๋อาณาจักรจัมปา (ญวน) อาณาจักรนี้ได้นับถือศาสนาพราหมณ์อยู่ก่อน ถึง พ.ศ. ๓๐๐๐ จึงได้เปลี่ยนเป็น
 นับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน ที่ศัตวันตกของจัมปา ไต่แก๋เขมร
 เป็นชนชาติขอม (บางท่านที่เป็นนักโบราณคดีกล่าวว่าเขมรกับ
 ขอมเป็นคนละพวก) จีนเรียกว่า ฟุหน่า เมื่อ พ.ศ. ๗๐๐ ครั้นเมื่อ
 อาณาจักรจัมปาหันมานับถือศาสนาพุทธ อาณาจักรฟุหน่าหันมา
 นับถือศาสนาพุทธด้วย ส่วนด้านตะวันตกมีดินแดนอีกแคว้นหนึ่ง
 เรียกว่าอาณาจักรเจนละ ถัดมาก็คือแว่นกัมพูชาติดต่อกัน ประชาชน
 นับถือศาสนาพุทธโดยเคร่งครัด ปรากฏว่าเมื่อจีนส่งราชทูตครั้งใดมา
 มีพระภิกษุอยู่ที่เมืองตระนาวศรีหลายพัน (เมืองตระนาวศรีนี้อยู่ทาง
 ดินแดนแคว้นศรีเกษตร [คือพม่า] อยู่ติดกับเขากั้นแดนไทยพม่า)
 ทางแถบเมืองตระนาวศรีก็ยังมีแคว้นนอกแคว้นหนึ่ง เรียกว่าแคว้น
 เดียนซุ่น ระยะทางไปทางใต้ ๓,๐๐๐ ลี้ แคว้นนี้เป็นเอกราช เป็น
 ทำเลการค้าขายสำคัญ มีเมืองท่า มีเรือของคนชาติต่างๆ มาแวะ
 เสมอ จดหมายเหตุจีนพรรณนาถึงพลเมืองว่า มีผู้มาจากอินเดีย

ถึง ๕๐๐ ครัว ยุติได้ ๒ พราหมณ์ชาวอินเดีย ๓,๐๐๐ กว่า (คำว่า
 ชูหมายถึงชาวเอเชียกลาง ไม่รวมชาวอินเดีย แต่โดยนัยอย่าง
 กว้างก็รวมทั้งชาวอินเดียด้วย คำว่ายุติได้หรือยุติได้ตรงกับคำว่า
 พุทธ แต่บางทีก็หมายถึงสลุป ในท่อนอาจหมายถึงพระเถระ ฯลฯ)
 ชาวเดียนชุ่นเองกับบถอลทธิธรรมนิยมตามพวกนี้ แคว้นเดียนชุ่น
 มีเจ้าแผ่นดินแยกกันปกครอง ๕ พระองค์ ต่างกษัตริย์กับผู้นำทางดิน
 เป็นบ้านเมืองตั้งอยู่ชายทะเลทางใต้ ในหนังสือเรื่องเมืองทองหรือ
 สุวรรณภูมิกล่าวไว้ ๔ แคว้น คือแคว้นไต่ควัน แคว้นคูหลิ แคว้น
 บีเต้า แคว้นบซง บางแคว้นอยู่ใต้ผู้นำ ๓๐๐ ดิ บางแคว้นอยู่
 ใต้กิมหลิน ๒๐๐๐ ดิบาง ๓๐๐๐ ดิบาง การอาชีพทำการเพาะปลูก
 เป็นสำคัญ เป็นวิถีเดียวกับชาวกิมหลิน มีคนผิวขาวปะปนอยู่มาก
 เฉพาะแคว้นไต่ควัน เป็นเมืองที่บริบูรณ์ด้วยเนื้อไม้ แคว้นคูหลิ
 เข้าใจว่ามีท่าเรือสำคัญอยู่ทางตะวันตกของแหลมด้านทะเลอินเดีย
 (อาจเป็นเมืองท่าตะโกลาไกได้) ในจดหมายเหตุของจีนกล่าวว่า
 ถ้าจะไปแคว้นทั้งสี่จากอาณาจักรผู้นำก็จะต้องแล่นเรือตัดข้ามอ่าว
 กิมหลินก่อน

ในหนังสือของขุนศรีวิวัฒนอาณาจักร ได้ให้ความคิดเห็น
 อันน่าเลื่อมใสไว้ว่า “การที่พระโสดงกับพระอูตตระมายัง
 สุวรรณภูมินั้นมิใช่ว่าท่านสมัครใจจะมาของท่านเอง หากเป็น
 เพราะพระเจ้าอโศกและพระโมคคัลลบุตรดิสน์เสกเป็นผู้ให้ท่านออกมา
 ก็พระเจ้าอโศกนั้นเราย่อมทราบว่าเป็นผู้ที่เลื่อมใสยิ่งยวดใน
 พระบวรพุทธศาสนา ทรงเคารพและคอยแผ่พระบรมเดชานุภาพ

บอingkันให้พระเถรานุเถรได้รับความสุข และความอุปการะตามควร
 แก่อดีตภพอยู่นองนิจ แม้จะทรงพระกรุณาแผ่แผ่แก่มนุษย์ชาติ
 เพียงใดก็ดี ก็เห็นจะไม่ทรงยอมส่งพระเถระผู้ทรงคุณ และเป็น
 ชนชาติของท่าน ให้ล้มมาเสี่ยงชีวิตในต่างดาวที่ห่างไกล โดยไม่มี
 ขอมันพระราชหฤทัยว่าเขาจะเอาเพื่อรับรองและเห็นผลดีประจักษ์
 แจ่มลงหน้า ทั้งนเพราะเมื่อพิจารณาความตามชาติก ก็เห็นว่า
 หนทางไปมาระหว่างอินเดียกับสุวรรณภูมิเป็นทะเลที่ร้ายมาก
 สำหรับสถานการณ์ครั้งโน้น อนึ่งพระเถระที่ออกมาก็เป็นผู้ครองชีพ
 โดยการบิณฑบาต และท่านมาแสดงคติธรรมในบ้านเมืองของ
 ชนต่างชาติ ถ้าไม่ได้รับความต้อนรับคุ้มครองของบ้านเมืองที่มา
 นั้นเลยเลยก็ย่อมจะต้องฝ่าอันตรายที่ล่อแหลมลำบากตรากตรำมาก
 ความจริงเหล่านี้ต้องให้เราเห็นความว่า ในการที่พระเจ้าอโศก
 ยอมส่งพระเถระออกมานั้น อย่างน้อยจะต้องประกอบด้วยทาง
 สุวรรณภูมิ ให้ค้ำประกันสัญญาอย่างหนึ่ง และชาวสุวรรณภูมิมีพณเพ
 ทุจะรับพระพุทธศาสนาได้อีกอย่างหนึ่ง ก็ลักษณะทั้ง ๒ อย่าง
 ย่อมแสดงอยู่ในตัวว่าครั้งนั้นชาวสุวรรณภูมิกับชาวอินเดียคุ้นเคยกัน
 อยู่แล้ว เพราะการติดต่อกัน การส่งสอนก็ดี จะสำเร็จประโยชน์
 ได้ก็จะต้องพูดจากันเข้าใจเสียก่อน อีกอย่างหนึ่ง ธรรมดาบ้านเมือง
 ใดๆ ประชาชนย่อมจะมีคติความเชื่อถือของเขาอยู่แล้ว มีอย่างใด
 หนึ่ง และการเปลี่ยนคติความเชื่อถือเป็นเหตุสำคัญใหญ่โต
 ในบ้านเมือง ถ้าประชาชนไม่เคยทราบเรื่องราวอยู่ก่อน แม้ผู้
 อำนาจเห็นดีเห็นชอบ จะผลุนผลันจูงชักนำคติอย่างใหม่เข้าไปสู่

บ้านเมืองด้วยความหักหาญ ก็เห็นจะต้องเกิดเหตุร้าย อันผู้
 อำนาจไม่พึงปรารถนาเป็นแน่ เพราะฉะนั้นการประดิษฐานพระ
 พุทธศาสนาที่สุวรรณภูมิครั้งพระเจ้าอโศก จึงเชื่อได้ว่าในเวลา
 พระโสณะและพระอุตตระออกมา ชาวสุวรรณภูมิคงได้นิมนต์
 ในอารยธรรมของอินเดีย และทราบข่าวพระพุทธศาสนาเป็นพื้นเพ
 อยู่ก่อนแล้ว” ตามความคิดเห็นของท่านขุนศรีวิวัฒนอาณาจักรข้าง
 ต้นนี้ ผู้เขียนขอยืนยันว่า เป็นความคิดเห็นที่ส่วนถูกต้องอยู่มาก
 อย่างไรก็ดี การที่พระโสณะและพระอุตตระเดินทางมาเผยแพร่
 พระพุทธศาสนาครั้งนี้จะเดินทางมาสุวรรณภูมิได้อย่างไร ในเมื่อ
 ปรากฏอยู่แล้วว่า การเดินทางตลอดช่องมะละกานั้น ไม่ปลอดภัย
 นัก เพราะมีโจรสลัดชุกชุม ตามจดหมายเหตุกรีกและจีนว่าเรือ
 ค้าขายพึงจะลอดช่องมะละกานี้ เมื่อใกล้ๆ จะถึง พ.ศ. ๗๐๐ ทั้งนี้
 เพราะอำนาจในการควบคุมการเดินทางเรือค้าขายขณะนั้นทางกรุง-
 ศรีวิชัยได้ทำการตรวจตราอยู่เสมอ ฉะนั้นก่อน พ.ศ. ๗๐๐ ซึ่งเป็น
 เวลาที่พระเจ้าอโศก ได้ส่งพระโสณะและพระอุตตระ มาเผยแพร่
 พระพุทธศาสนาครั้งนี้จะต้องเลือกเดินทางที่ปลอดภัยที่สุดและ
 สะดวกที่สุด การเดินทางที่สะดวก ก็คือเดินทางโดยทางจากอินเดีย
 มาชนทเมืองท่าตะโกลา เพราะเป็นย่านกลางของแหลมทอง และ
 เป็นดินแดนตอนใต้ของสุวรรณภูมิ ซึ่งมีพระราชประสงค์จะให้
 พระโสณะและพระอุตตระทำการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เพราะ
 ตอนใต้ลงไปได้ทรงส่งพระมหินทรไปแล้ว และขณะนั้นตะโกลา
 ก็กำลังเป็นเมืองท่าสำคัญ เป็นที่ชุมนุมชนย่านการค้าล้ากลอยู่แล้ว

และติดต่อกับแคว้นกิมหลิน จึงจำเป็นต้องเดินทางชนบทที่เมือง
ท่าตะโกลา และเดินทางเส้นทางบกชนทางทิศเหนือชนมาเพื่อสู่
เขตแคว้นกิมหลินหรือสุวรรณภูมิโดยถือตามแนวภูเขาถนนเขตแดน
และเลียบไปตามชายทะเล ซึ่งสมัยนั้นเนื้อหาของแหลมทองตอน
นี้คงมีอาณาเขตแคบมาก อย่างไรก็ตาม เมื่อดูตามแผนที่อนุมา
โนน เมื่อเดินทางจากเมืองท่าตะโกลาแล้ว ทางเดินจะมีความ
กว้างขวางจนกระทั่งออกทุ่งราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งเป็นทุ่งราบ
ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร แต่อย่างไรก็ดี ก่อนที่จะผ่าน
ทุ่งราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ก็จะต้องเดินทางไปตามแนวภูเขาและ
ชายทะเลก่อนแล้วจึงจะหันกลับไปทางทิศตะวันออก คือลุ่มแม่น้ำ
เจ้าพระยา ดังจะเห็นได้ว่า ที่ตำบลพงตึก อันอยู่ในเขตอำเภอ
ท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ได้ขุดค้นพบโบราณวัตถุของชาวโรมัน
นั้นเป็นเครื่องหมายแห่งการที่ ณ ตำบลนั้นเดิมเคยเป็นเมืองท่า
ชายทะเลเช่นเดียวกัน หรืออยู่ใกล้ทะเล มีผู้คนชุมนุมกันอยู่
ก่อนแล้ว เป็นสถานที่แห่งหนึ่งสมควรจะพักทำการเผยแพร่พระพุทธ
ศาสนาได้ก่อนที่จะเดินทางต่อไปทางทิศตะวันออกหรือทางลุ่มแม่น้ำ
เจ้าพระยา

เมื่อดูตามแผนที่ จะเห็นได้ว่ามทราบอยู่ส่วนหนึ่งก่อนที่จะ
เดินทางขึ้นไปตำบลพงตึก และที่ตรงนั้นตามหนังสือเรื่องเมืองทอง
หรือสุวรรณภูมิของท่านขุนศรีวิวัฒนอาณาจักรก็ได้กล่าวไว้ว่า “มี
เมืองเก่าหรือชื่อเมืองเป็นภาษาอินเดียได้แก่เมืองราชบุรี ฯ และ
ที่น่าจะเป็นเมืองชายทะเลเช่นเมืองท่าตะโกลา เพียงแต่อยู่คนละด้าน

ฉะนั้นเมืองราชบุรีในสมัยแคว้นสุวรรณภูมินั้นจะเป็นเมืองเก่าเป็น
 เมืองสาละลังกาเมืองหนึ่งก่อนจะถึงเมืองพมดกมิได้หรือ ถ้าเป็น
 ได้จริงพระโศณะและพระอุตตระ ก็คงจะได้แควเมืองท่าหรือสถานที่
 ชุมชุม ณ ที่เมืองราชบุรี เพราะเป็นระยะทางที่มั่งคั่งอันควร
 จะหยุดพัก และอย่างน้อยก็ควรจะมีการติดต่อกันระหว่างพระเจ้า-
 อโศกมหาราชผู้ส่งท่านทั้งสองมาเป็นสมณทูต และการฝังรากฐาน
 ของพระพุทธศาสนาที่น่าจะได้เริ่มลงหลักปักเสาขึ้น ณ ที่ดินแดน
 แห่งเมืองนี้โดยที่ได้นั้นจากเรือและจากเมืองท่าตะโกตามาแล้วตาม
 สมควร เป็นระยะทางที่พอจะขยายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้
 จากเมืองท่าตะโกตามาโดยที่จุดศูนย์กลางของตอนใต้แห่ง
 แหลมทอง และจากจุดที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา ณ เมืองราชบุรีนี้
 ก็จะติดต่อไปจนถึงเมืองกาญจนบุรีได้ และยังสามารถที่จะแผ่ออก
 ไปเป็นวงกว้างได้จนถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาด้านตะวันออกอีกด้วย

ตอนที่ ๒

บทที่ ๒

เรื่องการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๑ ถึงเรื่องเมืองไทยสมัย
โบราณหรือสุวรรณภูมิ ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งสมณ
ทูตดังกล่าวแล้ว ๒ พระองค์ออกมา และได้วางแผนไว้ว่าควรจะต้อง
เดินทางมาทางเรือ เพื่อความปลอดภัย มาชนทเมืองท่าตะโกลา
แล้วจึงเดินทางขึ้นมาทางทิศเหนือเพื่อหาทางเข้าสู่สุวรรณภูมิตอน
กลาง และอาจแวะตามเมืองท่าสาละวินชายทะเล เพื่อสะดวกแก่การ
บินทบาตร การเผยแพร่ การเดินทาง ก็และในการเผยแพร่
พระพุทธศาสนานั้น คงจะมีได้มาแต่เมื่อเปล่า คงต้องมีสิ่งสำคัญ
ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาติดมาด้วย ซึ่งอาจเป็นพระธรรม
คำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และสิ่งที่จะนำมา
ประดิษฐานแทนพระองค์ ซึ่งในขณะนั้นได้จัดเป็นรูปพุทธเจดีย์
ได้แก่พระบรมสารีริกธาตุ เมื่อนำมาแล้วก็จัดสร้างเป็นสถูปขึ้น
ตามแบบอย่างของอินเดียในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช หรือที่เรา
นำมาเรียกกันว่าสมัยทวารวดี อันเป็นสมัยแรกทพระพุทธศาสนา

ได้มาสู่สุวรรณภูมิ พระสถูปชนิดนี้มักทำด้วยอิฐถือปูน บันล่าย
 ประกอบ องค์สถูปเป็นรูปโอคว่ำโดยเอาแบบอย่างมาจากมคธราชู
 ตัณฐานพระสถูปมีฐานทักษิณทำเป็นสี่เหลี่ยม ยศตเศียร ส่วน
 บริโศกเจดีย์ ได้แก่อนัโพธิ์ศรีมหาโพธิ์ซึ่งคงนำเอาพันธุ์มาจาก
 พุทธคยา ส่วนพระธรรมเจดีย์ในสมัยนี้ ชอบจารึกคาถาอาริยสัง
 กั คือ “เย ชมมา เหตุปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต อาห เตสํ จ โย
 นิโรธो จ เอวํ วาที มหาสมโณ.” แปลความว่า “ธรรมเหล่านี้
 เกิดแต่เหตุพระตถาคตทรงแสดงเหตุของธรรมเหล่านั้น แลความดับ
 ของธรรมเหล่านั้น” พระมหาสมณมีวาตะอย่างนี้ (จากตำนาน
 พระพิมพ์ของท่านศาสตราจารย์ ยอช เซ เดส์ พ.ศ. ๒๔๙๕) แม้จน
 แผ่นอิฐหรือวัตถุต่าง ๆ ก็ชอบจารึกข้อความดังนี้ ส่วนอุเทสิกะเจดีย์
 มีปรากฏอยู่หลายอย่างมักทำด้วยศิลา ก่อนมีพระพุทธรูป ทำเป็น
 กงจักร มีรูปกวางหมอบเหลียวหลังตั้งประกอบ กว้างมักทำเป็น
 คูหนึ่ง อ้ออย่างหนึ่ง บางทีทำเป็นสถูป ฐานสี่เหลี่ยม องค์
 สถูปกลม ตัณฐานเหมือนบาตรคว่ำ ยอดทำคล้ายจานถาวาง
 ซ้อนกันขึ้นหลาย ๆ ชั้น ตามตำนานพุทธเจดีย์กล่าวไว้ว่า ศิลา
 กงจักรนี้ไม่มีปรากฏในประเทศพม่ารามัญหรือเขมร แม้ใน
 ประเทศสยามก็พบแต่ที่จังหวัดนครปฐม ก็ได้ยินว่าที่ทางมณฑล
 นครราชสีมาบ้าง แต่มณฑลอื่นหาปรากฏว่าไม่มี กับมีคติทาง
 ประเทศธิเบตว่า แบบพระสถูปนั้น พระพุทธรูปองค์ทรงพระดำริช
 โดยเอาผ้าไตรพับเป็นสี่เหลี่ยมซ้อนกัน แล้วเอาบาตรคว่ำบนนั้น
 เอาทานพระกรบังเป็นยอด

ดังกล่าวนี้นะ จะเห็นได้ว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ยังไม่มีปรากฏรูปพระพุทธรูป และก็ไม่ปรากฏว่า ของเหล่านั้น ได้ทำขึ้นหรือนำมาจากอินเดีย แต่เป็นทิวาชื่อว่า กัมเมอพระธรรมกถุ ตนโพธิ์ศรีมหาโพธิ์กถุ ยังต้องนำมาจากอินเดียแล้ว เหตุใดเล่าถึงอย่างนั้น จึงจะไม่เตรียมมาจากอินเดียด้วย เพราะขณะนั้นคงจะยังไม่สามารถที่จะมาค้นคว้าหาหินนำมาแกะสลักได้ทันทั่วทั้ง เพราะหินเขี้ยว นั้น ปรากฏว่ามีอยู่ในเขตอำเภोजอมบึง ขณะนั้นถ้าจะเดินจากบ้านคูบัวไปถึงทมิฬหินสีเขี้ยว ปรมาณระยะทางราว ๗๐ กิโลเมตร ก็ไม่ใช่ระยะทางที่ใกล้ และคงจะทุรกันดารลำบากคงพงเขาอันสลับซับซ้อนมิใช่น้อย การเดินทางย่อมไม่สะดวกแน่จึงเชื่อว่าขณะนั้นคงจะยังไม่สามารถจะนำเอาหินสีเขี้ยวมาแกะสลักได้ จำเป็นอยู่เองที่จะต้องเตรียมมาให้พร้อมเป็นการแสดงออกด้วยใจจริงจะนำพระพุทธศาสนา มาเผยแพร่และวางรากฐานลง ณ สุวรรณภูมินี้ และคงจะมีได้นำมาเพียงชั้นสองชั้น คงจะต้องนำมาเป็นการใหญ่ให้สัมพันธ์กับความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งแสดงพระองค์ว่า ได้ทรงเลิกใช้ระบอบการบรรพชาพັນกันนั้นแล้ว โดยหันเข้ายึดถือพระธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นທັງ เพื่อชาวกลิงค์และชนชาติอื่นที่อยู่ใกล้เคียงจะได้เห็นความเปลี่ยนแปลงของพระองค์ ฉะนั้นเมื่อผ่านมาถึงสถานที่ใดอันควรแก่การเผยแพร่วางรากฐานพระพุทธศาสนาแล้วพระเถระทั้งสองนั้นคงจะไม่ปล่อยให้เลยไป คงจะต้องวางรากฐานการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปในดินแดน

สุวรรณภูมิ นับแต่สถานที่ชุมนุมชนแห่งแรก ซึ่งได้แก่เมืองราชบุรี อันเป็นจุดศูนย์กลางระหว่างเมืองท่าตะโกลา กับเมืองท่าทางตอนเหนือของเมืองราชบุรีขึ้นไป อาทิเช่นที่ทุ่งดักเป็นต้น และยังจะเห็นว่า อาจมีเสาศีลาจารึกบางต้นที่ได้นำเอามาด้วยพร้อมกันอีก หากแต่เสาศีลาที่พบนั้น เราไม่สามารถจะค้นพบและอ่านข้อความได้ครบถ้วน หรือเลื่อนรางไปเสียจึงไม่สามารถจะขีดได้

ในระหว่างที่พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงให้พระเถระทั้งสองนำพระพุทธรูปสำเนาแกะแพร่ฝังรากฐานลงในสุวรรณภูมินั้น พระเถระทั้งสองคงจะดำเนินการต่อไปตามแผนการอันเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น ซึ่งขณะนั้นคงจะยังเป็นป่ารก ไม่เป็นทุ่งราบกว้างขวาง เช่นขณะนี้ การดำเนินงานประกาศพระพุทธศาสนาคงจะไม่สะดวก สบายนัก และการก่อสร้างถาวรวัตถุลงในดินแดนสุวรรณภูมิก็คงจัดทำเป็นลำดับไป คือทางใต้ไปทางด้านเหนือ ผ่านเข้าหาทุ่งราบด้านตะวันออก ฉะนั้น การที่พบศิลาจารึกธรรมจักรกัถกวางหินกัถิ ที่นครราชสีมามีงอาจเป็นไปได้ ในหนังสือตำนานพุทธเจดีย์หน้า ๒๗ ได้ทรงกล่าวไว้ว่า “อนึ่ง เจดีย์วัตถุของโบราณที่ขุดพบในอินเดีย ปรากฏว่าของที่สร้างครั้งพระเจ้าอโศกเป็นเก่าก่อนเพื่อน นักปราชญ์เขาสันนิษฐานว่าเพราะเมื่อก่อนสมัยพระเจ้าอโศก ชาวอินเดียชอบปลูกสร้างแต่ด้วยเครื่องไม้หรือของอย่างอื่นซึ่งไม่ทนทานจึงเป็นอันตรายสูญไปเสียหมด การสร้างเจดีย์วัตถุด้วยศิลาเพิ่งเริ่มเกิดขึ้นเมื่อครั้งพระเจ้าอโศก ความชอบพเคราะห์ดูเหมือนว่าจะเป็นด้วยพระธาตุเจดีย์ ๘ แห่งของเดิมทฤตไทรมงคลสูญ

ไปเสียบ้าง เมื่อพระเจ้าอโศกแจกพระบรมธาตุ จึงให้สร้างพระ-
 สถูปเจดีย์ด้วยศิลาหรือก่ออิฐอย่างมั่นคงเพื่อยังให้อยู่ถาวรมิให้เป็น
 อันตรายเหมือนอย่างพระพุทธรูปเจดีย์ของเดิม ลักษณะพระสถูปที่
 สร้างเมื่อครั้งพระเจ้าอโศกนั้นมักทำตัวสถูปกลมรูปทรงเหมือนชันท้า
 หรือโอคว่ำ ข้างบนทำเป็นพุทธอาสน์สี่เหลี่ยม (อีกนัยหนึ่งว่า
 เป็นรูปเรือน แทนศาลซึ่งปลูกด้วยไม้ในสมัยก่อน) ตั้งไว้และ
 มีฉัตร (อย่างร่ม) ปักบนนั้นเป็นยอด ตัวตัวสถูปทำเป็นฐานรอง
 รอบฐานทำเป็นที่สำหรับเดินประทักษิณแล้วมีราวล้อมรอบภายนอก
 รั้วทำด้วยศิลาแต่ยังทำเป็นเขื่อนเหมือนอย่างทำด้วยไม้ การจำ
 หลักตลอดลายยังหาใครทำไม่” ในเรื่องรั้วรอบขอบชิดนอกพระ-
 สถูปนี้ ไม่ได้ทรงกล่าวไว้ชัดเจนว่า เป็นรูปสี่เหลี่ยมตรงหรือรูป
 ใดๆ คือสี่เหลี่ยมหยักมุมหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้า เพียงแต่ทรง
 อธิบายว่าได้ตัวสถูปทำเป็นฐานรอง รอบฐานทำเป็นที่สำหรับ
 เดินประทักษิณ แล้วมีราวล้อมรอบภายนอก ฉะนั้นในเรื่องการ
 สร้างจึงย่อมแล้วแต่จะจัดทำให้สวยงามแต่คงไม่ทิ้งรูปทรงของสถูป
 เดิม การสร้างสถูปดังกล่าวนี้คือการที่สร้างถาวรวัตถุในสมัย
 พระเจ้าอโศกนี้ เราได้จัดไว้เป็นสมัยทวารวดีรุ่นแรก ซึ่งเข้าใจ
 ว่าทุกแห่งที่พระเถระทั้งหลายได้เดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 และวางรากฐานของพุทธศาสนาลงในสุวรรณภูมิตอนนั้นนั้น คงจะ
 ดำเนินการไปตามคตินิยมเช่นเดียวกันทั้งสิ้น เราจึงค้นพบรูปวงล้อ
 ชรรณจักรกวางศิลา สถูปแบบอินเดีย ในสถานที่อันมีปรากฏการณ์
 ให้สันนิษฐานได้ว่าเป็นเมืองเก่า เช่นตอนใต้ เราค้นพบหินครปฐุม

ทางตะวันออก ก็ได้ทราบวามทนครราชส์มาเป็นต้น แต่สถานท
 ได้ถูกทำลายสูญหายไปก่อนที่เราจะมาเริ่มค้นคว้าเกี่ยวกับโบราณ-
 สถาน หรือโบราณวัตถุสมัยทวารวดีอีกมาก และในขณะเดียวก
 กันกับที่เรามิได้สนใจใยดีกับศิลปวัตถุสมัยทวารวดีหรือสมัยใด ๆ ก็
 ตามชนต่างชาติที่ได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยสมัยหลัง ๆ ก็คงจะ
 ชุติคนและพบโบราณวัตถุต่าง ๆ กันอยู่ในดินแดนของไทยนับแต่
 สมัยทวารวดีหรือสมัยใด ๆ แล้ว โดยมาก และโดยที่เราไม่มี
 กฎหมายควบคุมโบราณวัตถุมาแต่กาลก่อน ชิ้นส่วนของโบราณ
 วัตถุต่าง ๆ จึงคงจะถูกเก็บเอาไปไว้ในต่างประเทศเสียแล้วมากต่อ
 มาก จะเหลืออยู่เฉพาะที่จมดินอยู่ลึกไม่สามารถจะชุติคนเอาไป
 ได้เท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น การสันนิษฐานในเรื่องโบราณวัตถุ หรือ
 เรื่องสถานท้องถิ่นเป็นต้นแห่งโบราณวัตถุก่อนสมัยทวารวดี เช่น
 สมัยหินยุคหลัง เป็นต้น เราทั้งหลายก็จะใช้เป็นดุลยพินิจได้ก็เท่าที่มี
 อยู่ในปัจจุบันนี้เท่านั้น และก็ไม่ใช่เป็นการแน่นว่าโบราณสถานที่ใด
 จะเก่ากว่ากัน หรือโบราณวัตถุชนิดใดจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึง
 ความเก่าแก่กว่ากัน แต่แม้กระนั้น ว่าตามหลักของการปฏิบัติงาน
 ในด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสมัยพระเจ้าอโศกแล้ว เราก็จะ
 ต้องยอมรับฟังบ้างว่า เมื่อเดินทางถึงที่ใดก่อน ที่ตรงนั้นก็น่าจะ
 เป็นสถานที่ทำการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ก่อนตามลำดับ ดังเช่น
 พระเถระทั้งสองที่เดินทางมาเผยแพร่พระพุทธศาสนามายังแคว้น
 สุวรรณภูมิ นั้น ก็น่าจะเผยแพร่พระพุทธศาสนามาแต่ต้นทางที่ชน

จากเรือ แวะเมืองท่าตะโกลา แล้วจึงเดินทางมาสู่ราชบุรี พงศ์ก
นครปฐม ตามลำดับ ถ้าและว่าเมืองเพชรบุรี เป็นเมืองเก่าสมัย
เดียวกันแล้ว ก็อาจเป็นเมืองที่ต้องแวะประกาศเผยแพร่พระพุทธ
ศาสนาด้วยทำนองเดียวกัน แต่ก็ยังไม่พบหลักฐานใดๆ เช่นบ้าน
คูบัว ส่วนหลักฐานในการก่อสร้างสถูปเจดีย์ ณ ที่บ้านคูบัว เมือง
ราชบุรีนั้นอย่างไร ก็จะได้กล่าวต่อไปภายหลัง

ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า พระเจ้าอโศกได้ส่งสมณทูต
ออกมาจากอินเดีย ในสมัยที่พระองค์ได้ทำสงครามกับชาวลิขิต
และได้ฆ่าฟันชาวอินเดีย (ชาวลิขิต) ตายเสียมากมาย จึงได้
ส่งสมณทูตออกมาเผยแพร่พระพุทธศาสนาหลายทิศทางด้วยกัน ซึ่ง
ประมาณว่าจะเป็นราว พ.ศ. ๒๓๗ พระองค์ครองราชย์อยู่ได้ ๔๓ ปี
ก็สวรรคต เมื่อ พ.ศ. ๓๑๓ ฉะนั้นเมื่อพระองค์สวรรคตแล้ว การ
เผยแพร่พระศาสนาก็จะต้องหยุดยั้งลงสักชั่วคราวหนึ่ง เพราะไม่มี
ผู้ใดที่จะปกครองอาณาเขตที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ ประเทศ
ต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่ในอำนาจต่าง ๆ ก็ถอนตัวตั้งเป็นอิสระกันขึ้น
ราชวงศ์โมริยะครองนครราชูอยู่ได้ราว ๖๐ ปี พวกสูงศักดิ์ซึ่งราช-
สมบัติไปและตั้งราชวงศ์สูงศักดิ์นครราชูต่อไป อีกประมาณ
๑๕๐ ปี ในระหว่างนี้การทูลบำรุงพระพุทธศาสนาก็ได้รับความ
อุปถัมภ์ เช่นสมัยเมื่อพระเจ้าอโศกทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ แต่ก็ยัง
คงเจริญแพร่หลายไปตามเดิม จะผิดไปบ้าง ก็โดยต่างฝ่ายต่าง
ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาไปตามความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน
เท่านั้น และก็ในระยณะเองหมกการเปลี่ยนแปลงการบูรณปฏิสังขรณ์

พระชาติเจตยทัมอยู่ในที่ต่างๆ แม้แต่ในแคว้นสุวรรณภูมิก็เข้าไปใน
ทำนองเดียวกันในตำนานพุทธเจตยกล่าวไว้ว่า “มีตัวอย่างปรากฏ
ดังเช่นพระลัญญิมมหาสถูปที่พระเจ้าอโศกทรงสร้างไว้ ณ เมืองอุเซ็น
เป็นต้น คนทั้งหลายพากันศรัทธาทำเครื่องประดับด้วยศิลาให้ส่งงาม
ยิ่งขึ้น บางแห่งจำหลักลายเป็นรูปภาพชาติและเรื่องพระพุท
ประวัติ ฯลฯ แต่องค์พระพุทธรูปก็ยังหาได้สร้างขึ้นไม่” ฉะนั้น
ในยุครัฐพระเจ้าอโศกสวรรคตแล้วและมีพวกอื่นได้ครองแคว้นมค
ต่อมาอีกประมาณ ๒๓๐ ปี การสร้างพระพุทธรูปขึ้นแทนองค์สมเด็จพระ
พระบรมศาสดาก็ยังไม่มี

ตามตำนานพุทธเจตยทรงกล่าวว่า “พวกโยนกในประเทศ
บักเตรีย ขยายอาณาเขตรุกแดนอินเดียเข้ามาจนได้ค้นขารราช
และบ้านเมืองในลุ่มแม่น้ำสินธุ มีเมืองตักกศิลาเป็นต้นไว้ใน
อาณาเขตโดยมาก จึงรวมอาณาเขตเข้าเป็นประเทศคันธารราช
ตั้งเป็นอิสระมีพระเจ้าแผ่นดินโยนกปกครองตั้งแต่นั้น พ.ศ. ๓๐๐ เป็น
ต้นมา... ราว พ.ศ. ๓๖๐ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่งทรงพระนาม
ว่ามิลิน (เรียกในภาษากรีกว่า เมนนีเดอร์ ชาวอินเดียเรียกว่า
มิลินท์ พระองค์เดียวกับที่สนทนากับพระนาคเสนในมิลินทปัญหา)
มีอำนาจมากทำสงครามแผ่อาณาเขตไปจนถึงมคธราช ทรง
เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในแคว้น
คันธารราช พระพุทธศาสนาจึงเจริญรุ่งเรืองขึ้น

พุทธเจตยซึ่งสร้างขึ้นในคันธารราช ครั้นพระเจ้ามิลินททศ
แบบอย่างไปจากมณฑลในประเทศ พวกโยนกไม่ถือข้อห้ามเรื่องการ

ทำรูปเคารพ และเลื่อมใสในการสร้างเทวรูปสำหรับสักการบูชา
 อยู่แล้ว เมื่อเห็นชาวอินเดียทำรูปสิ่งอื่นแทนองค์พระพุทธรเจ้า จึง
 คิดทำรูปพระพุทธรเจ้าขึ้น รูปพระพุทธรเจ้าจึงเกิดขึ้นในคันธารราฐ
 เมื่อระหว่าง พ.ศ. ๓๖๕ จนถึง พ.ศ. ๓๘๓ ส่วนลักษณะรูปพรรณ-
 สัตว์ฐานของพระพุทธรูปนั้น โดยพระพุทธรเจ้าได้เสด็จสู่พระปรินิพพาน
 แล้วหลายร้อยปีไม่เคยมีใครเห็นหรือจดไว้ นอกจากคำบอกเล่าต่อ ๆ
 กันมาว่าเป็นอย่างนั้น เช่นมีพระรูปอย่างพระมหาบุรุษในคัมภีร์
 มหาปริสัสลักษณะของพราหมณ์ซึ่งได้แต่งไว้ก่อนพุทธกาล ฉะนั้นช่วง
 ที่คิดสร้างพระพุทธรูปจึงได้แต่อาศัยคำบอกเล่า และความรู้จาก
 พระพุทธรูปประวัติ เช่นว่าพระองค์เป็นกษัตริย์เสด็จออกทรงผนวช
 เป็นพระสัมณะเป็นต้น กับอาศัยแบบอย่างอันเป็นจารีตประเพณี
 ของชาวอินเดียประเทศ และระลึกถึงพระอิริยาบถของพระองค์
 ตามแบบอย่างพระภิกษุที่เฝ้าอยู่ ณ ขณะนั้น (ขอให้ผู้สนใจใน
 เรื่องเหล่านี้ โปรดอ่านดูในหนังสือตำนานพุทธเจดีย์ซึ่งสมเด็จฯ ทรง
 พระนิพนธ์ไว้ก็จะทราบได้โดยละเอียด [หน้า ๔๓—๔๖]) เมื่อ
 พระเจ้ามิลินทสัวรรคตแล้วเชื้อพระวงศ์ได้ครองคันธารราฐสืบต่อมา
 อีกถึง ๕๐ ปี ก็เสียบ้านเมืองแก่พวกสีกะ พวกนี้ครองคันธารราฐ
 อยู่ได้ระยะหนึ่ง พวกกุศานะหรือจีนเรียกว่า ยิวชี่ ยกมาจาก
 ปัลยาณแดนประเทศจีน ซึ่งเอาคันธารราฐไปได้อีก ในสมัยนั้น
 กษัตริย์ในวงศ์กุศานะองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระเจ้ากนิษกะ
 ครองราชย์ในระหว่าง พ.ศ. ๖๖๓ ถึง พ.ศ. ๗๐๓ เมื่ออาณาเขตไป
 ได้ไกล (ดูข้อความละเอียดในตำนานพุทธเจดีย์หน้า ๔๗—๕๐)

ในสมัยนั้นได้มีการแก้ไขแบบพุทฺธเจดีย์ให้งามกว่าแต่ก่อน ให้มี
 พุทฺธรูปเป็นประธานเด่นขึ้นมา แต่ก่อนเคยจำลองหลักเรื่องพระ-
 พุทฺธประวัติเป็นลายประดับพระสถูปแก้ทำเป็นซุ้มจระนำ ๔ ทิศ ติดกับ
 องค์ (ระฆัง) พระสถูป แล้วทำเป็นพระพุทฺธรูปให้เป็นขนาดใหญ่
 กิริยาต่างกันตามเค้าพระพุทฺธรูปในลายเรื่องพระพุทฺธประวัติในซุ้มจระ
 นำนั้น ใครเห็นจะได้รู้ว่าเป็นพระพุทฺธรูปเมื่อตอนไหนในเรื่อง
 พระพุทฺธประวัติ ฯลฯ” จึงยุติได้ว่า การสร้างพระพุทฺธรูปแพร่หลาย
 ต่อไปถึงนานาประเทศ แต่ครั้งพระเจ้ากนิษกะบำรุงพระพุทฺธศาสนา
 เป็นต้นมา ดังนี้

“ต่อมาเมื่อสิ้นพระเจ้ากนิษกะแล้ว บ้านเมืองก็แตกแยก
 ออกไปอีก วงศ์กษัตริย์ครองราชย์อยู่ได้ประมาณ ๖๐ ปี ก็เสีย
 บ้านเมืองแก่พวกสลัตันซึ่งอยู่ต่อดินแดนอินเดียด้านตะวันตก คัม-
 ชารราชวงศ์ตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศอื่น พุทฺธเจดีย์ทรงแม้ล้นที่
 และพระเจ้ากนิษกะสร้างไว้ก็ทรุดโทรม ต่อมาก็ถูกพวกที่ถือศาสนา
 อิสลามรื้อทำลาย จมดินสูญหายไปมาก ต่อมาจนถึง พ.ศ. ๘๖๓
 ถึง พ.ศ. ๑๐๒๓ (ตามพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) ราชวงศ์คุปตะได้เป็นใหญ่ ศิลปวิทยาการต่างๆ รุ่งเรืองมาก
 พุทฺธเจดีย์แบบสมัยคุปตะนี้แพร่หลายมาจนถึงประเทศสยามนี้ มัก
 พบที่พระปฐมเจดีย์มากกว่าที่อื่น” (หน้า ๕๘) และได้ทรงกล่าวไว้
 ถึงพระพุทฺธรูปปางต่างๆ ด้วย

ฉะนั้น เหตุการณ์เกี่ยวกับพระพุทฺธศาสนาในด้านสุวรรณ-
 ภูมินี้ ก็คงจะคล้อยตามคตินิยมของประเทศอินเดีย ซึ่งเมื่อมีการ

เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร อารยธรรมของอินเดียแต่ละสมัยก็ควรจะ
ได้แผ่มาทางด้านสุวรรณภูมิ^๕ ตามยุคตามสมัย เพราะความ
สัมพันธ์ซึ่งได้มีต่อกันมาแล้วแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และ
การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในด้านสุวรรณภูมิ^๕ ก็คงจะเสริมเติม
แต่งซับซ้อนลงในที่เดียวกันหลายยุคหลายสมัย ไม่เหมือนสมัย
หลัง ๆ ซึ่งประเทศไทยเราได้แก้ไขการก่อสร้างหรือประดิษฐ์พระ-
พุทธรูปขึ้นโดยฝีมือช่างของเราเอง นับแต่สมัยสุโขทัยลงมา และ
การที่ได้เกิดมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับพุทธเจดีย์ในประเทศ
อินเดียซึ่งได้ส่งผลกระทบมาถึงการพระพุทธศาสนาของประเทศไทย
ในยุคสุวรรณภูมิ^๕ เอง เป็นเหตุให้เราต้องทำการตรวจสอบ
โบราณสถาน และโบราณวัตถุที่ตรวจค้นพบนั้นด้วยความยุ่งยาก
และยังไม่สิ้นสุดลงได้จนกระทั่งบัดนี้ว่า พระพุทธศาสนา^๕ ซึ่งได้นำ
มาเผยแพร่ โดยพระโสณะและอุตตระ^๕ นั้นได้มาตั้งต้น ณ ที่ใด และ
โบราณวัตถุที่ค้นพบนั้นชนใด ส่วนใด เกิดก่อนหรือภายหลังแก่กัน
นอกจากเหตุผลเพียงเท่าที่มีอยู่แล้ว ซึ่งก็ยังมิได้สิ้นสุดที่สุดด้วย
ความแจ่มชัด อย่างไรก็ตาม เป็นที่เชื่อได้ว่า พระพุทธรูปสมัย
ทวารวดีนั้นจะต้องมีชนภายหลังที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้สวรรคต
แล้วต้องเป็นรัชสมัยของพระเจ้ามลิ^๕ ซึ่งครองนครราชบุรีระหว่าง
พ.ศ. ๓๖๕ จนถึง พ.ศ. ๓๘๓ จะต้องเป็นภายหลังพระมหาเถระทั้งสอง
ที่พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่งมาเป็นสมณทูตในแคว้นสุวรรณภูมิ^๕
ตามที่ไดกล่าวมาแล้วข้างต้น และจะแพร่หลายที่สุดก็ต้องเป็นใน
รัชสมัยของราชวงศ์คุปตะ คือระหว่าง พ.ศ. ๔๖๓ ถึง พ.ศ. ๕๐๒๓

ซึ่งพบทพระปฐมเจดีย์มากกว่าตอน เป็นการแสดงให้เห็นได้ชัด
 แจ้งว่า พระพุทธรูปเหล่านั้นได้เดินทางมาสู่แคว้นสุวรรณภูมิโดย
 พระโสณกับพระอุตตระเถระ นับแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช
 เป็นลำดับมา และการเดินทางติดต่อค้าขายระหว่างแคว้นสุวรรณภูมิ
 กับอินเดียก็คงจะเป็นไปในลักษณะเดิม นอกจากสถานที่โบราณ-
 สถานบางแห่งอาจได้รับการบูรณะและตกแต่งประดับประดาเพิ่มเติม
 และทรุดโทรมลงตามกาลสมัย ซึ่งอย่างประเทศไทยนั้นก็ได้ถูก
 รุกรานและทำลายโบราณสถานและโบราณวัตถุเสียมากต่อมาก
 และการตรวจค้นโบราณสถานและโบราณวัตถุก็เพิ่งจะได้รับความ
 เอาใจใส่จากรัฐบาลเร็ว ๆ นี้ ซึ่งเป็นการสายเกินไป แต่ก็ยังไม่
 หมดเสียทีเดียว และนำขอบพระคุณรัฐบาลของ พณ ฯ ท่าน
 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งได้ให้ความกรุณาและสนใจในเรื่อง
 เกี่ยวกับโบราณสถานและโบราณวัตถุยิ่งกว่ารัฐบาลสมัยใดๆ ทั้งสิ้น
 ที่ทำให้เรายังมีโอกาสที่จะได้ทำการค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
 ของชาติและโบราณสถานโบราณวัตถุกันต่อไปอีก เพราะยังมีอยู่
 อีกมาก

หมายเหตุ

โปรดขีดฆ่า คำว่า ตอนที่ ๒ หน้า ๑๒ ออกเสียด้วยจะ

ขอบคุณมาก.

การตรวจพบโบราณสถานที่บ้านคูบัว

เรื่องการสำรวจตรวจค้นโบราณสถานบ้านคูบัวนี้ ข้าพเจ้าได้บันทึกของท่านเจ้าคุณพุทธวิริยากร วัดสันตารามประวัต ซึ่งบันทึกไว้แต่ พ.ศ. ๒๔๙๔ โดยได้เดินทางรวมไปกับท่านเจ้าคุณจินตากรมุนี สำนักวัดราชบพิธ กับพระภิกษุสอาดและสามเณรใส่ว่านักวัดลาดเมรั้งและวัดศรีสุริยวงศ์กับผู้ติดตามอีก ๓ คนว่า เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๔๙๔ ท่านพร้อมด้วยคณะได้เดินทางไปยังหมู่บ้านคูบัว เมื่อถึงสถานที่แล้ว ก็ตัดออกไปทางทิศตะวันออก ผ่านโรงสีข้าวซึ่ง ณ ที่ดินนั้นมะขาม มีกองอิฐสลับซับซ้อนเป็นเนินเตี้ยๆ แสดงว่าเคยเป็นที่สร้างโบราณวัตถุมาแล้วแต่โบราณ แต่ได้ถูกรื้อไปจนราบเกือบเสมอดิน ผ่านจากที่ตรงนั้นไปถึงคูบัวที่เรียกกันว่าคูบัวก็คงจะถือเอาความหมายของคูน้ำท่วมบวบลูกอยู่เต็มคูมาแต่เดิม จึงเอามาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน คุณคิดต่อกับคลองทางทิศเหนือ ตัวคลองต่อเนื่องมาจากห้วยเขาถ้ำกุ่มจรดบึงลพบุรีไม่ ปัจจุบันนี้ ผ่านบ้านดอนแร่ บ้านอ่างทอง คูบัว และผ่านข้ามทางรถไฟไปจด

ลำนํ้าอมและคลองนี้ได้แยกไปตำบลดอนตะโกอีกสายหนึ่ง แล้ว
 วกลงท่อยเรือ ดูต่อจากคลองนี้เป็นเส้นขนานยาวไปทางทิศใต้
 ประมาณสี่ทางควรว ๕๐ เส้น ความกว้างของควรว ๒๐ วา สอง
 คันคเป็นเนินสูงบาง เตยบาง เมื่อเดินทางต่อไปราว ๓-๔ เส้น ถึง
 วัดคูบัว วัดคูบัวนี้เป็นวัดที่สร้างมานานแล้ว ว่าประมาณ ๓๐๐ ปีเศษ
 คงสร้างเมื่อราชบุรุษอพยพมาอยู่ตำบลนี้ ทวัดไม่ปรากฏว่ามีของ
 สิ่งใดแสดงว่าเป็นวัดมาแต่โบราณ มีแต่่นำมาจากทอน ทงน
 เข้าใจว่า ของในวัดได้สูญหายและถูกเก็บเอาไปแต่เดิมมานานแล้ว
 เพราะไม่มีคนรักษา มีแต่คนทำลาย พระประธานในพระอุโบสถ
 ก็ว่านำมาจากวัดโฆลงอยู่ห่างจากวัดไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ราว
 ๓๐ เส้นเศษ คงเอามาเมื่อตอนสร้างวัด

เมื่อไปถึงคูบัวแล้ว มีอุปาสักทวัดแจ้งว่า พระประธานของ
 วัดนี้ เป็นศิลาแลง (หินแดง) ข้างใน เอามาจากวัดโฆลงนาน
 มาแล้ว ท่านเจ้าคุณจินดากรมุนี ดูว่าเป็นพระสมัยอยู่ทองหรืออยุธยา
 ตอนต้น คณะได้ถามว่าเศษปูนปั้นที่ปรากฏว่ามีอยู่นั้นใดเก็บไว้
 อย่างไร พระที่วัดบอกว่า รวบรวมไว้บนศาลา จึงพากันเดินไปดู
 และแหวะทวหารน้อยมุงด้วยสังกะสี มีพระพุทธรูปหลายองค์ เป็น
 พระใหม่ ๆ มีเศียรเก่าอยู่เศียรหนึ่ง เป็นเศียรศิลาแลงสีแดง เป็น
 สมัยอยู่ทองหรืออยุธยาตอนต้นเหมือนกัน แล้วจึงไปดูลายปูนปั้น
 ทวัดรวบรวมไว้บนวิหาร เป็นรูปหน้าคนก้ม ลายปูนปั้นเป็นลาย
 เครื่องประดับก้ม ว่าเก็บมาจากทรวงจากกองอิฐที่ถัดถานนี้คูบัวข้าง
 โรงสีแต่เมื่อแรกสร้างโรงสีก็ได้ชุตร้อออก ภาพต่าง ๆ เหล่านี้

อยู่กับกองอิฐ นายส่มผู้บำรุงวัดคุบวเห็นเข้าเสียตาย จึงนำมาเก็บ
รวบรวมไว้ประมาณ ๓๐ ปีมาแล้ว ท่านเจ้าคุณจินตากรมุนี ได้
ตรวจดูแล้วสันนิษฐานว่าโบราณวัตถุที่เห็นนี้เป็นสมัยทวาราวดีรุ่น
หลังประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๐ หรือ ๑๔๐๐ ต่อกับสมัยขอม ลวดลาย
เป็นช่างหัวเมือง ไม่ใช่ช่างกรุงลวดลายเหมือนที่พบที่นครปฐมมี
อายุคราวเดียวกัน ส่วนรูปหน้าคน นายทองได้อธิษฐานมาก่อนที่
เก็บศพ นายส่มพบเข้าจึงนำมาไว้ที่ศาลาวัด เจ้าคุณจินตากรมุนีมี
ความเห็นว่าเป็นรูปหน้ามารที่ประดิษฐานอยู่ตามฐานเจดีย์หรือ
ฐานพระเล็ก ๆ เข้าใจว่าเป็นเพียงบริวาร

กองอิฐที่ ๒

กองอิฐนี้อยู่ข้างโรงเรียนวัดคุบว กองนี้เมื่อประมาณตูลุง
จากพื้นดินประมาณ ๓ วา ตอนบนมีต้นมะขามขึ้นอยู่ต้นหนึ่ง ข้างบน
กว้างหลายวา ฐานล่างเป็นเนินอิฐราว ๑ เส้น นับว่าเป็นเนิน
กองอิฐใหญ่ ไม่รู้ว่าเป็นอะไรแน่ถัดจากกองอิฐนี้ไปมีกองอิฐ
เล็กอีกกองหนึ่ง ถูกรื้อเอาอิฐมาใช้เกือบหมด กองอิฐที่พบรูป
ปูนปั้นหน้ามารหน้าใหญ่ที่นายทองขุดพบ ทางทิศตะวันออกของ
กองอิฐ มีหนองใหญ่ลึกหนึ่งแห่งราษฎรใช้น้ำทำนา ฉะนั้นกองอิฐ
จึงอยู่บนดอนที่ติดกับนาและประมาณว่าห่างกับคูราว ๓-๔ เส้น
เท่านั้น

วัดโขลงร้าง

เมื่อคุณพ่อส่มควรกับเวลาแล้ว ได้ออกเดินทางไปวัดโขลงร้าง
วัดนี้อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ห่างจากกองอิฐที่กล่าวแล้ว

ประมาณ ๒๕ เส้น เมื่อจนถึงวัดโฆลง ซึ่งเป็นที่ดอนสูงจากพื้นนา
มีป่าสะแก ซึ่งโดยมากมักขนอยู่ในบริเวณนั้น จะเห็นมีเศษ
กระเบื้องถ้วยชามเกลื่อนกลาด (ไม่ได้สังเกตว่าเป็นเศษกระเบื้อง
ถ้วยชามแต่ครั้งไหน น่าเสียดาย) ข้างเนินพบหินระฆังแตกหนึ่งอัน
(หินระฆังนี้ทวดมหาธาตุบุรีรัมย์และทนครปฐมก็มี) บริเวณ
วัดโฆลงเป็นเนินดินใหญ่โตมากกว่าท่อนในบริเวณนั้น เป็นเนิน
ทอดยาวไปทางทิศตะวันตกกับตะวันออก ทางทิศตะวันตกเป็นเนิน
สูงชันมาก ความสูงจากพื้นดินถึงชั้นบนประมาณ ๔-๕ วา และ
ความยาวของเนินทอดยาวไปทางทิศตะวันออก เป็นที่ลาดต่ำโดย
ลำดับ จนถึงพื้นดินประมาณ ๒๐ วา เมื่อขึ้นข้างบนแล้ว จะพบ
เสาไม้มะค่าเรียงอยู่หลายต้น และต้องแหวกทางเดินไปตามข้าง
ตัวเนิน เดิมทีเคยมีคนเล่าว่า เป็นวิหารหรือโบสถ์น้อยๆ มุง
ด้วยสังกะสี แต่มีคนมารองตเอาไปหมดนานแล้วเหลือแต่เสา มี
พระพุทธรูปหินแดงอยู่หนึ่งองค์หักหักหมดเอาประกอบเป็นองค์เข้าไว้
เป็นพระสมัย์อยู่ทองเช่นเดียวกันกับมีฐานพระพุทธรูปหินทรายอยู่อก
อันหนึ่ง เข้าใจว่าจะเป็นสมัย์ลพบุรีกับเศษของพระพุทธรูปบาง
ส่วนหินเขียวอกกอนหนึ่งนมรอยเท้าปรากฏอยู่ เป็นหินสีเขียว
คราม และมีหินตกอยู่แถวนี้คือหินสีเขียวหม่น และที่สกลาย
สันนิษฐานว่า เป็นโบราณวัตถุสมัยทวารวดี และว่าไม่มีใน
ประเทศไทยเข้าใจว่าเป็นหินที่เอามาจากอินเดีย (เรื่องหินสีเขียว
ได้ชี้แจงไว้ข้างต้นนั้นแล้ว) นอกจากนกกมหินระฆังอกหนึ่งแท่งทับ

กันอยู่ สำหรับสมบัติอันมีค่าอย่างอื่น จากปากคำคนบอกเล่าอัน
 เป็นชาวบ้านที่นั้นว่าคนมาชุดกันและเอาไปเสียบ้างแล้วก็มีเมื่อ
 เกือบร้อยปีมานี้ เมื่อมีผู้คนอพยพมาอยู่กันใหม่ ๆ มีผู้เห็นรัศมีพุ่ง
 ออกมาจากวัดโขลงเป็นลำสูงแล้วก็ตกลงจนหายไป ต่อมาก็ไม่
 ปรากฏอีก เป็นสถานที่โคกร้างเปลี่ยนมาช้านาน ผู้คนไม่อาจ
 เดินผ่านไปมาได้ เคยมีผู้เฒ่าผู้แก่บางคนเล่าว่ามีงูใหญ่ตัวหนึ่ง
 เลื้อยออกจากบริเวณนี้แล้วเลื้อยผ่านไปทางเขาภู หลวงราชทัณฑ์-
 รักษาพิศได้เรือนจำราชบุรี ซึ่งเคยทำงานมาแต่ครั้งจังหวัดราชบุรี
 ยังเป็นมณฑลอยู่เคยเล่าว่าเมื่อตั้งศาลากลางจังหวัดใหม่ ๆ นาย
 อำเภอมืองราชบุรีออกตรวจท้องที่ที่เคยพบ แต่ไม่ถามว่าเป็นใคร
 งูตัวนั้นเคยผ่านไปมาระหว่างวัดโขลงกับเขาภูเสมอ มีอีกเรื่องหนึ่ง
 เล่าสืบกันมาว่า มีคน ๆ หนึ่งชื่อเรือ ได้มานอนพักอยู่แถววัดโขลงนี้
 คืนหนึ่ง เห็นกองเงินกองทองอยู่ตรงหน้า ก็ตั้งใจ จัดแจงจะเก็บเงิน
 ทองกองนั้นห่อติดตัวเอาไปด้วย แต่ขณะเดียวกัน ก็เห็นคนถือ
 ตะบองชูตะคอก บันดาลให้เห็นเป็นน้ำ นายเรือคิดว่าเป็นน้ำ
 จริง ๆ ก็ลงว่ายน้ำกว่าจะขึ้นบกจนกระทั่งมีผู้มาพบเข้าถามว่าทำอะไร
 นายเรือจึงเล่าให้ฟัง หน້าอกนายเรือถลอกปอกเปิกหมด เรื่องนี้
 ได้เล่ากันมานานจนถึงสมัยท่านพระครูศรีบุญญามุนี เป็นเจ้าอาวาส
 วัดศรีสุริยวงศ์ ผู้สร้างวัดเกาะลอยเอกอุตม เป็นผู้เอาพระพุทธรูป
 หินแดงจากวัดนี้ไปไว้ในพระอุโบสถวัดเกาะลอย พระหินแดงที่
 มีหลายองค์ ทราบว่าวัดคูบัวเอาไปเป็นพระประธาน ๑ องค์ ท่าน

อาจารย์กลับ เจ้าอาวาสวัดเกาะลอยนัมพทา ก็นำไปไว้ที่วัดของ
ของท่าน ๓ องค์เหมือนกัน

ความเป็นมาของวัดโขลง

ผู้ใหญ่ยา บ้านสระโบสถ์ อยู่ใกล้วัดโขลง ได้เล่าให้ฟังว่า
เคยมีคนจากทอน มาทำการขุดค้นสมบัติ ตามลายแทงบอกจนที่
มาขุดว่า วัดโขลงนั้นสร้างสมัยพระเจ้าอู่ทองในชั้นแรก พระเจ้าอู่ทอง
จะสร้างเมืองตรงนั้น แต่อาจเป็นททชยภูมิในการรบทัพจับศึกสมัย
นั้นไม่เหมาะ จึงเลยงัด มีผู้เคยมาขุดบนเนินดินตรงหน้าพระประธาน
ตามแนวสายพระเนตรของพระพุทธรูปตก ขุดลึกลงไปได้ใบลาน
ใส่อยู่ในกระปุกไม่ได้สังเกตว่าใบลานเป็นอย่างไร หรือกระปุกนั้น
มีรูปลักษณะอย่างไร ได้ออกเข้วัดโขลงไว้ว่า เป็นวัดที่สร้างสมัย
พระเจ้าอู่ทอง แล้วจะมีข้อความอะไรอีก ไม่มีใครเอาใจใส่ ใคร
จะเอาไปทางไหนไม่ทราบ ต่อมาก็ได้ขุดกันอีกหลายครั้งหลายหน
ขุดกันที่ฐานพระพุทธรูปบ้าง ด้านข้างบ้าง บางครั้งก็ทราบว่าได้สิ่ง
ของไป แต่จะเป็นอะไรบ้างนั้นไม่มีใครสนใจ มีคนที่บ้านคูบัวที่
ร่วมขุดด้วยเล่าว่า ตรงสายพระเนตรพระประธานตกนั้นเมื่อขุดลึก
ลงไป ๓ คืบ ก็พบอ่างใหญ่ใบหนึ่งกว้างประมาณ ๑ เมตร ใบกด้วย
ปูนขาวติดกับพื้นชั้นล่าง นัยว่า ไม่ได้บอกว่าพบอะไร เป็นแต่
เล่าว่าตามลายแทงนั้นมาจากอยุธยาว่ามีเงินบรรจุอยู่ ๑ โพล์ (หนึ่ง
โพล์นี้ไม่รู้ว่าเป็นเท่าไร) แต่ทำไมพบเงิน สงสัยว่าคงมีคนมาขุดเอา
ไปแล้ว และได้ทราบจากนายช่วงบ้านห้วยคูบัวว่า มีชาวกูรงเก่า
(อยุธยา) มาติดตามขุดอีก ค้นหาสมบัติตามลายแทงนี้ ซึ่งนายช่วง

ว่าเคยบันทึกไว้นานมาแล้ว ไม่ทราบว่ามันตกนั้นหายไปไหน
จำความได้ว่า ดังนี้

“วัดโฆลงนี้สร้างเมื่อ ๘๐๐ ปีมาแล้ว สมัยอยู่ทองชนตัน
สร้างด้วยคน ๑๐๐๐ คน แล้วเสร็จเมื่อวันชน ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ตรงกับ
วันเกิด วันตรัสรู้ วันพระนพพาน ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
(แต่ไม่รู้วันใด ปีใด เดือนใด สมัยนั้น) ถ้าจะให้หมู่บ้าน
ร่มเย็นเป็นสุข ฝนตกตามฤดูกาลแล้ว ให้คนในหมู่บ้านช่วยกัน
รักษาความสะอาดเผื่อถางในบริเวณวัดนี้ แล้วพากันขนนมัสการ
สักการบูชาในงานวิสาขสมโภชน์ เวียนเทียน ต่อไปภายหน้า
ประมาณ ๕๐๐ ปี จะเป็นมหากาพย์มาก จะเป็นวัดใหญ่ หมู่บ้าน
จะเป็นเมืองใหญ่ อุดมสมบูรณ์ต่อไป สมัยอยู่นั้น เคยมีชื่อ
เรียกกันว่าสุวรรณภูมิ ตั้งแต่ละโว้ปกครอง เป็นเมืองสุวรรณภูมิเก่า
ทรัพย์สินแผ่นดินยังมณฑลเขาโฆลงนี้ เป็นทองคำ ๑ หีบใหญ่ เป็น
เครื่องแต่งองค์ของราชเทวองค์แรกของแคว้นสุวรรณภูมิ ได้ตั้ง
ปณิธานไว้แก่ผู้มาทำนุบำรุงศาสนา และซ่อมแซมก่อสร้างวัดนี้
ต่อไปภายหน้าอีกในระยะต่อไปประมาณ ๕๐๐ ปี ทรัพย์สินแผ่นดินที่
เรียกดอยอยู่ในบริเวณเมืองใกล้เคียงๆ นี้ยังมีอีกมาก แต่ในสมัยปัจจุบัน
ยังไม่ให้ใคร ”

(ข้อความตามลายแทงนี้ ข้อสำคัญที่สุดคือ บอกว่าเป็น
เมืองสุวรรณภูมิเก่า ทองที่ทรงบริจาคนั้นเป็นของพระราชเทว
องค์แรกของแคว้นสุวรรณภูมิ คนอ่านและจดคงไม่มีความรักความ
ความเข้าใจในเรื่องเมืองสุวรรณภูมินั้นเป็นแน่ และเรื่องนั้นก็

เรื่องทว่าพบและจดจากลายแทง นำเสียดายที่ลายแทงนั้นไม่รู้ว่าเป็น
 อยุ่ไหนอย่างไร มิฉะนั้นคงจะหากระจ่างกว่านี้มาก แม้กระนั้นตาม
 บันทึกนี้เป็นบันทึกก่อนที่พระภิกษุสมุท จะแจ้งไปยังกรมศิลปากร
 และเป็นบันทึกของเจ้าคุณพุทธรวิริยากร วัดสัตตนารถ ท่านก็ไม่
 ประสงค์อะไร หรือมีความเจตนาอย่างไรในด้านประวัติศาสตร์ เขา
 บอกมาอย่างไรก็จัดไว้ จึงน่าฟังเหมือนกัน คงจะไม่โกหก เนื่องจาก
 ไม่ได้ผลอะไรตอบแทนหรือมีความมุ่งหมายอะไรที่จะต้องการจากเขา
 ผู้เล่าให้ฟัง—ผู้เขียน)

สำหรับท่าเลวดีโหลง เท่าที่ปรากฏว่ามีเสาไม้มะค่าเก่าแก่
 และพระพุทธรูปหินแดงนั้นคงเป็นสมัยอยุธยาหรือสมัยอยุธยาตอนต้น
 แท้จริง ซึ่งสร้างซ่อนขึ้นไปบนเนินดินเดิม เพื่อสะดวกในการ
 ก่อสร้างซึ่งมีอยู่เก่าอยู่แล้วแต่เดิมมาปรากฏว่าทางทิศตะวันตกของ
 วัด มีซากเสา กุฏิและส้วมของวัดปรากฏอยู่ คนรุ่นหลังๆ เล่าให้
 ฟังว่า บนเนินอิฐนั้นเดิมเป็นปฐมนิยสถานเก่าแก่ก่อนสร้างวัดโหลง
 มาหลายร้อยปีจนวัดถูกละเล้านั้นทรุดโทรมมาก แล้วจึงสร้างวัดกัน
 ใหม่ภายหลัง วัดอุของเดิมอาจเป็นวิหารอยู่ทางทิศตะวันออก มี
 เจดีย์อยู่ติดด้านตะวันตก ปุชนิยวัดนี้นคงจะใหญ่มาก ด้านหน้า
 ของปฐมนิยสถานทีล่านาผ่านและวกมาทางด้านเหนือ ลำนานมา
 สุดทางด้านเหนือ และลำน้ำเป็นแนวตลอดถึงวัดบ้านใหม่เวฬุ
 ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออก ลงแม่น้ำอ้อม ก่อนถึงวัดใหม่ยังมีทางน้ำ
 แยกออกจากลำน้ำนี้ เรียกว่าอุตะเภา ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้
 (ใกล้กับโคกพระวิหารและวัดโหลงคงมีเป็นอนุสรณ์อยู่ แม้แต่ต้น

โพธิ์ทเห็นอยู่จะตายไปแล้วก็ยังเชื่อว่าเป็นโพธิ์ทนามาจากพุทธคยา
 อายุคงนานมาก จึงตายไปตามธรรมดาของโลกียวิสัย) ได้ตรวจ
 คู่มือเก่าที่มาจากห้วยชินสีห์ ผ่านทางรถไฟไหลไปตามสะพาน
 บ้านโพธิ์งามถึงบ้านสระโบสถ์ (ชื่อห้วยนี้เหมือนกัน เดิมคงเป็น
 ห้วยทไหลเย็นและอยู่ใกล้สระโบสถ์หรือมีทางเข้าสระโบสถ์ได้ จึง
 ได้ชื่อว่าห้วยชินสีห์ หรือห้วยสมเด็จพระชินสีห์นั่นเอง เพราะ
 ความร่มเย็นเป็นสุข หรือผ่านไปในบริเวณวัดหรือใกล้ โบสถ์จึง
 ได้ชื่อนี้) เป็นความหมายของคนโบราณที่มักจะเอาสิ่งที่ได้รับ
 ความร่มเย็นมาตั้งชื่อน้ำชื่อหมู่บ้าน หรือสถานที่อันเป็นมงคลนาม)
 ออกจากท่นแล้ว เลยไปท่นองเพชรหรือสระบางควาย ตัดออก
 จากแนวคู ที่ติดต่อกับโรงสีข้าวที่ตั้งใหม่ ใกล้วัดคุบัว มาทาง
 ทิศใต้ แล้วเดินวกออกเดินไปทางทิศตะวันออกมุ่งไปตูกองอิฐกอง
 หนึ่งขนาดใหญ่ กองอิฐเหล่านี้นั้นกองเรียงรายอยู่ในที่เดียว
 กัน ใกล้แนวคูกองหนึ่งห่างไปทางใต้มี ๒ กองๆ หนึ่งใหญ่พอควร
 แต่เล็กกว่ากองหน้าบ้านโพธิ์งามเล็กน้อย ส่วนกองสุดท้ายจากกอง
 ที่ ๒ ราว ๑๕ หรือ ๒๐ เส้น กองอิฐนี้เป็นเนินกองอิฐที่ใหญ่โต
 เกือบเท่าที่ข้างวัดคุบัว มีรอยขุดตัดเอาอิฐไปใช้แล้วทราบว่าเป็นวัดพลอง
 อำเภอบางท่นเคยวันเป็นผู้มาขุดเอาอิฐกองนี้ไป ใช้เมื่อนานมาแล้ว
 ในบริเวณกองอิฐใหญ่ทางด้านตะวันออกมีหนองใหญ่หนองหนึ่ง
 เรียกว่าหนองเพชร และทางด้านตะวันออกถัดไปมีหนองใหญ่อีก
 แห่งหนึ่ง ไม่ทราบว่าเรียกว่าหนองอะไร ทราบจากคนบอกเล่าว่า
 สถานที่บริเวณนี้ เมื่อนานมาแล้ว มีคนขุดได้เสาหินสี่เหลี่ยม ๑ ต้น

ยาวมาก แต่ไม่ทราบว่าจะตรงไหน และทราบว่าขณะนั้นพระอิการ
 เษย วัดเกาะลอย ซึ่งบ้านเดิมอยู่ที่หนองเกษร นำไปไว้วัดเพลง
 (แล้วต่อมา ทราบว่าทางอำเภอลำเภอบ้างไปปักไว้ที่ใกล้ๆ ศาลาว่าการ
 กิ่งอำเภอ ถือว่าเป็นเสาศักดิ์สิทธิ์ปิดทอง มีคนกราบไหว้อยู่เสมอ
 และว่าเป็นเสาศีลาลัยมอดมับว ครั้นเมื่อสร้างทวากการกิ่งอำเภอ
 ใหม่ได้จนน้ำหนากิ่งอำเภอเสียแล้ว)

ได้เดินดูต่อไปอีก และตัดตรงไปทางตะวันออกเฉียงใต้ เข้า
 เขตคูเดิมซึ่งหักมุมมาจากทิศตะวันตก เป็นทางกว้างผ่านหมู่บ้าน
 หนองเกษร พบกองอิฐขนาดเล็กลูกกลองหนึ่งพอดึ่นตก จึงแวะ
 เข้าพักที่โรงกระเดื่องหน้าเรือนผู้ใหญบ้าน (ไม่ได้บอกชื่อใด)
 สันทนากันตามสมควรก็ได้ทราบว่า เคยมีผู้มาขุดพบแผ่นอิฐรูรัก
 ปิดทองไว้หนามาก ขุดลอกทองออกได้หนักหลายบาทและว่าอิฐ
 แผ่นนี้ฝังอยู่ลึกมาก ก็นำเสียดายอีกที่เขาเอาแผ่นอิฐโยนทิ้งไป
 เสียเอาแต่ทอง มิฉะนั้นคงจะทราบบ้างว่าแผ่นอิฐนี้มีจารึกอักษร
 อะไรไว้บ้าง แล้วก็ไม่รู้ว่าโยนทิ้งไปทางไหน จึงสันนิษฐานไม่
 ถูกว่า อิฐนี้เป็นอิฐอะไร แต่คงจะเป็นแผ่นอิฐที่ฝังไว้คล้ายศิลาฤกษ์
 ของเราก็คงได้ ผู้เล่าก็จำไม่ได้ว่าอิฐแผ่นนี้ขุดขึ้นตรงไหนอย่างไร
 จึงไม่มีโอกาสไปดู ดังนั้นประวัติของชาติจึงสูญไปเสียโดยเห็นว่า
 เป็นสิ่งเล็กน้อยไม่น่าสนใจ เห็นแก่ทองขุดได้เป็นส่วนน้อย ตัวเนิน
 วัดโขลงเมื่อพิจารณาดูปรากฏว่าอยู่ระหว่างกลางคูเมือง แสดงว่า
 คงเป็นปฐมนิยสถานอยู่ย่านกลางชุมชนมณฑลแต่ก่อนหรือกลางเมือง

ที่เคยว ทางเรือก็ไปมาสะดวกทั้งเรือเล็กและเรือใหญ่ เมื่อได้
ตรวจดูพอควรแก่เวลาแล้ว ท่านเจ้าคุณจินตากรมุนี ได้อาเชิญเทียน
จุดพร้อมทั้งแจกให้คนเฝ้าที่ไปอธิษฐานถึงพระบรมสารีริกธาตุของ
พระบรมศาสดา ซึ่งสมัยนั้นคงจะเจริญรุ่งเรืองยิ่งกว่าทุกวันนี้ และ
คงจะต้องมีผู้นำมาบรรจุไว้ ณ สถานที่แห่งนี้ ตลอดจนกระทั่งบูชา
พระเถรานุเถระผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐประกาศพระศาสนาของ
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดจนพระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญรอย
ตามเบื้องพระยุคลบาท มาแต่โบราณกาล (อย่างไรก็ดีสถานที่นั้น
แต่เดิมมาน่าจะต้องติดต่อกับอินเดียเป็นแน่แท้ และคงเป็นเมืองท่า
ที่สมบูรณ์ เฟื่องฟูอยู่ในอาณาจักรทวารวดีสมัยนั้น เช่นเดียวกับ
เมืองพงตัก ที่หุดค้นพบวัตถุโบราณ เช่น เทวรูปสัมฤทธิ์ โคม
โรมัน พระพุทธรูป สมัยอมราวดี เป็นต้น (ผู้เขียน)

เนินดินกองอิฐหน้าบ้านโพธิ์งาม ๒ แห่ง

เวลาราว ๑๐.๐๐ น. ออกจากวัดโขลง ดัดไปทิศตะวันตก
มุ่งไปยังกองเนินอิฐหน้าบ้านโพธิ์งาม ต้องเดินข้ามคูไปอีกราว
หนึ่งเส้น กองอิฐทั้งสองแห่งมีขนาดใหญ่เท่ากัน แต่ย่อมกว่า
ข้างวัดคูบัวเล็กน้อย อยู่ห่างจากกันไม่เกิน ๓ วา มีรอยขุดเอา
อิฐมากองไว้เกลื่อนกลาด ทั้งสองกองทราบว่ วัดแคทรายได้จัด
การขุดเอาอิฐไปใช้ที่วัด เมื่อสร้างวัดแคทรายใหม่ ๆ ได้เคยขุด
เอาไปทำรากโบสถ์ ซากเศษปูนปั้นที่พบเห็นขณะนั้นเป็นลวดลาย
ปล้องๆ กลมๆ และลายหยักๆ เป็นชั้นๆ และมีผู้พบเห็นรูปปูนปั้น

เป็นรูปหน้าคน รูปไม่ใหญ่โตนัก และพบอิฐมีรอยหยักมุมทั้ง
สองข้าง เป็นลายกนก คงจะเป็นส่วนประกอบองค์เจดีย์ส่วนใด
ส่วนหนึ่ง บริเวณด้านตะวันออกของกองอิฐ มีหนองน้ำแห่งหนึ่ง
ซึ่งขณะตกน้ำก็ยังม่น้ำอยู่ เท่าที่ตรวจดูมาแทบทุกแห่งจะต้องมี
หนองน้ำด้วย ถ้าได้มีกองอิฐ ขอนี้ก็ยังสันนิษฐานไม่ถูกว่าทำไม
จึงเป็นอย่างนั้น จะเป็นการขุดดินขึ้นมาทำอิฐหรือขุดขึ้นมาใช้น้ำ
ก็เหลือเถา

การสำรวจสายน้ำเก่าประกอบหลักฐาน

เพื่อให้การสำรวจตัวเมืองและปฐมนิยสถานได้ทั่วถึงตลอด
จนคูเมือง เพื่อเป็นหลักฐานประกอบการพิจารณาว่าสถานที่เหล่านี้
เคยเป็นอะไรมาแล้วในอดีต โดยอาศัยร่องรอยต่าง ๆ ฉะนั้นเมื่อ
ราว ๑๒.๓๐ น. นายท่าและนายคำ ราษฎรในท้องถิ่นนั้นจึงได้นำไป
ดูสถานที่ต่าง ๆ อีก ครั้งแรกพาไปดูพระพุทธรูปหินสีเขียว ซึ่งวาง
พิงไว้ที่โคนโพธิ์หน้าบ้านสระโบสถ์ติดกับหนองใหญ่ ซึ่งได้เห็น
แล้ว เป็นพระพุทธรูปยืนสมัยทวารวดี แต่ว่าทรุดโทรมมาก ต้นโพธิ์
ต้นนั้นก็แห้งตายนานแล้ว เหลือแต่ตอปลุกไว้ในคันทนา สันนิษฐาน
ว่า ต้นโพธิ์ต้นนี้เดิมคงงามมาก และคงเป็นต้นโพธิ์เก่าแก่หลายชั่ว
อายุคน แต่จะเป็นต้นโพธิ์ที่พุทธรูปหรือไม่ว่า มีทางสันนิษฐานได้
แต่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่สะดุดใจคือบ้านที่เรียกว่าโพธิ์งามนี้ คงเป็นบ้านที่
มีต้นโพธิ์ต้นนั้นงอกงามมาแต่โบราณแล้วอย่างหนึ่ง กับบ้าน
สระโบสถ์ ตรงนั้นเดิมก็คงจะเป็นโบสถ์หรือวิหาร แต่คงเป็นโบสถ์
เพราะเรียกว่าสระโบสถ์และคงมีสระด้วย โบสถ์ที่สร้างในสมัย

โบราณ ไม่มีการปลูกสร้างด้วยอิฐหรือปูนสร้างกันด้วยไม้ ใน
อินเดียสมัยพระเจ้าอโศกชอบสร้างอย่างนั้นนั่น ต่อมาเห็นว่าไม่
ถาวร สมัยต่อมาจึงเปลี่ยนแปลง โบสถ์คงพังสูญหายไปเสียนาน
แล้ว แต่ข้อสระโบสถ์ยังคงอยู่ (เหมือนบ้านคูบัว คุณละบัวคงยัง
อยู่แต่เมืองเดิมนั้นหายไปนานแล้วตามสภาพธรรม)

ตรวจดูโลกพระวิหารอุตะเกา

ออกเดินทางต่อไป สังกะตศุแนวคูด้านสกัด มุมทางตะวันตก
เป็นรูปรี แต่มาทางตะวันออกเป็นรูปสี่เหลี่ยม แนวคูตามยาว
ทางทิศตะวันออกนี้ ปรากฏว่า สันคูทั้งสองข้างสูงมาก ตามแนวคู
ล้นแล้วไปด้วยไม้ต่างๆ ขึ้นเป็นดงทั่วไปเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง เป็น
ละเมาะเล็ก ๆ น้อย ๆ แนวคูเป็นเส้นตรงไปยังคลองเดิมทางทิศเหนือ
เมื่อเดินตามคูลึกเกือบจะถึงกลางคูแล้ว เดินไปขึ้นคันคูทางทิศ
ตะวันออกเพื่อดูโคกพระวิหารและอุตะเกาที่บ้านดอน ห่างจาก
แนวคูประมาณ ๕๐ เส้น ตามระยะทางที่ผ่านพบกองอิฐเล็ก ๆ กอง
หนึ่งใกล้จะถึงโคกพระวิหาร พบหินแบบหินระฆังอยู่ในป่าข้างทาง
(หินระฆังนี้มีลักษณะคล้ายหินเขางู สีขาว ๆ น้อ ๆ มีรูเจาะไว้ดี
บอกคำโม่งตามวัดหรือหมู่บ้านในสมัยก่อน) ครั้นถึงบริเวณโคก
พระวิหารแล้ว พบซากอิฐอยู่แนวเดียวกับตัวโคกพระวิหารห่างกัน
ไม่กี่วา มีอิฐจำนวนมากวางสลับซับซ้อนติดอยู่กับพื้นเป็นบริเวณ
กว้าง แต่ตัวเนินอิฐไม่สูง เป็นพื้นที่ลาด ๆ อย่างธรรมดาและอิฐ
ตรงนั้น มีผู้นำไปใช้เสียมากแล้ว คงมีแต่ฐานปรากฏอยู่ ออก
จากตรงนั้นไปแล้วก็เห็นโคกพระวิหาร เป็นเนินอิฐอยู่ในป่ารก

ปกคลุมไปด้วยกอไม้ ข้างทางทิศเหนือ ในชั้นแรกก็ไม่นึกจะไป
 ไปดูอะไรก่อน แต่คนนำทางแนะนำให้ไปดูเสียก่อน จึงปืนป่า
 เนินโคกชันไป ปรากฏว่าเนินอิฐสูงจากพื้นดินประมาณ ๔-๕ วา
 และใหญ่กว่ากองเนินอิฐข้างวัดคูบัวเป็นแนวยาวคล้ายที่วัดโฆง
 ด้านตะวันตกสูงชันลาดยาวต่ำไปทางทิศตะวันออก ครั้นเดินตรวจดู
 ทางด้านสูง ก็พบตัวพระสถูปเจดีย์ ซึ่งมีซากเป็นฐานของเดิม
 ให้เห็น มีรอยคนเจาะเป็นโหลงลึกเข้าไปในพระเจดีย์แล้ว และ
 ในโพรงมีรอยรื้ออิฐออกทั้งลงมาทางทิศตะวันตก จึงเป็นโพรงใหญ่
 ท่านเจ้าคุณจินดากรมุนีได้ให้ข้อสังเกตไว้ไว้ว่า การก่ออิฐสมัย
 ก่อน เขาก่อซ้อนเข้ามาชนกันข้างบนยอดสถูปเจดีย์ จึงดูเหมือน
 รูปบาตรคว่ำ สถูปเจดีย์สมัยทวารวดีเขาสร้างกันแบบนี้ ตรงรอย
 คนขุดพบปรากฏอยู่นั้น ขุดลงไปจากยอดสถูปเจดีย์ การขุดนี้มีผู้
 บอกเล่าว่าขุดกันมา ๑๐ กว่าปีแล้ว จะได้อะไรไปบ้างไม่ทราบ
 บริเวณที่เป็นเนินลาดต่อจากที่สูงไปทางทิศตะวันออก อาจเป็นตัว
 พระวิหาร จึงลดต่ำลง ซึ่งสมัยนั้นนิยมสร้างพระวิหารกับสถูปเจดีย์
 คู่กัน สถูปเจดีย์มักอยู่ทางทิศตะวันตก วิหารมักอยู่ทางทิศตะวันออก
 เมื่อได้ตรวจดูพอสมควรแล้ว จึงเดินไปดูสระเขา ทางทิศตะวันออก
 เฉียงใต้ของโคกพระวิหาร ห่างจากโคกพระวิหารประมาณ ๓-๔ เส้น
 เมื่อไปเดินเห็นสระเขาเป็นเพียงลำรางลึก เพราะต้นเขนหมดแล้ว
 ข้างๆ มักจะไม่ขุดอยู่บ้าง ผู้ทนายไปชี้ให้ดูว่า นี่แหละสระเขา เป็น
 ลำรางต่อจากแนวคลองเดิม ซึ่งผ่านมาทางวัดโฆงนั่นเอง สระเขานี้
 เดิมคงจะเป็นสระหรือเป็นที่จอดเรือลำเขาในสมัยทวารวดี ฉะนั้นที่

คูบัว ก็คงจะเป็นเมืองท่าโบราณ (เช่นเดียวกับตำบลพงดัก จังหวัดกาญจนบุรีเดี๋ยวนี้) สำหรับท่าอุทยานนี้ ยังมีหลักฐานปรากฏอยู่ที่ลำน้ำที่ขุดออกไป สมัยโบราณลำน้ำนี้คงจะเป็นลำน้ำใหญ่ และอยู่ใกล้ทะเล สายแม่น้ำเดิม (ลำน้ำแม่กลอง คงยังไม่เป็นแม่น้ำผ่านตำบลคูกระถิ่นเดี๋ยวนี้ ในเวลานั้นการเดินของสำน้ำคงไม่สะดวก กระแสน้ำจึงต้องยาย ตัวอย่างจะเห็นได้เช่นจังหวัดสุโขทัย เป็นต้น ฉะนั้นเมื่อกระแสน้ำเปลี่ยนเส้นทางเดินของน้ำสำน้ำเก่าก็ตื้นเขินโดยที่การไหลของน้ำอ่อนลง ในที่สุดก็เป็นที่ลุ่มราบ หรือแม้แต่ลำรางแม่น้ำแต่ชื่อของวัดเดิมก็เรียกกันว่าวัดปากน้ำ เดิมก็คงจะเป็นปากแม่น้ำดังที่ได้อธิบายมาแล้ว)

เมื่อตรวจแลดูภายนอกไปยังคูเมืองอีก เพื่อต้องการดูแนวคลองเดิมว่าติดต่อกับอุโมงค์ได้อย่างไร ขณะที่เดินทางย้อนกลับมา พบกองอิฐขนาดย่อมอีกกองหนึ่ง คนนำทางบอกว่าที่กองอิฐนี้ เคยมีคนมาเล่าให้ฟังว่า มีผู้มาเข้าฝันบอกให้ขุดทรัพย์แผ่นดิน ผู้เข้าฝันนั้นว่าชื่อยอด แต่คนที่ฝันไม่กล้าขุด กลัว จึงเลยไม่ได้ขุดออกจากบริเวณนี้ใกล้เขตคู มีดอนหนึ่งเขาเรียกว่าดอนแขก หรือดอนบ้านแขกนี้เหมือนกัน เดิมก็คงเป็นบ้านแขกมาแต่เดิม เลยมีชื่อมาจนบัดนี้ ทดรองนมเค็ชกระเบื้องถ้วยชามแตกมาก เสียหายที่ไม่ได้ดูว่า เค็ชกระเบื้องถ้วยชามสมัยใด ทราบว่ามีคนเก็บเอามาเหมือนกัน ตรงนี้มีคนขุดบอกว่าพบอิฐปูนมาก ไม่ทราบว่าเคยเป็นสถานที่ทำอะไรมาแต่โบราณ เมื่อเดินออกไปทางเหนือ ก็พบแนวบรรจบของคลอง ซึ่งผ่านหน้าวัดโฆลงและยังมีลำรางต่่อออก

ไปอีก ถัดจากคู่ไปถึงแม่น้ำอ้อมก็ถึงวัดบ้านใหม่เวฬุ แล้วถึง
 อู่ตะเภา ลำราง^{๕๔}นักแยกออกจากแนวลำยานาน^{๕๕}

อนึ่ง แม่น้ำหรือคลอง ซึ่งผ่านหน้าวัดโฆลงนยังเป็นลำราง
 อยู่ยาวต่อไปอีกหลายเส้นเลียบไปทางด้านตะวันตกข้างวัดโฆลง
 คลายจะเป็นที่จอดเรือสมัยโบราณ ลำรางนี้ใหญ่มาก กว้างเกือบ
 ๗๐ วา ถ่านาลึกเต็มที เรือใหญ่ๆ เข้าออกได้สะดวก ฉะนั้นถ้า
 เป็นสมัยโบราณแล้ว ลำน้ำนี้จะลึกและกว้างใหญ่ลึกเพียงใด

สรุปการสำรวจ

เท่าที่ได้สำรวจมาแล้ว สรุปได้ว่า อาณาเขตบริเวณนี้เดิมจะต้องเป็นเมืองในสมัยทวารวดีและอาจก่อนที่จะเรียกกันว่าแคว้นสุวรรณภูมิเสียอีก แต่ได้มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเข้ามาหลายยุคหลายสมัยสืบซับซ้อน นับแต่ชาวสมัยโรมันได้เดินทางเข้ามาอยู่ในดินแดนนี้รู้จักแคว้นนี้ตั้งอยู่แล้ว แต่จะมีความรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาเพียงใดนั้น ก็ย่อมเป็นสมัยๆ ไป นับแต่สมัยก่อนพระเจ้าอโศกมหาราชได้ไ้แคว้นมคธในอินเดีย ประชาชนในภาคพื้นนี้ก็นับถือพระพุทธศาสนาอยู่ก่อนแล้วซึ่งอาจเป็นลัทธิมหายาน และศาสนาพราหมณ์ ครั้นเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ไ้แคว้นมคธ และได้ส่งสมณทูตออกมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นหลักโดยแท้จริง การนับถือพระพุทธศาสนาซึ่งเดิมมีอยู่บ้างแล้วจึงรับเอาและเป็นล้าเป็นสันยังชน การนับถือพุทธศาสนานิกายสาวกยานก็ได้เริ่มขึ้นในสมัยนั้น และการก่อสร้างถาวรวัตถุที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ก็ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่พระโสณเถระและ

พระอุตรตระเถระ เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนายังแคว้น
 สุวรรณภูมิ และเริ่มร่ำเรื่องยี่ง ๆ ขนตามลำดับ การที่เขตแดน
 แถบนับถือพระพุทธศาสนามาก่อนนั้นก็น่าจะเป็นด้วย ๑. เขตแดน
 ด้านอินเดียติดต่อกับแคว้นกัมพูชาหรือสุวรรณภูมิ อันมีมาก่อนที่
 พระเจ้าอโศกมหาราชจะได้ส่งสมณทูตมาเป็นทางการ ชาวแห่ง
 องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบรรพชาเป็นพระภิกษุ โดย
 เปลี่ยนสภาพจากบุคคลชั้นกษัตริย์มาเป็นบุคคลธรรมดาที่ต้องถือ
 บาตรภิกขาจารกีด เชื่อว่าพราหมณ์ในสมัยนั้นจะต้องนำมาเอ่ยอ้าง
 ให้ประชาชนในแคว้นนั้นได้เริ่มรู้จักพระองค์ขึ้นแล้ว ต่อมาเมื่อ
 พระเจ้าอโศกมหาราชได้อินเดีย ชาวกลิงคราชซึ่งเป็นชาวอินเดีย
 ก็คงจะหลบหนีอพยพจากอินเดียมาอยู่ในแคว้นซึ่งติดต่อกันโดย
 ทางบกก็จะมาได้ทางช่องเขาตะนาวศรีผ่านแคว้นศรีเกษตร, ทางใต้
 จะมาได้โดยทางเรือ แล้วชนบทผ่านทางช่องเขาด้านสังขร จังหวัด
 ประจวบคีรีขันธ์เดยวนี้ หรือโดยทางเรือมาขึ้นที่เมืองท่าตะโกลา
 อันเป็นเมืองท่าค้าขายแต่โบราณกาล ชาวกลิงคราชและชาวอินเดีย
 และชาวพื้นเมืองในดินแดนสุวรรณภูมิ คงจะได้รับข่าวของพระองค์
 และพระบรมคำสั่งสอนของพระองค์มาบ้างแล้ว ฉะนั้นเมื่อพระเจ้า
 อโศกส่งสมณทูตมายังแคว้นนี้เป็นทางการอีกแล้วก็ย่อมจะต้องยินดี
 รับเอาพระพุทธศาสนาเข้าไว้เป็นหลัก เพราะความพอใจอยู่เดิม
 เป็นทุนอยู่ก่อน และยังเมื่อพระเจ้าอโศกได้เปลี่ยนสภาพจากความ
 โหดร้าย กลับมาเป็นความอ่อนโยนและยอมรับนับถือพระพุทธ-
 ศาสนาด้วยแล้ว ชาวพื้นเมืองก็ย่อมยินดี เพราะเชื่อว่าต่อไป

การรบราฆ่าฟันกันจะไม่เกิดมีขึ้นอีก ความเจตนาอันเป็นความ
 เจตนาที่เปี่ยมไปด้วยความดี ฉะนั้นการกระทำใดๆ อันเป็นการ
 เผยแพร่พระพุทธศาสนาซึ่งพระเถระทั้งสองนำมา ก็ย่อมเป็นทวีป
 นีปถอและเต็มใจด้วยความปลื้มปิติยินดี การเผยแพร่ การ
 ประกาศพระพุทธศาสนาและการก่อสร้างถาวรวัตถุใด ๆ ก็ตามใน
 ขณะนั้นย่อมไม่เป็นทรงเกยแก่ชาวอินเดีย และคนพื้นเมืองที่
 อยู่ในขณะนั้นเลย เป็นที่แน่นอนว่า การเดินทางมาประกาศ
 พระพุทธศาสนาขณะนั้น จะต้องเดินทางจากอินเดียมาชนบทเมืองท่า
 ตะโกลาอย่างไม่ต้องสงสัย ๒. การเดินทางมาประกาศพระพุทธ-
 ศาสนาครั้งนั้น ก็เป็นที่รู้กันว่าย่อมจะผ่านช่องมะละกาย่อมไม่
 สะดวก เพราะมีโจรผู้ร้ายชุกชุม ถึงกับทางแคว้นศรีวิชัยต้องส่ง
 กองเรือออกมาคอยระวังการเดินเรือในน่านน้ำนั้น ทั้งจะต้องอ้อม
 ช่องมะละกามาเป็นระยะทางยาวซึ่งจะต้องฝ่าคลื่นลมอันร้ายแรง ดังที่
 หลวงจันฉ้วนเจียงหรือยวนฉ่าง ได้จดหมายเหตุไว้ด้วยแล้ว ไม่
 น่าจะเป็นไปได้ และยังชักช้าไม่ทันพระราชประสงค์เป็นแน่ เมื่อ
 เป็นเช่นนั้น การเดินทางจากอินเดียมายังเมืองท่าตะโกลา จึงเป็น
 ทางสะดวกที่สุด ระยะทางสั้น ไม่ต้องระวังพายุคลื่นและเมือมาแล้ว
 ย่อมได้รับความสะดวก เพราะเป็นเขตแดนสุวรรณภูมิที่นับถือ
 พระพุทธศาสนาอยู่แล้ว การที่จะบิณฑบาตรอาหารขบฉันตาม
 พระวินัย ย่อมไม่เป็นเรื่องเดือดร้อนแก่พระเถระที่ได้จัดตั้งมา
 ๓. การเดินทางในสมัยโบราณย่อมจะต้องอาศัยหลัก เช่น การเดิน
 เรือก็อาศัยดูดาวฤกษ์เป็นทางบอก ย่อมต้องอาศัยแนวป่า หรือแนวเขา

แนวทะเล และเมื่อเป็นทีทราบอยู่แล้วว่า สมัยนั้นผู้คนทั่วไปมาใน
 แคว้นสุวรรณภูมิย่อมต้องอาศัยเรือมาyingท่าค้าขาย สำหรับทางน้ำ
 ส่วนทางบก ก็มีช่องทางระหว่างภูเขาตระนาวศรี และด้านช่องเขา
 ทางจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ฉะนั้น การเดินทางเข้าหาเส้นทางเดิน
 ของผู้คนทั่วไปมาติดต่อค้าขายกต หรือเข้าออกไปมาอยู่เป็นนิตย
 กต ย่อมเป็นทางที่สะดวกที่สุด และยังมีจุดประสงค์ที่จะนำพระพุท
 ศำสนามาเผยแพร่ด้วยแล้ว ก็ยิ่งเป็นการเหมาะสมที่สุด จึงเป็นสิ่ง
 ที่น่าจะเป็นไปได้อย่างถูกต้องที่ว่า การเดินทางของพระเถระทั้งสองที่
 พระเจ้าอโศกส่งมาเป็นสมณทูตเผยแพร่พระพุทธศาสนาครั้งนั้น จะ
 ต้องเดินทางเส้นทางนี้ จะไม่ไปทางเส้นทางนครปฐมเลยเป็นอันขาด

๔. ในลายแทงทกล่าวมาข้างต้น แม้ว่าจะไม่ได้หลักฐานมาอ้างอิงว่า
 คุปบัวเป็นอะไร แต่ผู้กล่าวก็กล่าวก่อนการตรวจค้นโบราณวัตถุที่
 คุบัวว่า พระราชเทวีของสุวรรณภูมิองค์แรกได้ฝังทองคำอันเป็นเครื่อง
 ทรงของพระองค์หนึ่งหีบ เพื่อกุศลให้แก่ผู้ที่จะทำการก่อสร้างตรงบ้าน
 คุบัวให้เป็นวัดก็เป็นสิ่งที่น่าฟัง แม้จะไม่มีหลักฐานอะไรมาแสดง
 เพราะเป็นความบอกพร่องของพวกเราในหลังถัดมา

๕. หลักฐานใน
 การเผยแพร่พระพุทธศาสนาครั้งนั้น ถ้าจะพูดถึงเรื่องกวางหินและ
 วงล้อว่าไม่แสดงแต่ความจริงก็มอยู่แล้ว คือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ คนที่
 คุบัวคนหนึ่งชื่อนายผลัด อยู่หมู่ ๒ บ้านคุบัว และได้บวชอยู่ ณ
 วัดเบญจมบพิตร เป็นนมา ได้ขุดได้กวางหินตัวหนึ่งที่เคยวางข้างส้วม
 วัดคุบัว และไม่มีมีความสนใจอะไรในเรื่องเหล่านั้นนัก ได้นำเอา
 กวางหินนั้นถวายท่านเจ้าคุณธรรมวโรดม เจ้าคณะมณฑลนครไชยศรี

ประชาชนผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอาจซ่อมแปลงของเก่าให้
 แปลกไปก็ได้ อาทิเช่น การทำรูปภาพ ลวดลายเหล่านี้อาจทำขึ้น
 ภายหลัง เพื่อความสวยงามและอาจแปลงฐานที่รองรับพระสถูป
 หรือเจดีย์เดิมที่ทรุดโทรมแล้วให้เป็นรูปอื่นก็ได้ ที่ไหนที่ไม่มีใคร
 ทำเพราะอยู่ห่างไกลชุมชนมนุษย์หรือที่ยังคงสภาพอยู่กันอย่าง
 เดิมเหล่านี้นี้ ก็ย่อมเป็นไปได้ ของทุกอย่างที่มีอยู่ทนครบปฐุมหรือ
 ที่ขุดได้จะว่าอย่างไรที่บ้านคูบัวไม่มี หรือไม่อาจเป็นไปได้ตาม
 ประวัติศาสตร์ยังมองไม่เห็น แม้แต่ฝีมือการสร้างพระพุทธรูป
 ดินเผาทั้งตามดึกว่านครปฐมเสียอีก โปรดดูรูปถ่ายที่นำถ่ายไว้
 ๘. เรื่องที่ว่า ไม่พบสัมฤทธิ์ในบริเวณนอช้านนครปฐม ก็ได้เรียน
 แล้วว่า เรื่องการเดินทางของพระเถระมาถึงคูบัว ยังไม่ทันที่จะ
 ค้นหาแหล่งแร่เพื่อนำมาผสมสัมฤทธิ์ได้ นี่เป็นข้อหนึ่ง อีก
 ข้อหนึ่ง เรื่องสัมฤทธิ์นั้นเข้าใจว่า เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นภายหลัง
 เมื่อพบแหล่งแร่แล้วก็ได้ อาทิเช่น ที่พงดัก เราจะพบสัมฤทธิ์เป็น
 เบื้องต้น ดังที่เขียนได้ถ่ายรูปไว้ดู สัมฤทธิ์นี้ได้จากบ้านพงดัก
 ซึ่งขุดค้นได้เทวรูปสัมฤทธิ์และโคมโรมัน พระพุทธรูปสมัยอมราวดี
 เนอสัมฤทธิ์นี้เป็นเนอสันหนึ่งที่จะหาได้ยาก และก็กาญจนบุรี
 นับว่าเป็นแหล่งแร่ ซึ่งสามารถจะดำเนินการหล่อหลอมได้ และ
 คงจะมีช่างชาวโรมันเข้ามาแล้วเมื่อสมัยหลังจากสมัยพระเจ้าอโศก-
 มหาราชสวรรคต เพราะปรากฏว่าชาวโรมันเข้ามาในสมัยคุปตะ
 คือปลายสมัยทวาราวดีหรือสมัยพระเจ้ากนิษกะ ซึ่งภายหลัง
 พระเจ้าอโศกได้สวรรคตแล้ว และเมืองพงดักก็คงเป็นเมืองที่

พระเถระทั้งสองเดินทางไปประกาศพระพุทธศาสนาเป็นเมืองที่ ๒ เพราะธรรมเนียมการเดินทาง ได้กล่าวแล้วว่าต้องอาศัยแนวภูเขา และแนวทะเลกั้นตำบลพดักเตโบริมาณมากสันนิษฐานว่าเป็นเมืองชายทะเลทำนองเดียวกันกับคุบัว จึงไม่มีปัญหาที่พระเถระจะไม่เดินทางไปจากคุบัวเป็นเมืองที่ ๒ ส่วนศิลปวัตถุชิ้นซบับถมกันอยู่หลายยุคหลายสมัยนั้น จะนับถืออะไรเป็นอะไรย่อมไม่ได้ จำต้องพิจารณาตามเหตุผล ๓๐. เมื่อเราพบพระสถูปเจดีย์นครปฐมและว่าเป็นสถานที่เก่าแก่นั้น เพราะเรามีได้พบที่นอกเราจึงถือเอานครปฐมเป็นหลัก ใครจะนึกว่าที่คุบัวเป็นเมืองเก่าคงไม่มีใครคิด เพราะไม่มีอะไร แต่แน่ละ ก็เพราะมันเก่าเกินกว่าจะเหลือไว้ให้ดู แล้วเราจะเอาอะไรมาเป็นเครื่องวัด และใครจะคิดว่าคุบัวเป็นเมืองเก่า เพราะเมื่อประมาณ ๗๐ ปีมานี้ หรือแม้แต่เมื่อได้จัดตั้งมณฑล และสร้างศาลากลางจังหวัดขึ้นใหม่ เราก็ยังนึกไม่ถึงว่าที่บ้านคุบัวนั้นมีโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุใดบ้าง ๒๕๕ ปรากฏว่า มีการขุดค้นกันมาแล้วร่วม ๓๐๐ ปี และรัฐบาลได้สร้างทางรถไฟสายใต้ขึ้น ผ่านบ้านคุบัว เมืองราชบุรี ในขณะนั้นแล้ว ก็ยังไม่มีใครนึกว่า ตรงบ้านคุบัวนี่จะเป็นเมืองเก่าสมัยโบราณ ทั้งนี้ไม่มีสิ่งใดกระตุ้นเตือนให้เกิดความสนใจยิ่งไปกว่าเมืองนครปฐม และพระปฐมเจดีย์โดยที่พระปฐมเจดีย์เป็นโบราณวัตถุ ที่พระมหากษัตริย์เจ้าและนักโบราณคดี สำคัญๆ หลายท่านได้ลงความเห็นไว้ว่าเป็นชิ้นส่วนโบราณที่สำคัญของสมัยทวารวดี ถ้าเรานับถือว่าการทรงพระราชนิพนธ์ใดๆ ก็ดี ย่อมเป็นไปตาม

หลักฐานในสมัยหนึ่งๆ แล้ว พระราชวินิจฉัยนั้น ก็ไม่น่าจะเห็น
 ว่าเป็นการหลู่พระราชกรณียกิจหรือพระบรมราชวินิจฉัยแต่อย่างใด
 เพราะย่อมเป็นไปตามกาลสมัย การวินิจฉัยเกี่ยวแก่โบราณคดี
 ย่อมมิใช่เป็นการตายตัวที่จะวินิจฉัยใหม่ไม่ได้ ทั้งนี่ย่อมแล้วแต่
 หลักฐานและกาลเวลาที่ได้พบหรือประสพการณ์จึงน่าจะได้รับการ
 พิจารณาในข้อนี้เสียใหม่อีกครั้งหนึ่งด้วยดี เพื่อเป็นประโยชน์ในการ
 ศึกษาด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีและผลอันถูกต้อง ๓๑. การ
 ขุดค้นโบราณวัตถุ โดยมากขุดได้ใกล้เขา ใกล้ถ้ำทั้งนั้น มิได้ขุด
 ได้ย่านกลาง เช่นขุดพบเครื่องมือหินสมัยกลาง ทางด้านกิ่งอำเภอ
 จอมบึง จังหวัดราชบุรี ก็ใกล้เขากันเขตแดน การพบพระพุทธรูป
 สมัยคุปตะในถ้ำภูเขายู ก็พบในถ้ำเขายูเป็นแนวเขาเช่นเดียวกัน
 ตลอดจนถึงตำบลพงดัก เราขุดได้โคมโรมันหรือเศษทองสัมฤทธิ์
 ดังที่ได้ถ่ายภาพให้ดู ก็ใกล้เขากันเขตแดน ขุดได้กระดูกคนโบราณ
 ก็เช่นเดียวกัน เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเดิมสมัยโบราณการติดต่อ
 การอยู่อาศัยของคนโบราณนั้นมักอยู่กันตามชายเขา เพราะเป็น
 เส้นทางที่ติดต่อกับอินเดียได้ง่าย ส่วนชายทะเลนั้น เราอาจขุดพบ
 เป็นสมัยอื่น มิใช่สมัยทวารวดี แต่อย่างไกรก็ตาม เมื่อได้พิจารณา
 ถึงลักษณะที่นำมาขึ้นพระพุทธรูป เราก็คงเข้าใจว่าเป็นเนินดินที่
 อยู่ในที่ราบพอสมควร คือไม่ใกล้เขาและติดทะเลจนเกินไปนัก
 ๓๒. ในสมัยโบราณ โดยที่เมืองคูบัว เป็นเมืองท่าชายทะเลสาบกล
 มิใช่เมืองที่เป็นอยู่ของทหารหรือเมืองทหาร การก่อสร้างถาวร
 วัตถุจะให้เป็นที่ระเบียบเช่นเมืองใหญ่ๆ ที่เป็นเมืองทหารย่อมไม่ได้

เมื่อเชนนจะเลิกตงเมื่อใดก็ได้ เพราะชนอยู่กับเจ้าเมืองชนนคร
 เวลานนเมืองชนนครทมกตทหทารตงอยู่กั้งไมททราบจนป่านนว่าป็น
 เมืองใดทไหนด แต่คงป็นเมืองททางภาคเหนือมากกว่า ๓๓. การเดิน
 ทางของพระโสณเถระกัถ มาไมใช่ในฐานะนักการเมือง ป็นนัก
 การเผยแพรพระพุทธศาสนา ขณะนนั้นป็นททราบกั้นอยู่ว่าพวกกลิงค
 ทอยู่อนเดย แตกฉานชานเชน หนีภัยสงครามจากพระเจ้าอโศก
 มหาราช กำลังใจกำลังไมดี การปลอบใจมอยู่ททางเดย คือทาง
 รับเคารพเอาพระพุทธศาสนามาป็นประธานในการเคารพนับถือ จะ
 ททำให้พวกกลิงคกลับมีใจจงรักภักดีต่อพระเจ้าอโศก ขจัดความกลัว
 ลงได้ และการทงนจะตองกระทำโดยรวดเร็วให้ทันกับจิตใจของผู้
 ถูกภัยสงคราม ให้หายสะดุ้งหวาดกลัว ฉะนั้นการสร้างพระสถูป
 ขณะนนักถ หรือการสร้างพระพุทธรูปครั้งหลังเมื่อการแย่งชิงราช
 สมบัติกนชนแลวกถ ดังเหล่านจวมวโธเอธำชา ย่อมไมททนจะ
 เสริมกำลังใจให้หวาดสะดุ้งอยู่แล้ว กลับมีจิตใจม่งแผวชนได้
 การสร้างพระพุทธรูปด้วยดิน ป็นสิ่งททำได้รวดเร็ว นนขอหนึ่ง
 อีกขอหนึ่ง คงจะป็นด้วยขณะนนั้นช่างผู้ชำนาญด้านโลหะ คงจะยัง
 ไม่มเพียงพอทจะนำมาเผยแพรได้หรือนำมาใช้ได้ และดินกั้หาได้
 ง่าย และดินของสุวรรณภูมิได้มีขอเสียงมาแต่โบราณกาลแล้วท
 เรียกว่าอาณาจักรดินแดง คือตอนใต้ลงไป จึงไมป็นแต่เพียงว่า
 การสร้างด้วยดินจะป็นของธรรมดา แต่จะกลับว่าป็นเชิดชูดินดี
 แดงของสุวรรณภูมิตอนใต้อกสถานหนึ่งด้วย เราจะเห็นได้ว่า ดินท

สร้างพระพุทธรูป และลวดลายนั้นบางชิ้นจะมีสีแดงเข้มจนเกือบจะเป็น
 หินแดงด้วยซ้ำ ๑๔. จะอย่างไรก็ตาม เรื่องที่ว่า การก่อสร้าง
 พระสถูปเจดีย์ขันทพานคูบัว จะเป็นก่อนนครปฐมหรือไม่นั้น ข้าพ
 เจาจะไม่ขอออกความเห็นโดยตรง ขอให้ผู้อ่านได้ค้นคว้าหลักฐาน
 มาวินิจฉัยให้ยิ่งไปกว่านั้น ก็จะเป็นการสมควรอย่างยิ่ง แต่ขอ
 นึกมีอยู่ว่า การเดินทางมาประกาศพระพุทธศาสนาเกิดหรือ การ
 เดินทางมา เพื่อก่อสร้างโบราณสถานสมัยนั้นจะสมควรมาทางช่อง
 มะละกาแล้วเข้านครปฐม ซึ่งต้องเสี่ยงภัยอันตรายมากมายเกี่ยว
 กับโจรสลัดในช่องมะละกานั้นสมควรหรือไม่ หรือควรจะมาทาง
 เมืองตะโกลา อันเป็นเมืองท่าสำคัญขณะนั้น ซึ่งสะดวกสบายกว่า
 นั้นขอหนึ่ง สุวรรณภูมิสมัยนั้น อย่างว่าแต่เมื่อ ๑๐๐๐ กว่าปีมาแล้ว
 เพียง ๗-๘ ปีมานี้ หลังตลาดราชบุรี เดี๋ยวนี้เดินออกขวักไขว่
 นำสะดึงตกใจหรือหวาดกลัวเพียงไร เมื่อย้อนไปสมัยโน้น ความ
 รกร้างจะมีสักเพียงไหน ถ้าการเดินทางไม่เดินเข้าหาเมืองท่าที่ค้าขาย
 หรือไม่เดินเข้าหาเส้นทางที่เป็นภูเขา ซึ่งมีถ้ำพญาคาย หรือเลียบ
 ตามชายฝั่งทะเล จู่ๆ เราก็ดำเนินทางเข้าหาเมืองนครปฐมทีเดียว จะ
 ดูกระไรอยู่ ตามธรรมชาติจะต้องเดินทางที่ใกล้ สะดวก ปลอดภัย
 เป็นสำคัญ และต้องเดินทางเข้าหาตัวเมืองขณะนั้น ขอนขอได้
 โปรดคิดเอาเอง ส่วนที่ว่า สิ่งนั้นไม่พบ สิ่งนั้นไม่มีในขณะที่ยัง
 นั้น เราจะต้องพิจารณาถึงเหตุผลทั่วไป ตลอดจนกาลเวลา เรา
 สร้างทางรถไฟสายได้มาเป็นเวลาร่วม ๖๐ ปีเข้ามานี้ สถูปเจดีย์
 แม้เมื่อครั้งเป็นมณฑลก็ยังมิได้รับความเอาใจใส่ สิ่งของต่างๆ

คุนัยหายไปเกือบหมดสิ้น แต่เข้าใจว่าของเหล่านั้นคงเป็นสมัย
 ต่างๆ กัน ผู้เขียนได้เก็บเอาเศียรพระพุทธรูปมาไว้ที่ศาลากลาง
 จังหวัดราชบุรีขณะนี้เกือบ ๓๐ เศียร ก็ล้วนเป็นสมัยอยู่ของกับ
 อุษยชาติตอนต้นเกือบทั้งหมด แต่ที่พลาดทมิได้รวบรวมโบราณวัตถุ
 เครื่องปั้นดินเผา ทั้งดินและปูนทวดโหลงเก็บไว้ จนกระทั่งบัดนี้
 ของเหล่านั้นก็สูญหายไปเกือบหมด นอกจากที่กรมศิลปากรชุดไป
 บ้างและเก็บจากบ้านราษฎรแถบนั้นบ้าง เพราะเป็นสถานที่ส่วน
 บุคคล มิใช่สถานที่ขงชนกระเบียนไว้เป็นพิพิธภัณฑ์ อย่างไรก็ดี น่า
 จะได้สำรวจตรวจสอบกันเป็นการกว้างขวาง เพราะยังมีสถานที่
 บ่งชี้ว่าเป็นโบราณสถานอยู่อีกหลายแห่ง เช่นเกาะบางหวาย
 มีคนเล่าให้ฟังว่าเมื่อเด็กๆ ไปมกุง พบโครงเรือสำเภาจมอยู่ใน
 ด้านใต้ของเกาะ เกาะบางหวายน้อยอยู่ห่างอยู่ตะวันออก ๔๐ เส้น
 สถานที่ทางด้านวัดโหลง คุ้งบางทางทิศตะวันตกก็เป็นที่ดอน ซึ่งอาจ
 เป็นที่ที่มนุษย์คนอยู่อาศัยแต่โบราณกาลมากห่างจากน้ำท่วมถึง บ้านคุ
 บวนเป็นหมู่บ้านใหญ่มีถึงสองตำบล น่าจะเป็นที่ที่ตั้งตัวเมือง นอก
 จากที่ใดกล่าวมานี้ ยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่จะเวนกล่าวเสียมิได้ คือถนน
 อยู่ทอง ซึ่งมีมาจากคุบัวไปจนถึงอำเภอกำมะกา เป็นถนนที่เก่าแก่
 มาก ที่เรียกว่าถนนอยู่ทองนั้นอาจเรียกกันในชั้นหลัง แต่ได้สืบทราบ
 ว่าถนนเส้นนี้ เลียบตามชายเขาตั้งแต่บ้านคุบัวไปจนถึงกาญจนบุรีจะ
 สุดถึงที่ใดหาไม่พบ เพราะดินทับเสียหมดสิ้น แต่ผู้มอายุเล่าว่า
 เป็นถนนสร้างสมัยอยู่ทอง เพราะบางตอนเมื่อผู้เล่ายังเป็นเด็ก ยัง
 เห็นถนนสายนี้ไปด้วยหนเขี้ยว ยาวตลอดไปจากคุบัวถึงพงดัก ซึ่ง

อาจเป็นถนนเชื่อมโยงติดต่อกันมาแต่โบราณก็ได้ แต่บัดนี้ไดถูก
 รื้อ ถูกทำไร่ ทำนา ทำสวนกันเสียหมดแล้ว นี่ก็เป็นสิ่งที่น่า
 เสียหายเหมือนกัน แต่จะอย่างไรได้ ในการค้นคว้าโบราณ
 สถานหรือโบราณวัตถุของเราเพิ่งจะเริ่มมีในไม่กี่ปีมานี้ และโดย
 อุปาทานของเรามุ่งมันอยู่แต่เพียงว่า ภาคกลางมีเพียงพระปฐมเจดีย์
 อันเป็นปูชนียสถานสำคัญ แห่งหนึ่ง ที่ไชยา เรามองพระธาตุ
 ไชยาเป็นที่สำคัญ แห่งหนึ่ง ทนศรีธรรมราช เรามองพระบรม-
 ราชานุสรณ์ศรีธรรมราชอยู่อีกแห่งหนึ่งแล้ว การค้นคว้าของเราหยุด
 เพียงเท่านั้น แม้แต่การขุดค้นโบราณวัตถุที่กาญจนบุรี เราก็มิได้
 กระทำกันเป็นกิจลักษณะของชาติ เราได้อาศัยการค้นคว้าของ
 สยามและชาวต่างประเทศเข้าร่วมมือ เราจึงทำได้ ฉะนั้น
 การที่จะค้นคว้าโบราณสถานหรือโบราณวัตถุของเรานั้นก็เพียงเท่าที่
 จำเป็น คือ เมื่อต่างประเทศขอร้องมาประการหนึ่ง เมื่อถูก
 ขโมยขุดค้นประการหนึ่งเมื่อไปพบปะเข้าโดยการก่อสร้างบ้าง โดย
 การบังเอิญบ้างเท่านั้น เราจึงกระทำกัน ก็เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว
 ทำไมโบราณสถานต่างๆ ที่มีอีกหลายแห่งจึงจะได้สำรวจตรวจสอบ
 ขึ้นมาเผยแพร่ให้ประชาชนทราบ หรือมิได้ถูกลักถูกขโมยหรือลัก
 ลอบออกนอกประเทศดังที่เป็นมาแล้วแต่กาลก่อน

บทที่ ๕

เรื่องพระพุทธรูปที่พบเห็น

ตามหนังสือนำชมโบราณวัตถุสถานสมัยทวารวดี ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี ของกรมศิลปากรที่ได้พิมพ์เป็นบรรณาการเนื่องในโอกาสที่การรถไฟแห่งประเทศไทย และสมาคมเพื่อการรักษาสัมปตวัฒนธรรม วันที่ ๓๓ สิงหาคม ๒๕๐๔ นั้น ได้นำลงแผนที่บ้านคูบัว ตำแหน่งที่เป็นสถูปเจดีย์ และการขุด ตบแต่งโบราณสถาน และนำชิ้นส่วนของโบราณวัตถุมาให้ชม ปรากฏอยู่แล้วเป็นส่วนใหญ่ ผู้เขียนขอให้ผู้อ่านหนังสือนี้ ได้โปรดติดตามหนังสือเล่มนี้ ซึ่งจะหาข้อได้ทกรมศิลปากรในราคาเล่มละ ๑๐ บาท โดยที่หนังสือนี้ได้นำลงรูปชิ้นโบราณวัตถุและเรื่องราวต่างๆ ของวัตถุสมัยทวารวดี พร้อมทั้งลงพิมพ์รายละเอียดที่ได้จากสถานที่ต่างๆ ตลอดจนที่บ้านคูบัวเองแล้วเป็นส่วนมาก ซึ่งเมื่อต้นนิชฐานแล้ว จะเห็นได้ว่า เป็นชิ้นส่วนที่ใดติดประดับตามสถูปเจดีย์ ของบ้านคูบัว และมีพระพุทธรูปบางองค์ที่ขุดค้นได้ ฉะนั้นรูปเหล่านี้ ผู้เขียนเรื่องนี้ จึงจะไม่ขอนำมาพิมพ์ซ้ำอีก ขอให้ท่านเสียสละค่า

หนังสือฉบับนั้นแล้วนำมาอ่านสมทบกับหนังสือเล่มนี้ เพื่อจะได้มีโอกาสพิจารณาไปด้วยในตัว คือ

ชั้นส่วนต่างๆ ที่กรมศิลปากรนำลงพิมพ์ไว้ใน การวินิจฉัยรูปพิมพ์ อาจเป็นไปได้ทั้งในทางศิลปะและการวินิจฉัยเรื่องสมัยของชั้นส่วนโบราณวัตถุ แต่ผู้เขียนหนังสือเรื่องนี้ขอเรียนเพิ่มเติมเล็กน้อย เพื่อประกอบการพิจารณาของท่านผู้อ่านว่า อันบรรดารูปภาพที่ได้นำลงพิมพ์ลงในหนังสือเล่มนี้ อาจจะยังมีใช้เป็นเนื้อหาของเรื่องชั้นส่วนโบราณวัตถุทั้งหมด เรื่องชั้นส่วนโบราณวัตถุเหล่านี้ เป็นเพียงส่วนประกอบของเรื่องงานศิลปการก่อสร้างพระสถูปเจดีย์ในสมัยนั้นลงที่ฐานคูบัวเท่านั้น ทั้งนี้ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

ตามตำนานพุทธเจดีย์ของสมเด็จพระบรมครู กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งได้ทรงนิพนธ์ไว้หน้า ๔๘ มีความตอนหนึ่งว่า “ในสมัยที่พระเจ้ากนิษกะครองแคว้นมคธคือในระหว่าง พ.ศ. ๖๒๓ ถึง พ.ศ. ๗๐๓ นั้น พระเจ้ากนิษกะทรงเลื่อมใสในการสร้างพระพุทธรูปให้หาช่างชาวโยนกทมิฬมอดี มาจัดทำพระพุทธรูปให้งามสง่ายิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงเกิดความคิดแก้ไขแบบพุทธเจดีย์ให้มพระพุทธรูปเป็นประธานเด่นขึ้นมา เป็นต้นว่า แต่ก่อนเคยจำลองหรือทำพระพุทธรูปประดับ เป็นลายประดับพระสถูป แก่ทำเป็นซุ้มจระนำ ๔ ทิศ ติดกับองค์ (ระฆัง) พระสถูป แล้วทำพระพุทธรูปให้เป็นขนาดใหญ่ ภิเษกต่างกันตามเค้าพระพุทธรูปในลายเรื่อง พุทธประวัติในซุ้มจระนำนั้น ใครเห็นจะรู้ได้ว่าเป็นพระพุทธรูปเมื่อตอนไหนในเรื่องพุทธประวัติ อันนั้นน่าจะเป็นต้นเค้าที่สร้างแต่เฉพาะพระพุทธรูปดั่งเป็น

ประชาชนในเจดีย์สถานต่างๆ (อย่างวัดที่สร้างกันภายหลัง) รูปพระ-
โพธิสัตว์ก็สร้าง แต่ในสมัยนั้นสร้างแต่รูปพระศักยโพธิสัตว์ เมื่อ
ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ความที่กล่าวมานั้นมีหลักฐานด้วยพระ-
พุทธรูปและพระโพธิสัตว์ของโบราณที่ค้นพบในคันธารราฐ โดย
เฉพาะที่ทางามอย่างยิ่งเป็นผู้มีอชางโยนกสร้างในสมัยพระเจ้ากนิษกะ
เป็นพื้น ใช่แต่เท่านั้น พระพุทธรูปโบราณที่พบกลางเอเชียกิต ที่
พบในมัชฌิมประเทศ เช่นที่เมืองพาราณสี เมืองมธุระและทางฝ่าย
ใต้จนถึงเมืองอมรวดี ที่เป็นชนเก่าล้วนเอาแบบอย่างพระพุทธรูป
คันธารราฐไปทำดังนั้น จึงยุติได้ว่า การสร้างพระพุทธรูปแพร่หลาย
ต่อไปถึงนานาประเทศ แต่ครั้งพระเจ้ากนิษกะบำรุงพระพุทธรูปค่าดีนา
เป็นต้นมา” ดังนี้

การขุดค้น หรือการค้นหาพระพุทธรูปของบ้านคูบัวที่มูขุเขยน
ได้พยายามค้นคว้ามานี้ แลเคยเป็นบุญที่สุด ที่ไปได้พระพุทธรูปพระ
โพธิสัตว์ คือพระศักยโพธิสัตว์เมื่อก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่ง
ทรงเครื่องแบบกษัตริย์ และกำลังทรงพระแสงขรรค์ตัดพระเกศา
เหนือต้นกล้วยไม้แดงเป็นศิลาสีแดงหรือศิลาแดง แข็งแกร่ง ลวด
ลายที่ทรงเครื่องแบบกษัตริย์ยังแลเห็นได้ชัดแจ้ง พระกรจับพระเกศา
ซึ่งกำลังสยายออกเป็นชมวด มีลักษณะเป็นพระพุทธรูปพิมพ์างแผ่น
เช่นองค์อื่นๆ และมีด้านหลังอูมเช่นเดียวกับพระพุทธรูปองค์อื่นๆใน
ดินปรุไปหมดเหมือนศิลาทางแผ่น เพียงเท่านั้นจะเป็นเครื่องชี้ให้
ทราบชัดว่า พระพุทธรูปหรือพระศักยโพธิสัตว์นั้น จะต้องสร้างชน
ในสมัยพระเจ้ากนิษกะแน่นอน ส่วนปัญหาเรื่องเหนือดินนี้ไม่เหมือน

กันนั้นซอกนก็เป็นเรื่องพิสูจน์ยาก เพราะดินที่สร้างองค์พระนั้น อาจมีหลายบ่อหลายแห่งด้วยกัน และอาจมีสภาพแตกต่างกัน เช่น ดินทรายทะเล ดินโคลนภูเขา ดินโคลนลงไปทางใต้ ซึ่งเรียกกันว่า อาณาจักรดินสี่แดง ฉะนั้นจะยึดถือเอาว่าจะต้องเป็นดินสี่อย่างนั้น อย่างหนึ่งหมดย่อมไม่ได้

เมื่อจับได้ว่า พระพุทธรูปที่สร้างชน ณ บ้านคูบัวมีลักษณะอย่างนี้ ผู้เขียนก็อยากจะขอยืนยันว่า พระพุทธรูปอันนี้เป็นประธานหรือเป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น จะต้องเป็นพระพุทธรูปในลักษณะพระพักตร์ทำโดยฝีมือช่างชาวอินเดียและชาวโยนก ซึ่ง เป็นแบบอินเดียบ้างและแบบทวารวดีบ้าง เพราะผู้เขียนได้พบทั้ง ๒ แบบ ณ สถานที่นั้น และพระพุทธรูปที่นั่นเป็นพระเศียรนั้น อาจเป็นพระพุทธรูปสาวกหรือโอรสัดัว หาใช่เป็นพระพุทธรูปของพระพุทธรูปองค์ไม่ และนอกจากจะเป็นแบบที่แสดงพระพุทธรูปตามลักษณะต่างๆ รวม ๔๐ แบบแล้ว แบบพระเศียรผ่าซีกก็มีบ้าง แต่ก็น้อยองค์เต็มทีเท่าที่ผ่านสายตามา ส่วนพระเศียรปั้นด้วยดินนั้นมทั้งแบบทวารวดีแบบคันธารราฐ แบบมอญ ส่วนรูปปั้นนั้นนั้นก็พบเป็นแบบทวารวดีมากกว่าแบบอื่น แต่ทั้งนี้ผู้เขียนจะหมายถึงองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าหรือไม่อย่างนั้น ก็เกี่ยวกับจิตของผู้เขียนเป็นสำคัญ เพราะถ้าเป็นความหมายของการปั้นรูปพระพุทธรูปองค์แล้ว รูปเพียงซีกเดียว ก็ไม่น่าจะนำมาเป็นความหมายแห่งรูปปั้นของพระพุทธรูปองค์เลย เพราะไม่มีความงามหรือการตกแต่งลวดลายหรือแสดงถึงพุทธศิลป์โดยที่เป็นรูปเหมือนๆ กันกับรูปอื่นๆ แต่ทั้งนี้ก็ไม่แน่ว่า

ย่อมมีค่าสูงกว่ากันหลายร้อยเท่า ๑๒ การกระทำยังต้องประกอบด้วย
บุคคลที่ศรัทธา ๑๓ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกมากมาย ๑๔ ไม่เหมือน
การเขียนภาพบรรยาย ๑๕ ต้องให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ในการก่อสร้าง
ในการดำเนินงานฝ่ายเผยแผ่ ๑๖ และด้วยพระราชอำนาจของพระ
มหากษัตริย์ในสมัยนั้น ๑๗ ในอันที่จะดึงดูดน้ำใจพุทธศาสนิกชนให้มา
อยู่รวมตรงๆ ๑๘ เดียวกันนั้นได้ ๑๙ ฉะนั้นการที่จะนำเอาเพียงเรื่อง
ภาพในถ้ำอชันดา มาเปรียบเทียบการก่อสร้าง ๒๐ หรือการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาที่บ้านคูบัว ๒๑ ผู้เขียนจึงยังเห็นว่าเป็นเพียงส่วนน้อย
ที่สุด ๒๒ แม้แต่ในเรื่องราว ๒๓ หรือชุมนุมจารที่ว่าจะต้องเป็นแบบนั้นแบบ
นี้ ๒๔ ขอน ๒๕ ถ้าเมื่อเราจะคิดว่าการสร้างถาวรวัตถุสมัยพระเจ้าอโศก
มาจนถึงสมัยพระเจ้ากนิษกะ ๒๖ ซึ่งเป็นเวลาสามร้อยกว่าปีย่อมชำรุด
ทรุดโทรมได้แล้ว ๒๗ การเปลี่ยนแปลงของรูปทรงทำไมจะเปลี่ยนไปไม่
ได้ ๒๘ เพราะปรากฏว่าในระยะนั้นพระพุทธศาสนายังดำรงอยู่ตามปกติ
โดยถือการปกครองแบบพระเจ้าอโศก ๒๙ แต่การทำนุบำรุงพระพุทธ
ศาสนานั้น ต่างฝ่ายต่างทำนุบำรุงกันไป ๓๐ และเมื่อเทียบเวลาการก่อสร้าง
จากสมัยพระเจ้าอโศกมาถึงพระเจ้ากนิษกะสามร้อยกว่าปี ๓๑ การ
ทรุดโทรมต้องมีแน่ ๓๒ และโดยที่บ้านคูบัว เป็นเมืองเก่า มิได้ทิ้งให้
รกร้าง ๓๓ มีผู้คนอาศัยตามสภาพปกติด้วยแล้ว ๓๔ เมื่อเห็นว่าฐานสถูป
เจดีย์ ๓๕ ที่พระเจ้าอโศกก่อสร้างไว้และคิดถึงพระมหากรุณา ๓๖ ที่ให้
พระเถระถึงสององค์มาประกาศพระศาสนาด้วยแล้ว ๓๗ ก็ทำไมเล่า ผู้ที่
อยู่ข้างหลังและยังนับถือพระพุทธศาสนาอยู่จะไม่คิดทำนุบำรุง หรือ
ซ่อมแซมให้เหมือนเดิมหรือดีกว่า ๓๘ หรือจะเป็นไปตามสมัยของการ

ช่วงขณะนั้น ขอนจงเป็นนอกเหตุหนึ่งที่เราควรจะมีเหมือนกัน ที่
 นี้ในเรื่องที่คิดกันไปว่าพระพุทธรูปที่ทำได้โดยโลหะไม่มี แต่ทว่า
 ปฐมนั้นพบ ขอน จึงได้กล่าวมาแล้วตอนต้นว่า เพราะผู้มาประกาศ
 พระพุทธศาสนาครั้งนั้น ยังไม่สามารถมาค้นพบแร่หรือโลหะที่จะนำ
 มาผสมเป็นสัมฤทธิ์ได้ทันที หรือพูดง่าย ๆ ก็คือว่ามาตุลาตเลา
 ก่อนว่า เขาจะยินยอมรับนับถือเอาพระพุทธรูปที่สร้าง พระ
 โลหะเถระ กับพระอุตตระเถระ มาประกาศพระศาสนาหรือไม่ก่อน
 และการที่จะมาหล่อพระพุทธรูปด้วยโลหะก็ดี มาแกะสลักพระพุท
 รุปกดี ก็จำต้องอาศัยเวลาไม่ใช่พรวดพรามมาถึงก็ทำได้ หรือมีผู้
 เตรียมสิ่งของไว้ให้แล้ว สถาปนาเมืองขณะนั้นนับแต่เพียง
 เมืองท่าสาครถึงใช้เมืองหลวง (นคร) การที่จะนำเอาโลหะหรือ
 วัสดุจากป่าจากเขามาแกะสลัก มาหล่อหลอมย่อมจะต้องมีสถานที่
 มีปัจจัยต่างๆ เครื่องใช้ไม่สร้อย ฉะนั้นจะพบได้อย่างไร แม้การ
 สร้างทางรถไฟเมื่อ ๖๐ ปีมานี้สำหรับทางสายใต้ ก็ยังเป็นภายหลัง
 การถูกขุดค้นหาโบราณวัตถุตามที่พระพุทธรูปวิหารได้ไปตรวจ และ
 บันทึกไว้ อย่างไรก็ตาม ชิ้นส่วนอันเป็นสัมฤทธิ์นั้นอาจมีตกค้าง
 อยู่บ้าง ดังเช่นที่กาญจนบุรีตำบลพลึงดี ผู้เขียนก็ยังขุดค้นพบ
 ชิ้นส่วนสัมฤทธิ์ที่แทงตกค้างไว้ จนกระทั่งคุณหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์
 ได้มอบแบบรูปพระพุทธรูปสมัยทวารวดีมาให้ทำการหล่อที่เรียกกัน
 ว่า พระวัดตงลักษณะ และได้ถ่ายรูปหล่อสัมฤทธิ์ ก่อนทอง
 ที่ขุดได้นำมาลงไว้ในหนังสือแล้ว หากผู้ใดอยากดูอยากเห็น
 โปรดพบกับผู้เขียนได้เสมอ ผู้เขียนยินดีที่จะให้ชม ทั้งที่เป็น

ฐานผู้สละสมพระพิมพ์สมัยต่างๆ แล้ว ก็ก่อนนั้นแหละ ไม่มีทางที่
 จะเขียนเรื่องขึ้นมาให้ท่านผู้ทรงวิทยาคุณได้ทราบได้ฟังเป็นแน่ นับ
 ว่าเป็นผลบุญส่วนหนึ่งหากเดชสถานนั้น เป็นสถานที่แห่งแรกที่ได
 มีการประกาศพระพุทธศาสนา โดย พระเถระทั้งสองที่ได้กล่าวนาม
 มาแล้ว ขอให้เทพยเจ้าอันศักดิ์สิทธิ์ทั้งมวลทั่วสากลโลก จงได้คุ้ม
 ครองป้องกันชาวบ้านคูบัว ชาวบ้านจังหวัดราชบุรี และผู้เคารพใน
 พระพุทธศาสนา จงได้ประสิทธิ์สุขสวัสดิ์มั่งคั่งสมบูรณ์ อุดหนุนผล
 ในสิ่งอันพึงปรารถนาทุกประการ และจงบันดาลให้ท่านเหล่านั้น
 จงมีดวงจิตอันผุดมั่งง่อมใสในพระบวรพุทธศาสนา และดับกิเลส
 อาสวะทั้งปวงให้หมดไปจนในที่สุดให้ถึงซึ่งพุทธภูมิทุกประการ นอก
 จากนั้นผู้เขียนขอคารวะต่อท่านผู้ทรงวิทยาคุณทั้งหลาย ที่ได้ลงความ
 เห็นว่า ศิลปวัตถุที่ขุดค้นได้ที่บ้านคูบัวนั้นเก่ากว่าทศวรรษ แม้จะ
 มีเหตุผลเพียง ๒ ข้อเท่านั้นก็ตาม ก็ยังเป็นสิ่งทำให้ผู้เขียนได้มีใจ
 คนควานนับแต่ได้อ่านหนังสือเล่มนั้น จนกระทั่งได้เขียนหนังสือเล่มนี้
 ขึ้น สิ้นเปลืองทั้งเวลา สิ้นเปลืองทั้งเวลา ทั้งทรัพยากรที่ต้องเสีย
 ไปในการสืบค้นหาชิ้นส่วนโบราณวัตถุ ต้องติดต่อกับผู้อยู่ภายใน
 นอกวงการ และการค้นคว้าจากหนังสือที่มีอยู่แล้ว ขอความสุ
 สวัสดิ ความเจริญรุ่งเรือง ในลาภยศ สรรเสริญ สุข ตลอดจน
 กระทั่งให้เกิดมาในพระพุทธศาสนานี้ เบาบางกิเลสตัณหาทั้ง
 หลายจนถึงซึ่งพระนิพพานจึงมีแก่ท่านผู้ลงความเห็นนั้นๆ ทุกคนด้วย
 เกิด

การสอบสวนเรื่องพระพุทธรูป

พระพุทธรูปที่ผู้เขียนได้ถ่ายรูปไว้ในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้มีโอกาสสอบถามกำนันตำบล นายเฉื่อยนิลลี ในฐานะที่เป็นคนใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรที่ทำการชุดค้น โบราณวัตถุบ้านคูบัวแล้วว่า เคยเห็นและพบพระพุทธรูปตามชนิดที่ผู้เขียนได้ถ่ายรูปลงในหนังสือเล่มนี้หรือไม่ โดยในชั้นแรกผู้เขียนได้นำพระพุทธรูปแบบพิมพ์นงหอยพระบาท มีรอยดอกตามริมองค์พระ โดยรอบมาให้ดูก่อน ต่อหน้าผู้ใหญ่บ้านและราษฎรในตำบลคูบัวอีกหลายคน ชั้นแรกท่านกำนันตำบลคูบัวบอกว่าเป็นพระปลอม โดยผู้ปลอมนำเอาอิฐเก่าไปยุบปั้นกรองแล้วอัดเป็นรูปพระ เพราะพระชนิดที่ให้อูตามรูปที่ลงไว้บางรูปไม่เคยเห็นมีแก่สายตาท่าน ซึ่งร่วมชุดอยู่กับเจ้าหน้าที่เลย เป็นพระเนื้อสุลัดตาล มีคราบปูนขาวจับแต่แข็งติดกับองค์พระ ท่านนั้นบอกว่าเป็นพระทำจากโรงโองราชบุรี ผู้เขียนจึงชี้แจงว่า โรงโองราชบุรีทุกโรงผู้เขียนรู้จักทั้งหมด เพราะใช้รถยนต์ของผู้เขียนบรรทุกโองสังสถานี้ และนำลงท่าน้ำทุกวัน

อยากรู้ว่าโรงไหน ถ้าจริงผู้เขียนจะต้องรู้ ปิดไม่มิดแน่ แต่
 เพื่อเป็นการยืนยันขอเท็จจริง ผู้เขียนจะนำมาให้ดูอีก จึงได้นำ
 พระพุทธรูปองค์นั้นมาให้ดูอีกองค์หนึ่ง เนื้อดินเหมือนกัน ผู้เขียน
 บอกให้ทราบ ว่า ถ้าพระองค์ที่ปลอมแล้ว องค์นั้นจะต้องปลอมด้วย
 และยังมีอีกหลายพิมพ์แต่ไม่มากนัก เพราะบางองค์เนื้อแปลกออกไป
 คือแดงเข้มเหมือนสีลาแสง คือรูปพระสิทธัตถะตัดมวยผม และ
 อีกองค์หนึ่งเป็นเศียรพระพุทธรูป เนื้อเกือบเหมือนหินแดง
 ละเอียด มีสันมกรูรับ และมีปูนขาวจับและพรอมกันนักได้ให้
 ผู้ใหญ่บ้าน และราษฎรดู และได้เอากล่องส่องเพชรส่องดู
 ใหม่อีก ท่านนั้นและผู้ใหญ่บ้านทบบัญชี บอกว่าแปลกไม่
 เคยเห็นอย่างนี้เลย เป็นเนื้อแท่งนั้น ทำให้ชุตทศบุญจึงไม่
 ลักองค์เดียว เข้าใจว่าคงถูกชุตเอาไปจากคืบวนมาแล้วทพบ
 ที่คืบวนแต่หักๆ และไม่สวยงามอย่างนี้ ที่ว่าเป็นเนื้อพระปลอม
 นั้น คงจะเป็นเพราะไม่เคยเห็นนั่นเองและว่าไม่มีปรากฏว่าชุตได้
 เช่นรูปพระสิทธัตถะตัดมวยผมนั้นไม่เคยเห็น ผู้เขียนนำเอาพระ
 เครื่องทกสมัยมาให้เปรียบเทียบว่าแต่ละสมัยเนื้อแตกต่างกันอย่างไร
 และชี้แจงให้ฟังว่าแม่ทวดคืบวนเอง ก็พระพุทธรูปสมัยต่างๆ หรือ
 รูปต่างๆ คนละสมัยปนคละอยู่ นอกจากผู้เขยวชาญหรือชำนาญ
 ทางพระเครื่องวาง จึงจะรู้ได้ ฉะนั้นขอให้ดูกันไว้ ท่านนั้นคืบวนและ
 ผู้ใหญ่บ้านถามว่า ได้อย่างไร ผู้เขียนได้ตอบว่าพระสลูบเจดีย์
 ที่คืบวนได้มีคนขุดมาหลายครั้งหลายหน เริ่มขุดกันมาในราวเกือบ
 ร้อยปีแล้ว ครึ่งสุดท้ายที่ขุดได้ก็เมือประมาณ ๓๐ ปีมานี้ และเป็น

พระสถูปเจดีย์อยู่ตามบ้านคนเลี้ยงอกด้วย ทำให้เล่าเขาจะไม่ชู้กัน
กัน และชนล้นพระพุทธรูปเหล่านี้จะไม่กระจัดกระจายไปตามหมู่บ้าน
ทั้งใกล้และไกลผู้เขียนได้สืบเสาะค้นหาหลายแห่ง แม้แต่
วงล้อธรรมจักรที่พบที่เพชรบุรีเป็นต้น ก็ทำไม่ไปอยู่ไหน และ
เจ้าของก็ว่าไม่ใช่ของคูบัว ไม่ยอมรับซื้อเท็จจริงอย่างนี้ และนี่
เป็นเหตุทำให้เราไม่สามารถจะค้นคว้าหาหลักฐานอื่นๆ ได้ และ
พระเหล่านี้ก็ไม่รู้ว่าชู้กันที่ไหนใคร ตรงไหน เมื่อไรเพราะไป
ค้นพบเข้า เจ้าของปิดบังไม่ยอมให้รู้ ผู้เขียนก็หมดปัญญา แต่
อย่างไรก็ตาม เนื้อนิกิต รูปลักษณะขององค์พระกิต ก็ย่อมเป็น
การชี้ให้ทราบถึงสมัยของพระพุทธรูปนั้นๆ หรือแม้จะมีผู้เข้าใจว่า
เป็นพระปลอม ผู้เขียนก็ยังภูมิใจผู้ปลอมสามารถทำได้แนบเนียน
นัก แต่เมื่อประมวลโดยเหตุต่างๆ ไปแล้ว ผลผู้ปลอมทำชน
หาได้ผลคุ้มค่าของพระพุทธรูปไม่

อนึ่ง พระพุทธรูปที่เคยพบนี้ มีหลายปางด้วยกันเริ่มแต่
พระลีลาชดัดดัดมมอยแล้ว ส่วนมากจะเป็นพระพุทธรูปชนิดนั่งห้อย
พระบาททั้งนั้น มีพระยืนกันน้อยองค์เดียว ได้ลอบสวนร้านค้าของ
เก่าในกรุงเทพฯ หลายแห่ง ก็ไม่ปรากฏว่ามีผู้ได้นำพระพุทธรูป
เหล่านี้มาผ่านสายตา ฉะนั้นการที่จะพิจารณาว่าเป็นพระปลอม
จึงยังสงสัยว่าจะเป็นไปได้หรือไม่ นี่เป็นเหตุผลหนึ่ง ที่น่าถนัด
ถ้าเป็นพระปลอมแล้ว เนื้อพระแต่ละปางย่อมมีผิดแผกกันบ้าง และ
บางองค์ก็น่าผู้ใกล้ชิดเลี้ยงอกไม่เคยเห็น แต่เมื่อพบเข้าแล้วถึงกับ
อุทานออกมา ก็เป็นสิ่งที่น่าคิด แต่ถ้าวัดเขียนจะปลอมพระพุทธรูป

เหล่านั้แล้ว จะไม่ปลอมแบบนั้หอยเท่าชนิดนั้พระแท่นวัชรอาสนั้
 เลยเป็นอันขาด จะปลอมแต่พระชนิดที่เป็นแบบพิมพ์นั้ชนิด
 หลังอุ่มเท่านั้น แต่ชนิดหลังอุ่มก็จะทำได้อย่างพระพุทธรูปแบบนั้
 ยาก เพราะอาจไม่สม่ำเสมอหรือไม่เรียบร้อย ทั้งไม่สั้ค่ากับการ
 แลกเปลี่ยนด้วย จึงเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่อย่างไรก็ด
 ขอให้ท่านทั้งหลายอย่าไว้วางใจนัก ผู้เขียนได้ทราบว่ การชุดค้น
 โบราณวัตถุที่คุบวันปกปิดกันมาก ทั้งนี้เพราะกลัวว่าเจ้าหน่ที่
 กรมศิลปากรจะมายึดเอาไปเสีย จะไม่ได้ประโยชน์อะไร ฉะนั้น
 สิ่งของต่าง ๆ ที่ชุดค้นได้จึงตกไปอยู่ห่างไกล นอกจากจะสั้ส่วน
 เอาและแลกเปลี่ยนออกต่อหนึ่งอย่างคุ้มค่า

สำหรับปูนขาวที่ติดตามองค์พระพุทธรูป คล้ายอาบปูนขาว
 นั้น ก็ได้พิจารณาแล้วว่า ปูนขาวมีธาตุแคลเซียมสามารถรักษา
 เนื้อดินมิให้ผุกร่อนได้ง่าย อายุของพระพุทธรูปอาจยืนยาวได้
 ๕๐๐๐ ปี จริงอย่างว่าจนกว่าจะผุกร่อน มีสิ่งที่น่าคิดก็คือว่าพระ
 ทุกองค์ที่อาบด้วยปูนขาวนั้น แม้จะเอาแปรงทองเหลืองถู แปรง
 ธรรมดาถูตามที่สำคัญ ๆ ก็ไม่มีใครออกง่ายเหมือนการอาบปูนขาว
 ปกติ ถ้าขัดถูไป เนื้อดินจะหลุดเพราะปูนขาวจับเนื้อดินจนแข็ง
 แกร่ง แน่น ซึ่มีชาวเขาในเนอดินซอนเป็นข้อสำคัญ เรื่องปลอม

ไม่ปลอม ถ้าเราล้างปูนออกได้หมดเกลี้ยง ก็ย่อมแน่ละ พระนั้น
 ต้องปลอมแน่ นี่ไม่ใช่เช่นนั้น จะออกเป็นบางส่วนๆ ไม่ออก
 แข็งติดอยู่กับเนื้อดินดูไปดูมา ลวดลายลึกลับหมด เนื้อดินกร่อน
 ไปเลยอย่างนี้ หากมีสิ่งใดที่จะเสนอต่อผู้อ่านได้อีก ผู้เขียนจะ
 พยายามค้นคว้านำมาเขียนเพิ่มเติมอีกในเล่มต่อไป

บทที่ ๗

บทสุดท้าย

ในที่สุดหนังสือเรื่องนี้ก็ได้จบลง แม้จะมีได้สันนิษฐาน
เด็ดขาดลงไปว่า โบราณวัตถุหรือโบราณสถาน^๕ที่ขุดค้นพบที่บ้าน
คูบัว^๕นี้ จะเก่ากว่าโบราณสถานหรือโบราณวัตถุ^๕ที่ขุดค้นพบที่
นครปฐมก็ตาม โดยมารยาทแล้ว ในฐานะที่ผู้เขียนเป็นเพียง
นักศึกษาค้นคว้าและนักเขียนสมัครเล่น เพื่อเผยแพร่ความรู้และ
ศิลปวัตถุของบ้านคูบัวได้พบได้เห็น ซึ่งความจริงแล้ว บางสิ่งจะ
ไม่พบที่ขุดได้จากสรุปเจดีย์ของบ้านคูบัวเลยก็ตาม ก็จะไม่ยืนยันว่า
โบราณสถานหรือโบราณวัตถุ^๕ได้นำลงพิมพ์ไว้ให้เห็นหรือได้กล่าว
ไว้ในหนังสือเล่มนี้ จะเก่าเกินกว่าโบราณวัตถุ^๕ที่ค้นพบที่นครปฐม
หรือของเก่าแท้ขอให้^๕เป็นหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านโบราณ-
สถาน หรือด้านโบราณวัตถุ^๕ได้วินิจฉัยเอาเองตามหลักวิชาการ
เพื่อเป็นหนทางค้นคว้าต่อไปอีก แม้บางกรณีจะเป็นเรื่องบอกเล่า
แต่ว่าโดยเหตุผลแล้วบางสิ่งบางอย่างก็น่ารับฟังอยู่บ้างประการ
สำคัญที่สุด^๕คือ ชิ้นส่วนโบราณวัตถุ^๕ที่สำคัญ ๆ บางสิ่งบางอย่าง

กระจัดกระจายอยู่ มิได้รวมอยู่เป็นที่หรืออยู่ในมือทั้งถูกชุดกัน
มาหลายยุคหลายสมัยนานมาแล้ว ย่อมเปลี่ยนมือไปเป็นธรรมดา
จึงไม่สามารถจะซื้ขาดลงไปได้ แม้ว่าเงินนี้จะเชื่อเต็มเท่า การ
สร้างโบราณสถานที่บ้านคูบัวนี้ ต้องก่อนนครปฐมตามสามัญ
สำนึกก็ตาม แต่ก็ไม่มีหลักฐานอันใดจะอ้างอิงได้นอกจากการ
คาดคะเนจากเหตุผลต่าง ๆ กันเท่าที่ได้ฟังมาเท่านั้น นอกจากนั้น
ชิ้นส่วนโบราณวัตถุที่สลับซับซ้อนหลายยุคหลายสมัย ซึ่งอาจทำ
ให้การพิจารณาไขว่เขวไปได้โดยง่าย ฉะนั้นจึงขอให้ท่านผู้มีความ
เชี่ยวชาญทางโบราณคดีและโบราณวัตถุ ได้โปรดค้นคว้ากันต่อ
ไปอีกจะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง

อนึ่ง การที่หนังสือได้พิมพ์ออกมาสู่สายตาของท่านได้นั้น
จำเป็นต้องขอกราบขอบพระคุณ นอกจากท่านผู้ที่ได้กล่าวพระนาม
มาแล้วข้างต้น คือ ท่านเจ้าคุณจินดากรมนุ้ยและท่านเจ้าคุณพุทธ-
วิริยากร วัดสัตตนารถปริวัตรที่ได้กรุณาไปตรวจสภาพของโบราณ-
สถานและโบราณวัตถุเท่าที่ควรจะได้รู้ได้เห็น ตลอดจนเรื่องราว
ต่าง ๆ ที่ได้รับฟังรับทราบจากบุคคลผู้อื่นที่ได้เล่าให้ฟัง ได้จดจำ
นำมากล่าวจนได้บันทึกเอาไว้ อันควรจะเป็นประโยชน์บ้างตาม
ควรแก่กรณี ซึ่งทำให้ผู้เขียนได้สามารถเขียนเรื่องราวต่างๆ ของ
โบราณสถานและโบราณวัตถุลงในหนังสือเล่มนี้ได้ตามที่ได้นับถือ
ไว้นั้น

อนึ่ง ยังมีปัญหาสำคัญที่ควรจะขบคิดออกสู่เกล้าเล็กน้อยคือ เรื่องพระพุทธรูปดินเผาหรือปูนปั้นนั้น มีการปลอมแปลงกันขึ้น อันเป็นเหตุหนึ่งให้การวินิจฉัยโบราณวัตถุนั้น ๆ ผิดพลาดได้ ขอน จึงต้องอาศัยความรู้ความชำนาญในเรื่องดินและวัตถุที่เป็นปูนบ้าง

ว่าถึงเรื่องดินเผานั้น เราอาจเทียบเคียงพระเครื่องต่าง ๆ ของสมัยต่าง ๆ ได้ และเนื้อของดินเผานั้นมีความแห้งหรือชุ่มชื้น เพียงใด ขอนเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่ง ซึ่งจะต้องเป็นไปตามยุค ตามสมัยของเนื้อดินเผานั้น ๆ ถ้าเป็นพระสมัยทวารวดีที่ขุดพบจาก บ้านคูบัวแล้ว เนื้อดินจะต้องแห้งสนิท และมี ๓ สีด้วยกัน คือ สีน้ำตาลเนื้อแห้งสนิท สีแดงเข้มเกือบเป็นหินแดง เนื้อสีชมพู แต่แห้งสนิทเหมือนกัน การที่จะเอาวิธีเก่ามาปนกรองให้ละเอียด เพียงใดก็ตามแล้วผลสัมฤทธิ์ทาง หรือกาย หรือของเหนียวต่าง ๆ นั้น ไม่เป็นผล เพราะเมื่อลางน้ำ ชัดดู จะมีความเหนียว เป็น เรือก และเนื้อไม่แกร่ง โปร่ง จะอัดจะทำอย่างไร ที่จะให้เหมือน เนื้อดินย่อม้นำไม่ได้แน่นอน เช่นเดียวกับพระเครื่องสมัยต่าง ๆ ผู้เขียนได้สอบดูเนื้อดินทุกสมัยแล้ว ทั้งนี้เพราะอย่างไร เชื้อประสาน ย่อมจะไม่มีจากเนื้อดินอันแท้จริง เมื่อถูกน้ำหรือชัดดู ก็จะหลุด เปื่อยยุ่ยได้ง่าย ทั้งนี้ต้องสังเกตหน่อย หนึ่งหากจะผสมวัตถุลง เช่น ดินโกหรือซีเมนต์สมัยใหม่ลงไปอีกนั้นแหละ เป็นไปไม่ได้ เช่นกัน ฉะนั้นความแน่น ความแกร่ง ความผูกพัน ความลึกหรือ และความแห้งของเนื้อดิน ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณา

หากท่านผู้ใดสงสัย โปรดติดต่อและแจ้งให้ผู้เขียนไปพิสูจน์ได้
เท่าที่ความรู้ความสามารถที่มีจะให้แนวทางแก่ท่านได้

โดยมากการปลอม มักปลอมจำพวกเคียรพระ เพราะถอด
แบบง่ายกว่าองค์พระ ฉะนั้นเคียรปลอมจึงมีมาก ส่วนองค์พระนั้น
การแกะแบบ การกดพิมพ์ การกระทำใดๆ ให้เหมือนของจริง
แม้แต่การถอดแบบออกก็ยากมาก เพราะจะต้องคัดลอกตาย คัด
องค์พระตอนล่างใกล้ฐาน หรือที่พระหัตถ์ยื่นออกมาจะต้องพบ
กับรอยต่อประสาน และอื่นๆ อีกหลายประการ ผู้ปลอมไม่ค่อย
อยากปลอมพระพุทธรูปเต็มองค์ ถ้าปลอมเคียรดินเผา ปลอมเคียร
ปูน ปลอมง่ายกว่ากันมาก ชาวต่างประเทศที่ถูกปลอมไปแล้ว
ส่วนมากเพราะชอบซื้อเคียรพระชนิดเต็มเคียรหรือซีกเดียว นั้น
ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง พระเกตุโดยมากกันหอยไม่เป็น
สองตอน มักมีตอนเดียว และเนื้อของพระมักเผาไม่สุกสนิท มีสี
หม่นๆ ติดอยู่ด้วย หรือมีฉนวนกันเป็นมัน สีค่อนข้างแดงแกม
เหลือง รอยปั้นหรือแตกไม่มี จะเป็นแผ่นเต็ม เกรงจะเห็น
เนื้อดินจับได้ แบบอิฐที่แกลไฟ นอกจากนั้นความเรียบร้อยของการ
ตกแต่ง ย่อมไม่มีความสนิทสนมกลมกลืน นี้ประการหนึ่ง อีก
ประการหนึ่งคือ ผิวปูนที่จับกับเนื้อ มักจะหลุดง่ายมากเมื่อล้าง
เพราะมิได้จับเนื้อดินจนกระทั่งซึมซาบเข้าไปในเนื้อดินจนติดแน่น
ล้างไม่ออก และปูนที่ติดก็มักจะมีความหยาบและหม่นหมอง ไม่
ติดสนิทเช่นของเก่า แม้ว่าปูนจะมีสีเผือกไปบ้าง แต่เมื่อล้างแล้ว

กระเพาะออกเป็นแผ่น ไม่หุล่ง่าย และจับเนื้อดินจนเกือบจะเรียก
ว่าฉาบปูน พระพุทธรูปทนต์ด้านหลังอุณนูน มีความเรียบร้อย
สัปดาห์เสมอ แม้แต่การจับของปูนก็จับอย่างมีประสิทธิภาพคือ จับ
อย่างราบเรียบ แม้จะล้างก็ไม่ออกอย่างสม่ำเสมอ ปูนที่จับผิว
บางองค์เป็นมัน แม้จะถูกล้างยังไม่ละลายได้ง่ายๆ และละเอียด
เหมือนแป้งนวล ส่วนพระปดอมนั้นพอล้างก็ออกไม่ติดผิวดิน
และไม่ติดสม่ำเสมอ กัน ขอนย้อมดินนิยฐานได้ว่า เมื่อเผาแล้ว
จะคลุกปูนในกรหรือไม้กวาดลงในกรที่มปูน เพื่อให้ปูนจับเนื้อดิน
มิให้ละลายพังได้ง่าย ถึงจะตุ๋นก่อนบ้างก็นอยเต็มทีดังนี้ ขอให้
ดูพระกรศรัวยหรือของทวาราวดีบางสมัยที่เป็นพระแผงขนาดย่อม
ที่ขุดได้ทางภาคเหนือ ก็จะเห็นได้ หากแต่เนื้อของพระเหล่านั้นที่
แห้งผกกัน จึงเทียบพระเครื่องของท่าน เช่นสมัยศรีวิชัย สมัย
ทวาราวดีพิมพ์เล็ก ๆ สมัยสุโขทัย และอยุธยา ท่านจะได้ทราบว่า
พระกรศรัวยนั้นเนื้อผกกันอย่างไรบ้าง ผู้เขียนถึงแก่บอกผู้ปลอมว่า
ถ้าทำปลอมได้เนื้ออย่างของศรัวยหรืออย่างที่เข้าใจว่าปลอมละ นำ
เอามาให้ผู้เขียน ผู้เขียนยินดีให้ราคาองคละ ๕๐ บาท ถ้าปลอม
ได้ ๓๐๐ องค์ต่อวัน ก็ต้องได้ ๕๐๐๐ บาท ซึ่งผู้เขียนเชื่อว่าการ
แกะพิมพ์พระพุทธรูปปลอมก็ดี การทำเนื้อปลอมก็ดย่อมยากมาก
และคงจะหันตาผู้เขียนไม่พ้นแน่ พระปดอมบางองค์ผู้เขียนได้
พิสูจน์ไว้ให้ดูด้วย ที่ไม่ได้ถ่ายรูปไว้ก็มี ดังนั้นขอได้โปรดพิจารณา
ให้มาก คงจะจับได้ว่าปลอมหรือไม่อย่าพึ่งดูเินๆ แล้วถือว่าเป็น

พระทีโฆจริง จึงเรียนมาให้ทราบไว้บ้าง หากสงสัยอย่างใดแล้ว
ผู้เขียนยินดีที่จะช่วยพิจารณาให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนเลย ทั้งนี้
เพราะเรื่องการปลอมแปลงพระนั้น ก็มีการทำเลียนแบบกันมา
ทุกยุคทุกสมัยก็เข้าใจว่าพระหรือโบราณวัตถุที่บ้านคูบัว ก็คงจะต้อง
มีปลอมเลียนแบบ ทั้งทราบว่ามีช่างปลอมเลียนแบบหลายคน
เหมือนกัน ส่วนเรื่องการปลอมสำหรับปูนปั้นนั้น โดยมากการ
เทปูน ย่อมไม่เหมือนของเก่า คือมีคราบน้ำมันที่ทาแบบติดอยู่ด้วย
และคราบหรือความแห้งของเนื้อปูนก็ผิดกันอีกเช่นเดียวกัน ไม่
แห้งสนิทและมันติด และบางชิ้นด้านหลังยังแสดงว่ามีมีการ
ติดกับเนื้อปูนเก่าแม่เต้น้อย ยิ่งกว่านั้น บางอันปูนที่พิมพ์ไว้มิ
รอยราว และไม่มีคราบหรือซากรุดเลย เพราะลวดลายเช่นนี้ทุกชิ้น
มิได้วางไว้เฉยๆ จะต้องประดับกับผนังปูนเก่าไม่ว่าจะเป็นสลูปะเจดีย์
ใดๆ ก็ตาม คราบปูนทั้งสองชั้นจะต้องมีการเกาะจับ ไม่ร่วนเรียบ
เหมือนน้ำออกจากพิมพ์ใหม่ๆ นอกจากนั้นความแข็งแรงของผิวปูน
จะไม่มีเลย พอถูกน้ำล้างจะออกทันที บางชิ้นเอาดินเข้าพอกไว้
ให้เห็นด้วยว่า คล้ายกับเก็บมาได้ใหม่ๆ ถ้าของเก่าแล้วจะแห้งสนิท
แข็ง ทนต่อการล้างและมีคราบปูนเก่าจับด้านหลัง เพราะเขาติดไว้
ตามฐานเจดีย์ บางทกบน

ฉะนั้น เรื่องของเก่าหรือใหม่ ไม่ว่าจะเป็นดิน เป็นปูน
ถ้าเราได้พิจารณาให้รอบคอบและละเอียดถี่ถ้วนแล้วสามารถจะจับ
ได้ว่าปลอมหรือไม่ แม้จะทำได้โดยใช้น้ำมือเดิมนามส่ม โสโลก

ดำ ร้อน กดแบบพิมพ์ก็ตาม ถ้าเราไม่ใจเร็วเห็นแก่ถูกหรือแก่
แบบพิมพ์หรืออยากได้แล้วเรายอมพิสูจน์ได้โดยไม่ยาก ข้อสำคัญ
อีกอย่างก็คือก่อนนอนควรสวดมนต์ถึงที่มาของ ๆ นั้นว่ามาจากแหล่ง
ไหนอย่างไร ผู้นำมาจะเล่าให้เราฟัง เราจะจับโกหกหรือจับได้ว่า
ของนั้นบริสุทธิ์หรือปลอมทันที ขอให้เราจงใช้ความพยายามพิสูจน์
ทุก ๆ ด้านก็จะไม่ต้องกลัวของปลอม เพราะอายุของชนส่วนมาก
ความสัมพันธ์ในเรื่องชนส่วนมาก ย่อมเป็นคำชี้แจงอยู่ในตัวแล้ว

(สำเนาจดหมายศึกษาธิการจังหวัดเพชรบุรี)

ที่ทำการศึกษาจังหวัดเพชรบุรี

๒๐ พ.ย. ๐๔

เรียน ท่านเลขา ฯ ทนบก

จดหมายของท่าน ผมได้รับทราบตลอดแล้ว วงล้อ
 ธรรมจักรศิลาเขื่อนนั้น มีอยู่ที่กุฏิอิการโตะจริง แต่เป็น
 ชิ้นหนึ่ง มีขนาดราว ๑๓" x ๑๖" ซ้ำรูดอยู่บ้าง ได้ความว่า
 ได้มาจากวัดกำแพงแลง ในจังหวัดเพชร เมื่อราว ๒ ปีมานี้
 ผมได้คุยกับท่าน ๆ สนใจและจะเก็บไว้เป็นกรรมสิทธิ์ เมื่อ
 ทราบดังนี้ผมไม่กล้าที่จะพูดเป็นอย่างอื่นได้

ขอโทษที่ผมส่งข่าวช้าไป เพราะไม่อยู่ ไปท่องเที่ยว

ขอแสดงความนับถือ

นายเทพ สมใจ

(เทพ สมใจ)

หมายเหตุของผู้เขียน

ศิลาเขี้ยววงล้อธรรมจักรนี้ ผู้เขียนเคยไปทักฎิอริการโต๊ะ
เล่มอ ในระหว่าง ๒ ปีนี้ไม่เคยเห็นมี เห็นมีแต่ของอื่นๆ เพราะ
พระอริการโต๊ะเป็นนักสะสมเหมือนกัน และเป็นนักเล่น แลกเปลี่ยน
พระเครื่อง เคยนำพระเครื่องจากผู้เขียนไปแลกเปลี่ยนทางใต้ และ
ต่างจังหวัด ติดต่อกันมานาน รู้จักกันดี ฉะนั้นของนี้ ถ้าผู้เขียน
ยอมทราบและรู้ เพราะเข้าออกนอกในได้ตลอด และรูปของ
วงล้อธรรมจักรศิลาก็มีลายลักษณะเดียวกันกับลายปูนปั้นเป็น
ปล้องๆ ฉะนั้น ผู้เขียนจึงเรียนขอร้องไปทางศึกษาธิการจังหวัด
เพื่อขอให้เจรจากับท่านอริการโต๊ะ แม้จะแลกเปลี่ยนอะไรบ้างก็
ยินดี เมื่อท่านศึกษาไม่กล้าพูดอะไรอีก เพราะอริการโต๊ะพูดไป
เสียว่าได้จากท่านแล้ว ก็เป็นอันไม่มีทาง นอกจากหากท่านผู้ใด
ประสงค์จะเห็นวงล้อธรรมจักรศิลาคันนี้ โปรดไปติดต่อขอจาก
ท่านอริการโต๊ะก็คงได้ เพราะคงไม่มีทางแลกเปลี่ยนไปทางอื่น
นอกจากในหมู่ผู้เล่นพระเครื่องหรือพระพุทธรูปที่ได้จากคุณวาทานนี้.

สภาพบ้านคูบัว

บ้านคูบัว ได้แยกออกเป็น ๒ ตำบลในขณะนี้ เพราะมีความกว้างขวางและโดยแนวทางรถไฟคั่นอยู่ จึงได้แบ่งออกเป็นตำบลคูบัวเหนือและคูบัวใต้ ท้องทั้งสองตำบลติดต่อกัน โดยบ้านคูบัวได้อยู่ด้านตะวันออก มีความใกล้ชิดกันกับแนวของแม่น้ำเดิม ขณะนั้นก็มีอยู่ เป็นกลุ่มรวมติดต่อกับตำบลอู่เรือ และท้องที่กิ่งอำเภอวัดเพลง มีลักษณะเป็นเมืองเก่า ดังได้อธิบายมาแต่ต้น ผู้คนพลเมืองเดิมจะเป็นคนชนิดใดก็ตาม แต่ในปัจจุบันมีนิสัยรักเรียนขยันงาน รูปร่างหน้าตาดี ขยันต่อการอาชีพซึ่งเป็นไปตามเดิมคือการเกษตร ใจบุญ และมีใจกว้างขวาง ไม่อ่อนแอชอบการเป็นทหาร รักการช่างคืองานก่อสร้าง ถ้าจะพูดถึงความสมบูรณ์ในด้าน การครองชีพแล้ว ตำบลนี้ การครองชีพดีกว่าการครองชีพในท้องที่อื่นๆ คือเว้นจากการทำนา ก็ทำไร่ ทำทุกอย่างไม่รังเกียจงาน มีการศึกษาเป็นส่วนมากเมืองเก่าที่ได้นำมาเขียนนี้ก้อยู่ทางซีกของตำบล ทั้งยังมีทางเดินสมัยโบราณซึ่งยังมองเห็นได้อยู่ มีโรงเรียนมากกว่า ๓ แห่ง มีสะพานเจดีย์รางมากกว่าด้านอื่น มีทางออกไปแม่น้ำอ้อมหรือทะเลแต่โบราณมาตามที่เขาใจกัน สะพานเจดีย์ที่คนพบ ตั้งอยู่เป็นอาณาบริเวณกว้างขวาง มีคันคูเมืองเก่า มีหมู่บ้านค่อนข้างหนาแน่น เพราะไม่กั้นตารน้ำและห้วยป่าเขาใกล้ทางรถไฟ สะดวกในการไปมาติดต่อกับตัวจังหวัดขณะนี้ มีลำห้วยเก่าผ่านจากเขาและลำน้ำก่งซัดไหล ซึ่งเป็นวัดเก่า เข้าใจว่า

เป็นวัดสร้างสมัยของ มีโคกวิหารเก่า และมีเส้นทางเดินอัน
ยาว ดั่งท่านจะเห็นได้จากแผนที่ซึ่งแนบแล้ว

ส่วนตำบลบ้านคูบัวเหนือ นั้น มีหมู่บ้านห่างกัน แต่มี
ถนนเพชรเกษมผ่านขณะนั้น มีทางติดต่อกันได้สะดวก มีโรงเรียนของ
ชาวจีนตั้งอยู่ และมีหมู่บ้านห้วยขันสี่ เป็นหมู่บ้านสำคัญของ
ตำบลคูบัวเหนือ เวลานั้นทางการได้จัดสร้างศาลาหรือหอประชุม
สภาตำบลขึ้นริมทางดังกล่าว เมื่อเราเดินทางเข้าทางด้านตะวันตก
เพียงระยะเล็กน้อย เราก็จะพบภูเขาเตี้ย ๆ ริมทางทอดผ่านไปทาง
วัดห้วยขันสี่ ตามแนวทางภูเขา ถัดไปทางเหนือจนถึง
ตำบลหินกอง ทัดบถัน มีผู้ขุดพบพระพุทธรูปของสมัยสุโขทัย
ภายในทุ่งนาสูงประมาณ ๔ นิ้วพุด เป็นพระยืน เนื้อสมัยสุโขทัย ตาม
ทางเดินนี้จะติดต่อเข้าไปตามชายเขาและเดินไปได้จนถึงตำบลพงดัก
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งตำบลนี้เป็นตำบลอยู่ริมน้ำ
แม่กลอง และเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรได้ขุดพบของมีค่าหลายอย่าง
อาทิ เทวรูปสมัยสุโขทัย พระพุทธรูปสมัยอมราวดี และขุดได้ยอด
พระสถูปเจดีย์แถววัดที่มีพระนั่งล้อมรอบยอดสถูปนั้นราษฎรขุดได้และ
เข้าใจว่า ขณะนั้นตกอยู่แก่ท่านผู้ยิ่งใหญ่ท่านหนึ่ง (ขอสงวนนาม)
นอกจากนี้ ทางจังหวัดกาญจนบุรียังขุดได้เครื่องมือหินและอื่น ๆ
จนบัดนี้ ซึ่งได้ค้นพบโครงกระดูกมนุษย์สมัยโบราณ เป็นต้น จึง
คาดว่าอาจเป็นเส้นทางเดินติดต่อกันตามแนวเขา นับแต่ชั้นบกที่
ตะโกลา ผู้เขียนไม่แน่ว่าการเดินทางสมัยพระเถระสององค์มาประกาศ
พระศาสนาจะเดินทางโดยทางบก ทั้งนี้เพราะเป็นเส้นทางผ่านป่าเขา

อันรทฤกัณดาร์ แต่ทงนักรัมิไดยัณยัณว่าเงป่ไม่ได้ เพราะมี
 เสีนทางการค้าขายติดต่อระหว่งอินเดียกับสุวรรณภูมิในสมัย
 ไบราณมาแล้วก่อนพระพุทศัสนาจะไดวารากลัถกลงในสมัยพระเจ้า
 อโศกมหาราช ย่อมจะตองให้เกียรติภูมิของผู้เดินทางมาประกาศ
 พระพุทศัสนาไม่ใช้การเดินทางแบบหลวงจันพาเหียนหรือเหียนจ้ง
 หรือฮวนฉาง ทงการเดินทางโดยเรือก็ม้อยู่แล้วในสมัยนั้น นอก
 จากนั้น ทบานพงตักยังชุดพบเทวรูปและศาลอันก่อด้วยศิลาแลง ซึ่ง
 มิใช่พระราษปรารณาของพระเจ้าอโศกมหาราชเลยแม้แต่น้อย แม้
 จะพบพระพุทศรูปบ้างก็ตาม นอกจากนั้นทบานพงตักยังเป็นสถานที่
 แควบอยู่ใกล้ลำน้าแม่กลองเมื่อเป็นเช่นนี้ตรงนั้นเดิมจะเป็นอะไร?
 ยังมีเปลือกหอยที่จมฝังดินอยู่ตอนก่อสร้างพระอุโบสถวัดดังลัก ซึ่ง
 อยู่ริมแม่น้ำมากม่ายเขียนได้ ใกล้ชิดกับสถานทนมมาแต่ พ.ศ. ๒๔๗๐
 และเป็นผู้ได้พบชิ้นส่วนสัมฤทธิ์ด้วยตนเองในบริเวณที่ก่อสร้างวัด
 ดังลักนี้ จ้งเห็นว่าทตรงนัแม่จะมีส่วนสัมพันธ์อยู่ในสมัยโบราณ ก็
 เป็นเพียงสถานที่อยู่อาศัยของชนที่ใช่หินและชาวโยนกซึ่งมิได้นับถือ
 พระพุทศัสนาโดยตรงหรือมิฉะนั้นก็เป็นพวกพราหมณ์ที่เข้ามาตั้ง
 รกรากค้าขาย เป็นย่านตลาดสาละซึ่งจะเข้าสู่แควนทวาราวดี
 เท่านั้น ถ้าจะเปรียบกับบ้านคูบัวแล้ว ความโอ้อายยังดีกว่ามาก ทง
 ทางบกและทางน้ำ หรือมิฉะนั้น ตรงดานนั้นก็มพวชนพนเมือง
 แควนศรีเกษตรเข้ามาปะปนอยู่ในฐานะผู้ค้าขาย ซึ่งอาจรวมเป็น
 ผู่ชนหลายหมู่หลายเหล่าปะปนกัน และถ้าเป็นพลเมืองชนิตน

ผู้เขียนเชื่อเหลือเกินว่าพระเจ้าอโศกมหาราชคงไม่มีพระราชประสงค์
ที่จะให้นำเอาพระพุทธรูปศาสนาอื่นเป็นที่ทรงเคารพอย่างสูง ผ่านเข้ามา
ในดินแดนนี้เป็นแห่งแรกแน่นอน เพราะไม่สมพระเกียรติระหว่าง
พระองค์กับพลเมืองดั้งเดิมนั่นเลย

เรื่องการขุดค้นโบราณวัตถุที่คุบวันนั้น ขณะนั้นก็ยังมี
ทำอยู่ภายในบริเวณสถานที่หมู่บ้าน ส่วนกรมศิลปากรก็ได้ส่ง
เจ้าหน้าที่ไปทำการขุดแต่งโบราณสถานบางแห่ง ผู้เขียนได้ทราบว่า
ยังมีโบราณวัตถุอีกหลายชิ้นที่อยู่ในหมู่บ้านคุบวัน โดยเจ้าของคือ
เป็นกรรมสิทธิ์มาแต่แรก และทราบว่ายังมีสิ่งแปลกๆ ที่น่าสนใจ
กันว่า อาทิเช่น เหรียญเงินซึ่งผู้เขียนทราบว่า ด้านหนึ่งเป็น
ธรรมจักร นอกจากนั้นยังได้ทราบว่า ชิ้นส่วนเคลือบบางชิ้นมี
อักษรแต่จะเป็นสมัยใดไม่ทราบ เพราะท่านเจ้าคุณพรหมวิยากร
วัดสันตารามโปรดรีไปพบเข้า จึงขอมานจากเจ้าของบ้านที่บ้านคุบวัน
 และได้มอบให้เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ไปเพื่อนำมาดูอักษรนั้นแล้ว
ได้ความอย่างไรจะได้ติดตามนำมาเสนอต่อไป นอกจากสิ่งต่างๆ
เหล่านี้ ก็เชื่อว่ายังมีอยู่อีกมาก ซึ่งเจ้าของยังหวงแหนอยู่ เพราะ
ถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่าอันควรรัก ฉะนั้นชิ้นส่วน โบราณวัตถุที่ดี
พระพุทธรูปต่างๆ ก็ดี จึงกระจัดกระจายไป นับเป็นเวลานานมาแล้ว
แล้วหากแต่เพียงจะมาเริ่มสนใจ และถือว่าเป็นสิ่งสำคัญกันขึ้นก็ต่อ
เมื่อเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรได้ออกไปสำรวจตรวจค้นเอง เจ้าของ
ชิ้นส่วนโบราณวัตถุหรือพระพุทธรูปเหล่านั้น จึงเกิดการหวงแหน
และรักใคร่ขึ้นเป็นทวีคูณ บางคนก็อ้างว่าเป็นของปลอม เพื่อ

จะได้ขอซื้อเปลี่ยนมือไปจากเจ้าของเดิมบ้าง ให้คลายความรักใคร่
 ในสิ่งของเหล่านั้นบ้าง ผู้ที่ไม่เข้าใจในเหตุผลและเชื่อ เพราะ
 ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ก็จำหน่ายจ่ายแจกชิ้นส่วนโบราณวัตถุ
 นั้นๆ ไปพ้นจากความครอบครอง นี่ก็เป็นเรื่องของวิธีการในผู้ฉลาด
 เกี่ยวกับการค้นหาโบราณวัตถุซึ่งประสบมา โดยปกติย่อมเป็นท
 ทรากันอยู่แล้วว่า ไม่ว่าพระพุทธรูปกรุดี หรือพระพิมพ์กรุไหน
 ที่เป็นดินก่ด เป็นชินก่ด เป็นสัมฤทธิ์ก่ด มักจะมีการปลอมแปลง
 หรือใช้วิธีการดังกล่าวกันมาแต่ช้านาน จนกระทั่งบัดนี้วิธีการ
 เช่นนี้ก็ยังคงใช้ไต่ตอยอยู่ เพราะผู้ครอบครองส่วนมากไม่ทราบเหตุผล
 หรือข้อเท็จจริง และแม้แต่เจ้าหน้าที่เองบางคนก็ไม่ทราบว่าชิ้นส่วน
 ที่ปลอมนั้นเป็นอย่างไร และของแท้เป็นอย่างไร เมื่อมิได้ค้นคว้า
 หรือได้มาด้วยการกระทำของตนเอง ผู้เขียนได้พบมาแล้วเช่นนี้
 หลายสิบปี หลายแห่งในสถานที่ที่มีโบราณสถานและโบราณวัตถุ
 ยิ่งบางแห่งโบราณสถานเก่าๆ ได้ถูกขุดค้นกันมานานแล้ว เจ้าหน้าที่
 กรมศิลปากรพึงจะไปตรวจพบเข้าภายหลังเป็นเวลาล่วงมาแล้วก็ยัง
 เป็นสิ่งที่น่าเกียจหัว ที่ไม่สามารถจะชี้ขาดได้ว่าของแท้หรือปลอม
 เพราะบางชิ้นส่วนก็ไม่เคยพบเคยเห็นกันมาก่อนก็มีมากด้วยกัน
 และบางอย่างค้นสาเหตุไม่พบด้วยว่าไปอย่างไร มาอย่างไรเกี่ยวกับ
 ชิ้นส่วนนั้นๆ นี่เป็นอีกเรื่องหนึ่งเหมือนกัน แม้ผู้เขียนจะได้ผ่าน
 การสะสมพระพิมพ์มาแล้วเป็นเวลา ๓๐ ปีเศษ มทงเนอชน เนอดิน
 ก็ยังต้องเรียน ต้องศึกษาต่อไปไม่เป็นที่ยึด

หนังสือเล่มนี้ยังไม่สามารถจะจบลงได้ในขณะนี้ ซึ่งผู้เขียน
ตั้งใจว่า เมื่อได้ทราบถึงไดอันควรรับฟังคดี หรือมีสิ่งใดอันมีเหตุ
ผลอันควรแก่การที่จะพิจารณาคดี ก็จะได้อธิบายขึ้นนอกเป็นครั้งที่ ๒
ทั้งนี้เพื่อพวกเราชาวพระพุทธศาสนาจะได้รับรู้และวินิจฉัยหลักฐาน
และเหตุผลต่อไปในด้านประวัติศาสตร์ของชาติไทยเราแต่โบราณมา
หากการใดที่ผู้เขียนได้อธิบายผิดพลาดไปไม่ถูกต้องแล้ว ผู้เขียนก็
พร้อมที่จะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ตามควรแก่เหตุการณ์ เพราะ
เรื่องเหล่านี้ ผู้เขียนเองก็มิใช่เป็นนักศึกษาในด้านประวัติศาสตร์
โดยตรง หรือเป็นนักโบราณคดีในทางหลักวิชา หากแต่มีความ
ปรารถนา ใคร่เขียนเสนอต่อผู้อ่านเพื่อความปรารถนาต่อศิลป
โบราณวัตถุและในฐานะที่สำคัญที่สุดก็คือ ขณะนี้ประเทศไทยได้
รับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และเป็นสิ่งที่ควรแก่
การเคารพสักการะอย่างสูง ขอท่านผู้มีความปรารถนาดีจงประสบ
ความสุขความเจริญ ตลอดจนถึงซึ่งพระนิพพานในทุกประการ
อนึ่ง การเขียนหนังสือเรื่องนเกยวกับการบันทึกการตรวจ
พบโบราณสถานที่บ้านคูบัวนั้น ผู้เขียนได้เขียนจากบันทึกของท่าน
ท่านเจ้าคุณพุทธวิริยากร วัดสันตารามปวิตร ซึ่งบันทึกไว้นาน
มาแล้ว โดยท่านเจ้าของบันทึกเดิม ก็ไม่ได้มีความปรารถนา
อะไร แต่โดยที่การบันทึกนั้นบางตอนที่คุณเขียนเห็นว่าซ้ำกัน หรือ
ไม่เกิดประโยชน์ก็ตัดทอนออก และบางที่ก็ต่อเติมข้อความให้
เข้าหลัก โดยตัดพะละความหรือต่อเติมให้แจ้งชัดขึ้นนอกตามความ

เหมาะสม นอกจากบันทึกนขงมหนังสือเล่มหนึ่งเกี่ยวกับเมือง
คุบัวโบราณ เขียนด้วยสมุดปกย่อย ของพระคุณเจ้า ท่านเจ้าคุณ
อินทเมฆาจารย์เจ้าอาวาสวัดช่องลม อำเภอเมือง ราชบุรี ผู้เขียน
ก็ปรารถนาที่จะได้มารวบรวมเรื่องราวเผยแพร่ ให้ท่านผู้ต้องการ
ทราบประวัติศาสตร์ของไทยและเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แต่เมื่อ
ที่สุดก็ไม่ทราบหนังสือไปอยู่ที่ไหน เพราะท่านพระคุณเจ้า
ท่านเจ้าคุณอินทเมฆาจารย์ก็ได้คิดว่าจะเป็นอะไร ในเรื่องเหล่านี
หรือผู้สนใจเกี่ยวกับเรื่องเมืองเก่าคุบัว โดยหนังสือนี้มี
อายุร่วมร้อยปี มิได้เก็บรักษาไว้ในหอสมุดการค้นจึงไม่พบ เป็น
ที่น่าเสียดายมาก อย่างไรก็ตาม หาค้นหาได้เมื่อใดแล้ว ผู้เขียน
จะได้พยายามนำออกเผยแพร่ เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาใน
ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของชาติต่อไป

อีกข้อหนึ่ง คือเรื่องอายุของพระพุทธศาสนาในอินเดียทศวรร
จะทราบระยะเวลาการเผยแพร่ไว้บ้าง อาจเป็นประโยชน์ในการศึกษา
และพิจารณา จึงขอนำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้ด้วย

๑. พระเจ้าอโศกมหาราชได้ราชสมบัติครองแคว้นมคธ เมื่อ

พ.ศ. ๒๗๓

๒. พระเจ้าอโศกมหาราช สวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๓๑๓
๓. ราชวงศ์โมริยะครองแคว้นมคธ ต่อจากพระเจ้าอโศก

๖๐ ปี

๔. ราชวงศ์คุติครองแคว้นมคธ ต่อจากราชวงศ์โมริยะ

๓๕๐ ปี

๕. พระพุทธรูปคันธารราษฎร์ สร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๓๖๕
ถึง ๓๘๓

๖. พระเจ้านันทบุรี หรือ พระเจ้าเมนาเดอว์ ครองราช
สมบัติ เมื่อ พ.ศ. ๕๒๑

๗. พระเจ้านันทบุรีครองราชย์ได้ ๕๐ ปี

๘. ระหว่างนันทวงศ์ตั้งกรุงราชบุรีอยู่ตอนหนึ่ง

๙. ราชวงศ์กุศานะ หรือ พระเจ้านันทะครองราชย์ พ.ศ.
๖๖๓ ถึง ๗๐๓

๑๐. สมัยคุปตะ พ.ศ. ๘๖๓ ถึง พ.ศ. ๑๐๔๒ (พบพระพุทธรูปในถ้ำฤๅษี เขาภูแลและปรางค์ศิลาทนครปฐม แดงๆ หักๆ)

(สำเนาหนังสือของนายผลัตร์อรุณบุญชูแจ้งเรื่องการ
ขุดได้กวางหินที่บ้านคูบัว)

บ้านเลขที่ ๒๑๓/๓ บ้านไร่ ราชบุรี

๖ มกราคม ๒๕๐๕

ข้าพเจ้า ขอบันทึกข้อความไว้ให้แก่เลขาธิการพุทธสมาคม
จังหวัดราชบุรี ดังนี้

ข้าพเจ้าเป็นคนบ้านคูบัว และอุปสมบทเป็นพระภิกษุอยู่
วัดเบญจมบพิตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ข้าพเจ้าได้มาที่บ้าน บ้านคูบัว
และเห็นคนอื่น ๆ เขาขุดอะไรต่ออะไรกันอยู่นั้น จึงอยากรู้อยาก
เห็นบ้าง และขณะนั้น ข้าพเจ้ารู้จักกับท่านเจ้าคุณธรรมวโรดม
(โชติ) เป็นเจ้าคณะมณฑลนครไชยศรีและที่นครปฐมก็กำลังขุดค้น
โบราณวัตถุกันอยู่ เมื่อมาเห็นเขากำลังขุดค้นโบราณวัตถุกันที่
บ้านคูบัว ซึ่งมีเจดีย์เก่า ๆ อยู่มาก จึงคิดว่าจะขุดบ้าง ได้อะไรก็
จะได้นำไปให้เจ้าคุณธรรมวโรดมดู จึงได้ไปกับเด็ก ๆ ขุดตรงมูล
ดินเก่า ข้างบ้านใหม่คูบัว (ป่าช้าบ้านใหม่คูบัว) เป็นโคกของ
นายเบ้ย และข้าพเจ้าคอยควบคุมดูแลอยู่ เมื่อเด็กขุดลงไป
มูลดินที่เป็นโคกนั้นราว ๓ ศอกเศษก็พบเศียรพระปูน เศียรกระเบื้อง
แล้วก็ได้พบกวางหินสีเขียว ๓ ตัว โดขนาดคืบหนึ่งยาวคืบเศษ ๆ
สมบูรณ์ดี เป็นกวางเหลี่ยมหลัง หมอบตรงฐานหน้าแหงอยู่
หน่อยหนึ่ง จึงได้รวบรวมเอากวางตัวนี้แลเศียรพระไปมอบให้เจ้า
คุณธรรมวโรดมที่วัดเบญจมบพิตร ท่านเจ้าคุณเอาแต่กวางไว้

นอกนั้นคนไป เจ้าคุณธรรมวโรดมว่าเหมือนกวาง และโบราณ
 วัดฤๅษะเขาสุตได้ทศนครปฐม แล้วท่านก็กลับจากวัดเบญจมบพิตร
 เอากวางไปด้วย จะนำไปมอบให้ใครต่อไปอีกไม่ทราบ ในครั้งนั้น
 ก็ไม่ได้สนใจ นอกจากคิดว่า ตรงบ้านคุณวุ่นเองคงเป็นบ้านเมือง
 เก่าแก่ ส่วนเศียรพระและของที่เก็บมา ข้าพเจ้านำไปบรรจุไว้ที่
 เจดีย์วัดอินทรวihar พระนคร

นายพลัด รอดรักบุญ

เรื่องกวางหินตัวทนายผลัด รอดรักบุญ ได้ยื่นยันทำ
 บันทึกไว้ให้ทนายเขียนขึ้น ผู้เขียนได้มีโอกาสไปเรียนถามเจ้า
 หนาทพิพิธภณฑสถานแห่งชาติแล้วว่า กวางหินตามขนาดและตำหนิ
 รูปพรรณ ทนายผลัดได้บันทึกไว้ให้ทนายเขียนขึ้น มีผู้นำมาขอให้พิ
 พิธภณฑสถานแห่งชาติหรือไม่ เจ้าหนาทได้กรุณาคนบัญชีสำหรับ
 กวางตัวนี้ รับรองว่าจริง มีตำหนิที่ฐานหน้าบั้น และขนาดของ
 กวางหินตัวนี้ กว้าง ๒๗ เซ็นติเมตร ยาว ๓๕ เซ็นติเมตร ใน
 บัญชีลงไว้ว่าได้จากพระปฐมเจดีย์ ไม่มีรายการละเอียดลงไว้อย่าง
 ใดอีก ผู้เขียนได้สอบถามว่า ทำไมไม่ได้ลงไว้หรือหาว่าได้จาก
 ใครที่ไหนนำมาให้หรือ ขุดได้จากที่ใดอย่างไรโดยละเอียด ท่าน
 เจ้าหนาทชี้แจงว่า ขณะนั้นกำลังสืบค้นกันอยู่จึงไม่ได้บันทึกราย
 ละเอียดไว้ การสอบถามเรื่องกวางหินนี้ ผู้เขียนก็ได้แจ้งให้
 ทราบว่ามีตำหนิรูปพรรณอย่างไร ก่อนที่เจ้าหนาทจะได้นำการ
 ตรวจสอบบัญชีโบราณวัตถุ ต่อเมื่อเจ้าหนาทได้แจ้งให้ทราบถึง
 ที่มาของกวางหินทุกตัวและขนาดกับตำหนิรูปพรรณให้ผู้เขียนทราบ
 แล้ว ผู้เขียนจึงได้แจ้งให้ทราบ และได้แจ้งว่า กวางตัวนี้ นาย
 ผลัด รอดรักบุญ ซึ่งบวชอยู่ ณ วัดเบญจมบพิตรเป็นผู้มอบให้
 ท่านเจ้าคุณธรรมวโรดมจังหวัดนครปฐม ซึ่งขณะนั้นเป็นเจ้าคณะ
 มณฑลนครชัยศรีไป โดยขุดได้จากบ้านคูบัว เมื่อประมาณ พ.ศ.
 ๒๔๗๗ เมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้เขียนจึงอยากขอชมกวางตัวนี้ ก็ได้
 หมายความว่าขณะนี้ ทางกรมศิลปากร ได้นำกวางตัวนี้ไปแสดงต่าง
 ประเทศเกี่ยวกับโบราณวัตถุของชาติ ซึ่งเข้าใจว่าขณะนี้ผู้เขียน

ได้เขียนอยู่ในดวงตวันอยู่ ณ เมืองฮาวาย จึงได้หยิบเอารูปถ่าย
มาให้ดู ซึ่งปรากฏว่าคำหนังสือจริงดังที่นายผลิตได้ยืนยันไว้

การที่สืบค้นอยู่ในขณะนั้น อาจเนื่องจากในปีนั้นและปี
๒๔๗๘ ทางจังหวัดนครปฐมเอง ก็ได้ทำการสำรวจตรวจค้นโบราณ
สถานและโบราณวัตถุอยู่ และกำลังรวบรวมทำบัญชีโบราณวัตถุ
ที่มีอยู่ และท่านเจ้าคุณธรรมวโรดม ผู้นำเอาภาพหินตวันส่งไป
ให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ก็คงมิได้แจ้งให้ทางเจ้าหน้าที่ทราบถึง
การได้กวางตวันมาว่าได้มาอย่างไร และโดยที่ท่านเป็นเจ้าของอาวาส
วัดพระปฐมเจดีย์ และเป็นเจ้าคณะมณฑลนครชัยศรีอยู่ในขณะ
นั้น เจ้าหน้าที่จึงตกลงได้ว่าได้จากพระปฐมเจดีย์ โดยถือเอา
ที่อยู่ของท่านผู้นำส่งไปให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินั้นเอง

ฉะนั้น เรื่องกวางหินตวัน จึงเป็นกวางหินที่ขุดได้โดย
นายผลิต รอดรักบุญ และเป็นของที่ขุดได้จากเจดีย์บ้านคูบัวโดย
แน่นอน นอกจากนั้นยังมีกวางหินซึ่งขุดอยู่อีกด้วยหนึ่ง ยังคง
เหลือแต่เรื่องวงล้อธรรมจักรเท่านั้น ซึ่งผู้เขียนได้ตรวจดูตาม
ประวัติของเมืองเพชรบุรีแล้ว ก็ปรากฏว่า ที่พระอธิการโต๊ะแจ้งว่า
ขุดได้จากวัดกำแพงแลงจังหวัดเพชรบุรีนั้น วัดกำแพงแลงปรากฏ
ว่าสร้างสมัยขอมมีอำนาจ มิได้สร้างขึ้นในสมัยทวารวดี ฉะนั้น
จึงเป็นที่แน่นอนว่าวงล้อธรรมจักรที่พระอธิการโต๊ะแจ้งว่า ขุดได้จากวัด
กำแพงแลงนั้น จึงไม่ชอบด้วยเหตุผล จะต้องเป็นของบ้านคูบัว
ดังที่ผู้เขียนมีความเข้าใจเช่นนั้นแน่ หากแต่ไม่มีหลักฐานยืนยัน
ของที่มาแห่งวงล้อธรรมจักรนี้โดยเปิดเผย ผู้เขียนจึงขอยุติการ

ตรวจสอบเรื่องวงล้อธรรมจักรไว้เพียงนัก่อน แต่เชื่อว่าวงล้อ
ธรรมจักรนั้น จะต้องเป็นวงล้อธรรมจักรที่ชุดได้จากบ้านคูบัว
แน่นอน ซึ่งจะได้พยายามนำรูปวงล้อธรรมจักรนั้นเสนอต่อท่านทั้ง
หลายต่อไป

ความเห็นของผู้เขียน

๑. อาณาจักรทวารวดีนั้นน่าจะเป็นเพียงแค่เมืองราชบุรี ไม่ถึง
เพชรบุรีตามที่ท่านนักโบราณคดีกล่าวไว้หรืออาณาเขตของ
ที่ ตัวเมือง อาจเปลี่ยนแปลงไปตามพระราชบัญญัติปกครอง
ท้องที่ ทั้งนี้จะพิจารณาตามพระปราชญ์กาเรื่องสังวนของ
โบราณของพระเจ้าพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุ
ภาพ ซึ่งทรงแต่งไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ นั้น หน้า ๒ มีข้อความ
อยู่ตอนหนึ่งว่า “เมื่อพิจารณาแบบศิลปศาสตร์ ก็ต่างกัน
ตามท้องที่และตามกาลสมัย ว่าโดยย่อทางหัวเมืองบักซ์ได้
ในแหลมมลายูขึ้นมาจนต่อแดนเพชรบุรีของโบราณชั้นดิน
แบบศิลปศาสตร์เจือไปทางอย่างสุมาตราและชวา ซึ่งสมัย
เรียกว่าแบบศรีวิชัยตามนามราชธานีที่ตั้งอยู่ ณ เกาะสุมาตรา
และมีอาณาเขตปกครองมาถึงแหลมมลายู ในสมัยเมื่อราว
พ.ศ. ๓๒๐๐ ต่อมาถึงตอนกลางตั้งแต่เพชรบุรีขึ้นไปจนถึง
เมืองสุวรรณภูมิของโลกของโบราณชั้นเก่า ซึ่งสมัยนี้เรียกว่าสมัย
ทวารวดี ตามนามอาณาเขต ครึ่งเมืองนครปฐมเป็น

ราชธานี เมื่อราว พ.ศ. ๕๐๐ แบบศิลปศาสตร์เป็นอย่าง
อินเดีย”

ความก้าวกางดังกล่าวมาแล้วนี้ ประกอบด้วยโบราณ
วัตถุที่พบในจังหวัดเพชรบูรณ์ ยังไม่ปรากฏว่า มีศิลปะของ
สมัยทวารวดีเด่นชัด ฉะนั้นอาณาจักรเพชรบูรณ์เดิมจึงอาจ
เป็นเขตของสมัยศรีวิชัยก็ได้ ฉะนั้นเรื่องทพระอริการโตะว่า
ชุดได้ศัลวาลอธรรมจักร ที่กล่าวไว้ในหนังสือว่า ได้
จากวัดกำแพงแดง ซึ่งเป็นศิลปะสมัยขอม จึงไม่อาจเป็น
ไปได้ วงลอธรรมจักรที่พระอริการโตะมอญนั้นคงมาจาก
ทอน

๒. การเดินทางของพระเถระทั้งสอง คือพระโสณะเถระและ
พระอุตตระเถระ สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชส่งมาเป็น
สมณทูต ณ แคว้นสุวรรณภูมินี้ ควรจะต้องเดินทางโดย
ทางเรือ จากอินเดียตอนใต้มาชนทเมืองท่าสาละโกธา
แล้วจึงเดินทางขึ้นมาตามเส้นทางทชาวอินเดีย ตอนใต้เดิน
ทางมาก่อนแล้ว เพราะตอนใต้จากนี้ทำให้พระมหินทร์ไป
ประกาศพระศาสนาแล้ว และเมืองท่าสาละโกธาครั้งนั้น เป็น
เมืองท่าทชาวอินเดียตอนใต้รู้จักตั้งอยู่แล้ว และปลอดภัย
จากการเดินทาง เพราะไม่มีโจรสลัด คด้นลมไม่แรง แม้ว่า
เมืองสาละโกธาอาจจะไม่ขึ้นอยู่กับอาณาจักรทวารวดีในขณะ
นั้น แต่อิทธิพลของพระองค์ยังคงเป็นทครนครามแก่ประเทศ

ใกล้เคียง เช่นแหลมมลายูเป็นต้น มิฉะนั้นก็คงจะไม่สามารถส่งพระมหินทร์ไปประกาศศาสนาได้

๓. ขณะทีพระเถระทั้งสองเดินทางมายังแคว้นสุวรรณภูมิ นั้น ในแคว้นนั้นต้องมีชาวพื้นเมือง คือ พวกมอญ ละว้า อินเดียน อยู่ก่อนแล้ว ไม่มีชนชาติกรีก หรือชาวโรมันมาอยู่ ต่อมาก็มีชาวกรีกซึ่งหนีภัยสงครามหลบเข้ามาอยู่ในแคว้นนั้นอีก พวกกรีกหรือโรมันต้องมาอยู่ภายหลัง
๔. การนำเอาเครื่องสัมฤทธิ์มาใช้ก็ดี หรือการแกะสลักหินเขียวในขณะนั้น เข้าใจว่ายังไม่มีการนำมาและไม่มีช่างสลักช่างแกะ จึงใช้ดินเป็นวัตถุดิบในการก่อสร้างพระสถูปเจดีย์ แม้แต่เมื่อพระเจ้าอโศกสวรรคตแล้ว ก็เข้าใจว่ายังอีกนานจนสมัยต่อมาเมื่อชาวกรีกหรือชาวโยนก หรือชาวโรมันได้เข้ามาอยู่ในดินแดนนี้ จึงมีการแสวงหาหินเขียวมาแกะสลักหาแร่ธาตุมาหลอมสร้างเทวรูป และพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ หินเขียวนี้ต้องหาจากพิตเตาตระนาวศรี หรือเทเนลเซอริม หรือเขาถนนธงชัย ซึ่งกันเขตไทยกับมอญ หรือแคว้นศรีเกษตร กับแคว้นทวาราวดี (กัมพูชา) ซึ่งขณะนั้นถ้าจะเดินทางไปเอาหินเขียวมาแกะสลัก หนทางเดินแต่ละดวงก็ต้องกินเวลาหลายวัน และระยะทางยาวหลายสิบกิโลเมตร ฝ่าป่าดงพงเขาลำบากซับซ้อนมิใช่มีแต่ภูเขาสูงเดียว หินเช่นนี้ขณะนั้นทวดศรีชมพู หน้าเมืองราชบุรี ก็ได้ไปนำมาแกะสลักพระพุทธรูป จะไปได้ได้เสมอ สำหรับเครื่องสัมฤทธิ์ที่ขุดพบ

ส่วนมากเป็นของชนพื้นเมืองเดิม ซึ่งอาจเป็นชนชาติมอญ
หรืออินเดียตอนใต้บ้าง เป็นสมัยหินยุคหลัง

๕- การเผยแพร่พระพุทธศาสนาครั้งนั้น น่าจะต้องเผยแพร่มา
ตามระยะทาง คือเมื่อถึงที่ใดก่อนก็ต้องเผยแพร่มาก่อน ไม่ใช่
ตรงไปยังเมืองหลวงหรือที่นครทีเดียว เพราะถนนหนทาง
ขณะนั้นไม่เหมือนสมัยนี้ ส่วนมากเป็นป่าดงพงเขา เป็น
ทางเดินของคนพื้นเมือง ขณะนั้นเรายังขาดที่เดินไม่ได้ว่า
เมืองหลวงของแคว้นสุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน ตามลายแทงทม
คนบอกเล่าและว่าจั่วไว้แล้วหายไปไม่ได้เก็บรักษา เมื่อท่าน
เจ้าคุณจินดากรมุนีกับท่านเจ้าคุณพุทธวิริยากรไปตรวจดูนั้น
แม้จะไม่เป็นไปตามหลักฐานที่ควรจะได้ถือ แต่ก็เห็นว่า
ใคร่ครวญในข้อที่ว่า นางพญาหรือพระราชเทวีของกษัตริย์
แห่งแคว้นสุวรรณภูมิองค์แรกพระราชทานทองคำเครื่องแต่ง
พระองค์ให้ไว้เป็นพุทธบูชาในสถานที่แห่งหนึ่งถึงหนึ่งสิบ ยัง
ไม่มีคนขุดได้ ถ้าขุดค้นพบคงจะได้รู้กันว่าอะไรเป็นอะไร
เพราะอย่างน้อยต้องมีอักษรจารึกไว้ในหินนั้น และดูเหมือน
ว่าจะถือเอาเมืองอุทองเก่าเป็นเมืองหลวงของแคว้นสุวรรณ
ภูมิ ซึ่งน่าฟังอยู่

๖. พระพุทธรูปศิลาเขียว เข้าใจว่าจะมีการสร้างขึ้นในแคว้น
สุวรรณภูมิภายหลังเมื่อพระเจ้าอโศก สวรรคตแล้วและบาง
องค์คงนำมาจากอินเดียภายหลัง เพราะปรากฏว่าพระพุทธ

รูปหินเขียวเช่นนั้น ทางพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติได้มาจาก
อินเดียก็มาก ดูในหนังสือโบราณคดีของคุณหลวงบริบาล
บุรณทัตได้บอกไว้และว่าจัดไว้เป็นหมวดหมู่แล้ว

๘. กวางหินและวงล้อธรรมจักรที่ว่าไม่มืบทานคูบัวนั้น ปรากฏ
หลักฐานดังกล่าวมาแล้ว จึงสันนิษฐานว่าน่าจะจะมีแน่กว่า
ไม่มี เพราะควมูยานยัน และผู้เก็บรักษานานยังมีควมูอยู่
๙. พระสถูปเจดีย์สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างไว้ในอินเดีย
นั้น ได้มีการสร้างขึ้นในสถานเช่นเดียวกัน แต่เมื่อสัน
สมัยของพระเจ้าอโศกแล้ว ความซำรุดรุดโทรมมีอยู่ทั่วไป
จึงมีผู้นับถือพระพุทธศาสนาเสริมสร้างตบแต่งแก้ไขดัดแปลง
ไปตามระยะเวลาของฝีมือช่าง และการก่อสร้างศิลปะวัตถุ
ใด ๆ ก็ดี ก็อาจต้องคล้ายตามภูมิประเทศ การทำการก่อ
สร้างพระสถูปเจดีย์ที่บานคูบัวไม่มืระเบียบ ซึ่งมถึง ๔๔ แห่ง
นั้น ก็เพราะที่ตรงนั้นต้องไม่ใช่เมืองนคร หรือเมืองหลวง
ไม่จำต้องวางแผนผัง แล้วแต่ความศรัทธาของประชาชน
นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามืดินโพธิ์ แม่แต่ตายแล้วก็คงเป็นต้น
โพธิ์เก่าแก่ มีเนื้อที่กว้างขวางหลายพันไร่ ตลอดติดต่อกันไป
จนถึงเขตกิ่งอำเภอดัดเพลง การก่อสร้างที่บานคูบัวนี้มีหลาย
ยุคหลายสมัย นับแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ถึงสมณ
ทูตออกมาประกาศพระศาสนา จนถึงสมัยพระเจ้ากนิษกะ
สมัยคุปตะ สมัยอุทองยุคหลัง สลับซับซ้อนแทบทุกสมัย

มิได้ขาด การตกแต่งการก่อสร้างโบราณวัตถุจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

๙. พระพุทธรูปทรงที่เป็นพระนั่งหอยพระบาท และพระพิมพ์ดินเผา ส่วนมากเป็นที่รับกันอยู่ในหมู่ชนโบราณคดีว่า มีมือดีกว่า นครปฐม หรือที่ขุดได้ที่ปฐมเจดีย์เป็นฝีมือละเอียดคงจะเห็นได้จากบางองค์มีลวดลายล้อมรอบองค์พระ

๑๐. การสร้างองค์พระพุทธรูป สร้างตามคตินิยม มีตั้งแต่พระลักษณะโพธิสัตว์ คือพระสิทธัตถะทรงตัดมวยผม เป็นต้นมา ตามความในพระปฐมสมโพธิ

การสร้างพระพุทธรูปดินเผาดังกล่าว มีหลายแบบหลายพิมพ์ เข้าใจว่าจะเป็นผู้มีช่างมีทั้งช่างอินเดีย และช่างพื้นเมือง ฝีมือช่างละเอียด ประณีตอยู่ รูปพระพุทธรูปดินเผาจึงแตกต่างกัน บางองค์ปากเบะ บางองค์พระพักตร์คล้ายผลมะตูม บางองค์คล้ายแบบอินเดีย บางองค์มีผาพาดตักถึงสองชั้น บางองค์ชั้นเดียว แสดงให้เห็นฝีมือช่างมีหลายฝีมือ และที่น่าสนใจคือลักษณะพระพักตร์ พระพุทธรูปที่บานคววน บางองค์คล้ายกับพระพุทธรูปที่สลักติดเขา ซึ่งคนพบที่เขาสองเขาภูพาน หนองบัวลำภู อำเภอสหัสขันธ์ นอกจากนั้นยังมี เศียรพระพุทธรูปศิลาเขียว ซึ่งนายสมชายแจ้งว่าเป็นชนิดเดียวกับที่กรมศิลปากรนำไปจากวัดมหาธาตุเอามาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมานานแล้วนั้นด้วย ซึ่งจะได้หารูปมาแสดงต่อไป

จะอย่างไรก็ตาม เวลามาการขุดค้นของกรมศิลปากรก็ทำไป ได้เพียงยังไม่ถึงครึ่งของกองอิฐที่เขาใจกันว่าเป็นพระสถูปเจดีย์ ซึ่ง

เมื่อได้ตรวจคนแล้ว อาจมีหลักฐานอะไรที่ชัดเจนกว่าที่ผ่านมาแล้ว
ก็ได้อะไร ก็เป็นสิ่งที่จะต้องศึกษาและพิจารณากันไปอีกกว่าจะถึง
ที่สุด และผู้เขียนก็จะพยายามเผยแพร่ชิ้นส่วนโบราณวัตถุที่ได้พบ
เห็นมาเสนอต่อท่าน ผู้ใฝ่ใจศึกษาในด้านประวัติศาสตร์ทางพระ
พุทธศาสนาต่อไปอีกเท่าที่โอกาสจะอำนวยให้

อนึ่ง ความคิดเห็นของผู้เขียนที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นนั้น
เป็นความคิดเห็นเป็นส่วนตัวโดยเฉพาะ อาจผิดก็ได้หรืออาจถูก
ก็ได้ ทั้งนี้เพราะการลงมติใดๆ ในเรื่องเช่นนี้ จำเป็นที่จะต้องมี
หลักฐานประกอบนอกจากเหตุผล ฉะนั้นจึงขอภัยต่อท่านผู้
ทรงวิद्याคุณในด้านศิลปะและโบราณ ณา ทนด้วย หากมีสิ่งใดที่จะ
ทักท้วงหรือความคิดเห็นใด ๆ ซึ่งคิดว่าผู้เขียนได้เขียนขึ้น ผู้
เขียนขอแสดงความเคารพต่อท่านอย่างสูงในการทบทวนเหตุผลเกี่ยว
กับเรื่องนี้ทุกเมื่อ

บันทึกการตรวจโบราณวัตถุที่นำมาประกวด

ในงานประจำปีของวัดโฆง

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๕

เนื่องในงานประจำปีของวัดโฆง บ้านคูบัว เมื่อวัน
 ๒๑-๒๒-๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๕ ข้าพเจ้าได้รับเชิญจากท่านเจ้า
 อาวาสวัดโฆง ให้เป็นผู้จัดหารางวัลให้แก่ผู้นำโบราณวัตถุซึ่ง
 ขุดค้น หาได้จากโบราณสถานบ้านคูบัว ทั้งนี้โดยทางกรรมการ
 จัดงานมีความปรารถนาที่จะให้ชุมชนส่วนโบราณวัตถุต่าง ๆ อยู่ใน
 ครอบครอง ซึ่งจะขุดค้นหาได้ก่อนหรือหลังจากการที่กรมศิลปากร
 ได้จัดการขุดค้นขุดแต่โบราณสถานอยู่ในขณะนี้ ได้นำโบราณ
 วัตถุนี้ ๆ ออกมาแสดง เพื่อเป็นการศึกษาหาความรู้แก่ผู้ใฝ่ใจ
 ในด้าน โบราณคดีและประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา ฉะนั้น
 ข้าพเจ้าจึงยินดีรับเชิญและจัดหาของรางวัลให้แก่การนำสิ่งของต่าง ๆ
 อันเป็นโบราณวัตถุของบ้านคูบัวออกมาแสดง และนอกจากการ
 จัดหารางวัลให้แก่ผู้นำโบราณวัตถุที่ขุดค้นได้จากบ้านคูบัวมาแสดง
 แล้ว ข้าพเจ้ายังได้ตั้งรางวัลให้แก่ผู้นำศิลปเลียนแบบจากโบราณ
 วัตถุต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในบ้านคูบัวนี้หรือเป็นการเลียนแบบจากของ
 จริงจากโบราณวัตถุที่ขุดค้นได้จากบ้านคูบัวด้วยอีกประการหนึ่ง ทั้ง
 นี้เพราะทราบว่ามีผู้สร้างพระพุทธรูปเลียนแบบของสมัยทวารวดี
 และสมัยอื่น ๆ ซึ่งบางทีก็นำเอาแบบมาจากหนังสือที่แจกในงาน
 ฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ซึ่งแบบพระพุทธรูปนั้นบางแบบก็ทำให้

อยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหรือที่มาแต่พระสถูปเจดีย์ของบ้าน
 คูบัวไม่ เป็นแบบพระพุทธรูปที่มีอยู่ในต่างประเทศ แต่ผู้ทำเลียน
 แบบมิได้ทราบที่มาโดยด่องแท้ จึงเอาแบบนั้นไปจัดทำโดยเอาอิฐ
 เก่ามาสลักเป็นส่วน ๆ และติดต่อกันบ้าง หรือใช้อิฐเก่านำมา
 ต่ำโซลกให้ละเอียดกรองเอาที่ละเอียดผสม กัดเป็นแบบพระพุท
 ธรูปดังกล่าวมาแล้วก็มี ซึ่งผิดแผกกับพระพุทธรูปแท้จริงซึ่งเนื้อดิน
 ผิดกันไปคนละอย่างอย่างชัดแจ้ง บางทีก็นำมาพิมพ์พระจำพวกขุน
 แฉ่มมีซุ้ม ดินที่ตำแล้วโซลกแล้วนำมาผสมกตุมพินี ปรากฏว่า
 เกาะกันไม่ติดเช่นดินแท้ ๆ น้ำหนักเบา ไม่มีแกนใน สีแดงเข้ม
 ผิดกับพระพุทธรูปอื่น ๆ ที่พบมาแล้ว เพราะโดยมากเนื้อดินที่นำมา
 ทำอิฐ ส่วนมากก็มีสีแดงกว่าเนื้อดินองค์พระหรือชิ้นส่วน
 โบราณวัตถุที่พบมาแล้ว ซึ่งชิ้นส่วนเหล่านั้น โดยมากสีดินเพียง
 แดงอ่อน หรือแดงอมชมพู หรือไม่ก็เป็นสีน้ำตาลแก่เลยทีเดียว
 อิฐที่ขุดค้นได้ในสถูปเจดีย์ มักจะมีสีแดงกว่าวัตถุชิ้นส่วนต่าง ๆ
 ลวดลายดินเผา สีของดินก็ไม่แดงจัดกว่าเนื้อดินที่เผาอิฐ ดินที่เป็น
 ชิ้นส่วนโบราณวัตถุบางชิ้นยังมีลวดลายอมชมพู และลวดลายบางชิ้น
 ปรากฏว่า ใช้เกาะเอาหาได้พิมพ์จากแบบที่ทำขึ้นไม่

โดยที่ผู้ทำเลียนแบบหลายแบบ ข้าพเจ้าจึงใคร่จะให้เห็น
 การเลียนแบบนั้น แต่เมื่อถึงเวลาที่จะนำออกมาแสดงไม่มีผู้ใดนำ
 ออกมาแสดง ข้าพเจ้าก็ได้จัดรางวัลไว้ให้เช่นเดียวกัน เพราะถือ
 ว่า การเลียนแบบโบราณวัตถุซึ่งได้แก่พระพุทธรูปนั้น ได้มีการ

เลียนแบบกันมานานแล้ว นับเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ปี แม้แต่พระหล่อด้วยสัมฤทธิ์ ก็มานานแล้ว จึงเห็นว่าควรจะได้ดูฝีมือการเลียนแบบนั้นด้วย ปรากฏว่าไม่มีผู้ใดนำมา นอกจากนั้น ยังทราบว่ามีชิ้นส่วนของโบราณวัตถุที่ยกกับชาวคูบัวมาก แต่ไม่มีใครกล้าที่จะนำออกแสดง นอกจากของนายพร ซึ่งเป็นผู้อุปการะวัดโขลงอยู่ขณะนี้ ได้รวบรวมเก็บจากกองดินที่ขุดทิ้งแล้วฝนตกชะดินออกจึงเห็นชิ้นส่วนของโบราณวัตถุนั้น และได้เก็บรวบรวมไว้สำหรับจะมอบให้ข้าพเจ้าเมื่อจัดตั้งหอพิพิธภัณฑสถานบ้านคูบัวขึ้น ซึ่งข้าพเจ้าก็เคยยอมรับที่จะช่วยเหลือ และสนับสนุนหาทางจัดสร้างพิพิธภัณฑสถาน ณ ที่บ้านคูบัว เพราะเห็นว่าเป็นแหล่งที่กำเนิดพระสุปเจดีย์โบราณ สมัยทวารวดี และเป็นสถานที่ที่ขุดพบศิลปวัตถุ โบราณวัตถุต่างๆ เป็นจำนวนมาก

นอกจากชิ้นส่วนของโบราณวัตถุที่ได้จากบ้านคูบัวที่นายพรได้นำออกแสดงแล้ว ก็ไม่มีของผู้ใด นอกจากวัดต่างๆ ส่งพระพุทธรูปสมัยต่างๆ มาบ้าง เพื่อเป็นการสนับสนุนในงานนี้เท่านั้น แต่ก็ไม่มีพระพุทธรูปชนิดใดที่เก่ามาก แม้จะนอกเหนือไปจากวัตถุประสงค์

นายพรผู้นี้ เป็นผู้ขยันต่อการศึกษาเรื่องโบราณสถานและโบราณวัตถุบ้านคูบัวมาก จนเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากร ซึ่งได้ไปดำเนินงานขุดแต่งพระสุปเจดีย์อยู่ขณะนี้ชมเชยว่าเป็นผู้เอาใจใส่และเพียรพยายามค้นหาวัตถุโบราณมีเดิมนั้นก็ยังไม่สามารถจะเก็บได้แม้แต่ ลูกบัต พลอยต่างๆ เศษเงิน เศษทอง และเหรียญเงิน

ดังปรากฏที่ข้าพเจ้าได้ถ่ายรูปมาให้ดูพร้อมแล้ว โดยเหตุนี้ข้าพเจ้า
จึงพิจารณาให้รางวัลแก่นายพรแต่ผู้เดียว เป็นกรณีพิเศษ เป็น
รางวัลชั้นที่หนึ่งทั้งสองชั้น เพื่อเป็นหลักฐานของการพยายามที่จะค้น
คว้า เก็บ ค้น ช้้นส่วนโบราณวัตถุอื่นๆ ไว้ เพื่อเป็นประโยชน์
แก่ประวัติศาสตร์และโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา

ชั้นส่วนต่างๆ ที่ได้นำออกมาแสดงในวันนั้น ได้แก่โบราณ
วัตถุที่เป็นดินเผา และปูน ดังรูปที่ได้นำมาลงพิมพ์ไว้ในบันทึกนี้
แล้ว และยังมีชั้นส่วนที่เป็นหินเขียว หินชนวนอีกด้วย

ชั้นส่วนสำคัญที่ข้าพเจ้าได้ถ่ายรูปมานั้น มีดังนี้

๑) เป็นรูปหัวม้า ซึ่งเข้าใจว่าเป็นรูปในเรื่องปฐมสม
โพธิ์เช่นเดียวกัน แต่หาตัวผู้ขี่ไม่ได้ และได้ไม่เต็มตัว บางตัว
มีแต่หัวและเล็กกว่า ก็เข้าใจว่าเป็นบริวารในเรื่อง หัวม้าที่ถ่าย
รูปมาลงไว้ในที่นี้ ยาว ๒๐ ซม. กว้าง ๑๐ ซม. หนา ๕ ซม.
เนื้อดินสีนวลอมชมพู ดินค่อนข้างละเอียด

๒) ลายดินเผา เป็นรูปสี่เหลี่ยม ชั้นหนึ่งๆ หนาประมาณ
ครึ่งนิ้วเศษ กว้าง ๑๐ ซม. ยาว ๖.๑/๒ ซม. แผ่นเล็ก ย่อม
กว่าเล็กน้อย เนื้อดินค่อนข้างแดง แต่ไม่แดงจัดนัก คล้ายดินที่
เผอิฐ ดี้อาจอ่อนกว่า ลายเป็นดอก และเข้าใจว่าจะเป็นลายเกาะ
ด้วยมือ ไม่ใช่กดพิมพ์ คงใช้สำหรับประดับองค์สถูปเจดีย์

๓) รูปคนจะเป็นองค์พระหรือไม่ เข้าใจว่าคงจะไม่ใช่
เพราะไม่มีพระโมฬีและชมวดมม เคี้ยวเกลี้ยงๆ เป็นแผ่นแบนๆ ที่
ให้ลองมาถึงท่อนเอว เข้าใจว่าจะเป็นผ้าพาดมียูครั้งเดียว มีมือ

ไม่ละเอียดนัก เนื้อดินสีนวลมาก นายพรบอกว่าเป็นกษัตริย์ แต่ดูแล้วไม่น่าจะเป็น เพราะไม่มีเครื่องแต่งองค์เลย

๔) เศียรพระพุทธรูปชนิดมกรับ หน้าแบบอินเดียมีอุณาโลมระหว่างคิ้ว บั้นแล้ว ขนาดไม่ใหญ่นัก ประมาณ ๓ นิ้ว เหมือนๆ กับที่เจ้าคุณศรีฯ เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุได้ไว้ เนื้อดินค่อนข้างแดง และละเอียด

๕) ลายดินเผา ท่อนเดียว เป็นแบบลายกนกคล้ายของไทยเรา ซึ่งเข้าใจว่าคงมาจากจีน เป็นแผ่นยาวกว่าชั้นที่ ๒ ทกล้อมมา แต่ขนาดกว้างคงไล่เลี่ยกัน เนื้อดินเช่นเดียวกับลายดินเผาชั้นที่ ๒ ทกล้อมมาแล้ว

๖) พระพุทธรูปปางประทานพร หักครึ่งองค์ ยาวประมาณ ๖ นิ้ว กว้างประมาณ ๔ นิ้ว หน้าประมาณครึ่งนิ้วเป็นพระพุทธรูปยืน หักตอนล่าง เป็นดินเผา สีสดินค่อนข้างแดงอมชมพู

๗) เชิงเทียนดินเผา สูงประมาณ ๘ นิ้ว แตก บันทึทำด้วยดินเผา ดินสีค่อนข้างนวล

๘) หนาดึงห์โดยันเท้าๆ หน้า ทำด้วยปูน มีครึ่งเดียว นอกนั้นหักไม่เป็นตัว

๙) เศียรพระพุทธรูปปูน หน้าคล้ายพระพุทธรูปสมัยก่อนขอม คล้ายแบบคางคนสี่เหลี่ยม ชักเดียว เศียรนั้นยาวกว่าปากพอ

๑๐) กวางหินเขียว แตก มีอยู่ด้านเดียว ประกอบเข้าพอรู้ได้ว่าเป็นกวางหิน รูปร่างสี่เหลี่ยม ผิดกับตัวที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์

แล้ว ยาว ๒๒ ซม. กว้าง ๑๘ ซม. ที่อยู่ในพิพิธภัณฑน์ไม่ชำรุด
เป็นแต่บันทึกฐานและใหญ่กว่าตัวนี้

๑๑) หินเขียว เป็นชาตงของวงล้อธรรมจักร แต่ชำรุด
แตกหักแต่พอเข้าใจว่าเป็นชาตง

๑๒) หินบดสำหรับบดเครื่องเทศ ตัวหินบดเป็นหินชนวน
ยาว ๒๐ ซม. กว้าง ๑๘ ซม. สี่เหลี่ยม มีมาก หินชนิดนี้ชาว
อินเดียชอบใช้สำหรับบดเครื่องเทศหรือเครื่องแกง โดยมากพวก
แขกชอบใช้แม้ทุกวันนี้ก็ยังมียาง หินอย่างนี้มีหลายชุดหลายอัน
สำหรับบด เป็นหินทรายกม หินเขียวกม ยาวประมาณ ๘ นิ้ว
กว้างประมาณ ๘ ซม.

๑๓) หินชนวนแท่งสี่เหลี่ยม มีรอยลึกคล้ายถูกฝน
สันนิษฐานว่า อาจเป็นหินฝนแก้วหรือแร่ที่ใช้เจียรในเครื่อง
ประดับร่างกายของผู้หญิง ดังที่นายพรได้เก็บมานั้น มีหลายแท่ง
ฝนลึกลงไปเกือบครึ่งนิ้ว อันหนึ่งๆ กว้างประมาณ ๖ นิ้ว สี่เหลี่ยม
สูงประมาณ ๗-๘ นิ้ว มีหลายแท่ง

๑๔) เหรียญเงิน โตขนาดเท่าเงินบาทเก่า แต่บางกว่า
เงินบาทเก่า เป็นเงินอินเดียสมัยโบราณ ซึ่งนายพรแจ้งว่า เจ้า
หน้าทรมคิดลากรบอกว่าเป็นอันที่ ๒ มีอยู่ในพิพิธภัณฑน์สถานแห่ง
ชาติอันหนึ่ง กับหน้าออกแต่ตังนอกอันหนึ่ง

๑๕) พระธาตุ ๒ องค์ องค์หนึ่งสั้นवल รูปสี่เหลี่ยมขนาด
เล็ก ตรงกลางมีสันฐานนูน ซึ่งสันนิษฐานว่า จะเป็นพระธาตุ
พินพาเถรีมากกว่า ส่วนอีกองค์หนึ่งนั้น แบนๆ รั้วๆ สี่ขา เข้าใจ
ว่าจะเป็นธาตุของพระสาวกองค์ใดองค์หนึ่ง

๓๖) ลวดลายปูน และลวดลายดินเผาอีกมากอย่าง

๓๗) แหวน ผังพลอย นายพรว่า เป็นแหวนผังเพชร
เมื่อเอากลองจับดู ปรากฏว่ามีชนแมวมก จึงไม่น่าจะเป็นเพชร
ดวงแหวนยังเป็นรูปต้อยแต่มีสีนิม และยังมีพลอยและเป็นก้อน
แร่รัตนชาติดอกหลายอย่าง ซึ่งยังมีได้เจียรในพรอมด้วยเศษเงินเก่า
ทุแล้วลูปขัดพลอยสีต่างๆ อีกมาก ตั้งแต่ขนาดใหญ่โตกว่าเมล็ด
ถั่วลันเตา ขนาดเล็กที่สุดประมาณเท่าหัวไม้ขีดไฟก็ยังมีอีกมาก ซึ่ง
น่าจะหมายพรทเป็นผู้นำตายดาดี และพยายามค้นหาเก็บจากกองดินที่
ขุดค้นกันแล้ว

๓๘) เศียรพระพุทธรูปหินทรายสีเทาคล้ายรูปถ่ายหน้าพิมพ์
ไว้ในตอนท้ายนี้

๓๙) เศียรพระพุทธรูปปูน

อันโบราณวัตถุเท่าที่ไดกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่ามีค่ามากมาย
เพียง ๕ ชิ้น คือ ๑. เศียรพระพุทธรูปดินเผาที่มกรับและหน้าแบบ
อินเดีย ๒. พระพุทธรูปปูนหน้าแบบก่อนขอมสักเดียว ๓. กวางหิน
สีเขียวแตกหักออกแต่ยังเห็น และสันนิษฐานได้ว่าเป็นกวางหินเน
นอน ๔. เงินเหรียญอินเดียที่เจาหนาทกรมศัลปากรชี้แจงว่าเป็น
อันที่สอง จากที่มอยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ๕. ขาดวงล้อ
ธรรมจักรหินสีเขียว แม้จะแตกหักก็สันนิษฐานได้ นอกจากนั้น
ก็คือหินบดเครื่องเทศ อันเป็นสัญลักษณ์ของชาวอินเดีย ซึ่งมี
อยู่ประจำครอบครัว เพราะการใช้หินบด บดเครื่องเทศนั้นมานาน
จนถึงเมื่อก่อนชดวันสัก ๔๐ ปีมานี้ จึงหายสาบสูญไป ข้าพเจ้า

เขื่อนก่เคยได้พบการใช้หินบดเครื่องเทศนี้ เมื่อยังเด็กๆ อยู่ นอก
จากนมพระพุทธรูปปั้นปางประทานพรองค์เล็ก หักตอนล่างหายไปอีก
ชั้นหนึ่ง ซึ่งเป็นดินเผา คล้ายกับรูปที่พิมพ์ไว้ในหนังสือโบราณคดี
ของคุณหลวงบริบาลบุรณัท จากนั้นก็คลอเคลียลายประติมากรรม
ด้วยดินเผาและปูนปั้น

ความจริงเท่าที่ข้าพเจ้าได้ทราบมานั้น โบราณวัตถุยังมีอยู่
ในมือของราษฎรในท้องถิ่นบ้านคูบัวอีกมากมาย หากแต่ไม่กล้านำ
ออกมาแสดงให้ชม โดยเกรงว่า เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรจะยึดเอา
ไปเสีย แต่ถาพจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชนโคทบ้านคูบัวแล้ว เขา
เหล่านั้นแจ้งว่า พร้อมทั้งจะให้ชนส่วนโบราณวัตถุขึ้นแก่พิพิธภัณฑ์
บ้านคูบัวทั้งสิ้น

ข้าพเจ้าผู้เขียน และเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ของจังหวัด
ราชบุรี และได้รวบรวมชิ้นส่วนต่างๆ อันเป็นโบราณวัตถุแต่ละ
สมัยไว้ ณ จังหวัดราชบุรีแล้ว รู้สึกว่า พิพิธภัณฑ์บ้านคูบัวน่าจะ
ได้รับความสนใจจากทางราชการและประชาชนผู้หวังดี ต่อประวัติ
ศาสตร์ของชาติเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและชาติไทยโบราณ และ
โดยความปรารถนาอันนี้ ข้าพเจ้าผู้เขียนจึงยินดีที่จะหาทุนตั้งไว้เป็น
เบื้องต้นในการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์สถานชน ณ บ้านคูบัว หาก
ท่านผู้ใดสนใจและเห็นคุณค่าของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ และเพื่อการ
ศึกษาของเยาวชนอันจะมีต่อไปแล้ว โปรดติดต่อสอบถามแนวความ
คิดจากข้าพเจ้าผู้เขียนได้ทุกโอกาส

การสนับสนุนเกี่ยวกับการได้มาซึ่งโบราณวัตถุ

เมื่อได้พิจารณาแล้วโดยทั่วๆ ไป ปรากฏว่าชนส่วน

โบราณวัตถุต่างๆ แท้ที่ใด ขุดค้นมาแล้วตอนหลังนี้ ส่วนมาก
 แรกหักไม่มชนด เป็นเหตุหนึ่งทำให้คิดไปได้ว่า แต่ก่อนการ
 ขุดค้นครั้งนั้น น่าจะมีการขุดค้นโบราณวัตถุกันมาก่อนแล้ว และผู้
 ขุดค้นคงจะเลือกเอาชิ้นส่วนที่บริสุทธิ์ไปแล้ว เหลือทิ้งไว้ในเจดีย์ก
 ลวนแต่ไม่ต้องการหรือแตกหัก ฉะนั้นเมื่อขุดลงไปจึงปรากฏว่า
 ชิ้นส่วนโบราณวัตถุอื่นๆ แรกหักชำรุดหมดทุกชิ้น และเป็นสิ่งที่น่า
 คิดว่า ถ้าเป็นการแตกหักโดยธรรมดา ชิ้นส่วนที่แตกหักก็น่าจะ
 ตกหล่นจมอยู่ด้วยกันกับชิ้นส่วนโบราณวัตถุที่ขุดได้ แต่หาเป็น
 เช่นนั้นไม่ บางอย่างมีเหลือเพียงชิ้นเดียวหรือ สองชิ้น สามชิ้น
 ส่วนมากมักจะมอยู่ไม่ครบ แต่นั่นเป็นเพียงการสันนิษฐานของข้าพเจ้า
 เท่านั้น จะต้องคอยต่อไปอีกจนกว่าจะได้ทำการขุดค้นและตบแต่ง
 บริเวณสถูปเจดีย์ทั้งหมดแล้ว จึงจะทราบแน่ชัด

ก่อนที่จะจบเรื่องการวางรากฐานแห่งพระพุทธศาสนา
 ลงที่บ้านคูบัวในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อผู้เขียนได้อ่านพบ
 เรื่องของพระเจ้ากนิษกะ ผู้ทรงเป็นองค์พุทธศาสนูปถัมภกต่อจาก
 พระเจ้าอโศกมหาราชอันถือว่าเป็นกษัตริย์องค์ที่สองของประเทศอิน-
 เดีย ในหนังสือ ธรรมจักษุ เล่ม ๔๑ ตอนที่ ๘-๑๒ ประจำเดือน
 มิถุนายน-กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ ซึ่งศาสตราจารย์ เจ. ที. บาร์คห์
 เอ็ม. เอ. เรียบเรียง (ในหนังสือ อินโด-เอเซียติกัลเจอร์ ฉบับ
 เดือนตุลาคม ๒๔๘๘) คุณแผน ผู้แปลลงในหนังสือธรรมจักษุผู้
 เขียนเห็นว่าเป็นเรื่องควรจะนำมาประมวลไว้ในหนังสือนี้ เพื่อการ
 ศึกษา เพราะเกี่ยวเนื่องกับการกอบกู้พระพุทธศาสนาให้กลับเจริญ
 รุ่งเรืองขึ้นต่อจากพระเจ้าอโศกมหาราช และเป็นการสมควรที่สุดที่
 พวกเราชาวพุทธทั้งหลายจะส่งบจิตสดุ้ง เป็นการไว้อาลัยต่อพระ-
 องค์ ผู้มีพระคุณต่อพระพุทธศาสนา และสลดใจในผลกรรมที่ตาม
 มาถึงพระองค์ท่าน ทำให้พระองค์ต้องสิ้นพระชนม์ลง อันเกิดจาก
 แม่ทัพนายกอง และอำมาตย์ของพระองค์เองได้ประหารชีวิตพระองค์
 เสีย ซึ่งเมื่อหวนคิดไปถึงอดีตกาลแล้ว หากพระองค์ยังทรงพระชนม์
 ชีพอยู่ พระพุทธศาสนาก็คงจะรุ่งเรืองไปอีกนานกว่านั้น นับว่าเป็น
 การสูญเสียองค์พุทธศาสนูปถัมภกอันยิ่งใหญ่ของโลกไปเสียพระองค์
 หนึ่ง ในหนังสือธรรมจักษุ ได้ดำเนินความไว้มุ่งต่อไปนี้

คำนำ

ในทางประวัติศาสตร์พัฒนาการของพระพุทธศาสนาถือกัน
 ว่า พระเจ้าแผ่นดินที่ทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภก นำความเจริญรุ่ง

เรื่องมาสู่พระพุทธศาสนาที่สำคัญนั้น ได้แก่พระเจ้าอโศกมหาราช
 พระองค์หนึ่ง และ พระเจากนิษกะ พระองค์หนึ่ง สำหรับพระเจ้า
 กนิษกะ งานชิ้นสำคัญที่พระองค์ได้ทรงกระทำเพื่อเป็นการทำนุบำรุง
 พระพุทธศาสนาโดยดำเนินตามแบบอย่างพระเจ้าอโศกมหาราช ก็คือ
 การสร้างพระพุทธเจดีย์ประการหนึ่ง และการทำสังคายนาพระ
 ไตรปิฎก จัดเป็นครั้งที่ ๔ อีกประการหนึ่ง การสังคายนานั้นมีความ
 สำคัญที่ว่า เป็นการยอมรับนับถือหลักพระพุทธศาสนาตามคติมหา
 ยานเป็นสำคัญ และเป็นเหตุให้การถือพระพุทธศาสนาเกิดแตกต่าง
 กันเป็นสองคติ คือคติฝ่ายเหนือซึ่งเรียกว่า มหายาน และฝ่ายใต้
 ซึ่งเรียกว่า เถรวาท หรือ หินยาน พระคณาจารย์ที่มาร่วมประชุม
 สังคายนาครั้งที่ ๔ นี้ ส่วนมากเป็นผู้ถือคติมหายาน ซึ่งมีทั้งพระ
 สังฆจณและพระภิกษุมาร่วมด้วย ฝ่ายเถรวาทที่เข้าร่วมประชุม
 สังคายนาครั้งนี้ ก็มีพวกพระในสำนักสาวัดดี ซึ่งเป็นแขนงหนึ่ง
 ของเถรวาทเท่านั้น นอกจากนั้นยังมีนักปราชญ์องค์หนึ่ง ซึ่งเป็น
 ที่เคารพนับถือของพระเจากนิษกะเข้าร่วมในการ สังคายนาครั้งนี้ด้วย
 คือ พระอัสสโฆ ท่านผู้ถือว่าเป็นปรมาจารย์ทางคติมหายาน
 จนได้สมญาว่า เป็น “บิดาแห่งคติมหายาน” ฉะนั้น จึงเป็นที่
 เห็นได้ชัดว่า ผลของการสังคายนาครั้งนี้เป็นการส่งเสริมพระพุทธ-
 ศาสนาทางฝ่ายคติมหายานอย่างสำคัญยิ่ง ทางฝ่ายเถรวาทนั้นมิได้
 ยอมรับรู้ในการทำสังคายนาครั้งนี้แต่ประการใด การสังคายนา
 ครั้งนี้ทำเป็นภาษาสันสกฤต และเป็นต้นเหตุที่พระไตรปิฎกแตกต่าง
 กัน ฝ่ายข้างเหนือนับถือพระไตรปิฎกภาษาสันสกฤตที่สังคายนา

ส่วนฝ่ายใต้นับถือพระไตรปิฎกภาษามคร ซึ่งกระทำสังคายนาสมัย
พระเจ้าอโศกเป็นหลัก

นับแต่รัชสมัย พระเจ้ากนิษกะ มา ศูนย์กลางของพระพุทธ-
ศาสนาในอินเดียย้ายจากทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของอินเดีย
อันเป็นทพพระพุทธเจ้าประสูติและทรงแสดงธรรมสั่งสอน มาอยู่
ทางตะวันตกเฉียงเหนือ คือ แคว้นคันธาระ อันมีเมือง บุษบุร
เป็นราชธานี และมีมหาวิทยาลัยตรรกศิลา อันเป็นสำนักศึกษา
โด่งดัง

ผู้เขียนได้อ่านพบว่า Kanishka, the Second Buddhist
Emperor of India เขียนโดย Prof. J.T. Parikh MA. ซึ่งลงใน
หนังสือ The Indo-Asian Culture ฉบับเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๕๕
และเห็นความสอดคล้องความน่าเชื่อถือกับพระเจ้ากนิษกะ อันจะเป็น
ประโยชน์แก่ผู้สนใจในทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาอยู่บ้าง ถึง
แม้จะมโนความอย่างย่อๆ ก็ตาม จึงได้ถอดความออกมาเป็น
ภาษาไทย

อนึ่ง พึงเข้าใจด้วยว่า การสังคายนาครั้งที่ ๔ ของพระเจ้า
กนิษกะนี้ มิใช่เป็นอันเดียวกับการสังคายนาครั้งที่ ๔ ที่กล่าวไว้ใน
หนังสือสังคตถกถา ซึ่งนิพนธ์โดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรม
พระยาวชิรญาณวโรรส การสังคายนาครั้งที่ ๔ ตามคติเถรวาทใน
หนังสือสังคตถกถานั้น กระทำที่ประเทศลังกา ณ ถูปาราม เมือง
อนูราธปุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๗๖ ในความอุปถัมภ์ของพระเจ้าทเวณันมปิย
ติสสละ. (ผู้เขียน)

หลังจากพระเจ้าอโศกมหาราชเสด็จมรณภาพแล้วก็มีพระเจ้ากนิษกะกษัตริย์แห่งพวกกุศานะที่ถือกันว่าเป็นองค์ พุทธศาสนูปถัมภก ที่ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่ง พระองค์ได้ทรงมีบทบาทอย่างสำคัญในทางการเมืองและวัฒนธรรมของอินเดียในรัชสมัยของพระองค์ แต่จารัตประเพณีทางประวัติศาสตร์อินเดีย ได้จดจำพระนามของพระองค์ ก็เนื่องจากการที่พระองค์ได้ทรงทำประโยชน์ให้แก่พระพุทธศาสนา การศึกษาและศิลปพวกกุศานะเป็นเชื้อสายที่สำคัญสาขาหนึ่งของพวกจิตรซึ่งเขาปกครองแคว้นบคเทรีย เมื่อราวปี พ.ศ. ๔๓๘ หัวหน้าของชนพวกนี้ ขอพระเจ้ากาดพิเศษ ที่หนึ่ง ได้เผ้าอำนาจปกครองพวกชาวยุคจิตรทุกสาขา และเป็นผู้ครอบครองแคว้นกามบูลและกาฬิสถาน พระองค์ดูเหมือนจะทรงนับถือพระพุทธศาสนา พระราชโอรสของพระองค์ คือ วิมะ ได้ขยายอำนาจของราชวงศ์กุศานะออกไปถึงมณฑลปัญจาบของอินเดีย พระองค์ทรงนับถือบูชาพระศิวะ ดังที่ปรากฏในเงินเหรียญของพระองค์

ในราวปี พ.ศ. ๖๒๓ พระเจ้ากนิษกะได้ทรงสืบราชสมบัติต่อจากพระเจ้าวิมะ ประวัติศาสตร์มีได้กล่าวไว้อย่างแน่นอนว่าพระเจ้ากนิษกะทรงเกี่ยวข้องกับพระเจ้าวิมะอย่างไร แต่สันนิษฐานว่า เดิมพระองค์อาจเป็นหัวหน้าคนสำคัญคนหนึ่งของกุศานะ ซึ่งสามารถแย่งชิงอำนาจได้เป็นผลสำเร็จหลังจากพระเจ้าวิมะได้สวรรคตแล้ว จารัตประเพณี ปุชนัยสถานและจารึกต่างๆ ในรัชสมัยของพระองค์แสดงว่า พระเจ้ากนิษกะได้ทรงมีอำนาจเหนืออินเดียอย่างกว้างขวาง ซึ่งรวมถึงมณฑลทางตะวันตกเฉียงเหนือ ปัญจาบ

อุตตระประเทศและแคว้นภาวลปุระ ทางทิศเหนือของสินธุ นอก
จากนั้นพระองค์ได้ทรงมีอำนาจครอบครองเลยอินเดียออกไปถึงอาฟ-
ฆานิสถาน และแคว้นที่ติดต่อกันในเอเชียกลาง ตามจารัตประเพณี
ทางพระพุทธศาสนานั้น ถือว่าพระเจ้ากนิษกะทรงมีชื่อเสียงอย่างสูง
ในฐานะเป็นผู้มีชัยชนะ กล่าวกันว่าพระองค์ได้ทรงนำกองทัพไป
ยังแคว้นปาเทียนส์ และได้ทรงมีชัยต่อกษัตริย์เมืองปาฏลีบุตรอัน
เป็นเมืองเก่าแก่ และได้ทรงนำพระอรหันต์องค์หนึ่งจากเมืองปาฏลี
บุตร ชื่อพระอัครโฆษกลับไปด้วย ในจดหมายเหตุชื่อ ราชทรวัง
กนิ ของเคซเมียร์ ได้อ้างถึงการที่พระองค์ได้ทรงปราบปรามและ
ยึดหุบเขาเคซเมียร์ (กัสมิระ) ไว้ในอำนาจของพระองค์ และ ณ
ที่นั้น พระองค์ได้สร้างปุษนิยสถานไว้มากหลาย

หมายเหตุ เงินเหรียญซึ่งแสดงรูปพระเจ้ากนิษกะ ผู้
เขียนมิได้ถ่ายมาลงไว้ ณ ที่นี้ ถ้าต้องการดู
โปรดหาหนังสือธรรมจักษุ ฉบับดังกล่าวดูได้
จากหอพระสมุด.

ผู้เขียน

พระเจ้ากนิษกะ ทรงปกครองแคว้นคันธาระ ซึ่งมีเมืองบुरुช
บุรีเป็นราชธานี บัตยูบันเรียกว่า เมืองเปชวาพระองค์ทรงปกครอง
ราชอาณาจักรของพระองค์ที่อยู่ห่างไกล โดยมีข้าหลวงต่างประเทศ
เรียกว่า ศันดรัภาษ และ มหานัศรัภาษ เป็นผู้ปกครองดูแล
อิทธิพลของพระองค์ได้คลุมไปถึงแคว้นสินธุ ราชปุตะ บัลละ และ

สุราชตระ หลวงจันทน์งาม ได้บันทึกว่า พระเจ้ากนิษกะ ได้ควบคุม
ดินแดนซึ่งอยู่ทางตะวันออกของภูเขาซุง—ถึง และมีเจ้าชาวจันทน์
เลี้ยงไว้ในราชสำนักเพื่อเป็นประกัน เมื่อพระองค์ม้วยสรา ได้ทรง
มเืองชดถกกับพระเจ้าจกรพรรดิฉาน และในการรบกับนายพลจัน
ปาน—เจ้า กองทัพของพระองค์ต้องพ่ายแพ้อย่างยับเยิน ผู้ที่สืบราช
สมบัติต่อมา ได้ชื่อเอาปี พ.ศ. ๖๒๓ เป็นปีเริ่มต้นแห่งจักรวรรดิ
ของพระเจ้ากนิษกะ ฉะนั้นจึงถือว่าพระองค์เป็นผู้สร้างจักรวรรดิอันหนึ่ง
พวกสกะ สัตว์พล ทางอินเดียตะวันตก ซึ่งเดิมเคยอยู่ภายใต้อิทธิพล
ของกุค่านะ ก็ได้ถือศักราชตามอย่างราชวงศ์กุค่านะ และยังคง
ปฏิบัติต่อมาจนเมื่อราชวงศ์กุค่านะเสื่อมอำนาจลง ต่อมาศักราชนี้
ได้เป็นที่รู้จักกัน ในชื่อว่า ศักราช และยังคงใช้กันอยู่ปัจจุบัน
นี้ ทางภาคตะวันตกและภาคใต้ของอินเดีย

หมายเหตุ รูปปั้นหินพระเจ้ากนิษกะขนาดใหญ่กว่าตัว
จริงปัจจุบันเก็บไว้ในพิพิธภัณฑมณฑลอินเดีย
ผู้เขียนก็ได้นำภาพมาลงไว้ โปรดดูในหน้า
สี่ธรรมจักรฉบับที่กล่าวมาแล้ว.

ผู้เขียน

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้จดบันทึกไว้ว่าการที่พระเจ้า
กนิษกะทรงหันเข้ามาถือพระพุทธศาสนานั้น ก็เนื่องมาจากพระองค์
ทรงสลดพระทัย ที่ได้เห็นผู้คนล้มตายโดยการสังครามของพระองค์
กล่าวกันว่า ในสมัยที่พระองค์ยังหนุ่มอยู่ พระองค์ไม่มีความเชื่อถือ

ในศาสนาใดและไม่ผู้เลื่อมใสในธรรมะของพระพุทธเจ้านัก ทั้งๆ ที่
เงินเหรียญของพระองค์มีขอพระเจ้าต่าง ๆ ที่ประชาชนซึ่งอยู่ใน
ความปกครองของพระองค์นับถือและมีรูปพระพุทธเจ้าอยู่ในหมู่พระ-
เจ้าต่างๆ นันด้วย เป็นการยากที่จะพูดได้ว่าพระเจ้ากนิษกะ ได้ทรง
หันมาถือพระพุทธศาสนาโดยแน่นนอนเมื่อใด แต่เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า
ในตอนปลายแห่งชีวิตพระองค์ได้ทรงเป็นผู้เลื่อมใสนับถือพระพุทธ-
ศาสนามาอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในพระพุทธศาสนานิกาย
มหายาน

ในฐานะที่ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่เลื่อมใสอย่างจริงจัง
พระองค์ได้ทรงสร้างบุญสถานไว้มากหลายที่จัดว่างดงาม และ
มหัศจรรย์อันเป็นทรงูกกนกตกคือ พระเจดีย์พระบรมธาตุ และพระ
อารามอันวิจิตร ในเมืองหลวงของพระองค์ ในทางประวัติศาสตร์
พระพุทธศาสนา พระนามของพระองค์ได้เป็นที่เคารพกันเป็นพิเศษ
ในฐานะที่พระองค์ได้ทรงจัดให้มีการสังคายนาครั้งที่ ๔ ขึ้น กล่าวกัน
ว่า พระองค์ได้ทรงศึกษาพระไตรปิฎก แต่ทรงฉงนพระทัยในหลัก
ต่างๆ ที่ขัดแย้งกันของหลักต่างๆ และโดยคำแนะนำของพระปายะ
ซึ่งเป็นพระอาจารย์ของพระองค์ในทางธรรม พระองค์จึงได้ทรงเรียก
ประชุมสังคายนาเพื่อชำระพระไตรปิฎกให้ถูกต้อง ที่ประชุมสังคายนา
ได้จัดใหม่ขึ้นในแคว้นแคชเมียร์ (กัสมิระ) อันเป็นสถานที่ที่
อากาศเย็นสบาย ณ พระอารามแห่งหนึ่งชื่อ กุณฑลวันวิหาร
ใกล้เมืองศรีนคร นักปราชญ์ชื่อ วสุมิตร เป็นประธานของที่ประชุม
และมี พระอัครโฆษซึ่งเป็นพระและเป็นจินตกวเอกเข้าร่วมด้วย

พระสงฆ์ซึ่งเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ๕๐๐ รูป ซึ่งล้วนมาก
อยู่ในสำนักสาวัดลวณะ ได้มาชุมนุมปรึกษาหารือพระไตรปิฎก และ
ได้รวบรวมอรรถกถาอย่างละเอียดเป็นภาษาสันสกฤตเรียกว่า “มหา
วิภาสหะ” ซึ่งจารึกลงบนแผ่นทองแดงและบรรจุลงในกลองหิน
แล้วสร้างพระสถูปครอบไว้ พระเจ้านิษกะเองจะได้ทรงเข้าร่วมโดย
ตรงกับที่ประชุมสังคายนาหรือไม่ยังเป็นที่ยสงสัยกันอยู่ ทั้งๆ ที่เป็น
การแน่นอนว่าการประชุมสังคายนา กระทำภายใต้ความอุปถัมภ์
ของพระองค์ การสังคายนาครั้งนี้ ถือว่าเป็นการแบ่งนิกายพระพุทธ
ศาสนาอย่างแจ่มชัดเป็นครั้งแรก โดยอิทธิพลอย่างแรงของศาสนา
พราหมณ์จึงได้มีการบูชา และเชิดต่อพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้าชน
จากข้อความที่เขียนเกี่ยวกับการสังคายนาที่เคชเมียร์ ซึ่งนัก
ประวัติศาสตร์เบตต์ผู้หนึ่งชื่อ ทะลันพาหะ เป็นผู้เขียนนั้น ปรากฏว่า
พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ได้เป็นนิกายที่เข้มแข็งอยู่ก่อนแล้ว
และดูเหมือนว่าการสังคายนาครั้งนี้ เป็นการยอมรับนับถือเป็นทาง
การในนิกายมหายาน ซึ่งดัดแปลงจากคำสอนเดิมของพระพุทธเจ้า

หมายเหตุ รูปผอบบรรจุพระบรมธาตุ ซึ่งค้นพบในซาก
พระสถูปของพระเจ้านิษกะที่เมืองเปศวามีได้
นำมาลงพิมพ์ไว้ โปรดดูในหนังสือธรรมจักร
ฉบับที่กล่าวแล้วนั้น.

ผู้เขียน

พระเจ้านิษกะ ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ในการศึกษาที่ยิ่งใหญ่
ผู้หนึ่ง โดยเฉพาะในเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พระ

อัศวโฆษ เป็นนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงที่สุดที่พระองค์ได้ทรงรวบรวมไว้ในราชสำนัก พระอัศวโฆษนั้นเป็นทั้งพระ กวี และนักปราชญ์ท่านเป็นผู้ทำให้คัมภีร์อรรถกถาที่ท่านใช้ในการสังคายนาเขียนเป็นรูปวรรณคดี แต่ว่าชื่อเสียงที่สำคัญของท่านนั้นได้แก่งานกวี และบทละคร ซึ่งจัดว่าเป็นงานวรรณคดีที่เก่าแก่ที่สุดที่ยังคงเหลืออยู่เป็นแบบกาพย์ในสันสกฤต นิยายทางพระพุทธศาสนา ๓ เรื่องที่ค้นพบที่ทูลฟานในเอเชียกลาง และงานกวีสองชิ้นชื่อ “สุนทรานันทะ” และ “พุทธจริต” ซึ่งจัดว่าเป็นตัวอย่างทั้งงดงามและเก่าแก่ของกาพย์ สันสกฤตนั้น เป็นส่วนหนึ่งของงานทางวรรณคดีอันเป็นที่รู้จักกันดีของท่าน นอกจากนั้นก็มี พระนาครชน ผู้เผยแพร่ลัทธิมหายานที่ยิ่งใหญ่คนแรก และ จาการา นายแพทย์อายุรเวทที่มีชื่อ ก็กล่าวกันว่า ได้รับความอุปถัมภ์จากพระเจ้ากนิษกะเช่นกัน

ความยิ่งใหญ่ของพระเจ้ากนิษกะ ที่ไม่ยิ่งหย่อนกว่าที่กล่าวมาแล้วอีกประการหนึ่ง ก็คือการที่ทรงรักในศิลปะ สำนักศิลปินชั้นราชได้เจริญรุ่งเรืองภายใต้ความอุปถัมภ์ของพระองค์ และได้ผลิตรูปแบบทั้งงดงามบางชิ้นซึ่งเป็นการ แสดงออกของทางพระพุทธศาสนาในรูปที่ดัดแปลงใหม่ที่เมืองเปเซีย พระเจ้ากนิษกะได้ทรงสร้างเจดีย์พระธาตุขึ้น ซึ่งกล่าวกันว่า สร้างโดยชาวกรีกคนหนึ่งชื่อ Agesilaos และจัดว่าเป็นสิ่งที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วทั้งเอเชียในสมัยนั้น พระเจดีย์มีฐานห้าชั้น ตอนบนเป็นไม้ทึบแกะสลัก ๓๓ ชั้น ยอดเป็นเสาเหล็ก มีฉัตรห่มทองแดงตั้งอยู่ ฟาเหียน ได้จัดบันทึกไว้ว่า พระเจดีย์องค์นี้เป็นองค์ที่วิจิตรที่สุดในอินเดียข้างๆ

กับเจตมพิระอาราม อันมีความงดงามเป็นพิเศษและเป็นสถานที่
มีชื่อเสียงโด่งดังสำหรับเป็นสำนักศึกษาทางพระพุทธศาสนาเรื่อยมา
จนถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๓๐ เมื่อเจ้าแห่งมาคาดานได้เดินทางไป
ศึกษาที่นั่น พระเจ้านิกษะทรงชอบหุบเขาแคชเมียร์มากกว่าตอน
ใต้ทรงสร้างปณิยสถานไว้มากหลาย และถึงกับทรงสร้างเมืองๆ
หนึ่งขึ้น เพื่อพระองค์จะได้ทรงมาตากอากาศอันสุขสบายได้นานวัน
เมื่อปัจจุบันได้ลดลงมาเป็นเพียงหมู่บ้านชื่อ กนิษปุระ ซึ่งยังรักษา
พระนามของพระองค์อยู่

พระเจ้านิกษะได้ทรงใช้ทองคำสำหรับทำเงินเหรียญ ซึ่งมี
รูปนินายกรก้อยู่ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง พระองค์ทรงถือว่า
พระองค์เป็นเทพบุตรแห่งสวรรค์ เพื่อเป็นการแข่งขันกับพระเจ้า-
แผ่นดินจีน (พระเจ้าแผ่นดินจีนเรียกตนเองว่าเป็นโอรสสวรรค์
เหมือนกัน) อันเดียว ในรัชสมัยของพระองค์ได้ใกล้ชิดกับประเทศจีน
และจักรวรรดิโรมันอย่างมาก โดยการติดต่อทางการพาณิชย์
พระเจ้านิกษะทรงส่งพระชนม์ในราวปี พ.ศ. ๖๔๔-๖๔๕ มีเรื่องเล่า
ที่น่าสนใจเกี่ยวกับการสิ้นพระชนม์ของพระองค์ว่า โดยคำแนะนำ
ของอำมาตย์ผู้หนึ่งชื่อ มาชาระ พระเจ้านิกษะจึงคิดจะยกทัพไป
โจมตีดินแดนทางทิศเหนือ ซึ่งเป็นแห่งเดียวที่มิได้ตกอยู่ใต้อำนาจ
ของพระองค์ แต่บรรดาแม่ทัพนายกองต่างๆ มีความเบื่อน่าย
ต่อการรบอย่างไม่รู้จักจบสิ้นของพระองค์ จึงได้ประหารชีวิต
พระองค์เสีย

(ในที่สุด ผู้เขียนขอขอบพระคุณ คุณแผน วรณเมธี
ไว้ ณ ที่นี้อีกครั้งหนึ่ง)

สำเนาหนังสือของปลัดกิ่งวัดเพลง
ชี้แจงเรื่องเส้าหินหน้าทวารการ

ที่ ๑๓๖๓/๒๕๐๕

ทวารการกิ่งอำเภอวัดเพลง

๑๕ ธันวาคม ๒๕๐๔

เรื่อง ขอรบประวัติของเส้าหินที่ปักอยู่หน้าทวารการกิ่งอำเภอ
เรียน เลขาธิการพุทธสมาคม จังหวัดราชบุรี
อ้างถึงหนังสือลงวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๔

ตามหนังสืออ้างถึง ขอรบประวัติของเส้าหินเพื่อ
ประกอบหลักฐานการพิจารณาเรื่องโบราณวัตถุที่ควร ให้ปรากฏ
รายละเอียดตามนี้ ๑-๖ แห่งหนังสือของท่าน ความแจ้งอยู่
แล้ว

ขอเรียนว่า เจ้าพ่อหลักหินที่กล่าวนี้มีประวัติและความ
เป็นมาดังจะเรียนให้ทราบต่อไป

โดยเฉพาะชนชั้นหลักหินที่กล่าวนี้ ก็ได้สูญสภาพไปเสีย
แล้ว ทั้งนี้ เนื่องจากเมื่อครั้งก่อนสมัยที่ชาวเขาจะได้มาดำรงตำแหน่ง
ปลัดกิ่งฯ ทางราชการได้ทำการปลูกสร้างทวารการกิ่งฯ ก็ได้ถูก
เคลื่อนย้ายไปไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำใกล้กับทวารการกิ่งฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑

ครั้นต่อมาได้ถูกนำเชาว์พังลงไปในแม่น้ำเข้าใจว่าดินคงจะทับถมอยู่ในแม่น้ำนั้นเอง ไม่สามารถจะค้นหาหลักฐานคือแท่งหินที่กล่าวนี้ได้

จากการค้นหาหลักฐานที่ปลัดกิ่ง ๆ คนก่อน ๆ ได้บันทึกไว้บ้าง สืบและสอบถามบรรดาผู้มาอยู่ในท้องที่ซึ่งเป็นผู้ที่เคารพนับถือหลักหินที่กล่าวนี้อยู่บ้าง จึงได้ทราบประวัติและความเป็นมาดังนี้

หลักหินที่กล่าวนี้ เป็นท่อนหินเก่าแก่ครั้งโบราณมีลักษณะเป็นหินศิลาและท่อน ๔ เหลี่ยมด้านเท่าตอนปลายหลักริมด้านหินคล้ายแตกหัก เนื้อภายในค่อนข้างหยาบ มีสีเขียวแก่ ภายนอกขรุขระไม่เรียบ ด้านของหลักหินนี้ แต่ละด้านมีขนาด ๘ นิ้วฟุต สูงจากระดับพื้นดินที่ปักไว้ ๗๒ นิ้วฟุต ซึ่งประดิษฐานอยู่หน้าว่าการกิ่งอำเภอหลังเดิม (ติดกับหน้ามุขของกิ่ง ๆ) พร้อมกับมีก้อนหินบริวารอยู่ ๒ ก้อน ตั้งขนานอยู่ ๒ ข้างแท่งหินที่กล่าวนี้ ก้อนหินบริวารนี้มีขนาดเท่าหินโม้แบ่งขนาดใหญ่ มีรูกลมโดยธรรมชาติอยู่ระหว่างกลางทั้ง ๒ ก้อน ไม่มีอักษรใด ๆ ปรากฏอยู่

หลักหินและก้อนหินบริวารนี้ แต่เดิมประดิษฐานอยู่ที่บ้านดอนมะขามเทศ ตรงหน้าศาลเจ้าแม่ยายซุ ท้องที่บ้านหมูท ๓ ตำบลเกาะศาลพระ เขตติดต่อกับท้องที่ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรีได้นำมาประดิษฐานไว้ที่หน้าว่าการกิ่งอำเภอวัดเพลง เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๓

หลักหินและก้อนหินบริวารนี้ ในสมัยที่ประดิษฐานอยู่หน้าศาลเจ้าแม่ยายซุนี้จะมีอยู่แต่ครั้งใดไม่ปรากฏ ซึ่งประชาชน

เรียกหลักหินในนามว่า “เจ้าพ่อพยอม” นับว่าได้อยู่ในคนที่มี
 คนนับถือกันมาแต่เดิมแล้ว แต่ครั้งก่อน ๆ ความศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ
 ยังไม่ปรากฏขึ้น นอกจากชาวบ้านจะบนบาลขอหอย จนเมื่อราว
 พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้เกิดมีการโจทก์กล่าวกันขึ้นทางอิทธิฤทธิ์อื่น ๆ ในทาง
 เชื้อมนของผู้เคารพนับถือ คือในปีนั้นคนในบ้านหมื่นได้มือน
 เป็นไป ในทางเจ็บป่วยที่ไม่ควรจะเป็นด้วยประการต่าง ๆ คืออยู่ดี ๆ
 ก็มีอาการปวดหัวตัวร้อนเป็นต้น ไม่อาจจะเยียวยารักษาโดยยาได้
 ทำให้ชาวบ้านนี้กระแวงถึงความศักดิ์สิทธิ์ หรืออิทธิฤทธิ์ของเจ้าพ่อ
 พยอม จึงได้มีการบนบาลศาลกล่าวโดยตรงต่อเจ้าพ่อ ความเจ็บ
 ป่วยที่เป็นแก่บุคคลทั่ว ๆ ไปก็หายไปเอง ต่อไปก็เลยลี้ภัยและเชื่อ
 กันว่าใคร ๆ คงจะได้ไปกระทำการอะไรสักอย่างหนึ่งที่เป็นการแสดง
 ว่าไม่เคารพต่อเจ้าพ่อ และก็ได้มีการวิจารณ์กันต่อไปว่า เหตุที่
 จะทำให้เสื่อมความเคารพนั้นจะเป็นไปโดยประการอื่นไม่มี นอกจาก
 ผู้ใดจะไปทำความสกปรกขึ้นในบริเวณนั้น ที่เกี่ยวแก่การถ่าย
 อุจจาระ ปัสสาวะ เมื่อบุคคลหนึ่งไปกระทำให้เสื่อมความเคารพ
 เช่นนี้แล้ว คนอื่น ๆ ที่ใด ๆ ก็เลยพลอยได้รับบาปเคราะห์ไปด้วย
 ในที่สุดพากันเห็นว่า ทางที่ดีที่สุดควรจะอัญเชิญหลักหินที่เจ้าพ่อ
 สืบเสด็จไปไว้ในที่อันสมควร ดังนั้นราษฎรจึงได้แจ้งเรื่องให้ปลัด
 กิ่งอำเภอวัดเพลง (สมัยนายพ่อน มณีวิหก) ครั้นแล้วปลัดกิ่งฯ
 จึงได้ไปอัญเชิญเอาหลักหินนี้จากเดิมมาประดิษฐานตั้งฝังดินไว้ที่
 หน้าวัดการกิ่งอำเภอ ต่อจากนั้นมาก็ได้เรียกนามเจ้าพ่อ ณ ที่

ประดิษฐานใหม่ ณ ที่กิ่งอำเภอว่า “เจ้าพ่อหลักหิน” และได้รับการเชนสรวยบูชาจากบุคคลทั่วไปในท้องที่ของกิ่งอำเภอและท้องที่ใกล้เคียงเป็นเนืองนิจ อภินิหารของท่านก็ได้ปรากฏแก่ผู้พบพบมาศาลกล่าวเป็นลำดับมา อาทิ เช่น มีความศักดิ์สิทธิ์ในทางขอให้ของหายได้คืน ขอให้หายจากการเจ็บป่วย และขอบันดาลความสำเร็จตามความจำนงหมายต่าง ๆ โดยถือกันเป็นประเพณีอันเป็นที่ยอมรับถือกันตลอดมา

ของที่โปรดปรานในการบนบานก็มี หนึ่งตะลุง ประทัด นับว่าเป็นแหล่งแห่งความศักดิ์สิทธิ์ และโบราณวัตถุของกิ่งอำเภอ วัดเพลงในสมัยนั้นส่วนหนึ่ง

ตามหลักฐานที่ปลัดกิ่งฯ (สมัย ร.ต.อ. เจริญ โชคดี) ได้บันทึกการวิเคราะห์ไว้ว่า หลักหินที่กล่าวนี้ ตามทางสันนิษฐานว่าคงจะเป็นของที่มีอยู่ในสมัยขอมที่ปกครองอาณาจักรทวารวดี ซึ่งประมาณแต่ใน พ.ศ. ๕๐๐ ถึง ๙๐๐ ซึ่งมีอายุเท่าๆ กับชุมชนยวดีสมัยขอมที่ปรากฏอยู่ในท้องที่จังหวัดราชบุรี เช่น พระปรางค์ทิวติมหาธาตุ คงจะไม่ใช่เป็นหลักสำหรับใช้ปักเพื่อเหตุใดเหตุหนึ่งในการครั้งนั้น แต่คงจะเป็นส่วนหนึ่งของฐานพระธาตุเจดีย์หรือปรางค์ที่สร้างในสมัยนั้น ซึ่งภายหลังสถานที่ใหญ่ได้ชำรุดส่วนประกอบได้กระจัดกระจายไปตั้งแต่นั้นก็นำมาประดิษฐานและนับถือกันในฐานะเป็นที่เคารพนับถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น

อนึ่ง แ่่งหนทกถาวนได้สูญสภาพไปแล้วได้พยายามตรวจ
คนกคงพบแต่เศษหินทหกแตกเหลืออยู่เท่านั้น จึงได้จัดส่งมาเพื่อ
พิจารณาพร้อมหนังสือแนด้วยแล้ว

ขอแสดงความนับถือ

เออ อยู่สุข

(นายเออ อยู่สุข)

ปลัดอำเภอ ผู้เป็นหัวหน้าประจำ

กิ่งอำเภอวัดเพลง

ป.ล. ความเห็นส่วนตัวของข้าพเจ้าเข้าใจว่าน่าจะเป็นหลักเมือง
เมื่อสมัยยุคโบราณเมือง จึงเห็นว่าถ้าส่งไปให้กรมศิลปากร
วิเคราะห์น่าจะเป็นประโยชน์มาก จึงได้ส่งเศษที่หักจาก
หลักหินมา ๓ ชิ้น ยังมีส่วนใหญ่รักษาวัดทงบ้าง ถ้า
ต้องการจะศึกษาทางกิ่ง ๆ ก็พร้อมจะให้ความร่วมมือ

เออ อยู่สุข

๑๙ ธันวาคม ๒๕๐๔

กิ่งอำเภอวัดเพลงเดิมก่อนที่จะปลูกสร้างชนเส้าหินที่ผูกมา
 ปักอยู่ตรงหน้าว่าการกิ่งอำเภอ เป็นเส้าหินสี่เหลี่ยม ซึ่งนำไป
 จากบ้านคูบัว โดยเจ้าหน้าที่กิ่งอำเภอชี้แจงว่าเข้าใจว่าเป็นเส้า
 หลักเมืองโบราณ มีผู้นำเอาไปจากบ้านคูบัวมานานแล้วปรากฏว่า
 ศักดิ์สิทธิ์มีผู้เชื่อนไหวเคารพกันอยู่ไม่ขาด ต่อมาเมื่อสร้างว่าการ
 กิ่งอำเภอขึ้นใหม่ จะด้วยเหตุผลกลใดไม่ทราบที่ดินริมตลิ่ง
 หน้าอำเภอได้เกิดพังลง เส้าหินนั้นจึงล้มกลิ้งลงไปอยู่ในน้ำแต่
 นั้นมาเป็นเวลานานมาแล้ว เวลานี้อาจจมดินอยู่ในน้ำ ไม่มีใคร
 งามมาขึ้นได้ เป็นที่น่าเสียดาย ทั้งนี้เพราะขณะนั้น ผู้สนใจเกี่ยวกับ
 โบราณสถานและโบราณวัตถุที่บ้านคูบัวนั้นน้อยมากไม่ได้เอาใจใส่
 ติดตามว่าอะไรเป็นอะไร จนกระทั่งทางจังหวัดได้เกิดความสนใจเรียก
 ตัวเจ้าของที่ดิน ไปบันทึกเพื่อให้โอกาสแก่เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร
 เข้าไปขุดค้นเจดีย์ต่างๆ ในที่ดินของราษฎรบ้านคูบัวนั้นแหละ จึง
 เกิดความสนใจขึ้นมาบ้าง แต่ก่อนการขุดค้นของกรมศิลปากรนั้น
 ปรากฏว่าได้มีผลมาจากอุบายบ้าง จากท่อนบ้าง และคนท่อบ้าง
 ได้ทำการขุดค้นกันเรื่อยมา เพราะสถาปเจดีย์เหล่านั้นมีได้อยู่ใน
 ทะเบียนโบราณวัตถุของกรมศิลปากร เป็นโคกเจดีย์อันไม่น่าจะมี
 โบราณวัตถุใดๆ ให้เกิดความสนใจแก่นักค้นคว้าเลยแม้แต่บุคคล
 เจ้าของที่ดินก็ยังไม่เคยคิดเป็นส่วนมาก เลยใช้เป็นท่อกองฟางข้าว
 ให้โคกนั้นหญ้าบ้าง บางคนที่ขุดค้นบ้าง ได้สิ่งของอะไรไปส่วนมาก
 ไม่ได้เก็บรักษา จำหน่ายจ่ายแจกไปหมด ไม่ได้รู้จักคุณค่าของ
 สิ่งนั้นๆ แม้แต่เศษอิฐเศษปูนที่เป็นดินและปูน โบราณวัตถุใน
 สถานทั้งหลายนี้ จึงกระจัดกระจายไปหมด จำกันไม่ได้ ไม่รู้เรื่องราว
 อะไร ทิ้งขว้างไปใช้ในการอื่นๆ ก็มาก รวม ๑๐๐ ปีมาแล้ว

(สำเนาหนังสือของเจ้าคุณพุทธวิริยากร)

วัดสัตตนาถปรัวรร ราชบุรี

๒๑ ธันวาคม ๒๕๐๔

เจริญพร คุณพร้อม สุทัศน์

อาตมาได้อ่านบทความเรื่อง การฝังรากฐานพระพุทธศาสนาที่บ้านคูบัว เมืองราชบุรี ของคุณที่คุ้นเคยได้ให้อาตมานำไปดู รู้สึกยินดีอนุโมทนา ในความสนใจในโบราณคดีโบราณวัตถุ อันนับเนื่องในพระพุทธศาสนาในอดีตกาล ในประเทศของเรา โดยเฉพาะในจังหวัดราชบุรี ตำบลคูบัว ซึ่งทางกรมศิลปากรได้ทำการขุดค้นเมื่อเดือน พฤษภาคม ๒๕๐๔ นี้ ได้ปรากฏหลักฐานพยานโบราณสถาน โบราณวัตถุมากมาย ในบริเวณเนื้อที่พันไร่เศษ ทำให้นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ และนักศึกษา ตลอดจนประชาชนพากันสนใจ ดันเด่นเป็นครั้งใหญ่ในจังหวัดราชบุรี

สำหรับคุณ นอกจากจะเป็นนักโบราณคดี นักโบราณวัตถุชอบสะสมของโบราณแล้ว ยังเป็นผู้ที่มีความคิดก้าวหน้า ที่จะนำผลงานของคนในยุคโบราณ ที่ปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ทิ้งซากร่องรอยไว้ พยายามสืบค้นศึกษาตามร่องรอยที่ปรากฏแล้วทำการเผยแพร่ เพื่อให้หมู่ชนในยุคของเราในปัจจุบัน ได้ศึกษาและทราบเรื่องราวประวัติศาสตร์ความเป็นไปในอดีตที่ล่วงไปแล้วนาน พร้อมกันนั้นก็ประสงค์จะหาเหตุผลทำการสนับสนุนให้แน่ชัดลงไปถึงความก่อนและหลังความเจริญในด้านพระพุทธศาสนา ตามท้องที่

ต่าง ๆ ในอาณาจักร หรือดินแดนที่เรียกกันว่า สุวรรณภูมิหรือ
แหลมทอง

ด้วยจุดประสงค์อันนี้ ทำให้คุณอุตสาหะพยายามเรียบเรียง
เรื่องนชน โดยได้อาศัยหลักฐานต่างๆ หลายทาง ตามที่ได้นึกว่า
สอส่วน ประกอบกับหลักการสันนิษฐานของตนเอง

บทความของคุณชนน จะกระตุ้นเตือนความรู้ลึกของ
ผู้อ่านเกิดความรู้สึกเป็นไปของพระพุทธศาสนา ในอดีตที่
มีส่วนสัมพันธ์กับอาณาจักรในสุวรรณภูมิหรือในแหลมทองแต่
โบราณกาล

ถ้าหากจะว่าตามมโนภาพ โดยประมาณเหตุการณ์มา
ประกอบกันเข้าแล้ว ทำให้เข้าใจว่า ชาวสุวรรณภูมิยุคแรก ๆ ยัง
ไม่ได้สัณธรรมอันเป็นสาระแก่นสาร การดำเนินชีวิตประจำวัน
ของเขา ย่อมจะมีมึนและกวัดแกว่งไม่แน่นอนหา อบอุ่นเพียงพอ

เมื่อธรรมประทีปของพระพุทธองค์ ถูกนำเข้าสู่สุวรรณภูมิ
แล้ว โดยท่านพระอรหันตสาวกที่ปรากฏนาม คือพระโสณเถระ
และพระอุตตเถระ จากชมพูทวีปหลังจากได้ทำดีดัยสังคายนาแล้ว
(ฉบับหนังสือมหาวงศ์ พ.ศ. ๒๒๖ ในประวัติศาสตร์สากลหลวงวิจิตร
เมื่อ พ.ศ. ๓๐๑) ชาวสุวรรณภูมิ เกิดปัญญาสว่างไสว รู้ว่า
อะไรเป็นสาระอะไรไม่เป็นสาระ แล้วยึดถือเอาสาระธรรม เป็น
สัณธรรม

หลักฐานพยานในการแสดงออกของชาวสุวรรณภูมิยุคแรก
และสืบต่อมา ที่มื่อพระพุทธศาสนา ซึ่งในยุคของเราในปัจจุบัน

ยังรู้และทราบได้อยู่ก็คือ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปกรรม อันเป็นสัญลักษณ์แห่งความเคารพบูชาและความเชื่อถือ ที่มีอยู่มากต่อมากในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียง และโดยเฉพาะที่ ตำบลคูบัว เมืองราชบุรีนี้ ซึ่งได้พบโบราณสถานอันสำคัญในฐานะที่เรียกได้ว่าเป็นเมืองเอกเมืองหนึ่ง เป็นครั้งแรกที่สุดของการพบซากสลักหักพังของการที่บมกกันอยู่ ของบรรดาอิฐปูนที่ถูกเปิดออกจากมูลดินที่บมมาเป็นร้อย ๆ ปี ในเนื้อที่กว่าพันไร่โดยรอบเมืองโบราณส่วนใหญ่ของซากเหล่านั้น เป็นสถูปเจดีย์ตั้งแต่ขนาดย่อมจนถึงขนาดใหญ่ และซากพระวิหารขนาดใหญ่ ซึ่งวัดดูแล้วยาวถึง ๑๕ วาเศษ กว้างประมาณ ๖ วา และ ๗ วา ซึ่งกรมศิลปากรได้ตรวจสอบโคกเนินเหล่านั้นมีจำนวนถึง ๔๔ แห่ง และที่ไม่ได้ลงตัวเลขไว้อีกจำนวนมาก เพราะได้พบในเวลาต่อมาหลังจากสำรวจไปแล้ว นอกจากโบราณสถานวัตถุเหล่านั้นแล้ว ศิลปวัตถุสำหรับประดับพระสถูปเจดีย์โบราณเหล่านั้น ทางกรมศิลปากรชุดค้นพบรวบรวมไว้จำนวนมากมาย

การปรากฏโบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้น เป็นเหตุให้เกิดขึ้นจินตนาการอนุমানความเคารพบูชาและความเชื่อ ที่มีต่อพระพุทธศาสนา ของชาวสุวรรณภูมิได้เป็นอย่างดี

ในยุคของเรา ควรจะมีความรู้สึกภาคภูมิใจเป็นอย่างสูงว่า ดินแดนสุวรรณภูมิหรือแหลมทองนี้เป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา ได้เข้ามาเป็นหลักชัย เป็นมิ่งขวัญมาแต่บรรพกาล ภายใต้อำนาจแผ่นดินทั่วไป สลับซับซ้อนด้วยซากโบราณวัตถุอันเป็น

สัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา สัมควรแก่บุคคลในยุคของเรา
จะต้องพยายามปรับประคองพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรือง
วัฒนาถาวรอยู่ในแดนอันศักดิ์สิทธิ์ตลอดไปชั่วกัลปาวสาน

ถ้าหากความคิดเห็นของคุณที่ปรากฏในบทความนั้น มีมติ
วิจารณ์ว่า สถานคูบัว คงจะเป็นแหล่งที่ได้มีพระพุทธศาสนามาตั้ง
ประดิษฐานลงก่อนแห่งอื่น โดยอาศัยเหตุอ้างอิงหลายประการนั้น
ความคิดเห็นหรือความตกลงใจนี้ เป็นสิทธิอันชอบธรรมของคุณ
เอง ที่คุณพิจารณาเห็นว่า ชอบด้วยเหตุผลแล้ว ก็จะต้องถูกต้อง
กับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นแล้วในกาลอดีตอันยาวนานหรือไม่ถึงนั้น
ไม่มีเครื่องทดสอบ นอกจากอาศัยหลักจากการอนุมานโดยยึดถือ
หลักฐานพยานมาประกอบการพิจารณาวินิจฉัย

หลักฐานพยานตามความคิดเห็นของอาตมาต้องอาศัย ๓
ทาง คือ

๑. เอกสารพยานได้แก่บันทึกประวัติศาสตร์ของชนชาติ
นั้น ๆ ที่ได้นับถือเหตุการณ์เรื่องราวชาติของตนไว้ และรักษา
หลักฐานนั้นสืบ ๆ กันมา หรือจดหมายเหตุหรือบันทึกความจำของ
ชนชาติอื่น นอกจากชาตินั้น ๆ ได้ทำขึ้นไว้ เพราะอาศัยการติดต่อ
กับชาตินั้น ๆ ในการสัมพันธ์ไมตรีทางการเมือง การค้า และการ
ท่องเที่ยวผจญภัย เพื่อให้ชนในชาติของเขามีส่วนรู้ นอกจากนั้น
ก็คืออาศัยหลักศิลาจารึก และอักษรจารึกในดินเผา หรือจารึกกับ
วัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ผู้สร้างจัดทำขึ้นไว้คู่กับถาวรวัตถุที่ตนได้
สร้างขึ้น หรือโดยเหตุอย่างอื่นก็ตาม

๒. วัตถุพยาน ได้แก่โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่มีปรากฏเป็นซากหรือยังสมบูรณ์อยู่ก็ตาม มีอยู่ในสถานที่แห่งหนึ่ง ใช้การเปรียบเทียบกับสถานที่อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งมีอย่างเดียวกันหรือต่างกันอย่างไร โดยรูปลักษณะ อายุ กาลเวลา และความเคลื่อนไหว การสัมพันธ์ การถ่ายทอดจากกันและกัน จะโยงเกี่ยวกันได้อย่างไร

๓. ภูมิศาสตร์พยาน ได้แก่พิจารณาอาศัยภูมิประเทศ พื้นที่ ทำเลอยู่อาศัย ทะเล ภูเขา พนธราบ ห้วยหนองคลองบึง ลำน้ำ สายน้ำ สายการคมนาคม ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงของภูมิศาสตร์แต่ละยุคแต่ละสมัย เป็นต้น

ตามความรู้ที่ได้อุตมาได้อุตมาและลำดับที่รับฟัง และมีความสนใจเล็ก ๆ น้อย ๆ ยังไม่กว้างขวางลึกซึ้งในด้านโบราณคดี แต่ก็ขอออกความเห็นเล็กน้อยว่า

เมื่อนักโบราณคดีและนักศึกษาล้วนใหญ่ยอมรับแล้วว่าอาณาจักรทวารวดีมีอยู่จริง เพราะปรากฏในจดหมายเหตุของหลวงจีนยวนฉาง ที่กลับจากประเทศอินเดียไปสู่ประเทศจีน ได้เดินทางเรือผ่านทางแหลมมลายู ได้จดหมายไว้ว่า ระหว่างเมืองอิสานบุรี (เขมร) กับเมืองศรีเกษตร (พม่า) มีอาณาจักรหนึ่งชื่อ จุลลพัตติ หรือโปลิโปติ เป็นอาณาจักรใหญ่ และนับถือพระพุทธศาสนามั่นคงเป็นลัทธิเถรวาท (หลวงจีนยวนฉางไปอินเดีย เมื่อ

พ.ศ. ๑๑๗๓ กลับ พ.ศ. ๑๑๙๓ อยู่ในอินเดีย ๑๘ ปี จากประวัติศาสตร์
สากลหลวงจิตร (แต่ในจดหมายเหตุกล่าวว่ พ.ศ. ๑๑๕๐)

ถ่ายทอดเอาตามจดหมายนั้นแล้ว อาณาจักรทวารวดี
(จุลลพัตติ) ได้แก่เมืองโบราณต่างๆ ในภาคกลางของประเทศไทย
มี เพชรบุรี นครปฐม อุทง กำแพงแสน พงคักราชบุรี และลพบุรี
เป็นต้น และขณะนั้นก็พบเมืองราชนครศรีนครคอกแห่งหนึ่งนัยว่า
เป็นสมัยทวารวดีเหมือนกัน นอกจากนั้บรรดาศิลปวัตถุในสมัย
ทวารวดี มีแผ่กระจายทั่วไปทางภาคอีสาน นครราชสีมาและ
บุรีรัมย์ และขณะนั้นก็พบที่จังหวัดกาฬสินธุ์อีก ว่าเป็นพระพุทธรูป
สลักติดกับหินบนเขา เป็นสมัยทวารวดี ภาคตะวันออก และ
ภาคใต้จนถึงสุราษฎร์ แสดงว่าอาณาจักรทวารวดี จะมีอาณาเขต
กว้างขวาง ในระยะเวลาที่มีในจดหมายนั้น

ระยะเวลาที่กล่าวถึงนี้ เป็นกาลเวลาของพระเจ้าสุริยวงศ
ครองราชย์ (พ.ศ. ๑๑๕๙-๑๑๙๓) พระพุทธศาสนาลัทธิมหายาน
กำลังเฟื่องฟูแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์ ที่กำลังเด่นอยู่ในความ
นับถือของประชาชน

บรรดาศิลปวัตถุโบราณในสมัยทวารวดีที่ค้นพบในประเทศ
เรานั้น มีอยู่ตามเมืองโบราณที่ร้างหลายแห่ง เป็นศิลปวัตถุของ
ทวารวดีเอง โดยมีการดัดแปลงเป็นศิลปะเป็นของตนเองแล้ว
อย่างหนึ่งและที่มีศิลปะเหมือน หรือคล้ายคลึงกับศิลปะของคุปตะ
ในอินเดีย ซึ่งรุ่งเรืองอยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๙๓๓-๑๐๒๐ ในครั้งนั้น
พระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทได้รับความเอาใจใส่จากราชวงศ์คุปตะ

(คงจะเป็นสมัยอาณาจักรที่เรียกว่า อาณาจักรพันทัน พ.ศ. ๖๐๐—๑๐๐๐) คงจะได้มีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างมากถ่ายทอดการประพฤติปฏิบัติธรรมวินัยเป็นอย่างเดียวกัน แม้ในทางศิลปกรรมอันเป็นสัญลักษณ์แห่งความเคารพนับถือ คงใช้เป็นแบบเดียวกัน

นอกจากศิลปวัตถุของทวารวดีจะคล้ายกับสมัยคุปตะแล้ว บางอย่างมีอายุศิลปะสูงกว่าสมัยคุปตะก็มี ได้แก่สมัยอมราวดี คือ ยุคอินเดียตอนใต้รุ่งเรือง ซึ่งมีเมืองอมราวดีเป็นราชธานี ระหว่าง พ.ศ. ๖๓๓—๘๖๓ และยังมีศิลปวัตถุที่มีอายุสูงกว่าสมัยอมราวดีอีก คือพระพุทธรูปแบบคันธารราฐและศิลปะสมัยยโสภินหาราช ได้แก่ แก้วลงเล้าธรรมจักร และกวางมอช และแท่นหิน และรอยพระบาท (ในจังหวัดสระบุรีสันนิษฐานว่า จะเป็นยุคแรกสมัยยโสภินหาราชเช่นเดียวกัน)

เมื่อวัตถุโบราณอันเป็นปูชนียวัตถุมีพระพุทธรูปและเสมาธรรมจักรเป็นต้น มีอยู่ในประเทศเราทุกสมัยตั้งแต่เริ่มต้นมา และการที่พระอรหันตสาวกสององค์คือ พระโสดิเถระและพระอุตตระเถระได้มาประกาศพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมินั้น ตามที่อ้างไว้ในหนังสือมหาวงศ์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นหนังสือที่มีอายุนานที่สุด เท่าที่พระภิกษุชาวลังกาได้เรียบเรียงไว้ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๓๑ ถึง ๑๔๕ ได้กล่าวถึงพระเถระทั้งสองได้ทราบมานับเสียนาน และได้แสดงธรรมแก่กษัตริย์ครองเมืองสุวรรณภูมิ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ชายทะเล แต่ตัวเมืองที่พระเถระทั้งสองที่ได้ประกาศศาสนาตามในตำนานกล่าวไว้

นั้น จะเป็นเมืองโบราณเมืองใด ในบรรดาเมืองโบราณที่มีอยู่
หลายเมืองด้วยกัน

คำตอบบนแย้งกันอยู่สองทางตามที่นักโบราณคดีเคยประสบ
มาแล้ว คือทางพม่า ก็อ้างว่า ได้แก่เมืองเสียม หรือสุธรรมวดี
ในรามัญประเทศสมัยโบราณ สมัยพระเจ้าศรีกรมไศกระครองราชย์
แต่นักโบราณคดีของไทยเรา และอ้างนักโบราณคดีชาวต่าง
ประเทศด้วย ให้เหตุผลว่าเมืองเสียมไม่มีวัตถุพยานประจักษ์ แม้
จะมีประวัติศาสตร์อ้างอิงไว้ก็ตามสำหรับประเทศไทยคือ อาณาเขต
ทตวงจังหวัดนครปฐม มีซากโบราณสถานและวัตถุโบราณมากมาย
ซึ่งเป็นของเก่าแก่ที่สุด จนถึงสมัยอโศกมหาราช แม้จะไม่มีประ-
วัติศาสตร์อ้างอิงไว้ก็ตามแต่ก็ควรเชื่อตามวัตถุพยานที่มีปรากฏ แต่
ถึงอย่างไรก็ตามเมื่อการขุดค้นพบเมืองโบราณที่ตำบลคูบัว เมือง
ราชบุรีแล้ว นักโบราณคดีบางท่านได้มีความคิดเปลี่ยนแปลง
ไปอีก เพราะอาศัยหลักฐานเหตุผลใหม่ๆ ที่ได้ประสบ

หลักฐานใหญ่ก็คือ โบราณวัตถุทุกชิ้นในตำบลคูบัว เป็น
ดินเผา ปูนปั้นทั้งหมด ไม่มีส่วนโลหะเลย และศิลปะวัตถุของ
พระพุทธรูปดินเผาก็เก่าแก่กว่าศิลปะวัตถุที่นครปฐม เหตุทั้งนี้
ทำให้คุณเกิดความมั่นใจว่า โบราณสถานแห่งนี้ จะมีอายุนาน
กว่านครปฐม หลักฐานสนับสนุน ก็คือพระพุทธรูปดินเผานานา
ชนิดที่ยังสมบูรณ์ที่ได้รับมา ซึ่งกำลังจะเผยแพร่ในหนังสือของคุณ
ที่เรียบเรียงไว้

เมื่อหนังสือของคุณออกสู่ท้องตลาดแล้วคงจะต้องได้รับการ
วิพากษ์วิจารณ์จากท่านผู้รู้ จะทำให้ความรู้เรื่องโบราณคดีขยายตัว
กว้างขวางออกไป สิ่งใดเมื่อยังไม่แสดงออกให้ปรากฏ สิ่งนั้นก็
ไม่อยู่ในดุลยพินิจของวิญญูชน แต่เมื่อแสดงออกแล้วก็ตกอยู่ใน
ดุลยพินิจของวิญญูชน ความจริง ความแท้ หรือความเท็จ เป็น
เรื่องของวิญญูชนหรือปัญญาชนเท่านั้นจะรู้ได้

สำหรับอาตมาต้องขอตัว ที่จะแสดงความคิดเห็นบ้างใจ
ลงไปทางใด เพื่อรอฟังความคิดเห็นและวินิจฉัยของโบราณคดี
ต่อไป แต่ขอสนับสนุนการแสดงออกของคุณ ซึ่งจะก่อให้เกิด
ความรู้โบราณคดีที่จะขยายออกไป เพราะการแสดงออกนั้น ๆ

อนึ่ง เมื่อคุณดำเนินงานมาถึงเพียงนี้แล้ว ก็สมควรจะ
สนับสนุนโดยทางใดทางหนึ่ง เพื่อให้ทางการได้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์
สาขาชั้นที่โบราณสถานคูบัว โดยรวบรวมศิลปกรรมสมัยทวารวดี
ให้รวมอยู่ในที่เดียวกันเป็นส่วนดี และเข้าอารักขาดูแลควบคุม
โบราณสถานอันมีอยู่ในบริเวณเมืองโบราณ ซึ่งทางการได้ขุดแต่ง
ไว้แล้ว ให้คงอยู่ในสภาพเดิม จัดเป็นพิพิธภัณฑ์สมัยทวารวดี
โดยเฉพาะ ที่มปรอมทั้งโบราณสถาน เพื่อการศึกษาของอนุชน
ต่อไป ซึ่งนับวันโบราณสถานจะหมดไปแล้ว เพราะสิ่งซ้อนเร้น
ใหญ่ ๆ ได้เบียดเผยออกมาเกือบหมดแล้ว เกิดจากความเจริญของ
บ้านเมืองแผ่ออกไปทั่วทุกแห่ง ในอาณาบริเวณส่วนต่าง ๆ ของ
ประเทศไทย อะไรที่ซ้อนเร้นก็ปรากฏออกมาเป็นข้าวอยู่เต็ม
พิพิธภัณฑ์สมัยทวารวดีนครปฐมนี้ มีอยู่จริง แต่มีเพียง

ศิลปวัตถุเท่านั้น โบราณสถานอันเป็นเครื่องประกอบการศึกษา
กับศิลปวัตถุโบราณ ทางกรมไม่ได้จัดตั้งไว้ศึกษา เช่น วัดพระเมรุ
เป็นต้น ทางกรมเคยขุดค้นมาแต่กาลก่อนก็ไม่ได้จัดตั้งไว้ คง
ปล่อยให้รกร้างไว้ตามเดิม จึงเป็นการสมควรที่จะจัดทำตำบลดูบัว
ซึ่งมีสถานที่พร้อมบริบูรณ์ และอยู่ในทำเลที่เหมาะสมต่อการ
ไปมาหรือการทัศนศึกษาชมโบราณสถานทั้งนี้ เท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้
ก็มีชาวต่างประเทศที่สนใจอยู่มากแล้ว หวังว่าท่านคงจะรับไป
พิจารณาในโอกาสต่อไป ขอแสดงความหวังไว้ในที่นี้ด้วย

ในที่สุดนี้ อาตมาภาพขออนุโมทนา และอวยพรให้ปณิ
ธานของท่านที่ตั้งไว้ จงสัมฤทธิ์ผลสมความปรารถนาทุกประการ
และแคล้วคลาดจากภัยพิบัติ ประสพแต่ความเจริญทุกทีวราตรีกาล

เจริญพร

พระพุทธรักษา

(พระพุทธรักษา)

ตอนที่ ๒

บทที่ ๑

เรื่องพระพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ ก่อนพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณะทูตเข้ามาเผยแผ่

ผู้เขียนได้เขียนเรื่องการฝังรากฐานพระพุทธศาสนาลงที่บ้าน
คูบัว อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรีมาแล้วในตอน ๑ มี
ความว่า เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระโสณะเถระกับพระ
อุตตระเถระมาเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ
ภายหลังเมื่อได้ครองแคว้นมคธราชแล้ว คือประมาณภายหลังพระ
พุทธศาสนาแล้วได้ ๒๗๐ ปี และเส้นทางไว้ว่าจะต้องมาทาง
เรือจากอินเดียตอนใต้ แล้วมาขึ้นที่เมืองท่าตะโกลา คือตะกั่วป่า
บัดนี้แล้วเดินทางย้อนขึ้นมาตามเส้นทางเขากนเขตแดนระหว่างไทย
กับอินเดีย คือภูเขาถนนรงไซย ภูเขาตะนาวศรี เพราะเป็นเส้น
ทางที่ชนชาวอินเดีย ชาวป่า ชาวเขา เคยเดินกันมาแล้วในสมัย
โบราณ นอกจากเส้นทางเส้นนี้ ความจริงยังมีเส้นทางอีก ๒ ทาง
คือเดินเข้าทางกาญจนบุรี และทางเหนือขึ้นไปเข้าทางจังหวัดตาก
เดี๋ยวนี้ แต่เข้าใจว่า พระเถระทั้ง ๒ คงไม่เดินทางเข้าสุวรรณภูมิ
ในเส้นทางทั้ง ๒ ทางทวน จะต้องเดินทางมาขึ้นที่เมืองท่าตะโกลา
มากกว่า เพราะเป็นเส้นทางเข้าถึงตอนใต้ของดินแดนสุวรรณภูมิ
และตรงกับเส้นทางเดินเรือจากอินเดียมาสู่สุวรรณภูมิ ทั้งเป็นความ
สะดวกกว่าเส้นทางอื่น และอาจเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้สืบตาม

.....พระเจ้าอโศก.....
.....

.....พระเจ้า.....

.....ได้แตกฉาน

อาศัยอยู่ใน

เปลวรัฐประ-

โดยอาศัย

กิ้งกรำรู้ก้อง

นพระองค์จะ

ย่างยัง ผู้คน

นปกติ และ

ยแพร่พระพุท

่างแล้วว่าชาว

มขององค์สม-

บึกแผ่นแน่น

าหมั่นเป็นต้น

ง ของพวก

ึงเห็นว่า แม่

นแดนสุวรรณ

ค และประ-

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

พระเถระทั้ง ๒ องค์เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา และไหนเลยจะ
พุดจาเข้าใจกันได้

อันผู้คนพลเมืองชาวสุวรรณภูมิครั้นนั้น คงประกอบด้วย
บุคคลหลายเชื้อชาติ ค่อมทงผูกอยู่มาเดิมซึ่งเป็นคนพื้นเมือง นอก
จากนั้นคงจะมีพวกภณทัหรือมอญ และชาวอินเดียตอนใต้ ซึ่งได้อพยพ
เข้ามาค้าขายกับชาติอื่น ๆ อีกบ้าง คงมีการผสมเผ่าพันธุ์กัน
ตามธรรมชาติ และโดยที่อยู่ใกล้กับอินเดียตอนใต้ วัฒนธรรม
ของชาวอินเดียจึงแพร่หลายอยู่ในดินแดนส่วนนั้น นับแต่เบองตน
จนสุดท้าย

ในสมัยโบราณ ดินแดนบ้านคูนวน อยู่ชายทะเลด้านหนึ่ง
อีกด้านหนึ่งคงอยู่ติดกับพหะเขากันเขตแดนดังกล่าวแล้ว จะเรียก
ชื่อว่าการะไรก็ไม่สามารถจะค้นหาชอที่เรียกกันขณะนั้นมาได้
แต่อย่างน้อยเมื่อผ่านเมืองท่าตะโกลา และเดินมาตามเส้นทางชาย
เขากันเขตแดนแล้ว ณ สถานที่นั้นอาจเคยเป็นเมืองที่ชุมนุมผู้คนพล
เมืองมาแล้ว และคงจะมีผู้คนหนาแน่นพอสมควร พระมหาเถระ
ทั้ง ๒ จึงได้ถือโอกาสหยุดการเดินทางและทำการเผยแผ่พระพุทธ
ศาสนา ณ สถานที่นั้นเป็นแห่งแรก ขณะนั้นจึงปรากฏว่ามัสถุอยู่
ในบริเวณนั้นมากมาย และชุดพบโบราณวัตถุก่อนสมัยทวารวดี
ภายในพื้นที่นั้นกว้างขวางหลายร้อยไร่ ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้ว
ในหนังสือเล่มก่อน และจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า ซึ่งโบราณวัตถุ
เหล่านั้น หากจะเปรียบเทียบกับที่ชุดพบที่เมืองอุทองเก่าจังหวัด
สุพรรณบุรี หรือที่ชุดพบที่นครปฐมแล้วก็จะเทียบกันไม่ได้ ทั้งนี้
คงเป็นเพราะในครั้งแรกที่พระมหาเถระทั้ง ๒ เดินทางมาเผยแผ่
นั้น ความเจริญทางด้านพระพุทธศาสนาภายในดินแดนสุวรรณภูมิ

นี้ ยังคงไม่ถึงขีดที่จะกระทำการใด ๆ ให้ดีที่สุดได้ ก็ยอมเป็น
 ธรรมดาที่การกระทำนั้น ๆ ก็กระทำไปตามกำลังความสามารถของ
 บุคคลภายในสมัยนั้น ๆ เช่นยังไม่สามารถที่จะแกะสลักหรือนำเอา
 สิ่งสำคัญทางพระพุทธศาสนาจากอินเดียได้ ก็ใช้วัตถุที่หาได้ใน
 สถานที่นั้นประดิษฐ์ขึ้นทำขึ้น เช่น ใช้ดินปั้นเป็นรูปสลัปละเกอ
 สลูป โดยใช้ดินเผาสร้างเป็นองค์สลูปขึ้นบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
 เทพเจ้านำมาเมื่อเดินทางครั้งแรกได้ ทรงนพเพเป็นการ เบิกทาง
 ให้พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเป็นรากฐานอันมั่นคงในเวลาต่อไปภาย
 หน้าเสียก่อน เป็นเบื้องต้น ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น
 การสร้างพระสลูปเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ถือว่าเป็นเรื่อง
 สำคัญ ฉะนั้นการที่เราได้ขุดพบดินเผารูปสลูปกิต การขุดได้
 พระบรมสารีริกธาตุที่สลูปหมายเลข ๓ กิต ก็ย่อมเป็นการแสดง
 ให้เห็นว่า ณ สถานที่แห่งนี้ต้องเป็นจุดหนึ่งที่พระมหาเถระทั้ง ๒ ได้
 หยุดทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นแห่งแรก ส่วนการที่จะมี
 โบราณวัตถุอื่น ๆ ที่เป็นเครื่องหมายว่าเป็นสมัยพระเจ้าอโศกมา
 รานั้น ก็มีเสมาธรรมจักร กวางหิน ดินโพธิ์ สลูปดินเผา เป็น
 การเพียงพอที่จะชี้ให้เห็นว่า เป็นโบราณวัตถุในสมัยพระเจ้าอโศก
 มหาราช หรือก่อน พ.ศ. ๕๐๐ แล้ว และโดยที่สถานที่ตรงนั้นคงจะ
 มีใช่เป็นเมืองหลวงของสุวรรณภูมิในครั้งนั้น การนำพระพุทธ
 ศาสนาเข้ามาเผยแผ่ของมหาเถระทั้ง ๒ จึงคงจะต้องเดินทางออก
 จากคุปถวตต่อไปอีก ซึ่งเข้าใจว่า การเดินทางนั้นจะต้องเดินทางไป
 ตามเส้นทางของภูเขากันเขตแดน ซึ่งขณะนั้นคงจะมีล่านาแม่
 กลองกอนอยู่กอด้านหนึ่ง และแม่น้ำสายนั้นจะเรียกว่าแม่น้ำ
 อะไร ก็คงจะไม่มีผู้ใดทราบ และคงจะมีควายกวางเวงวามไม่ใช่น้อย

อย่างน้อยที่สุดก็กว้างกว่าเท่าที่เห็นอยู่ขณะนี้ เกือบจะเรียกได้ว่า
 เป็นทะเล เพราะในขณะนั้นเราเดินทางไปตามภูเขาพิชเขาสูง ก็จะ
 เห็นความที่เก๋ไก๋น่าดูอยู่แห่งหนึ่ง เรียกกันว่าทุ่งอรัญญิกหรือทะเล
 อรัญญิก อยู่ในตำบลเกาะพลับพลาและติดต่อกับเขาแรง มีภูเขา
 สลับซับซ้อนอยู่หลายชั้น และพิชเขาเหล่านี้ก็เป็นทิวเขาคาย
 ของคนโบราณมาแล้ว ดังจะเห็นได้ว่า ที่เขานี้มีรูปพระพุทธรูป
 สลักหินแบบคุปตะอยู่องค์หนึ่ง และเชื่อว่าคงจะมีอีก แต่ยังไม่พบ
 เพราะในบริเวณเหล่านี้ได้ถูกดินทับถมและซำรดทรุดโทรม
 ไปเสียมาก ไม่ได้มีการขุดค้นกันแต่อย่างใด พังจะมาตั้นเตนกัน
 ก็เมื่อขุดค้นพบแต่งสถูปที่บ้านคยวนเป็นการใหญ่ ห่างจากการค้น
 พบพระพุทธรูปแบบคุปตะในถ้ำเขานานมาก ไม่เหมือนที่เมืองอุ
 ทองจังหวัดสุพรรณบุรีและเมืองนครปฐม

อย่างไรก็ตาม แม้จนบัดนี้เรายังไม่หลักฐานอะไรแสดง
 ว่า เมื่อครั้งเราสถาปนาดินแดนสุวรรณภูมิขึ้นเป็นปฐมนั้น เมื่อใด
 ใครเป็นผู้สถาปนาขึ้น และเมืองหลวงของสุวรรณภูมิครั้งนั้นตั้งอยู่
 ที่ใด ซึ่งปัจจุบันนี้เราก็กักกักเอาไว้ เมืองนครปฐมนี้เป็นเมือง
 หลวงของสุวรรณภูมิ และอาจเรียกว่า เมืองทวารวดีก็ได้ เพราะ
 เราขุดพบศิลปโบราณวัตถุสมัยต่าง ๆ ได้มากเกือบทุกสมัย และสิ่ง
 แวดล้อมต่าง ๆ ทำให้เรามั่นใจว่า นครปฐมเหมาะที่จะเป็น
 เมืองหลวงของสุวรรณภูมิมากกว่าแห่งอื่น ซึ่งก็น่าจะเป็นเช่นนั้น
 เพราะเราได้ขุดค้นหาหลักฐานที่นั่นได้ดีกว่าที่นครปฐม ซึ่งเรื่องนี้
 ผู้เขียนก็จะขอผ่านไปก่อน จะขอพูดถึงเหตุผลที่ว่าพระพุทธรูปสำ
 ริดเข้ามาสู่ดินแดนแหลมทองหรือแหลมอินโดจีน หรือสุวรรณภูมิ

ก่อนที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ตั้งสมณทูตเข้ามาในอย่างไร
 ซึ่งความจริงแล้วหลักฐานก็อยู่น้อยมากและไม่สู้มั่นคงนัก อาทิ
 เช่น ข้อความที่ท่านขุนศรีวิวัฒนอาณาจักรได้เขียนลงในหนังสือ
 สุวรรณภูมิ ตอน ๑ ในหน้า ๖๖-๖๗ ว่า “ในการที่พระเจ้าอโศก
 มหาราชยอมส่งพระเถระออกมาใน อย่างน้อยจะต้องประกอบ
 ด้วยทางสุวรรณภูมิหรือจะให้คำนั้นสัญญาไปอย่างหนึ่ง และชาว
 สุวรรณภูมิพบปะจะรับพระพุทธศาสนาได้อีกอย่างหนึ่ง ลักษณะ
 ทั้ง ๒ อย่างนี้ ย่อมแสดงอยู่ในตัวว่าครั้งนั้นชาวอินเดียกับชาว
 สุวรรณภูมิคุ้นเคยกันอยู่แล้ว เพราะการติดต่อติดต่อ การส่งสื่อนัก
 จะสำเร็จประโยชน์ใดก็ต้องพูดจาให้เข้าใจกันเสียก่อน” นักแสดง
 ว่าการที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งสมณทูตออกมายังดินแดน
 สุวรรณภูมินี้ คงได้รับความเห็นชอบของชาวสุวรรณภูมิแล้ว โดย
 ชาวสุวรรณภูมิขณะนั้นต้องได้รับเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนามา
 ยึดถือบ้างแล้ว อาจเป็นจากชาวอินเดียที่อพยพมา หรือ
 ได้รับคติธรรมจากดินแดนที่ติดต่อกันทางด้านเหนือของสุวรรณภูมิ
 ซึ่งคงเคยมีพระเถระอันเป็นพุทธสาวกของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 ได้เดินทางเข้ามาเผยแผ่หลักธรรมของพระองค์อยู่ก่อนบ้างแล้วก็ได้
 ใครจะรู้ เพราะไม่มีผู้ใดจดหมายเหตุเอาไว้ พระอรหันต์สาวก
 ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ใช่มียูเป็นจำนวนน้อย เมื่อ
 สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วก็เที่ยวได้จาริกส่งสื่อนตามหลักธรรมของ
 พระองค์ เดินตามรอยพระยุคลบาท แม้เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพาน
 แล้ว เดินทางมาถวายสักการะพระพุทธองค์ไม่ทันก็ยังมี ย่อมแสดง
 ว่าพระอรหันต์เหล่านั้นได้จาริกนำหลักธรรมไปอบรมสั่งสอนยังประ

เทศ์ไกลไกลทั่วไป และในดินแดนสุวรรณภูมินักดิ์ หรือตอน
เหนือขึ้นไปกัฏ หรือด้านตะวันออกกัฏ ก็คงมีพระสาวกของสมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เดินทางไปสั่งสอนหลักธรรมของพระองค์
บ้างแล้ว และรูปการเป็นเช่นนี้ทั้งในระหว่างที่สมเด็จพระสัมมา
สัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนมายุและทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว และ
ในดินแดนสุวรรณภูมินักคงรับนับถือศรัทธามายาวแล้วด้วย การสั่ง
พระเถระมาเผยแผ่จึงเป็นไปได้โดยราบรื่นฝังรากฐานได้มั่นคงตลอด
มาจนกระทั่งบัดนี้ เป็นทางหนึ่งที่เราจะเชื่อได้ว่า พระพุทธศาสนา
ได้เข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมินักก่อนพระเจ้าอโศกมหาราชทรงสั่ง
สมณทูต คือ พระโสณะเถระและพระอุตตระเถระมาเผยแผ่พระ-
พุทธศาสนา

อีกข้อหนึ่ง ซึ่งขอเสนอผู้เขียนได้ตรวจดูตามพงศาวดาร
แล้วก็ขัดกับข้อความที่ผู้เขียนไว้ เช่นในหนังสือ อ.ส.ท. ปีที่ ๓
ฉบับที่ ๘ ประจำเดือนมีนาคม ๒๕๐๒ เป็นต้น พงศาวดารที่กล่าว
ถึงนักคือพงศาวดารโยนก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ หนังสือพง-
ศาวดารเล่มนี้ความจริงผู้แต่งได้สืบทอดมาจากพงศาวดารอื่นๆ มาแล้ว
จึงมาแก้ไขและจัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร ฉะนั้นหากจะมีข้อความ
ที่ขัดกับข้อความที่ผู้เขียน หรือพงศาวดารฉบับอื่นๆ ผู้เขียนนึก
เห็นว่า ควรจะรับฟังสิ่งที่เป็นประโยชน์ไว้บ้างก็ยิ่งดีกว่าจะไม่เชื่อ
เสียเลย แต่สำหรับผู้เขียนเห็นว่าควรตรวจค้นพงศาวดารกัฏ การ
สืบสืบทานเรื่องตบคตกัฏ พ.ศ. กัฏ ก็อาจมีการคลาดเคลื่อน
ได้บ้างเป็นธรรมดา ไม่แต่เราท่าน แม้แต่เจ้าจดหมายเหตุของแต่
ละชาติ แต่ละภาษาก็อาจผิดพลาดกันได้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
เรื่องของไทยเรานั้นเราต้องอาศัยจากหลักฐานหลายทาง จดหมายเหตุ

เหตุจันบ้าง ฝรั่งบ้าง ก็ย่อมจะผิดแผกแตกต่างกันบ้าง แต่อย่างไรก็ตาม ก็ควรพึงไว้มากสำหรับการศึกษาค้นคว้าต่อไป เพราะการเขียนเรื่องพงศาวดารกต เขียนเรื่องโบราณคดีก็ ใช้ว่าจะถูกเสียหมดเสมอไป ห้ามมิได้ การสันนิษฐานกต การเสนอข้อความกต ก็ย่อมอาศัยเหตุผลประกอบเหมือนกัน แต่จะมีน้ำหนักมากน้อยเพียงใดก็ย่อมต้องอาศัยเหตุผล อาศัยศีลปวัตตเป็นเครื่องประกอบ สำหรับพงศาวดารโยนกนั้น ผู้เขียนเพียงนำมาสำหรับชี้ให้เห็นอีกทางหนึ่งว่า พระพุทธศาสนานี้ ได้เข้ามาสู่ดินแดนแหลมทองนี้ ก่อนพระเจ้าอโศกมหาราชส่งพระมหาเถระ ๒ องค์ เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่านั้น ขอท่านผู้อ่านโปรดพิจารณาดู คือ ในหนังสือพงศาวดารโยนกหน้า ๑๕๔-๑๕๗ มีข้อความกล่าวไว้ว่า พระมหาวชิระโพธิเถระได้นำพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๕๐ องค์มาถวายพระมังรายนรราชเจ้านครโยนก ได้สร้างพระสถูปขึ้นเพยอดดอยดงแล้วกลับไปเมืองราชคฤห์ เมื่อวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ พุทธศักราชกาลได้ ๑๕๐ พรรษา และมีข้อความกล่าวต่อไปอีกว่า เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้กระทำสังคายนาแล้ว พระโมคคัลลบุตรได้แต่งพระอรหันต์คณะหนึ่งไปประดิษฐานในนานาประเทศ มีพระมหารัทธิชิตไปยังนระนระประเทศ นำพระบรมสารีริกธาตุ ๘ องค์ถวายองค์เกิง เจ้านครโยนกนาคพันธ์ นำไปประดิษฐานไว้ที่พระสถูปยอดดอยดง ๖ องค์ อีก ๓ องค์ส่งไปถวายพระราชาบิดาผู้ครองเมืองไชยนารายณ์ (เมืองเชียงราย ความชื่อนี้ไม่ตรงกับพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุภาพ ในหนังสือตำนานพุทธเจดีย์หน้า ๒๗ ซึ่งทรงนิพนธ์ไว้ว่า พระมหารัทธิชิตเถระไปยังโยนโลกประเทศ (คือเหล่าเมืองที่พวกโยนกได้มาเป็นใหญ่อยู่

ในดินแดนประเทศเปอร์เซีย) เรื่องดินแดนโยนกประเทศนี้ พงศ
 กัเข้าใจว่ามีอยู่ ๒ แห่ง คือ ในประเทศเปอร์เซียคงจะเป็นแห่งหนึ่ง
 และในดินแดนแหลมมลายูหรือแหลมอินโดจีนนี้มีอีกแห่งหนึ่ง ซึ่ง
 อาจเป็นดินแดนทางตอนเหนือของสุวรรณภูมิคือ (ยูนนาน=โยนก)
 ดังที่ “ประภาศิริ” ได้เขียนอธิบายไว้ในวารสารศิลปากร พ.ศ.
 ๒๔๙๐-๙๑ ซึ่งผู้เขียนได้เก็บข้อความมาลงไว้ข้างท้ายนบบางตอน
 แล้ว ผู้เขียนพงศาวดารโยนก มุ่งมั่นเอาโยนกประเทศในแหลม
 อินโดจีนเป็นหลัก ส่วนทางด้านพุทธเจดีย์หมายถึงโยนกประเทศ
 ที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตไปเผยแผ่ซึ่งอยู่ในประเทศเปอร์-
 เซีย ซึ่งคนละแห่ง และที่พงศาวดารโยนกอ้างถึงพระเจ้ามังรายน
 ราชเจ้านกไม่ปรากฏในหนังสือเรื่องอื่น ฉะนั้นการที่พระมหาวิ
 โรหิเถระประกอบด้วยสังฆบริวาร ๕๐๐ พากันมาสู่โยนกนานาครัน
 และนำพระบรมสารีริกธาตุ ๕๐ องค์ ถวายพระเจ้ามังรายนราชเจ้า
 จะมีหลักฐานผู้ใดยืนยันออกผู้เขียนยังไม่พบ แม้ว่า เรื่องพระมหา
 วิโรหิเถระกับพระเถระได้นำพระบรมสารีริกธาตุ ๘ องค์ มา
 ถวายพระองค์เอง และได้ทำพิธีฉลองพระบรมธาตุพร้อมกันในวัน
 พุทธ เพ็ญเดือนยี่ ปีมะเมีย พระพุทธศาสนากาลล่วงแล้วได้ ๒๒๙
 พรรษา ก็เช่นกัน ยังเป็นเวลาก่อนที่พระเจ้าอโศกมหาราชจะได้
 ส่งพระโสณเถระกับพระอุตตระเถระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลายปี
 เดียว คือประมาณเมื่อ พ.ศ. ๒๗๑ (ในเรื่องสุวรรณภูมิประมาณ
 พ.ศ. ๒๙๒-๒๙๓) โดยเฉพาะเรื่องพระมหาเถระได้นำพระบรมธาตุ
 มาถวายเจ้านครโยนกนี้ หากเราจะไม่คิดถึงเรื่องในครั้งนั้นว่าเป็น
 ภษัตริย์ใด หรือผู้ใดเป็นเจ้าของใหญ่ในดินแดนนั้นแล้ว เราก็พอจะ
 พังได้ว่า การที่พระเถระได้นำพระบรมสารีริกธาตุมาถวายเจ้านคร

โยนกครั้งนั้น ในแคว้นโยนกนั้น ก็จะต้องมีผู้รับนับถือพระพุทธศาสนา
 เป็นทุนเดิมมาก่อนแล้ว ฉะนั้นการที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่ง
 สมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ จึงไม่ใช่
 เป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะทำได้ ย่อมทำได้ทีเดียว ทั้งนี้เพราะ
 ดินแดนตอนเหนือของสุวรรณภูมินั้นก็เป็นคนชาติไทยแต่เดิมมา ซึ่ง
 ถูกชาติจีน (จีน) บุกรุกขบไถ่ จนต้องถอยร่นลงมายึดครองแผ่นดิน
 ตอนใต้ อันอยู่ติดกับอาณาจักรสุวรรณภูมิเป็นที่ยู่อาศัย และที่
 เติลตลงมาอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิก็มี เพราะในขณะที่ชาติจีน
 (จีน) บุกรุกบ้านเมืองของไทยตอนใต้ของประเทศจีนนั้น อาณา
 จักรสุวรรณภูมิได้ตั้งตัวเป็นหลักฐานมั่นคงอยู่แล้ว และโดยที่เดิม
 พระเถระนำพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามา
 ถวายเจ้านครโยนก กิตติศัพท์ก็จะเข้ามาสู่ชาวสุวรรณภูมิแล้ว และ
 โดยที่อาณาจักรสุวรรณภูมิติด ดินแดนโยนกกดี ต่างนับถือพระ
 พุทธศาสนาเป็นทุนอยู่ นิสัยของประชาชนพลเมืองจึงเข้ากันได้ไม่
 ขัดกัน เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธ
 ศาสนาในดินแดนส่วนนี้ จึงยินดีรับนับถือด้วยความเต็มใจ เหตุนี้
 ที่ทำให้วัฒนธรรมของอินเดียได้เดินทางเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ
 แน่นแน่นขึ้น และทำให้เกิดความสมัครสมานกลมเกลียวกับชาว
 โยนกที่แตกมาจากตอนใต้ของประเทศจีน จนในที่สุดคงจะได้มีการ
 เกยวตองในการผสมเผ่าพันธุ์กันจนทำให้อาณาจักรสุวรรณภูมิครั้ง
 นั้นกว้างขวางและเป็นทวีปที่แพร่หลายของโลกยิ่งขึ้น และคงจะ
 เป็นธรรมดาเมื่ออินเดียได้แพร่วัฒนธรรมมาสู่ชาวสุวรรณภูมิ ย่อม
 รับนับถือวัฒนธรรมอินเดีย ฉะนั้นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการ
 ปกครองกึ่งมีชาวอินเดียรวมอยู่ด้วย ถึงเหล่านเองเป็นทางหนึ่ง

ทำให้เกิดการตั้งชื่อเมือง ตั้งชื่อผู้ปกครองประเทศโดยเรียนแบบจาก
 ประเทศอินเดียนำมาใช้在地แดนสุวรรณภูมิ เช่นการตั้งชื่อ
 ทวารวดีเป็นต้น ไม่แต่在地แดนสุวรรณภูมินั้น ในประเทศ
 อื่นๆ ก็มักจะนิยมเช่นนี้เมื่อวัฒนธรรมของชาวอินเดียได้เข้าไปเป็น
 หลักฐานอยู่ในประเทศนั้น ดังเช่นทางประเทศญวน นำเอาชื่อ
 อมราวดีไปใช้เป็นต้น นอกจากนั้น โดยที่มคธถือกันว่า ผู้ปกครอง
 ประเทศนั้น พ้าและดินประถานมาให้มาถักกำเนิดเกิดเป็นมนุษย์
 ชน ฉะนั้นชื่อของผู้ปกครองจึงมักถูกขนานนามให้มาจากพ้าหรือมา
 จากเทว อันเป็นทวยเทพที่สูงกว่าสามัญชน เราจะได้ยินได้ฟังการ
 ตั้งชื่อผู้ปกครองประเทศเป็นไปในลักษณะของเทวตาโดยมาก หรือ
 มิฉะนั้น การจะสร้างตำนานหรือกระทำอะไรขึ้นทันทันว่าเป็นของสูง
 เป็นสิ่งเทอดทูนแล้ว ก็มักจะยกเอาเทพเจ้ามาเป็นผู้ให้กำเนิด หรือ
 ผู้สร้าง ซึ่งมีอยู่แทบทุกชาติทุกศาสนา ในทางพระพุทธศาสนา
 เช่นกัน มักจะแอบอ้างเอาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้ามาปะปน
 อยู่ในจดหมายเหตุหรือพงศาวดาร หรือในคำจารึกใดๆ ไว้ด้วย
 ซึ่งเรื่องเช่นนี้ในพงศาวดารโยนกก็ได้กล่าวไว้หลายแห่ง ถ้าหาก
 เกี่ยวกับทางพระพุทธศาสนา เช่น การพรรายพระพุทธบาทบาง
 เสด็จมาโปรดมุนนฺมุนบาง ดังเช่นในภาคหริภุญไชยว่าด้วยจอมลัมย์
 ในหน้า ๑๗๗ ก็มเืองเสด็จไปโปรดพวกเมงคบุตรในป่าไม้ระหว่าง
 บ้านโกนตะคามและชะโรหคามเป็นต้น นอกจากนั้นยังมีพระพุทธ
 ฎาตรัสพยากรณ์ไว้อีก

อย่างไรก็ดี สำหรับขอที่ว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดิน
 แดนสุวรรณภูมิ ก่อนที่พระเจ้าอโศกมหาราชจะได้ส่งสมณทูตมา

เผยแพร่วรรณคดีศาสนา^๕นั้น ย่อมเป็นไปได้แน่นอน ไม่น่าสงสัย
 ณะ^๕นั้น ปัญหาในข้อนี้จึงหมดไป ^{๕๕๕}ทันทันจะค้นคว้าดูว่า เมืองหลวง
 ของสุวรรณภูมิในครั้งนั้นอยู่ที่ไหน ชื่อว่าอะไร ต่อไป

ทุกวันนี้ เราเข้าใจกันว่าจังหวัดนครปฐม^๕ขณะนี้ เคยเป็น
 เมืองเก่ามาแต่ครั้งอาณาจักรสุวรรณภูมิ^๕นั้น เพราะปรากฏว่า ได้
 มาพบโบราณวัตถุสมัยต่าง ๆ นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช
 เป็นต้นมา และสถาปนา^๕นครปฐม^๕นั้นก็มีลักษณะเป็นรูปบาตร
 กว้าง อันเป็นสัญลักษณ์ของโบราณวัตถุสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช
 นอกจากนั้นยังมาพบสิ่งต่าง ๆ อีกมากมายซึ่งที่อื่นไม่มี จึงสันนิษฐาน
 ว่า จังหวัดนครปฐม^๕นี้เป็นสถานที่ตั้งเมืองหลวงของสุวรรณภูมิ
 ซึ่งอาจเรียกว่าทวารวดีหรือเมืองสุวรรณภูมิก็ได้ การที่เราจะให้
 นครปฐมเป็นที่ตั้งเมืองหลวงสมัยสุวรรณภูมิหรือทวารวดีนั้นก็เป็น
 สิ่งสมควรอยู่ ว่าถึงในขณะนี้ซึ่งเรายังไม่พบโบราณวัตถุใดที่เก่า
 กว่าโบราณวัตถุที่พบที่นครปฐม แต่เป็นสิ่งที่น่าคิดหรือไม่ว่า อาจ
 มีเมืองใดเมืองหนึ่งที่เก่ากว่าเมืองนครปฐม และเป็นที่ตั้งเมืองหลวง
 สมัยอาณาจักรสุวรรณภูมิ คือสมัยเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่ง
 สมณทูตเข้ามาเผยแพร่วรรณคดีศาสนา^๕ สิ่งเหล่านี้ ในชั้นแรก
 เราก็เข้าใจกันว่าควรจะเป็นเมืองอยู่ทางเก่าในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี^๕
 เพราะเคยมีชื่อว่าเมืองสุพรรณภูมิ หรือสุพรรณภูมิมาแล้วในสมัย
 โบราณ แต่แล้วเมื่อเราค้นศิลปวัตถุ โบราณสถาน ณ ที่^๕ของ
 เรา^๕ก็สันนิษฐานว่า เมือง^๕อยู่^๕ทาง^๕ไม่^๕เก่า^๕กว่า^๕นครปฐม อย่างน้อยก็
 เป็นเมืองหลวงรองจากนครปฐม^๕นี้ ซึ่ง^{๕๕๕}ข้อ^๕นี้^๕เพราะ^๕โบราณวัตถุ

ที่ชุดคนใดนั้นคล้ายๆกับของนครปฐม ดังนั้นตน แต่ผู้เขียนใครจะ
 เส้นขอคิดไว้สักเล็กน้อยว่า เรื่องศิลปโบราณวัตถุนี้ เราจะถือว่า
 เป็นที่แน่เสมอไปนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ยากอยู่บ้าง ทั้งนี้เพราะเราได้
 ถูกขโมยชุดกันมานานนักหนาแล้ว นับเป็นเวลาร้อยๆ ปี โดย
 ที่เราพึงจะมีพระราชบัญญัติควบคุม โบราณสถาน โบราณวัตถุกันเมื่อ
 เร็วๆ นี้เอง การปล่อยปละละเลยเช่นนี้ย่อมเป็นช่องทางให้นักชุด
 คนทำการชุดค้นหาโบราณวัตถุกันมานานแล้ว สิ่งของบางอย่างที่
 ตกไปอยู่เสียต่างประเทศก็มากมาย เรามีชิ้นส่วน โบราณวัตถุ
 สำหรับการศึกษาในทางประวัติศาสตร์ก็เพียงสมัยนครปฐม ที่เรา
 จัดเข้าอยู่ในพวกศิลปของทวารวดี และเพียงพุทธศตวรรษที่ ๕
 เป็นต้นมาเท่านั้น เห็นขึ้นไปเราหาไม่ เท่าที่ชุดคนใดก็มีใช้ของ
 เกิดขึ้นในดินแดนส่วนนี้ เป็นการนำเอาเข้ามา และเป็นส่วนน้อย
 และก็อาจมีการเลียนแบบกันบ้างเป็นบางอย่างตามประเพณีนิยมที่
 ชอบทำชอบสร้างเอาอย่าง แม้ทุกวันนี้การหล่อพระพุทธรูป เราก็
 ยังชอบเลียนแบบของเก่า ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใดชนิดใด ฉะนั้นความ
 แน่นอนในศิลปวัตถุที่ชุดค้นพบหากเป็นชิ้นส่วนที่เป็นโลหะ หรือสัม
 ฤทธิ์แล้ว ก็จำเป็นต้องพิสูจน์กันอย่างถาวร เพราะส่วนมากชาว
 โรมันได้เคยนำเข้ามา เช่นตะเกียงโรมันที่ชุดพบที่ตำบลพงดัก
 เป็นต้น ไม่ใช่สิ่งของที่ทำขึ้นเองในสมัยนั้น เหตุฉะฉานเป็นส่วนหนึ่ง
 ที่เป็นหลักประกอบการพิจารณา

ทั้งนี้ในอีกทางหนึ่ง เราย่อมทราบกันอยู่แล้วว่าในสมัย
 สุวรรณภูมินี้ ศิลปวิทยาการใดๆ ของเราพึงจะขยายตัวไปสู่ความ

เจริญกเมอวฒนธรรมของชาวอินเดียได้เข้ามาสู่ดินแดนส่วนนี้ ใน
 ด้านทางพระพุทธศาสนา เราจะพบศิลปวัตถุหนาแน่นและมีจำ
 พวกศิลปะเขี้ยวหรือลัมพุทท์ ก็เป็นสมัยที่บานเมืองมีความเจริญขึ้น
 โดยการศึกษาศิลปวิทยาการจากชาวอินเดีย หรือชาวโรมันหรือกรีก
 เมื่อชาวอินเดียยังไม่อพยพเข้ามาใน ศิลปวัตถุทางพุทธศาสนาก็มี
 แต่ของพื้นเมือง ซึ่งส่วนมากทำด้วยดินหรือปูนปั้น ส่วนโบราณ
 วัตถุจำพวกหินที่จะนำมาแกะสลักนั้นคงไม่มี นอกจากมีความรู้ใน
 ด้านการนำหินมาทำเครื่องมือสำหรับ ค่อย, ทุบ, เช่น มีด, ขวาน,
 สัติน เป็นต้น ดังจะเห็นได้ว่าที่บ้านคูบัว เราได้ขุดพบเครื่อง
 มือหินพวกมีดใช้ค่อยหอย ทางจอมบึง เราได้พบพวกขวานหิน
 สัติน นอกจากนั้นก็นำหินมาใช้สำหรับบดเครื่องเทศ นำมาใช้
 สำหรับเอาแร่มาฝนให้เป็นเครื่องประดับ แต่สิ่งเหล่านี้ก็ต่างกาล
 ต่างเวลา นอกจากนั้นเราจะพบกระดูกคนดงที่บ้านคูบัวและทาง
 จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในสมัยนั้น พลเมืองได้มี
 ที่อยู่ในดินแดนแถบนี้ ซึ่งอาจเป็นยุคหินสมัยหลังและสมัยก่อน
 ประวัติศาสตร์ก็ได้ ทั้งการที่จะทราบได้แน่นอนชัดเจนยิ่งขึ้น
 ก็ต้องอาศัยการขุดค้นกันต่อไป และถ้าเช่นนั้น ความหวังที่จะ
 ทราบว่า เมืองหลวงของสุวรรณภูมิอยู่ที่ไหนก็ด พลเมืองสมัย
 สุวรรณภูมิมีลักษณะอย่างไร หรือเชื้อชาติใด ก็อาจทำให้เรา
 สามารถตรวจค้นได้ ดังเช่นที่เราขุดพบโครงกระดูกมนุษย์สมัยโบ
 รราณที่ลพบุรีเป็นต้น อย่างใดก็ดี ผู้เขียนใครจะแนะนำให้หนักไปว่า
 ในสมัยโบราณนั้นผู้คนพลเมืองมิได้จับกลุ่มกันอยู่ในที่ราบอย่างเดียว

นี้ คงชอบอาศัยอยู่ตามถ้ำตามแถบภูเขา และแม่น้ำมากกว่าทราบ
 ทงนเพราะในสมัยโบราณเมื่อสมัยพุทธกาลนั้น ทะเลหรือแม่น้ำ
 ของเรามีลักษณะติดกับสมัยนั้นมาก อาจกว้างขวาง อาจเป็นคน
 ละทิ้งละทางเพราะกระแสน้ำเปลี่ยนแปลง และเมื่อเป็นเช่นนั้นจึงทำ
 ให้นึกคิดว่าเมื่อพระโสณเถระและพระอุตตระเถระเดินทางมาถึงบ้าน
 คุปว์สมัยนั้น ลักษณะของบ้านคุปว์คงติดกับสมัยนั้นมากทีเดียว และ
 การอยู่อาศัยของคนสมัยนั้นก็น่าจะอาศัยอยู่ตามป่าตามเขาเป็นส่วน
 มาก เอาถิ่นใกล้ๆ กับบริเวณถ้ำเขาๆ หรือตั้งแต่เขาแก่นจันทน์ของ
 ราชบุรีเราและลึกเข้าไปอีกจนถึงเขตอำเภอจอมบึง ซึ่งแต่ก่อนนั้นก็
 คงเป็นบึงที่ใหญ่โตมาก มีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ เป็นที่อยู่อาศัยของ
 คนโบราณมาแล้วสมัยพุทธกาลนั้น และตอนนั้นลำนน้ำเจ้าพระยาที่
 ขวางหน้าเราอยู่ก็ดี ลำแม่น้ำแม่กลอง และลำน้ำอนนอกก็ดี คงมี
 ความกว้างขวางมากกว่าบัดนี้ จนกระทั่งการคมนาคมในสมัยนั้นคง
 จะยากลำบากกว่าเดี๋ยวนี้มาก เมื่อเป็นเช่นนั้น ประชาชนพลเมือง
 ในสมัยนั้นจึงคงอยู่กันเป็นหมู่ตามลำน้ำ ซึ่งเมื่อพระเถระทั้งสองเดิน
 ทางมาถึงคุปว์ บ้านเมืองในขณะนั้นก็คงอยู่ขึ้นไปตอนเหนือ ๆ
 ของบ้านคุปว์ตามลำดับ จนถึงเมืองกาญจนบุรีเก่า และเลยไป
 จนถึงปลายลำน้ำสาขานี้ ดังที่เราจะได้ยินชื่อของเมืองเก่า ๆ เหนือ
 เมืองกาญจนบุรีขึ้นไปอีกมากมาย ที่เหลือแต่ซากก็เยอะเยอะ
 ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านตรงข้าม คือจากเมืองนครปฐมไปจนถึง
 ภาคกลางตลอดไปจนถึงด้านตะวันออก คือไปออกลำน้ำมูลนั้น

ก็จะเป็นสมัยหลังเมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดินแดนตอนใต้ คือ
 คูบัว—นครปฐมแล้ว และระยะนั้นการย้ายเมืองหลวงไปทีละทีละ
 นานางคกงมอยู่เดิมมา ทรงเพราะเมื่อตอนปลายของสมัยทวารวดี
 แล้วได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองบ้าง เปลี่ยนแปลงสภาพ
 บ้านเมืองบ้าง เราต้องตกอยู่ในอำนาจของบ้าง อำนาจของสุโขทัย
 บ้าง แม้ในพงศาวดารโยนกก็กล่าวถึงพระยาจันทรเทวราช (ดูหน้า
 ๒๐๗) ว่าเสวยราชอยู่ในเมืองสุวรรณภูมิมหานคร ได้ทรงทราบ
 ว่าพระสุริยราชบุตรพระเจ้า ณ เจดีย์อันพระยาศรีธรรมมาโคกราชนำ
 มาไว้ที่เมืองลัมปากรกับปะนคร (คือเมืองลำปาง) นี้ เจดีย์คร่ำหัก
 พังทลายเสียแล้ว จึงทรงจินตนาการจะใคร่ได้พระบรมธาตุไปไว้ยัง
 นครสุวรรณภูมิจึงยกจตุรงค์พลเสนามาสู่ประเทศนั้น กระทำพิธี
 อาราธนาพระบรมธาตุ พระบรมธาตุก็ไม่เสด็จ จึงซุกเอาผอบพระ
 บรมธาตุไปไว้ราตรหนึ่ง พระบรมธาตุก็เสด็จกลับคืนมาสู่ที่เก่าพระ
 ยาจันทรเทวราชเห็นว่าพระบรมธาตุไม่ยอมไป จึงจัดการก่อสร้าง
 พระสถูป ณ ที่นั้นบรรจุพระบรมธาตุไว้ในรูปสุวรรณสีหราช แล้ว
 ก่อเจดีย์หุ้มสุวรรณสีหราชนั้นไว้ มีทรงฐานดังรูปด้อมน้ำ (ใน
 ดำนานเดิมว่าป้อมปอกน้ำ) ตั้งสถานศักดิ์การบูชาทางทิศ การ
 สถาปนาพระบรมธาตุนี้สำเร็จแล้ว สุวรรณรัฐยังเหลือประมาณ
 สองโกฏิ จึงให้นำไปบรรจุไว้ ณ คอยสองพี่น้องเหนือเมืองตน
 และทรงตั้งสัตยาธิษฐานไว้ว่า กษัตริย์พระองค์ใดมีบุญสมภารบารมี
 มาก หากมีใจศรัทธาจักสถาปนาพระบรมธาตุ ณ ที่นี้ จึงให้พระ

สืบชมทองทบรจไวนัน อยู่ยาวนานมาพระยาจันทรเทวราชก็เสด็จกลับ
คืนสู่นครสุวรรณภูมิ

ข้อความตอนนั้นก็เข้าใจว่ามีไช้เป็นตอนแรกของสุวรรณภูมิ
เพราะปรากฏว่าเป็นสมัยเมื่อพระเจดีย์พระเจ้ายโสภณมหาราชได้สร้าง
ขึ้นจนคราหักพังทลายเสียแล้ว ระยะเวลาที่เจดีย์จะหักพังทำลาย
นั้นต้องมีอายุนานมากทีเดียว ฉะนั้นในสมัยพระยาจันทรเทวราช
ครองสุวรรณภูมิจึงเข้าใจว่ามีไช้เป็นกษัตริย์ของสุวรรณภูมิองค์แรก
และเข้าใจว่าดินแดนของสุวรรณภูมิครั้งนั้น ได้ขยายตัวออกมาทาง
ด้านโยนกแล้ว มีไหมแต่เมืองกาญจนบุรี เมืองราชบุรี เมือง
สุพรรณ หรือเมืองนครปฐมเท่านั้น แม้กระนั้นก็ยังไมปรากฏว่า
เมืองใดเป็นเมืองหลวงของสุวรรณภูมินั้นนั่นเอง

ในพงศาวดารโยนกได้กล่าวต่อไปว่า เมื่อถึง พ.ศ. ๕๘๐
ประเทศอ้ายลาวได้แบ่งแยกออกมาอีกเป็น ๒ รัฐ คือรัฐสิบสอง
ปันนา กับรัฐโยนกเชียงแสน ซึ่งเป็นระยะของสมัยทวารวดีที่เรา
ได้จัดแยกพุทธปฏิมากรรมไว้ว่าในสมัยตั้งแต่ พ.ศ. ๕๐๐—๑๖๐๐
เป็นที่สุด และเราก็ไม่มีหลักฐานดีกว่าเท่าที่ได้อธิบายไปแล้วในขณะ
นั้น แม้กระนั้นเรื่องของกรุงทวารวดีนั้นก็ปัญหาที่ต้องค้นคว้ากัน
เช่นเมืองสุวรรณภูมิเหมือนกันว่า ในสมัยเมื่อพระเถระทั้ง ๒ เสด็จ
มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาขึ้น เมืองหลวงของสุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน
ซึ่งเป็นเรื่องที่เรายังคงแต่คาดคิดเท่านั้น และเมืองทวารวดีนั้น
เราว่าต้องเป็นเมืองนครปฐมนั้นเหมือนกัน เราก็เพียงแต่สันนิษ-
ฐานว่าดังนี้ โดยอาศัยโบราณสถานและศิลปวัตถุประกอบ หาก
แต่ว่า ต่อยุ่หน่วยที่เราได้ขุดค้นโบราณวัตถุไว้ได้บ้าง แม้จะหลุด

ไปอยู่เสียที่ไหนบ้าง ก็เรียกว่ายังพอมันทางให้เราได้พิจารณาในข้อ
 นวัตกรรมชน แต่เมื่อเราได้หลักฐานอะไรขึ้นมานอกจากนี้ เราก็จำ
 ต้องเปลี่ยนแนวความคิดต่อไปดังที่เขียนได้เขียนไว้ว่า คุบัวนั้นถ้า
 เป็นเมืองเก่าก็ต้องเก่ากว่านครปฐม เพราะมีโบราณวัตถุหลาย
 อย่างที่แสดงว่าตั้งขึ้นก่อน หาได้ถูกรื้อทำลายก่อนการสร้างทางรถไฟ
 สายใต้ คือก่อน ร.ศ. ๑๒๓ หรือก่อน พ.ศ. ๒๔๔๕ เสียแล้ว
 เพราะเราขาดความสนใจกันในเรื่องประวัติศาสตร์ของชาติ ประวัติ
 ของพระพุทธศาสนา และไม่สนใจใยดีกับการเก็บรักษาโบราณวัตถุ
 ชอบทำลายโบราณสถาน เราจึงได้ในสิ่งเราควรจะได้น้อยเกินไป
 เช่นเช่น โบราณวัตถุที่สลักหักพังทั้งหลายอยู่ในพื้นดิน ดังเช่นที่
 คุบัวเป็นต้น ขุดแล้วขุดอีกก็ยังไม่เห็นส่วนที่ไม่ดีหักบอบสลาย
 และน้อยเกินไปกว่าที่ควร บางชิ้นควรจะมียุ ก็ไม่ปรากฏในกอง
 ดินกองอิฐ บางส่วนถูกทำลายแตกหักไม่เหลือคงรูป แม้แต่จะนำ
 เอามาประกอบให้เข้ารูปเดิมก็หาทำกันไม่ได้ เช่นเสมาธรรมจักร
 กวางหิน รูปสลักดินเผาและอื่นๆ อีกมากปรากฏจากการสอบสวน
 ได้ความว่าถูกขุดคนกันมาประมาณ ๑๐๐ ปีมาแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้น
 เราจะได้อะไรมาเป็นหลักฐานประกอบ นอกจากนั้นเราไม่มีทุน
 รอนพอที่จะนำมาใช้จ่ายในการค้นคว้า เรายังมีนักประวัติศาสตร์
 ดิจริงๆ น้อยคนเต็มที และทราบกันดี คือ เจ้าว่างามถึงกันไป
 ตามเจ้า ซึ่งเป็นสุภามิตสมัยโบราณ ที่หมายความว่า ผู้ใหญ่ท่าน
 ว่าอะไรก็ว่าไปตามท่านนั่นแหละดี ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า เรื่องการ
 ค้นคว้า การสอบสวน หรือข้อคิดในด้านประวัติศาสตร์ของชาติ

กต คำนพระพุทธรศาสนากต เป็นสิ่งที่เราควรจะรับฟัง แม้ว่าจะผิด
 จะถูกประการใดก็ตาม เพราะเราอาจได้ข้อคิดที่ดี เราอาจได้ ๓ ใน
 ล้านของการเขียนของผู้คนว่า แม้จะเป็นความคิดที่ผิดแต่ก็อาจเป็น
 แนวไปในทางที่ถูกในเวลาต่อไปก็ได้ ถือเสียว่า ผิดเป็นครู รู้ไว้
 ใช้ว่า อย่างนี้ก็ไม่หนักหนาอะไร เพราะอย่าว่าแต่เราท่านอันไม่
 คงแก่เรียนในวิชาการแขนงนี้เลย นักประวัติศาสตร์ของโลกบางคน
 ยังคาดคะเนผิด เข้าใจผิด มีความคิดที่ผิด แต่ความจริงแล้วก็น่า
 อภัย เพราะเป็นความคิดเห็นซึ่งอาศัยเหตุการณ์ หลักฐาน เท่า
 ที่เขาได้พบได้ค้นคว้าหามาได้ ไม่ควรตำหนิในด้านความคิดเห็นของ
 เขา อย่างเช่นเราชุดค้นโบราณวัตถุที่บ้านคูบัว ได้วัตถุชิ้น ๑ ชิ้น
 มาเราก็สันนิษฐานว่าของสิ่งนี้เป็นอย่างนั้น น่าจะเกิดขึ้นในสมัยนั้น
 ควรจะเป็นอย่างนั้นๆ แต่อีกท่านหนึ่งว่า ของสิ่งนี้ ในพื้นที่โน้น
 ไม่มี มีแต่หิน อายุที่ไม่แน่นอนเป็นอย่างนั้น อย่างนั้น ความเห็น
 แดกแยกออกไป เหล่านี้ ย่อมเป็นธรรมดาของการคาดคะเน และ
 ความนึกคิด แม้ວ່າหลักฐานจะบ่งอยู่ว่เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่
 ความนึกคิดผิดกัน อย่างเราว่าควรจะถือว่า เมืองหลวงสมัยทวารวดี
 นั้นอยู่ที่ทอง หรือสุพรรณเก่า เพราะเหตุนี้ๆ แต่อีกฝ่ายว่า ไม่ใช่
 ควรจะอยู่ที่นครปฐม เพราะมีโบราณวัตถุทุกสมัย และมีมากอะไร
 ทำนองนี้ ก็อาศัยความนึกคิด คาดคะเน สันนิษฐานเอาตามที่พบ
 โบราณวัตถุ ผู้เขียนก็เห็นว่าควรแล้วที่คิดและคาดคะเนเช่นนั้น
 หากเราค้นคว้าหลักฐานต่อไปข้างหน้า เราอาจจะคาดคะเน
 ไปอีกว่า นครชัยศรีหรือราชบุรีเป็นเมืองหลวงของสมัยทวารวดีก็ได้
 แต่คงไม่มีหวัง

คำว่าทวาราวดีนั้นจะเกิดขึ้นเมื่อใด พ.ศ. ไฉนเราไม่รู้ มารู้
กันว่าพระภิกษุจีนได้มาสืบสวนเรื่องพระพุทธศาสนาในอินเดีย และ
ผ่านมาทางแหลมอินโดจีนนี้ แล้วก็พบว่าเมืองๆ หนึ่งนับถือพระ
พุทธศาสนา เรียกชื่อว่า “โคโลปอด” ซึ่งซ่อน ท่านประภาศิริ
ได้เขียนไว้ในหนังสือวารสารศิลปากร ปี ๒๔๙๐-๙๑ ว่า เรียกกัน
อยู่หลายชื่อ ผู้เขียนได้คัดข้อความมาลงไว้ตอนท้ายแล้ว และเมื่อ
พระภิกษุจีน ๒ รูปเดินทางมาแหลมอินโดจีนครั้งนั้นก็เป็นระยะอัน
ห่างกับอาณาจักรสุวรรณภูมิสมัยนั้นๆ อยู่มาก แต่กระนั้นเมื่อสมัย
ที่พระภิกษุจีน ๒ รูปเดินทางสืบสวนพระพุทธศาสนานี้ อาณา
จักรสุวรรณภูมิได้มีเมืองทวาราวดีขึ้นแล้ว และเราเรียกกันว่า
สมัยทวาราวดีตลอดมา

ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นพอจะมองเห็นได้ว่า อาณาจักร
สุวรรณภูมินั้นเกิดขึ้นก่อนอาณาจักรใดๆ ซึ่งในขณะนั้นคงจะเป็นป่า
ดงพงเขา และอาจมีคนอยู่เป็นหมู่ไม่กระจัดหายไป ครั้นเมื่อคนไทย
ทางตอนเหนือของอาณาจักรสุวรรณภูมิจึงถอยร่น
ลงมาอยู่ตามลำน้ำโขงบ้าง ลำน้ำคางบาง ปลายลำน้ำเจ้าพระยาบ้าง
ตามพงคำดาร์จันโบราณของมองซิเออร์เตเรียนกล่าวไว้ว่า ชนชาติ
ไทยโบราณนั้น ตั้งอยู่ในบริเวณแม่น้ำเจ้าแคว (เดี๋ยวนี้เรียกว่า
แยงซีเกียง) อันเป็นที่ตั้งของเมืองเสฉวนหรือเมืองป๋อตัง เดิมเป็น
ประเทศไทยมาก่อน ครึ่งแผ่นดินพระเจ้าเจียงเต็กก่อนคริสต์ศักราช
๒๓๕๖ ปี หรือก่อนพุทธกาล ๑๙๑๔ ปี และโปรเฟสเซอร์ตุเคลล์
กล่าวว่าชาติไทยได้ตั้งเป็นประเทศเอกราช ในบริเวณแม่น้ำแยงซี

เกยงนน มีอาณาเขตโดยกว้างตั้งแต่ละติจูด ๓๓ จนถึง ๓๘ องศา
 โดยยาวตั้งแต่ลองจิจูด ๑๐๖-๑๐๘ องศา มีปรากฏสมัยกาลก่อน
 คริสต์ศักราช ๒๒๐๘ คือก่อนพุทธกาล ๑๖๖๖ ปี เวลานี้ประเทศ
 จีนยังมีได้ขยายอาณาเขตลงมาถึงแม่น้ำแยงซี ต่อเมื่อแผ่นดินจีน
 แรกออกมาเป็นหลายก๊กหลายเหล่าตั้งเป็นเอกราชเมื่อราวพุทธกาล
 ๒๒๖ ปี เมืองเสฉวนจึงตั้งเป็นเอกราช ต่อมาในแผ่นดินพระเจ้า
 จินลี่ฮ่องเต้ เมืองเสฉวนและบริเวณแม่น้ำแยงซีตกเป็นอาณาจักร
 ของกรุงจีน เมื่อราวพุทธกาล ๓๕๕ ปี ต่อมาแคว้นยูนหนำถูกรวบ
 ปราบมอได้เมืองยูนหนำเมื่อจุลศักราช ๗๕๔ ครั้นนตได้เมืองไอซาน
 (ไทยใหญ่) ตลอดถึงยวนหนัน (คือม่านหรือพม่า) อย่างไม่รู้คิด
 ตามพงศาวดารได้กล่าวไว้ว่า แม่แคว้นแคว้นไทยเดิมในบริเวณแม่น้ำ
 แยงซีได้ตกเป็นอาณาจักรของกรุงจีนแล้วแต่ประเทศยูนหนำก็ยัง
 หารวมอยู่ในราชอาณาจักรจีนไม่ จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๔๕๖ แคว้น
 ยูนหนำจึงตกเป็นราชอาณาจักรของจีน ต่อมาเมื่อพุทธกาลได้ ๔๙๐
 ปี จีนก็ส่งกองทัพมาปราบปรามชาติไทยฝ่ายใต้ของแม่น้ำแยงซีออก
 แม่กระนั้น การสงครามระหว่างชาติไทยตอนใต้ของประเทศจีนก็ไม่
 เคยรุกรานมาถึงอาณาจักรสุวรรณภูมิเลย

อนึ่ง ถ้าหากจะลองเทียบดูการตั้งแคว้นต่างๆ ของสุวรรณ
 ภูมิในสมัยโบราณตามพงศาวดารโยนกแล้ว ก็พอจะอนุมานได้
 ดังนี้

อาณาจักรสุวรรณภูมิจะต้องตั้งชนก่อน พ.ศ. ๒๗๐ มีอาณา
 เขตอยู่ตอนกลางของแหลมอินโดจีน ไปจนถึงริมแม่น้ำโขงด้านตะ
 ว้นออก

ตอนเหนือจะมีแคว้นสุโขทัยซึ่งแต่เดิมมาเราไม่พบว่าชื่อใด
ในสมัยอาณาจักรสุพรรณภูมิดังนั้น แคว้นนั้นจะต้องตั้งชนราว

พ.ศ. ๕๐๐

แคว้นเฌียงหรือเฌียงนง จะต้องตั้งชนราว พ.ศ. ๙๐๐

แคว้นละโว้จะต้องตั้งชนราว พ.ศ. ๓๐๐๒

แคว้นเซียงแสนนั้นจะต้องตั้งชนราว พ.ศ. ๓๓๐๐

ส่วนอาณาจักรโยนกเดิมมีนักค้อยุนนาน จะต้องตั้งชน

สมัยเดียวกับอาณาจักรสุพรรณภูมิ

แต่แคว้นเหล่านี้ ในตอนต้นๆ ของอาณาจักรสุพรรณภูมิ
นั้นคงไม่ทราบชื่อว่าชื่อใด หรืออาจเป็นแต่เมืองน้อยๆ จนกระทั่ง
เมื่อถึงสมัยทวารวดี ความสัมพันธ์กันมากชนพหุในด้านการ
คมนาคม การค้า ตลอดจนการขยายอาณาเขต จึงรวมกันอยู่ใน
อาณาจักรทวารวดี และตั้งอยู่เป็นเอกราช โดยไม่มีการบุกรุก
ซึ่งกันและกัน อาจเป็นเพราะการสัมพันธ์กันในทางเชื้อสายและ
ทางศาสนา เพราะปรากฏว่าในแคว้นโยนกนั้นได้มีการรับนับถือ
พระพุทธศาสนามาก่อนที่พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่งสมณทูตเข้ามา
เผยแผ่พระพุทธศาสดา ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ในเรื่องระยะเวลา
ดังกล่าวที่เราค้นจากพงศาวดารโยนกนั้น ถ้าหากพงศาวดารโยนก
ผิด เรื่องระยะเวลาคือการประมาณ พ.ศ. ไว้ก็อาจผิดด้วย แต่
อย่างไรก็ดี ทางพงศาวดารโยนกก็ได้ค้นมาจากพงศาวดารฉบับอื่น
ต่อมาอีก ซึ่งเป็นการยืนยันและแน่นอนอยู่อย่างหนึ่งก็คือ ดินแดน
สุพรรณภูมินี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๗๓ ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่ง

สมณทูตเข้ามาเผยแพร่นาน ดินแดนแห่งนี้มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่แล้ว มีผู้คนพลเมืองท่ามาหาถิ่นอยู่อย่างบริบูรณ์ มีคนชาวอินเดียตอนใต้เดินทางมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่รวมกับคนพื้นเมืองเดิมแล้วผสมวัฒนธรรมแบบอินเดีย และเป็นทรงจกของพ่อค้าพาณิช ซึ่งหาถิ่นทางการซื้อขายสินค้า และบรรทุกสินค้าทางทะเลอยู่แล้วเป็นอย่างดี และจะต้องเกิดขึ้นก่อนการตั้งอาณาจักรจัมปาและพวนำหรือพวนันด้วย (อาณาจักรจัมปาตั้งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๖๕๐ อาณาจักรพวนำหรือพวนันตั้งขึ้นประมาณ พ.ศ. ๘๐๐)

ในกาลต่อมา เมื่ออาณาจักรสุวรรณภูมิ เจริญจนสุดขีด และมีศรีวิชัยวงศ์แผ่ขยายมากจน อาณาจักรนักไต่แบ่งเป็นแคว้นต่างๆ ซึ่งการแบ่งแคว้นนี้อาจเป็นเมื่อสมัยขอมได้เข้ามาอำนาจอยู่ในอาณาจักรสุวรรณภูมินักไต่ แต่ก็ไม่ปรากฏชัดแจ้งว่าแคว้นใดตั้งขึ้นเมื่อใด แต่การใช้ชื่อทวาราวดีก็ยังมอยู่ คือ

๑. แคว้นเขมร นครหลวง
๒. แคว้นละโว้หรือลพบุรี
๓. แคว้นสุวรรณภูมิ มีเมืองสุพรรณ, เพชรบุรี, ราชบุรี ศรีวิชัย (เข้าใจว่า คือ นครชัยศรีและทตวงพระปฐมเจดีย์ขณะนั้น)
๔. แคว้นศิริธรรมนคร หรือ ศิริธรรมราช
๕. แคว้นลำพูนไชย คือ วงศ์จามเทวี
๖. แคว้นเนลียงรัฐ หรือ เซลียง คือ สวรรคโลก สุโขทัย กำแพงเพชร
๗. แคว้นจัมปานคร

ไม่ปรากฏชื่อแคว้นโยนก หรือเชียงแสนเก่า ๒๕
รวมอยู่ในแคว้นลำพูนไชยก็ได้ หรือไม่ก็แคว้นโยนกโบราณขณะ
นั้น เพียงแต่มีอาณาเขตใกล้เคียงติดกัน ขอได้โปรดเทียบเคียงราช
โดยเฉพาะวงศ์จามเทวณน ดังชนเมื่อ พ.ศ. ๑๒๐๐ และเป็นริดา
ของแคว้นลพบุรี การอ่านหนังสือพงศาวดารโยนกนั้น ต้องอ่าน
ด้วยความคิดนึก เพราะบางที่อาจไม่ตรงกับท่านนักปราชญ์บางคน
ได้แต่งไว้ในพงศาวดารเล่มอื่นทมิอยู่ และการที่จะนำเอาพุทธศักราช
ไปเทียบกับหนังสือพงศาวดารเล่มอื่น บางทีก็ไม่ตรงกัน ฉะนั้นจึง
ขอให้ท่านผู้อ่านหนังสือพงศาวดารโยนกนี้ อ่านด้วยความคิดนึก
และไตร่ตรองดูตามควรแก่เหตุ

จะอย่างไรก็ตาม แคว้นต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว ต้องคงชน
ภายหลัง พ.ศ. ๑๐๐๒ แน่นอน กระนั้นก็ดี เมืองหลวงของแต่ละ
แคว้นก็ไม่ได้กล่าวไว้ชัดแจ้งว่า ตั้งอยู่ที่ไหนก็คงเข้าใจกันตามหลัก
ธรรมดา เช่นแคว้นเขมร นครหลวงก็เข้าใจว่าอยู่ทางด้านแม่น้ำโขง
แคว้นละโว้หรือลพบุรีก็คงตั้งอยู่ที่เมืองลพบุรี แคว้นสุวรรณภูมิก็คง
ตั้งที่ทุ่งทองหรือเมืองสุพรรณเก่า เพราะสุวรรณกับสุวรรณเป็นคำ
อักษรใช้เช่นเดียวกันได้ ไม่มีชื่อเมืองนครปฐม แคว้นศิริธรรมนคร
ก็คงตั้งอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช แคว้นลำพูนไชย วงศ์จามเทวี
ก็คงตั้งที่เมืองลำพูน แคว้นเฉลียงรัฐ ก็คงตั้งที่สุโขทัย หรือสวรรคโลก
หรือกำแพงเพชร แคว้นจัมปานคร ก็คงตั้งอยู่ชายทะเล

ในตำนานหริภุญไชยมีอยู่ว่า เมื่อพระเจ้ามลิกราช
หรือมลิกระไตรราชมาได้หริภุญไชยได้เดือนหนึ่ง ราชบุตรเจ้ากุล

เทวราชซึ่งพาขันทไปอยู่เมืองสมิงนครนั้น (เมืองสมิงนครคือเมือง
สิงห์อยู่ในลำน้ำแควน้อย ไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี) ส้องสุ่ม
กำลังรพลชาวสุวรรณภูมิเป็นอันมาก ยกกลับมาตีเมืองหริภุญไชย
ได้ จึงเข้าครองราชสมบัติได้ ๑ ปี กับ ๓ เดือนก็ดับขันธ์ทิวงคต

ลำดับนั้นราชนัดดาพระเจ้ากุลเทวราช ทรงนามว่า ไชยติราช
แต่ในจามเทวีวงศ์ว่าโนกระราช ได้ครองราชสมบัติในหริภุญไชยต่อ
ไป ในตำนานลำพูนว่าได้ ๔ ปี กับ ๗ เดือน แต่ในจามเทวีวงศ์
ว่าได้ ๗ เดือนเท่านั้นก็สวรรคต จึงพระเจ้าพาลราชได้ครองราช
สมบัติ ครองได้ ๒ เดือนครึ่ง แต่ในตำนานลำพูนว่าได้ ๓๐ ปี กับ
๒ เดือนครึ่ง ก็เสด็จทิวงคต

ลำดับนั้นพระเจ้าคัศราชน แต่ในตำนานลำพูนว่าพระยา
กัณยานราช ได้ครองราชสมบัติได้ ๓ ปี และในตำนานลำพูนว่า
ได้ ๒ ปีกับ ๖ เดือน ก็สละราชสมบัติ

ข้อความวรรคสุดท้ายว่า ความตอนนั้นน่าจะตรงกับพงศาว
ดารเหนือตอนแผ่นดินพระยาพาลราชบุตรพระยากรมการเมืองกาญจนบุรี
ได้เป็นใหญ่ในเมืองราชบุรี สร้างเมืองศรีวิชัยและสร้างเมืองพันชุม
หรือเมืองสุพรรณเก่า แล้วยกกองทัพไปตีเมืองลำพูนไชยเดินกอง
ทัพทางเขาเดิมบางนางบวช การรบลาด บางทีจะเกี่ยวมาจนถึงแผ่นดิน
พระพรหมชาดด้วย และได้ลำดับกษัตริย์วงศ์สุวรรณภูมิไว้ดังนี้

๑. พระยากรม เมืองกาญจนบุรี เป็นนคร (คือเมืองหลวง)
๒. พระยาพาล เมืองราชบุรี แล้วไปสร้างศรีวิชัย (เข้า

ใจว่านครชัยศรี) และเมืองพันธุมหรือสุพรรณ ได้ไปลำพูนครั้ง
หนึ่ง

๓. สมเด็จพระพรราชา สุพรรณ
๔. พระรามบัณฑิตย์ (เลิกลุคักราช)
๕. พระองค์อินทร์ เชื้อพญาภาพักษ์ เขมร—มอญ
๖. พระยากาเต เชื้อนเรศวรหงษา
๗. อุทอง มาแต่เนลียง (หรือเซลียง)
๘. พระบรมราชา ขุนหลวงพัว

ตามลำดับวงศ์ษัตริย์ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นตามพงศาวดาร
โยนก ไม่ปรากฏชื่อพระยาจันทรเทวาราชขึ้นไปแคว้นลำพูน (เมือง
ลัมภกับปะนคร) เพื่อจะไปเอาพระบรมราชา และหนีออกจากพระยา
กษัตริย์ไปไม่ได้ลำดับวงศ์ษัตริย์ได้ วงศ์ษัตริย์ดังกล่าวนี้กล่าวถึง
เมืองกาญจนบุรีว่าเป็นเมืองชั้นนครคือเมืองหลวง ฉะนั้น ในสมัย
สุวรรณภูมิ—ทวารวดี เมืองกาญจนบุรีก็คงเคยเป็นเมืองหลวงมา
แล้ว และคงไม่ใช่เมืองกาญจนบุรีบัดนี้ ต้องเป็นเมืองกาญจนบุรี
เก่า นอกจากนั้นยังอ้างถึงเมืองราชบุรี สุพรรณ อุทอง อันเป็น
เมืองเก่าสมัยสุวรรณภูมิทั้งนั้น แต่จะเป็นยุคใดเมื่อใดไม่ได้กล่าว
ไวชัดเจน แต่มีข้อสังเกตเรื่องการตั้งเมืองหลวงในครั้งนั้นว่า แคว้น
แคว้นหนึ่งย่อมมีเมืองที่เป็นนคร (คือเมืองหลวง) และมีเมืองลูก
หลวงผลิตเปลี่ยนกันเป็นเมืองหลวงเมืองลูกหลวง เช่นสุวรรณโลก
กับสุโขทัยและกำแพงเพชร ในมณฑลเนลียงหรือเซลียง ลพบุรี
กับราชบุรีหรือโยชณียา ในมณฑลละโว้ (สงสัยว่าราชบุรีจะไปเกี่ยว

กับอะไรอย่างไรรังคันไม่พบเหตุผล) และยังมีกาญจนบุรีกับราชบุรี และสุพรรณในมณฑลสุพรรณภูมิ เมืองลำพูนกับเมืองนครลำปาง ในแคว้นแคว้นหรือญไชย หรือเชียงแสน เชียงรายกับเชียงใหม่ ในแคว้นแคว้นโยนกหลานนาไทย ฉะนั้น เท่าที่กล่าวมาเมืองบุรีรัมย์จะ สืบเปลี่ยนบ่อยกว่าแห่งอื่น ฉะนั้น ราชบุรีน่าจะเคยเป็นเมืองหลวง กับเขาได้บางกรรมัง พระเจ้าแผ่นดินผู้ครองแคว้นทั้ง ๗ ส่วน (๘ ส่วน) นั้นคงนับเนื่องในพระประยูรญาติราชวงศ์เดียวกัน ย่อมผูก พันทางพระราชไมตรีติดต่อกันด้วยการอภิเษกราชบุตรราชธิดาต่อกัน แม้จะมองคือนมาแทรกก็เป็นพิเศษชั่วคราว เพราะฉะนั้นแคว้น แคว้นทั้งหลายนี้ จึงได้สนิทติดต่อกันเป็นราชอาณาจักรอันใหญ่ได้ชอน ย่อมเป็นธรรมดา เมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นมาอาณาเขตกว้างขวาง ก็ จำเป็นจะต้องมีเจ้าผู้ครองแคว้น เพื่อป้องกันการถูกรุกรานจากผู้อื่น เพราะไทยได้เคยถูกรุกรานมาแล้วแต่สมัยก่อนๆ ฉะนั้น เมื่อแบ่ง แคว้นออกไปก็จำเป็นต้องให้บุตรธิดาแยกย้ายกันไปปกครอง มีธิดา ก็ดบแต่งไปสู่แคว้นต่างๆ เพื่อเชื่อมความสามัคคีในหมู่ราชวงศ์ด้วย กัน สำหรับจะได้ช่วยกันรักษาสอบเขตราชอาณาจักร

ในเรื่องปรัมปรา มีนิทานกล่าวถึงเรื่องพระยาangkกับพระยา พานอยู่ นิยว่าพระยาangkผู้ปกครองเมืองราชบุรี มีบุตรชายคนหนึ่ง ชอบพระยาพาน เมื่อคลอลอดออกมาโหราทำนายว่าลูกคนนี้จะฆ่าพ่อไม่ ให้เลี้ยงให้ฆ่าเสีย แต่พ่อฆ่าลูกไม่ลงจึงให้คนเอาไปทิ้งเสียนอกเมือง คนเอามาทางคงทังไกลเพราะว่ามาทางนครปฐม ตอนเข้ายายหอม คนเลี้ยงเปิดเดินออกมาข้างนอกบ้านก็พบเด็กคนนั้นเข้าสังสาร จึงเอา

ไปเลี้ยงไว้ บ้านยายหอมอยู่ทางพระประโทน ที่เรียกกันว่าดอน
 ยายหอมนั้นแหละ พอโตขึ้นก็คิดการใหญ่โต ล้างสุมผู้คนแล้วไป
 รบกับพระยาทรง เจ้าพระยาทรงตาย เมื่อฆ่าพ่อตายแล้วก็จะเอา
 มารดาเป็นภรรยา มารดาพอเห็นเข้าก็จำได้ว่าลูก เพราะว่าที่หน้า
 ผากมีแผลถูกฟันเขี้ยวเอาไว้เมื่อเวลาคลอด ก็บอกว่าลูกจะเอาแม่
 เป็นเมียหรือ พระยาพานตกใจสงสัยก็สอบถามได้ความว่าเป็นลูก
 จริงๆ โกรธยายหอมหาว่าไม่บอกว่าพระยาทรงเป็นพ่อเขาได้ฆ่าตาย
 เสียแล้ว โมโหขึ้นมาเลยฆ่ายายหอมคนเลี้ยงเสียอีกคนหนึ่ง พอ
 ฆ่าแล้วก็เสียใจคิดว่าฆ่าผู้คนไม่รู้จะทำอย่างไร ก็เผอิญตอนเช้า
 พบพระส้าวของพระพุทธรเจ้าผ่านมาก็กถามว่า โยมได้ฆ่าพ่อตายและ
 ฆ่ายายหอมคนเลี้ยงเสีย ทำอย่างไรบาปจึงจะหาย พระส้าวทัก
 นนกว่า บาปหนักนัก จะทำอย่างไรก็หายได้ยากมียุอย่างเดียว
 คือสร้างพระสัณฐาน ถวายสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสูงเท่าคนเขา
 เห็นก็เห็นจะเป็นการกระทำกลางบาปผ่อนหนักเป็นเบาได้ พระยา
 พานจึงสร้างพระประโทนขึ้นแต่รูปร่างพระประโทน เดิมไม่ใช่ลักษณะ
 อย่างนั้น เท้าเป็นอยู่ขณะนั้นได้ซ่อมแซมกันมาหลายครั้งจนผิดรูป
 ไปหมดแล้ว และได้ทำรูปยายหอมไว้ประดิษฐานด้วย แต่มีท่าน
 ผู้ว่ารูปนั้นไม่ใช่รูปยายหอม เป็นรูปเทวรูปนำมาจากตอนใต้ เอา
 กันมาทำนองนี้อาจผิดบางประการ ดูเหมือนจะมีผู้เขียนขึ้นไว้เป็น
 คำนานการสร้างพระประโทน แต่ผู้เขียนไม่ได้ค้นหาเพราะไม่ใช่
 เป็นเรื่องสำคัญอันใดนัก เค้าเดิมอาจมีบางแล้วเอากันต่อๆ มาผิด
 บางถูกบ้างเดิมแต่งกันบ้าง สำหรับพระประโตนันท์อยู่ไม่ห่างไกล

จากนครชัยศรีเท่าใดนัก ถ้าหากนครชัยศรีเป็นเมืองโบราณมาแล้ว เรื่องก็พอจะประติดประต่อได้กับวงศ์ษัตริย์ราชวงศ์ และนครชัยศรีเมื่อสมัยประมาณ ๔๐ ปีมานักได้ตั้งเป็นมณฑลขึ้น เรียกว่า มณฑลนครชัยศรีมีอาณาเขตกว้างขวาง มีแม่น้ำนครชัยศรีติดต่อกับตัวเมือง

ในตอนต้นผู้เขียนได้กล่าวมาแล้วว่า เมื่อสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ส่งสมณทูตเดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเข้าใจว่าจะต้องมาขึ้นที่เมืองท่าตะโกลา (ตะกั่วป่า) แล้วเดินย้อนขึ้นมาทางเหนือผ่านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ขึ้นแล้วเดินเลียบขึ้นมาจนถึงบ้านที่เราเรียกกันว่าคูบัว ตามหนังสือสมุดนำชมโบราณวัตถุสถานสมัยทวารวดี ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี ของกรมศิลปากร ต้นนิษฐานว่า ที่บ้านคูบัวนี้เป็นเมืองเก่าของราชบุรี หรือเรียกกันว่าเมืองราชบุรีเก่า ก็เอาละเป็นอันว่าเราถือกันว่าเมืองราชบุรีเดิมตั้งอยู่ที่บ้านคูบัวเดี๋ยวนี้ เมื่อท่านเดินทางมาถึงตอนนั้นก็มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และสร้างสถูปตามแบบของพระเจ้าอโศกมหาราช มีการสร้างรูปเคารพแทนองค์พระพุทธเจ้า คือ สถูปดินเผา, สถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ มีกวางหิน มีวงล้อธรรมจักร ดังที่เราขุดพบ มีต้นโพธิ์อันเป็นสัญลักษณ์ของสถานที่ตรัสรู้ และมีอื่นๆ อีกพอสมควร ซึ่งคาดว่าเป็นแห่งแรก เพราะส่วนมากไม่ปรากฏว่ามีรูปสลักด้วยหินอื่นๆ เช่นชุดไตทนครปฐม อันเป็นสมัยคุปตะเป็นส่วนมาก การที่ไม้เหมือนที่ขุดพบที่นครปฐม ไม่ใช่เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าเป็นการสร้างภายหลัง

ต้องเป็นการก่อสร้างก่อนเพราะเป็นแห่งแรก ไม่มีวัตถุสิ่งใดที่จะนำ
 มาในขณะนั้น เพราะการวางรากฐานของพระพุทธศาสนาในสุวรรณ
 ภูมิครั้งนั้นยังไม่มีที่แน่นอนว่าจะเป็นที่นิยมของประชาชน พลเมือง
 ในดินแดนแห่งนั้นหรือไม่ ฉะนั้นการที่จะขนเอาสัตว์วัตถุทางพระ
 พุทธศาสนามาด้วยมากมาย นั้นคงจะเป็นไปไม่ได้ นอกจากพระบรม
 สารีริกธาตุ หรือเสมาธรรมจักร และกวางหิน หน่อโพธิ์ต้นที่พระ
 พุทธองค์ได้ตรัสรู้เหล่านี้ เพราะเป็นของเบาไม่หนักมากนัก โดย
 เหตุนี้สถานที่บ้านคুবวนเราจึงไม่ค่อยจะได้พบโบราณวัตถุใดๆ มาก
 นัก นอกจากเป็นพวกเครื่องปั้นดินเผา และปูนปั้นในลักษณะของ
 เรืองพระพุทธรูปวัดแทบทั้งต้น และเมื่อเดินทางผ่านจากบ้านคুবวน
 ไปแล้วก็เข้าใจว่า คงจะเลี้ยวตามริมแม่น้ำแม่กลองขึ้นไปทางตอน
 เหนือ คงจะยังไม่ข้ามแม่น้ำแม่กลองมาทางด้านตะวันออก ทั้งนี้
 เพราะแม่น้ำสาขานายาวมากและกว้างขวาง ในสมัยโบราณคงกว้าง
 กว่าปัจจุบันนี้ แลดูคล้ายทะเล เพราะที่เชิงเขาไปตามเส้นทางที่ผ่าน
 ไปเราจะเห็นได้ว่าน้ำทุ่งน้ำจืดอยู่แห่งหนึ่ง เดิมเราเรียกกันว่าทะเล
 สาบอรัญญิก ต่อมาเมื่อต้นเขนเข้าเราเรียกกันว่าทุ่งอรัญญิก ทาง
 ด้านนี้มีซากวัดเก่าๆ อยู่หลายวัด และเข้าใจว่าเมืองเก่าๆ สมัย
 สุวรรณภูมิก็คงมีตั้งตามริมฝั่งแม่น้ำสาขานี้ แม้ว่าเมืองกาญจนบุรี
 ที่เก่าที่สุดก็คงตั้งอยู่ทางด้านนี้เหมือนกัน ในลำน้ำสาขานี้แต่โบราณ
 มาคงมีต้นเขนเหมือนเดิมนั้น เพราะปรากฏแล้วว่าเมืองสิงค
 พงศาจารย์โยนกกล่าวถึงว่าพระเจ้าจันทร์เทวราชได้เสด็จมา ส่องดูผู้

คนทั้งเมืองนั้นเมื่อยกทัพไปตีเมืองลำพูน เมืองนั้นก็จึงเป็นเมืองใหญ่มี
 ผู้คนหนาแน่นมีคนนั้นจะมาล้อมผู้คนได้อย่างไร และเมืองกาญ
 จนบุรีที่ยังมีชื่อเรียกกันและยังเป็นที่ตั้งตัวจังหวัดอยู่ขณะนี้ แม้จะมี
 ไร้ที่ต่งเมืองเดิมมาแต่สมัยสุวรรณภูมิก็ตาม ก็เป็นการแสดงให้เห็น
 ว่าในสมัยโบราณนั้นเมืองกาญจนบุรีมีต่งชนแน่ จะเป็นเมือง
 หลวงหรือไม่ว่าแต่ แต่เป็นสิ่งที่น่าคิดว่าเมืองกาญจนบุรีมีเมือง
 เล็กๆ ต่งอยู่ใกล้เคียงในลำน้ำสายนี้มากหลายเมืองด้วยกัน ที่เหลือ
 แต่เป็นชื่อตำบลก็มี เป็นกิ่งอำเภอก็มี เช่นเมืองกลอนโด เมือง
 ลุ่มลุ่ม เมืองท่าตะกั่ว เมืองไทรโยค เมืองสังขละ เมืองวังกะ
 เมืองท่าเสา เมืองศรีสวัสดิ์ เมืองท่าขนุนฯ เหล่านี้เป็นต้น เมือง
 เหล่านี้คงต่งชนเมื่อเมืองกาญจนบุรีเป็นนคร เมืองเหล่านี้ก็จึงเป็น
 เมืองด่าน ฉะนั้นในสมัยหนึ่งเมืองกาญจนบุรีคงจะเป็นเมืองใหญ่โต
 ไม่น้อยทีเดียวทั้งปรากฏว่าเราเคยขุดพบแร่ทองมาแล้ว และขุดพบ
 กระดุกคนโบราณ เครื่องมือสมัยหินอันเป็นการแสดงให้เห็นได้ว่า
 สมัยโบราณสถานที่ต่งนี้ ต้องมีผู้คนพลเมืองอยู่อาศัยมาแล้วเรื่อง
 การที่เราคาดว่าเมืองกาญจนบุรีจะเคยเป็นเมืองหลวงของสุวรรณภูมิ
 ยุคแรกนั้น ก็โดยประการแรกเราได้ขุดพบโบราณสถานที่ตำบล
 พงดึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรีเป็นอันมาก นอกจาก
 นั้นยังมีตะเกียงโรมัน พระพุทธรูปสมัยอมรวดี เทวรูปสมัยฤทธิ และ
 อื่นๆ อีกหลายอย่าง เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๐ นอกจากนั้นการที่
 เรานานนามว่าเมืองกาญจนบุรี ก็คงจะมีใช้แต่จะเป็นเรื่องกล่าว

กันลมๆ แล้งๆ อาณาจักรสุวรรณภูมิของเรามีชุมทองมากมาย
หลายแห่ง เช่น แหล่งแร่ทองคำทางกรมโลหกิจได้เคยสำรวจมา
อย่างหยาบๆ มั่งคั่งต่อไปนี้

แนวที่ ๑ จากแม่สายสุดเขตแดนของประเทศไทย จังหวัด
เชียงรายผ่านเชียงราย, พะเยา, ลำปางลงมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้
จนถึงเขตเมืองเงินและเมืองทอง

แนวที่ ๒ จากทิศตะวันออกของจังหวัดเชียงใหม่ ถึงอำเภอฝาง
จังหวัดลำพูน

แนวที่ ๓ จากเชียงคานจังหวัดเลย ผ่านหล่มสัก, พิษณุ
บูรณ์, ฝางลงมาทางใต้ ถึงจังหวัดสระบุรี

แนวที่ ๔ จากบ่อทองภินบุรี ผ่านสระแก้ววัฒนาไปทาง
ตะวันตก ถึงพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

แนวที่ ๕ จากพระเจดีย์สามองค์ ยอตน้าควนน้อย จังหวัด
กาญจนบุรีลงมาทางใต้ ถึงจังหวัดราชบุรี

แนวที่ ๖ จากจังหวัดเพชรบุรีลงไปทางใต้ผ่านจังหวัด
ประจวบคีรีขันธ์ บางสะพาน ถึงจังหวัดชุมพร

แนวที่ ๗ จากจังหวัดยะลาลงไปทางใต้ผ่านโต๊ะโมะ จังหวัด
นราธิวาส เข้าในเขตกลันตันจนถึงปะเหลนี

นอกจากนี้ยังมีแหล่งแร่ทองคำในทางแวกอีก คือ

๑. หล่มสัก, พิษณุบูรณ์, ฝาง, สระบุรี

๒. เชียงแสน, เชียงราย, พะเยา, เชียงราย

๓. อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, เมืองเถิน จังหวัดลำปาง

๔. เมืองเถิน—เมืองลอง จังหวัดแพร่

๕. วังกะ กาญจนบุรี

นอกจากที่สำรวจแล้ว เรายังปรากฏว่าได้มีการพบอีกหลายแห่ง ที่ปนอยู่กับแร่ดีบุกก็มี อยู่ในลำธารก็มี

ด้วยเหตุนี้ การที่เราได้ขนานนามว่าดินแดนแห่งสุวรรณภูมิ ก็ได้ผิดไปจากความจริงนัก เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๗—๑๒ ดินแดนแห่งนั้นมักเรียกชื่อว่ากัมพูชา ก็แปลว่าแว่นทองเหมือนกัน และถ้าหากเมืองกาญจนบุรีจะเคยเป็นที่ตั้งเมืองหลวงสมัยสุวรรณภูมิ เราควรจะภูมิใจ เพราะชื่อเมืองตรงกับสภาพของทรัพยากรในดินทุกประการ สิ่งเหล่านี้ก็เป็นแต่เราคาดคะเนเอา แม้จะเคยปรากฏหลักฐานดังกล่าวมาบ้างก็จริง แต่การสำรวจตรวจสอบทางศิลปโบราณวัตถุที่กาญจนบุรีเก่าของเรายังน้อยมาก ขออย่างเดียวเมื่อเราขุดได้สิ่งนั้นสิ่งนั้นขึ้นมาได้แล้ว เราควรจะหาเหตุผลให้ได้ยิ่งกว่าที่เราเข้าใจกันอยู่ทุกวันนี้ บางทีดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่เรารู้สึกความเข้าใจมากเกินไป จนมองไม่เห็นข้อเท็จจริงเหมือนเส้นผมบังภูเขา ฉะนั้นเมื่อความเจริญของอาณาจักรสุวรรณภูมิอยู่ในขั้นเจริญในด้านกรรบ้านับถือพระพุทธศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติแล้ว การสร้างพระสถูปอันใหญ่โตจึงน่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม และโดยเหตุนี้เมืองนครปฐมจึงอาจสถาปนาขึ้นและมีการก่อสร้างพระสถูปขึ้นตามคตินิยมทางพระพุทธศาสนา แต่การสถาปนาพระปฐมเจดีย์นั้น จะสร้างขึ้นเมื่อใด

นั้นจะยึดเอาให้เป็นที่แน่นอนทีเดียวก็ยังไม่ได้ แต่อย่างน้อยก็คง
ไม่ต่ำกว่าสมัยคุปตะ ดังที่ ท่าน ม.จ. สฤทธดิศ ดิศกุล ได้ทรงนิพนธ์
ไว้ในเรื่องพระปฐมเจดีย์ (ฉบับแก้ไขใหม่) พิมพ์ครั้งที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๑๘
ซึ่งนิพนธ์ไว้อย่างละเอียด

เท่าที่ได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้นจนบัดนี้ ก็พอจะสรุปได้ว่า

๑. พระพุทธศาสนา จะต้องมิใช่เคารพนับถืออยู่ในดินแดน
สุวรรณภูมิ ก่อนที่พระเจ้าอโศกมหาราชจะได้ส่งพระโสณะเถระและ
พระอุตตระเป็นสมณทูตมาเผยแผ่แล้ว

๒. ชนชาติไทยได้มีมาแล้วในสมัยโบราณ และในดินแดน
สุวรรณภูมิก็ดีหรือทวารวดีก็ดี คนส่วนใหญ่ก็น่าจะได้แก่พวก
มุนท์ ซึ่งต่อมาเราเรียกกันว่ามอญ และอาจมีชนชาวอินเดีย ได้
เข้ามาอยู่อาศัยทำมาหากินกันบ้าง นอกจากนั้นก็อาจมีชนชาติไทย
ที่อพยพมาจากตอนใต้ของประเทศจีน ได้เข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ด้วย
และคงมีคนชาวฟูนัน (เขมรเดิม) เข้ามาปะปนอยู่อีกพวกหนึ่ง
โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนเหล่านี้จะต้องนับถือพระพุทธศาสนามาร่วมกัน
จึงอยู่รวมกันได้

๓. เมืองหลวงดั้งเดิมของอาณาจักรสุวรรณภูมินั้น น่าจะ
เป็นเมืองกาญจนบุรีเก่า ซึ่งอยู่ทางด่านเดียวกับบ้านคูบัวเดี๋ยวนี้
และเมื่อความเจริญทั่วชนแล้วก็อาจตั้งเมืองอื่นเป็นเมืองหลวงหรือ
ที่เรียกว่า นคร ต่อไป และเท่าที่ปรากฏมาแล้วในสมัยโบราณ เรา
ก็มักจะเห็นเมืองหลวงและเมืองลูกหลวง คือลูกของผู้ครองนครอยู่
และโดยมากเมืองลูกหลวงก็มักจะเป็นเมืองสำคัญ เมืองหน้าด่าน

และมีความเจริญทัดเทียมเท่า ๆ กับเมืองหลวง ฉะนั้นกษัตริย์สมัย
โบราณจึงมักจะมีการย้ายที่ประทับจากเมืองหลวงไปอยู่เมืองลูกหลวง
บ้างเป็นครั้งคราว เพื่อแปรพระราชฐานหรือจัดการทนบำรุงเมือง
ลูกหลวงไว้ให้แข็งแรงเพื่อต่อต้านอริราชศัตรูเมื่อเกิดมชน โดย
เหตุนี้เราจะเห็นได้ว่าเมืองลูกหลวงสมัยโบราณมักมีการก่อสร้าง
วัดวาอาราม ที่ประทับ คล้ายกับเมืองหลวง ซื่อวัดก็นำมาตั้ง
เหมือน ๆ กัน ความเจริญและวัฒนธรรมของเมืองหลวงและเมือง
ลูกหลวงไม่ต่างกันมากนัก เมื่อเป็นเช่นนี้การที่เมืองกาญจนบุรี
เมืองสุพรรณเก่า (อู่ทอง) ราชบุรี ลพบุรี ฯลฯ จะเป็นเมืองหลวง
ในสมัยโบราณมา หรือเป็นเมืองลูกหลวงตามที่พงศาวดารโยนก
ได้กล่าวไว้นั้นดูก็ไม่ค่อยจะผิดนัก เราจะเห็นได้ในแคว้นสุโขทัย
มีสุวรรณโลก กำแพงเพชร และพิษณุโลก (เมืองสองแคว)
เหล่านี้ก็ปรากฏอยู่ จึงสันนิษฐานได้ว่า แม้ในสมัยโบราณใน
อาณาจักรสุวรรณภูมิ การตั้งเมืองหลวงและเมืองลูกหลวงและ
สืบเปลี่ยนการแปรพระราชฐานของผู้ครองนครระหว่างเมืองหลวง
(นคร) กับเมืองลูกหลวงก็คงเป็นในทำนองเดียวกันมาแล้ว ทาง
กรุงสุโขทัยจึงถือเอาเป็นแบบอย่างเจริญรอยสืบมา เพราะเป็น
ผลดี

เรื่องทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นความคิดของผู้เขียน ซึ่งต้อง
ขอให้ท่านผู้อ่านได้โปรดสนใจในการที่จะทำการค้นคว้าต่อไป แต่
ณ บัดนี้ก็มีผู้ทรงคุณวุฒิในด้านโบราณคดี ให้ข้อคิดไว้ว่าที่บ้าน
คูบัวนี้อาจเป็นเมืองชัยบุรี หรือเมืองทวารวดีจะเป็นเมืองที่คูบัว

จังหวัดราชบุรี ซึ่งข้อนี้ยังเป็นปัญหาอันมีตม จนกว่าจะมีหลักฐาน
เกยด้วยจารึกมาช่วย หรือมีหลักฐานประกอบการค้นนิษฐาน
ให้ได้ความแน่นอนดีกว่าที่ ๓ บัดนี้ถ้าทำให้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น

เราควรคิดว่า เหตุใดหลักฐานต่างๆ นับตั้งแต่พระสมณะทูต
เดินทางมาสู่สุวรรณภูมิแล้วปรากฏการต่างๆ ที่สุดค้นพบ ก็มียุท
บ้านคูบัว, อุทอง, นครปฐม, กำแพงแสน แล้วก็แยกย้ายไป
ไปโผล่เอาสมัยทวารวดีตอนปลายติดต่อกับสมัยคุปตะ แล้วก็ปะปน
กับศรีวิชัย แม้ว่าจะมีชิ้นส่วนโบราณวัตถุสมัยอมรวดีหรือคันธาร-
ราฐอยู่บ้างก็ยังไม่เป็นการต่อเชื่อมได้สนิท ซึ่งเป็นแต่เพียงโบราณ
วัตถุที่เคลื่อนย้ายได้ ในประเทศลังกาเขาก็งมียุทโบราณวัตถุ โบราณ
สถานสมัยเมื่อพระมหินทรกับคณะเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา
อยู่ ซึ่งเชื่อว่าของเราก็คงจะมีเหลืออยู่ หากแต่ยังคงกันไม่พบ
อย่างไรก็ดีถ้าเราได้ช่วยกันสำรวจตามถ้ำ ตามภูเขาด้านชายแดน
นับตั้งแต่เมืองตะกั่วป่าขึ้นมา เราก็คงอาจพบโบราณสถาน
ได้บ้างกระมัง ในระยะนั้นมาจนถึงเมืองคูบัวคงยังมีเมืองเก่าๆ
เหลือตกค้างไว้มากได้ เช่นเมืองกำแพงแสนในเขตอำเภอบ้านโป่ง
เป็นต้น แต่เป็นคนละฝั่งของแม่น้ำแม่กลอง อย่างเช่นที่อำเภอ
จอมบึง จังหวัดราชบุรี เราก็คงพบเครื่องมือสมัยหินใหม่เช่นขวาน
หินดีมีป่า เป็นต้น พบโครงกระดูกมนุษย์ ซึ่งคงต้องอาศัยอยู่
ตามถ้ำในหุบเขาชายเขตแดน และอาจมีคนอยู่มานานเพราะมีบึง
ใหญ่ เรียกว่าจอมบึง เคยมีผู้ขุดพบพระสมณูทิศเล็กๆ ขนาดสูง
หนึ่งคืบในบริเวณหมู่บ้านห้วยไผ่มาไห้ข้าพเจ้าดูเมื่อประมาณ ๑๙ ปี

มาน และเมื่อเร็ว ๆ นี้ได้ทราบว่า นักศึกษาโบราณคดีของกรมศิลปากรก็ได้ไปพบถ้ำที่มีศิลปกรรมสมัยโบราณสลักเป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์สมัยทวารวดีอยู่ถ้ำหนึ่งถ้ำถึง ๒ ถ้ำ และยังทราบว่าพบเมืองเก่าโบราณอีก ซึ่งชาวเหล่านั้น ย่อมเป็นโอกาสที่จะทำให้นักชุดคนอาชีวะซึ่งมีอยู่ในจังหวัดราชบุรีเดินทางไปนั้นเห็นเป็นโอกาสดังกล่าวที่จะทำการชุดคน ทำลายโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ในสถานเหล่านั้น ให้หมดไป จนไม่มีโอกาสที่จะได้มาเป็นของชาติ เพราะเวลานี้การนิยมนิคมศิลปโบราณวัตถุได้มีแพร่หลายและได้ราคาดี จึงสมควรที่ทางการจะได้หาอุปบาย หาทางแก้ไขให้รัดกุมยิ่งขึ้นทั้งในด้านการปกครอง การควบคุม การใช้อำนาจทางกฎหมาย และลำพังเพียงการชุดคนแต่งเอาไว้ให้เป็นประโยชน์แก่นักชุดคนโดยมิได้ป้องกันรักษา ปล่อยปละละเลยห่างเหินจากเจ้าหน้าที่หรือเพียงแต่มองดูแล้วก็ผ่านไปนั้นหาได้ผลคุ้มค่ากับกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังความคิดที่ได้ไปทำการชุดคนแต่งเอาไว้ไม่ ทางที่ดีควรจะจัดให้มีการสัมมนาว่าด้วยความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุนี้ให้เจ้าหน้าที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส ภิกษุสงฆ์ ทราบพร้อมทั้งขอให้ช่วยเป็นหูเป็นตาคอยดูแล หากผู้ใดค้นพบหรือพบการทำลายโบราณสถาน โบราณวัตถุแล้วก็ควรจะต้องเป็นคุณความดีหากทำได้อยู่ใกล้วัดก็ควรมอบหมายให้เจ้าอาวาสช่วยเอาเป็นภาระธุระด้วย หรือมีทางที่จะหาสิ่งตอบแทนให้แก่ท่านได้บ้างตามสมควร ก็จะเป็นกำลังในการช่วยเหลือดูแลได้อีกมาก

เก็บข้อความจากหนังสือวารสารศิลปากร

ปีที่ ๑ เล่ม ๑ พ.ศ. ๒๔๙๐

ของหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์

มีข้อความตอนหนึ่งในหน้า ๔๓ ว่า “อาณาจักรทวารวดีปรากฏในจดหมายเหตุจีน เมื่อราว พ.ศ. ๓๓๕๐ แต่ว่าเป็นอาณาจักรใหญ่อยู่ในระหว่างเมืองพม่าและเมืองเขมร ไม่บอกไว้ให้ชัดเจนว่าราชธานีอยู่ที่ไหน ฯลฯ หนังสือฝรั่งที่แต่ง มักอธิบายว่าทวารวดีนั้นตั้งชนเมื่ออาณาจักรพูนันเสื่อมอำนาจลง แปลว่าตั้งชนภายหลังพูนัน พ.ศ. ๗๒๐ - ๓๐๘๓) ขอนถาหมายเฉพาะเมื่อปรากฏชื่อทวารวดีก็พอฟังได้ แต่ถาหมายถึงเมืองนครปฐมมีของโบราณเก่าก่อนอาณาจักรพูนันขึ้นไปอีก เช่นพวกรูปเคารพตามคติครั้งพระเจ้าอโศกและพระพุทธรูปกับพระพิมพ์ครึ่งสมัยอมรวดีเป็นต้น (พระพิมพ์ตุ ก. ๘๒ ในพระที่นั่งพุทธไสยวรรค เลขที่ ๑. ๒. ๓. ๕. ๖. ๓๐. ๔๔. ๔๕. ท.ว. เป็นต้น) ข้อความละเอียดโปรดอ่านในหนังสือเล่มที่กล่าวนี้ และตอนท้ายของข้อความว่า ดอกเตอร์เวลล์ว่าอุทอง เป็นเมืองหลวงสุดท้ายของอาณาจักรทวารวดี ซึ่งในที่สุดก็ไม่ทราบว่ามีเมืองอาณาจักรสุวรรณภูมิและเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน เมืองหลวง

ของอาณาจักรสุวรรณภูมิ^{๕๕๕} นมชื่อว่ากระไร ฉะนั้นเราเรียกกันว่า
ทวารวดี และนำมาจัดเป็นสมัยของพระพุทธรูป ก็เป็นระยะห่าง
จากอาณาจักรสุวรรณภูมิตั้งขึ้นไม่น้อยกว่า ๕๐๐ ปี ตามที่สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงจัดสมัยไว้ในหนังสือตำนานพระ-
พุทธเจดีย์ จะอย่างไรก็ตาม ชื่อของทวารวดีนั้นปรากฏอยู่ใน
ประเทศอินเดียมาแต่สมัยโบราณแล้ว หลายประเทศก็นำเอาชื่อ
ทวารวดีไปใช้เป็นชื่อเมืองหลวง ทั้งนี้ก็อาจเป็นได้ ๒ ทาง คือ
ในสมัยเมื่อชาวอินเดียได้เข้ามาตั้งรากฐานอยู่ในสุวรรณภูมิ^{๕๕๖} มี
วัฒนธรรมของอินเดียติดมาจึงนำเอาชื่อทวารวดีของอินเดีย^{๕๕๗} มาตั้ง
เป็นชื่อเมืองหลวงของไทย เพราะถือว่าเป็นชื่อที่เกยวข้องกับเทพเจ้า
และพลเมืองในดินแดนสุวรรณภูมิครั้งนั้นก็มีชื่อเสียงเลื่องลือใน
วัฒนธรรมของชาวอินเดียอยู่จึงได้เกิดความนิยมและเห็นชอบใน
การนำเอาชื่อทวารวดีมาใช้กับอาณาจักรสุวรรณภูมิต่อมาเมื่อมี
การตั้งเมืองหลวงขึ้นใหม่ และเลยเรียกกลุ่ม ๆ กันไปว่าอาณาจักร
บาง แคว้นบาง หรือเป็นเมืองหลวงบาง เรื่องนี้ขอได้โปรดอ่าน
ต่อไปในเรื่องบทวิเคราะห์ถิ่นไทยและเมืองเก่า ของ “ประภาศิริ”
ซึ่งนำลงในหนังสือวารสารศิลปากรปีที่ ๓ เล่ม ๒ เล่ม ๓ (ภาค ๒)
ประจำเดือนตุลาคม ๒๔๙๐ และตลอดไปจนถึงปีที่ ๒ เล่ม ๓ ประจำ
เดือนตุลาคม ๒๔๙๑ ซึ่งมีเรื่องเกยวข้องกับสุวรรณภูมิและทวารวดี
ดังจะได้คัดข้อความบางเล่มบางตอนมาเสนอไว้ ณ ที่นี้ด้วย เพื่อสดับ
สติปัญญาของท่านพุทธศาสนิกชนตามสมควร

ในเล่ม ๒ ปีที่ ๓ เดือนตุลาคม ๒๔๙๐ ประภาศศิริได้เขียนไว้ตอนหนึ่งว่า

เรื่องไทลื้อ เป็นเรื่องหนึ่งในวิเคราะห์เรื่องเมืองไทยเดิม ๗ มุลเหตุที่มาวิเคราะห์เรื่องไทลื้อ เพราะ (คุณประภาศศิริ) ได้อ่านเรื่องสร้างโลกของจีน ซึ่งผู้แปลให้ชื่อตามเสียงอ่านว่า “ไคเก็ก” ตีพิมพ์เป็นภาษาไทย เมื่อจุลศักราช ๓๒๔๓ ๗ -- อีกตอนหนึ่งว่า

และได้พบความในหนังสือสวดมนต์ของพุทธศาสนิกชนจีน ฉบับข้อ อาทิตยเทวสูตร (อักษรจีน) กล่าวถึงลื้อว่าเป็นบุดูชนไม่ใช่อารยชาติ คือไม่ใช่อารยชาติจีน ๗ -- อีกตอนหนึ่งว่า

ทราบว่าพวกลื้อเป็นไทย นอกจากคำยืนยันของท่านกงสุลฝรั่งเศสต่อไปอีกก็คือ จีนใช้คำว่าลื้อในความหมายถึงพวกลื้อทั้ง ๙ กติลื้อบนเกาะไหหลำกิติ และลื้อในความหมายบุดูชนกิติ เป็นอักษรตัวเดียวกันคือ (อักษรจีน) ทั้งสิ้น ๗

ฉะนั้น ลื้อ ก็คือชาติที่กระจัดกระจายจากความเป็นเจ้าเป็นใหญ่แห่งแคว้นจกซึ่งไม่ใช่พวกจีน เป็นชาติเก่าแก่มาแต่ ๒๐๐๐ ปีก่อนพุทธกาลโดยไม่มีข้อสงสัย แคว้นแคว้นจกก็คือ อำเภอทิดินยอนน้ำ ๔ สายซึ่งไหลลงไปสู่แม่น้ำยาง จีนเรียก ยาง จื่อ เกียง (อักษรจีน) อนึ่ง เมืองของพวกลื้อในแคว้นแคว้นจก (ซึ่งเรียกว่าเสฉวน) บัดนี้ก็มีอยู่ เรียกตำบลลื้อ เจา (อักษรจีน) อันเป็นเมืองหลวงของประเทศจก และอยู่เหนือแคว้นเมืองโร (อักษรจีน) ของน่านเจ้า ๗

นอกจากได้ความว่าพวกฉี่ไม่ใช่ชาติจีน และมีผู้สนับสนุน
ว่าเป็นพวกไทย ฉะนั้นแล้วยังได้ความว่า เชียงแสน นครโบราณ
ของไทยนั้น น่าจะมีดินแดนเขียบลุ่มขึ้นไปอีกมากกว่าที่นักประวัติ-
ศาสตร์กำหนดไว้ (ดูบทที่ ๓๓) ๑ โปรดอ่านต่อไปในหนังสือเล่มนี้
และในหน้า ๖๔ มีความตอนหนึ่งว่า ประเทศจีนนั้น เดิมตั้งคำบรรพ
มีดินแดนระหว่างลุ่มน้ำเหลือง ซึ่งเรียกว่า “หวาง ห่อ” (อักษรจีน)
คำว่า “จีน” และ “ประเทศจีน” ยังไม่มีสมมติในครั้งนั้น เพิ่ง
มาเรียกชานชนภายหลังพุทธศตวรรษที่ ๓ คือเมื่อกษัตริย์วงศ์จีน
(อักษรจีน) เป็นเจ้าเป็นใหญ่เป็นปฐมฮ่องเต้ (อักษรจีน) คำว่า
จีน เพี้ยนมาจาก จีน นน ๑

จะเห็นได้ว่า เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตมายัง
ดินแดนสุวรรณภูมิเมื่อ พ.ศ. ๒๘๓ นั้น ก็อยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษ
ที่ ๓ คือระหว่างกษัตริย์วงศ์จีนเอง ขอประเทศจีนยังไม่มี ชนชาติ
จีนเวลาดนั้นมหลายพวกหลายหมู่ ไม่เรียกว่าจีน มีกล่าวถึง
อาณาเขตเบื้องต้นแห่งตำนานจีนในหน้า ๖๓ ว่า โลกอันเป็นที่อยู่
อาศัยของหมู่สัตว์มี ๔ ทวีป ๑

๑. ปุรพ วิเทห์ (อักษรจีน) อยู่เบื้องตะวันตก ๑
๒. อุตตร กุรุ (อักษรจีน) อยู่เบื้องปลายดิน ๑
๓. อมรโคยาน (อักษรจีน) อยู่เบื้องตะวันตก ๑ และ
๔. ชมพูทวีป (อักษรจีน) อยู่เบื้องหัวนอน ๑

อมรโคยานนั้น คือเมืองแก้ว เป็นอมตนคร—นฤพาน ๑
เป็นที่อยู่พระศากยมุนีพุทธ มีพระอานนท์เถระ เป็นพุทธอุปัฏฐาก ๑

ในหนังสือวารสารศิลปากรเล่มที่ ๓ ปีที่ ๑ หน้า ๕๖ กล่าวถึงเรื่องการวิเคราะห์เรื่องเมืองไทยเดิม ของประภาศิริ ไว้ตอนหนึ่งว่า สมัยทวารวดี ระหว่าง พ.ศ. ๕๐๐—๑๒๐๐ นั้น เทียบตรงกับสมัยของวงศ์กษัตริย์จันคือ

(๑) สมัยกษัตริย์วงศ์จัน (อักษรจัน)

ไชยยัน (อักษรจัน) ระหว่าง พ.ศ. ๓๓๗—๕๖๖ และ ฯลฯ

ฯลฯ

แม้กระนั้นก็ยังเป็นระยะภายหลังที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตมายังดินแดนสุวรรณภูมิ ฉะนั้นที่ทานขุนศรีวิชัยอาณาจักรได้กล่าวไว้ว่า เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๗—๑๒ ดินแดนสุวรรณภูมิ จันเรียกว่า กิมหลิน นั้นน่าจะถูกต้อง และขอทวารวดีนั้นคงยังจะไม่มีผู้รู้จักแพร่หลาย หรือตั้งชนในท้องถิ่นของอาณาจักรสุวรรณภูมินั้น แม้ว่าในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ นี้จะเป็นสมัยศรีวิชัยไปแล้ว อนึ่งในหน้า ๕๕ ประภาศิริได้วิเคราะห์ คำว่าสุวรรณภูมิไว้แล้ว และคำว่า หิริญภูมิ กับ สุวรรณภูมิ นั้น มีความหมายเป็นอย่างเดียวกัน โปรดอ่านรายละเอียดเอาเอง

ในหนังสือวารสารศิลปากรเล่ม ๔ ปีที่ ๑ เดือนเมษายน ๒๔๙๓ นั้น มีข้อความอีกตอนหนึ่งว่า แนวคิดนักประวัติศาสตร์กับแนวเคลื่อนไหวของไทยโบราณ ในแผนที่ประวัติศาสตร์สยามดังกล่าวแล้วในวรรคต้นลงรอยรับกันอยู่ ๗ แต่การเคลื่อนไหวลำดับต่อมาจากนี้ไป แผนที่ประวัติศาสตร์กำหนดเอาหนองแ่งในดินแดนถิ่นน่านเจ้า

เป็นจุดแรกว่าไทยลงมาถึง แล้วขยายตัวตลอดไปในแหลมอินโดจีน ๑

ถ้าวิเคราะห์เหตุผล ตามหนังสือวิเคราะห์เรื่องเมืองไทยเดิม ในภาค ๒ นั้นแล้ว ๑ หนองแฉ็กคือกรุงไทหอ ประเทศลั ๑ กรุงไทหอ หาได้เป็นเมืองเก่ากว่ากรุงชาน ชาน หรือ ล้านล้าน แห่งประเทศ แดนหรือหนองแดนนั้นไม่ ๑

ข้อความในหนังสือวารสาร ๑ เล่นนี้มีข้อความที่ควรใส่ใจ จริงๆ เท่านั้น นอกจากนั้นโปรดดูเอาเอง

ในหนังสือวารสารศิลปากรเล่ม ๑ ปีที่ ๒ ประจำเดือน มิถุนายน ๒๔๘๑ ประภาศิริได้กล่าวไว้ในหน้า ๔๔ ตอนที่ ๒ มอญ หรือรามัญ ว่า นักโบราณคดีและนักปราชญ์ชาติมนุษยวิทยาชาวตะวันตกให้ความเข้าใจว่า ก่อนชาวอารยันมาตั้งภูมิลำเนาในอินโดเทสส์สมัยดึกดำบรรพ์นั้น อินโดเป็นภูมิลำเนาเดิมของชน ๓ ตระกูล คือ ๑. มุณฑ ๒. ทราวัท ๓. ชิบเต

ประมาณ ๒๐๐๐ ปีล่วงมาแล้ว ความเป็นอยู่ของพวกมุณฑ และทราวัทไม่ดี ถูกเบียดเบียนจึงขยายตัวจากอินโดไปทางตะวันออก และไปได้ชานชื่อว่า “มอญ” ในแหลมอินโดจีน แล้วและล้น หลามตลอดไปถึงดินปากน้ำยาง (อย่าง จ้อ เกียง อักษรจีน) ๑

อีกพวกหนึ่งมีถิ่นในเบองห้วนอนของประเทศชิบเตและจีน ซึ่งต่อกับชิบเตนั้น ๑ พวกนี้เคลื่อนที่ไปตามลำน้ำเอราวดีและลำน้ำคง (ลัลวิน) แล้วไปหยุดในอาเลอดิน ซึ่งเป็นประเทศมอญ ๑ ภายหลังเคลื่อนที่ไปทางตะวันออก ตกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ๑ แล้ว

และลั่นหลามตลอดไปในแหลมมลายู บรรจบกับพวกมุนท์ซึ่งมี
ลำเนาอยู่ก่อน ณ ที่นั้น ๆ

ข้อความตอนนั้น ย่อมทำให้พอมองเห็นได้ว่าชาวสุวรรณภูมิ
ครั้งนั้นมเชื้อสายของชน ๒ ตระกูล คือ มุนท์กับทราวติ คำว่า
มุนท์นั้นก็อาจเป็นพวก หมิ่นหรือหมั่น หรือม่านหรือมอญ เมื่อ
ประมาณ ๒๐๐๐ ปีล่วงมาแล้ว และประภาศรีได้อธิบายไว้ว่า หมิ่น
หรือหมั่น และแลวกก็เป็นชาติชกเกียน ส่วนม่านมีในน่านเจ้า
(ยูนนาน=โยนก) และมั่วทั่วไปในมณฑลกุยจิ๋วและกวางตุ้ง กวางไซ
(คือพวกเบ้งเฮกในตำนานสามก๊ก) และกล่าวต่อไปว่า มอญนั้น
รามัญก็เรียก ๆ มีบ้านเมืองชื่อรามบุรี ฯ ในหนังสือชินกาลมาลินี
เรียกเจ้าเมืองรามบุรีว่าพระยารามัญ และเรียกรามบุรีว่าอโยช-
ฌิยา ฯ และว่าฝ่ายจันทรุเรียกช่อขุรยาฤาอโยชฌิยาว่า (อักษรจีน)
และว่าอยู่ปากน้ำเจ้าพระยา ฯ (ดูเรื่องทวารวดีต่อไป) ฯ

ในความเห็นของผู้เขียนนั้น เมื่อคุณประภาศรีได้เขียนไว้
ดังนี้ ก็ทำให้เห็นว่าชาวสุวรรณภูมิครั้งนั้นประกอบด้วยตระกูลมุนท์
ตระกูลหนึ่ง กับตระกูลทราวติอีกตระกูลหนึ่ง ซึ่งขยายตัวลงมา
จากการถูกเบียดเบียน และเมื่อครั้งกระโน้นในตระกูลดังกล่าวนี้
คงจะมีคนในตระกูลทราวติที่มีความรู้ความสามารถในการปกครอง จึง
ได้เกิดการขนานนามขึ้นมาเป็นทวารวดี และเข้าใจว่าคงจะมีการ
นำเอาคำว่าดีจากคำว่าอมราวดี หรืออมราวดีและทวารวดี ใน
อินเดียมาใช้เป็นชื่อประกอบภายหลังเมื่อตั้งบ้านตั้งเมืองเป็น
หลักฐานมั่นคงแล้ว คำว่าทวารวดีนั้นอาจเป็นทั้งชื่อเมืองและชื่อ

ตระกูลก็ได้ ซึ่งทั้งนี้จะผิดถูกประการใดก็เป็นแต่เพียงการคาดคะเนเท่านั้น ทั้งนี้เพราะคำว่าทวาราวดีเป็นชื่อราชธานีของพระกฤษณกษัตริย์ชาติอินเดียโบราณ ๗ ราชธานีนั้นถล่มทลายสูญสิ้นลงทะเลไปแล้ว

และแคว้นกัมโพชในอินเดีย เบื้องพายัพต่อแคว้นคันธาราษฎร์ เมืองหลวงของแคว้นนี้ชื่อทวาราวดี

อนึ่ง แคว้นมหิศาษฎร์ หรือไมโสว์ ตลอดจนปลายแหลมอินเดีย เมืองหลวงก็ชื่อทวาราวดี

แคว้นอารกันณายะไซ่ รีมอวบั้งกะลี เมืองหลวงก็ชื่อทวาราวดี ๗ (ดูเรื่องแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ ตีพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๘๓ หน้า ๑๘๘ เรื่องทวาราวดี) ดังนี้

ในหน้า ๔๗ คุณประภาศิริได้กล่าวไว้ว่านักประวัติศาสตร์จีนได้ให้ชื่ออาณาจักรซึ่งเข้าใจว่า “ทวาราวดี” เป็นหนังสือจีน ๘ ชื่อ คือ

๑. (อักษรจีน) Tuo—ho. ๗
๒. (อักษรจีน) Tuo—ho—lo. ๗
๓. (อักษรจีน) Tuo—ho—lo. ๗
๔. (อักษรจีน) Tuh—ho—lo. ๗
๕. (อักษรจีน) Tuo—lo—po—ti. ๗
๖. (อักษรจีน) Tou—ho—po—ti. ๗
๗. (อักษรจีน) Tuo—ho—lo—po—ti. ๗
๘. (อักษรจีน) Ta (Sac)—ho—po—ti. ๗

จะอย่างไรก็ตาม เมื่อได้อ่านหนังสือเหล่านี้ดูแล้วก็ไม่
ปรากฏว่าเมืองหลวงของสุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน คือในระยะเมื่อ
พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา
และถ้าจะพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า ตามที่สมเด็จพระยา-
ดำรงราชานุภาพได้ทรงพระกรุณาจัดสมัยไว้ว่าทวารวดีนั้นนับแต่
พ.ศ. ๕๐๐ เป็นต้นไปแล้ว ก่อน พ.ศ. ๕๐๐ นั้นคงจะต้องเป็นสมัย
สุวรรณภูมิ คือสมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตเข้ามา
เผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งในเรื่องนี้เราก็ไม่มีประวัติศาสตร์ที่ใด
ได้กล่าวถึงบ้านเมืองในครั้งนั้นว่าเมืองใดบ้าง และก่อนที่พระเจ้า-
อโศกมหาราชส่งสมณทูตเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น คนไทย
ในดินแดนสุวรรณภูมินั้นได้นับถือพระพุทธศาสนามาแล้วหรือไม่
ประการใด นอกจากจะกล่าวถึงพระพุทธสาวกได้อำเอาพระบรมธาตุ
มาถวายเจ้าเมืองโยนกดังกล่าวข้างต้น ซึ่งเรื่องชื่อเมืองโยนก
ในหนังสือวารสารศิลปากรเล่มที่กล่าวนี้หน้า ๔๕ ก็กล่าวไว้แต่ว่า
ม่าน มีในน่านเจ้า (ยูนนาน=โยนก) และว่าคือเบ้งเฮ็กในตำนาน
สามก๊ก ซึ่งทำให้คิดไปในสมัยนั้นพวกม่าน คงจะนับถือ
พุทธศาสนากันบ้างแล้ว ฉะนั้นพระมหากษัตริย์จึงได้นำเอาพระอัฐิ
พระรากขวัญของพระพุทธเจ้ามาถวาย และพระมหากษัตริย์ท่านนี้ก็
เข้าใจว่าเป็นผู้รู้เส้นทางเดินไปมาระหว่างอินเดียโบราณกับดินแดน
สุวรรณภูมิดี และเข้าใจว่าคงผ่านเส้นทางตอนเหนือด้านตะวันออก
ของอินเดียคือตอนใต้ของทิเบต เข้าทางตอนใต้ของพม่าจนถึง

แคว้น (ยูนนาน = โยนก) และเข้าใจว่ากิตติศัพท์ของพระมหากษัตริย์
นั้นคงได้ย่นไปถึงเมืองจีนสมัยวงศ์ถัง ตรงกับพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ซึ่ง
เป็นในระยะเวลาเริ่มต้นของการเคารพนับถือพระพุทธศาสนา จึงได้มี
ส่งพระภิกษุขึ้นไปสืบพระศาสนาในอินเดียได้แก่ คือพระภิกษุเหียนจิ่ง
หรือพระถังซำจั๋ง กับพระภิกษุอู๋ จิง และพระภิกษุตั้งกล่าวตนเองได้
บันทึกการเดินทางไว้ว่า

๑. ตะวันออก—เหนือ (อัคาน) พ้นชายทะเลขึ้นบกไปเป็น
เทือกเขา ๆ ท่ามกลางแห่งเทือกเขานั้น มีประเทศชื่อ “ศรีเกษตร์”
(อักษรจีน) หรือ (อักษรจีน) She—li—cha—ta—lo. ๑ ประเทศ
ศรีเกษตร์นี้ ดำเนินพงศาวดารกษัตริย์จนถึงวงศ์ถังว่าคือประเทศพเยา
(อักษรจีน) ๑

๒. ต่อจากประเทศศรีเกษตร์ เลียบทะเลไปทางตะวันออก—
ใต้ (อาคเนย์) ตลอดฝั่งอ่าวนั้นคือประเทศกามลังคะ (อักษรจีน)
Chia — mo — lang — chia. ๑ บ้างก็ว่าลังกาสุกะ (อักษรจีน)
Langasuka. ๑ ประเทศนี้ตั้งอยู่ในอาเลอทีดินครึ่งแหลมมลายู
ภาคเหนือ (อักษรจีน)

๓. ฝ่ายตะวันออก (กลางระหว่างศรีเกษตร์กับลังกาสุกะ)
คืออาณาจักร (อักษรจีน) Tuo—lo—po—ti. ๑ บ้างก็ว่า (อักษรจีน)
Tuo—lo—po—ti. ๑ นี้ ซึ่งเข้าใจกันว่า “ทวาราวดี” ๑

ความอีกตอนหนึ่งว่า ในตำนานพงศาวดารกษัตริย์วงศ์ถัง
ให้ความเข้าใจเรื่องอาณาจักรทวาราวดี และประเทศข้างเคียง
อาณาจักรทวาราวดี ดังต่อไปนี้—

๑. ฝ่ายเบองตัน มีประเทศชื่อ (อักษรจีน) Kia-lo-Shah
—fu ฤๅ Chia lo—shah—fu หนังสือจีน ๒ ตัวแรก อ่านออกเสียง
“ก—ร” ๒ ตัวหลังแปลว่า “พุทธคฤห” ฤๅจะว่า “กระษेत्र
บุรี” ก็ได้ แต่คำว่า ฤๅสุดท้ายเสียงกล่อนไป

๒. ฝ่ายเบองตวันออก มีประเทศชื่อจีนทะ (อักษรจีน)
Ghen—la. ฤๅ (ตัวอ่านว่าเจนละ—ผู้เขียน)

๓. ฝ่ายเบองตวันตกจดทะเลหลวง

๔. ฝ่ายเบองห้วนอันคือประเทศ (อักษรจีน) ฤๅ บ้างว่า
(อักษรจีน) Pan—Pan ฤๅ หนังสือจีนนั้นอ่านออกเสียง พ-ผ (พัน
ผั้น, พันพาน, บัวผวน, ผันผวน, คล้ายจะว่ากรุงผาน) ฤๅ ประเทศ
นั้นนักประวัติศาสตร์จีนผู้หนึ่งให้ความเข้าใจว่า น่าจะเป็นอาเลอทีน
อำเภอหัวหิน (อักษรจีน) (บัดนี้) และติดต่อไปกับปรานบุรี และ
ควรชานนามว่า “พรานบุรี” ฤๅ

ในหนังสือวารสารศิลปากรเล่ม ๒ ปีที่ ๒ ประจำเดือน
สิงหาคม ๒๔๙๑ คุณประภาศิริได้กล่าวไว้ถึงเรื่องพงศาวดารจีนว่า
ได้เรียบเรียงแต่งขึ้นในสมัยรัชชยวงศ์ซ่ง-ใต้ (พ.ศ. ๑๕๖๖-๑๗๐๗) ฤๅ
มีเรื่องทศกัณฐ์เชื่อว่าถูกต้องตั้งแต่สมัยรัชชยวงศ์จิ๋ว ตอนกลางประมาณ
๒๐๐ ปีก่อนพุทธกาลเป็นต้นมา เห็นอสมันนชนไป เป็นนิยาย
ปรัมปรา ฤๅ

ชนนักเป็นชอຍนย่นว่าในระหว่างที่ พระพุทธองค์ยังดำรงพระ
ชนมอยุ่ณ ตามพงศาวดารจีนพอจะเชื่อถือได้ และว่าจีนเริ่มมี

กษัตริย์เมื่อ ๒๔๓๐ ปีก่อนพุทธสมัยฯ กษัตริย์องค์แรกทรงพระนามว่า
“พระเจ้าเหา—ใหญ่” (อักษรจีน) ฯ

คำว่า เหา (อักษรจีน) แปลว่า รุงฟ้าย “เหา—ใหญ่”
ควรแปลว่ามหาโรจน์ ฯ พระเจ้า เหา—ใหญ่ ก็คือ มหาโรจน์ราช ฯ

ครั้นถึงรัชกาลพระเจ้าสุวรรณเทพ (อักษรจีน คำฟ้า) คือ
๒๐๕๕ ปีก่อนพุทธกาล มีเหตุไทยกับจีนรบกัน ฯ กษัตริย์องค์พระ
นามเดิมก่อนเสวยราชย์ว่า “เหา—น้อย” (อักษรจีน) ฯ ดุริยเดชะ
เรื่องเมืองไทยเดิมภาค ๒ ฯ

ต่อไปก็พูดถึงเรื่องพงศาวดาร ๕ ครองเมืองในประเทศจก รม
กับจีนครั้งนั้นควรเชื่อได้เพียงไร แต่ก็ได้กล่าวไว้ในเรื่องพงศาวดาร
โยนกเรื่องลาวจากทอมบุตรว่าเป็นการสนับสนุน โปรดอ่านดูเองให้
ตลอด อย่างไรก็ตาม คุณประภาศิริได้กล่าวไว้ว่า กษัตริย์จีนวงศ์ฮั่น
เริ่มครองประเทศ (ปราบดาภิเษก) เมื่อ พ.ศ. ๓๓๗ ฯ ให้พระญาติ
พระองค์เป็นเจ้าบ้านผ่านเมือง เอก โท ตริ ในแคว้นจกทั่วไป
ฉะนั้นก่อน พ.ศ. ๓๓๗ ทวงศ์ฮั่นครองประเทศเขตแคว้นแดนจกก็ตก
อยู่ในระยะใกล้เคียงกับที่พระเจ้า อโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตเข้ามา
ในดินแดนสุวรรณภูมินี้ คือเป็นระยะหลังกว่าไม่มากนัก ซึ่งขณะ
ดินแดนสุวรรณภูมิคงเป็นป่าแผ่นแล้ว การบรรพชาพັນกันที่ดินแดน
เหนือสุวรรณภูมิไม่มีกระทบ กระเทือนต่ออาณาจักร สุวรรณภูมิเลย
แต่ก็ยังไม่ทราบอยู่เลยว่าในขณะนั้นเมืองหลวงของสุวรรณภูมิชื่อใด

ในหนังสือวารสารศิลปากรเล่ม ๓ ปีที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๙๓ คุณ
ประภาศิริกล่าวไว้ในหน้า ๙๒ ว่า ในตำนานหริภุญชัย ภาษา

บาลรวมเรียกแคว้นอันนั้นว่า “สามเทศะ” ๗ ตำนานเรื่องนี้เริ่มราว
สมัยจุลศักราช ๒๕ ๗

คำว่า “สามเทศะ” นั้น นักโบราณคดีว่าคือสยามประเทศ
แต่ถ้าดูตามรูปเรื่องแล้วน่าจะเข้าใจว่าเป็นชื่อเรียกกรม คือว่าในครั้ง
นั้นเรียก ฮินดู—จีน ว่า “สามเทศะ” ๗ มีหริภุญชัย เทศะหนึ่ง
ไทย เทศะหนึ่ง และสุพรรณภูมิ เทศะหนึ่ง (ซึ่งบังเอิญรวมได้ ๓
เทศะ) ๗ ผู้เขียนใคร่ขอให้ความคิดเห็นไว้บ้างว่า คำว่า สยาม
ประเทศนี้ เดิมอาจเป็นคำว่าสยามประเทศก็ได้กระมัง ทั้งนี้เพราะ
คำว่าสยามนี้เป็นชื่อของเทพเจ้าองค์หนึ่ง ซึ่งเข้าใจว่าอาจเป็นพระ
อินทร์ ทั้งนี้เพราะในดินแดนสุพรรณภูมินั้นมีคำว่าทวาราวดีอยู่ด้วย
นั้นจะได้กล่าวต่อไปว่า ๓ เทศะนั้นคือ

(๑) หริภุญชัยเทศะ ได้แก่เมืองลำพูน—ละโว้ (ลพบุรี)
และจันทะฤา เจนละ คือ กัมพูชา (ละแวก)

(๒) ไทยเทศะ ได้แก่ เมืองไทย ลานนา และลาว
(ขเลียง) ๗

(๓) สุพรรณภูมิเทศะ ได้แก่ ทวาราวดี กามลัังค ลัังกาสุกะ
พันน์ ผัน (และนครศรีธรรมราช) ๗

เมื่อสามเทศะ มีผู้ครองเป็นใหญ่แต่ผู้เดียว (เว้นละแวก)
นั้น เป็นสมัยไทยกลับมีอำนาจเป็นเอกราชแทนน่านเจ้า—ไทยเดิม
คือครั้งอาณาจักรสุโขทัยนั้น อาณาจักรสุโขทัยมีดินแดนตลอด
แหลมมลายู

ใต้พาท่านผู้อ่านมานานพอสมควรแล้ว ก็เพื่อจะให้รู้ต้น
 สายปลายเหตุว่า อาณาจักรสุวรรณภูมิสมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราช
 ส่งสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นระยะไหนของจีน และ
 เมืองหลวงของสุวรรณภูมิขณะนั้นชื่อว่ากระไร (ไม่มีปรากฏ)
 ทวาราวดีมารู้กันว่าชอนเมื่อไหร่ และอาจเป็นเมืองหลวงได้หรือไม่
 และเดิมทีควรจะอยู่ที่ไหน หรือที่ไหนควรจะเป็นเมืองหลวง
 ของสุวรรณภูมิ และชาติไทยเดิมนั้นอยู่ที่ไหนอย่างไร และเพื่อจะ
 อ่านให้ละเอียดเกี่ยวกับข้อความที่กล่าวมาแล้วนั้น ควรจะหาหนังสือ
 วารสารศิลปากรฉบับดังกล่าวและหนังสือของ คุณประภาศิริอ่านอีก
 ครึ่งหนึ่ง

อนึ่ง ข้าพเจ้าได้อ่านหนังสือต่างๆ พูดยังเรื่องสยามและ
 ไทยอยู่หลายเล่ม และเล่าถึงกำเนิดของชาติไทยว่ามาแต่ไหนอย่างไร
 ความจริงชาติไทยนั้นเดิมมานานแล้ว ซึ่งพื้นแผ่นดินนั้นคงอยู่ในดิน
 แดนตอนใต้ของจีน จีนเองก็เรียกไทยว่า ไต หรือไต ก็คือ
 คำว่าไท หรือไท่ นั่นเอง เราต้องรบกับจีนนับครั้งไม่ถ้วน
 ต้องแตกรนถอยลงมาเรื่อยๆ แยกย้ายกันไปตั้งแต่ทิศเหนือ ตะวัน
 ออก ตะวันตก ลงใต้แหลมอินโดจีน คำว่าไท หรือไท่ หรือทจีน
 เรียกเราว่าไต หรือไต๋ นั้นคนเราก็คงขนเองโดยถือว่าเราเป็นชาติ
 อิสสระ ไม่ขึ้นกับใคร เราอยู่ในที่ราบสูงตอนเหนือซึ่งมีภูเขา เรา
 ถือว่าเราเป็นพวกท้เจริญและเป็นเทวดา คำว่าไท่ ก็หมายถึงเทวดา
 ผู้อยู่ในที่สูง หรือกษัตริย์ ต่อมาคำว่าไท่ก็เกิดมีตัว ย. สกตเกิดเป็น
 ไทยขึ้นมา แล้วต่อมาก็เกิดคำว่าทยขึ้นมา ซึ่งการแปลความหมาย
 ก็คงจะคล้ายๆ กันคือหมายถึงความเจริญหรือความสว่าง ส่วนคำที่

เรียกว่าสยามนั้นกันมาจากคำว่า สยาม ซึ่งคนไทยเราแต่เดิมมา
 ได้รับวัฒนธรรมจากอินเดีย คำเรียกชองกตชองเมืองกต มักจะเอา
 ชองมาจากอินเดียมาตัง ในขณะนั้นการค้าสำนียงมีการนับถือศาสนา
 หลายอย่าง เช่นถือผี ถือพราหมณ์ ถือไสลยศาสตร์ ถือพุทธศาสนา
 ประปนกันไป ฉนั้นชองกษัตริย์จึงมักจะเป็นมาจากเทพ เช่นอิศวร
 อินทร์ พรหมณ์ วิษณุ นารายณ์ ราม เป็นต้น ชองเมืองก็เช่น
 อโยธยา เทพนคร ไตรตรึงส์ อินทร์ รามนคร อินทราทิตย
 อาทิตยวงศ์ เหล่านั้ ล้วนถือว่ามาจากที่สูง มาจากผู้เป็นใหญ่ มา
 จากผู้ประเสริฐ ผู้เจริญ ผู้ทมิความสว่าง เป็นต้น เมื่อคำว่าพราหมณ์
 ไทยเราได้แปลงมาเป็นคำว่าพราหมณ์ได้แล้วฉนั้นคำว่า สยาม นั้
 จึงแปลงมาเป็นคำว่าสยาม ส่วนฉนั้น ไม่น่าที่จะนำมาใช้ว่าสยาม
 ได้จึงออกเสียงว่าเสียม หรือเซียม ไม่ใช่เราไปเอาคำฉนั้นมาแปลง
 เป็นสยาม ไทยเราเคยเป็นชาติที่เจริญมาแล้ว แม้แผ่นดินฉนั้นเอง
 ก็เคยยกย่อง พระเจ้าอโศกมหาราชยังต้องส่งสมณทูตมาเผยแพร่
 ในดินแดนสุวรรณภูมินี้ ซึ่งคนไทยอยู่มานานแล้ว นี่เป็นความ
 เห็นของชาวเจ้า อาจฉนั้นได้ โปรดวิวินิจฉัยกันต่อไปด้วย

เก็บเล็กผสมน้อยจากการขุดบดแต่งโบราณสถาน
บ้านคูบัว

ของกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕

ผู้เขียนได้เขียนเสนอท่านผู้อ่านมาแล้ว และแสดงรูปของ
ชิ้นส่วนโบราณวัตถุที่ผู้เขียนได้พบ เมื่อเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรได้ไป
ทำการขุดบดแต่งสถูปที่บ้านคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรีมา
แล้ว และเผอิญมาคราวนี้ ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับเรื่องทวารวดี
ในหัวงักชน จึงเห็นว่า เรื่องโบราณวัตถุที่บ้านคูบัวน่าจะเป็นศิลป-
สมัยทวารวดี หรืออาจก่อนทวารวดีไปอีก สักระยะก็น่าจะเขียน
เล่าสู่กันฟัง เพื่อสืบทอดสืบปัญญาความรู้ของท่านผู้ต้องการจะศึกษาหา
ความรู้ในด้านประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาต่อไป ตามสมควร
ผู้เขียนเคยกล่าวไว้แล้วว่า พระพุทธศาสนานั้นได้เข้ามาสู่
ดินแดนสุวรรณภูมินี้ก่อนสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระโสณะ
เถระและพระอุตตระเถระสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว ใน
ระยะที่พระเถระทั้ง ๒ มาสู่สุวรรณภูมิครั้งนั้นคงประมาณ พ.ศ.

๒๘๒—๒๘๓ และเมื่อได้ทำการชุดบแต่งสถูปในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ก็คงจะได้ชนส่วนต่างๆ อีกมาก แต่ผู้เขียนก็มิได้ทราบละเอียดนักว่าได้อะไรบ้าง เพราะส่วนมากคนภายนอกไม่ค่อยจะได้รู้ แต่ผู้เขียนก็ได้พบชนส่วนบางชนที่เห็นว่า ควรนำมากล่าวไว้ในหนังสือเล่มนี้ เพื่อให้เรื่องของผู้เขียนเคยเขียนมาแล้วสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ส่วนจะมีอะไรนอกเหนือไปจากการทูลเจาหน้าทกรมศิลปากรได้ไปชุดบแต่งนั้น ก็หวังว่าในไม่ช้า กรมศิลปากรก็คงจะแถลงให้ประชาชนทั้งหลายได้ทราบบ้าง เพื่อเป็นการแสดงถึงผลงานที่เจาหน้าทกรมศิลปากรได้ไปปฏิบัติการนั้นๆ

สำหรับชนส่วนที่ผู้เขียนนำมากล่าวไว้ในหนังสือเล่มนี้ รวมทั้งรูปภาพซึ่งได้เก็บจากหนังสือชำสมา คุบัว ของกรมศิลปากรมาแล้วไว้ เพื่อประกอบเรื่องพระพุทธรูปสมัยทวารวดีให้สมบูรณ์ขึ้น เพราะทุกวันนี้เราสนใจพระพุทธรูปกันมาก ก็เห็นจะเป็นจำพวกพระพุทธรูปสมัยพุทธ ซึ่งถือว่าเป็นของมีค่ากว่าโลหะหรือหิน หรือปูนปั้นดินเผา แต่ถ้าจะพูดถึงคุณค่าในด้านการศึกษาแล้ว พระพุทธรูปโลหะหรือหิน หรือปูนปั้นดินเผานั้น อาจมีความสำคัญกว่าพระพุทธรูปสมัยพุทธ หากว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยทวารวดีหรือสมัยศรีวิชัย เพราะพระพุทธรูปชนิดนี้หาได้ยากที่จะมีความสมบูรณ์เต็มองค์ และเป็นการสร้างในระยะก่อนสมัยทวารวดี ซึ่งสร้างด้วยโลหะหรือสัมฤทธิ์มาก นอกจากนั้น ผู้เขียนได้นำเอาเรื่องของชนส่วนโบราณ วัตถุอื่นๆ มากล่าวไว้ด้วย เช่น

๑. โครงกระดูกของผู้ตายซึ่งชุดพบในการชุดบแต่งโบราณวัตถุที่บ้านคุบัว

๒. หมอนาตินเผา ตะเกียงดินเผา และเครื่องม้อหน
๓. รูปสถูปดินเผาทำด้วยดินซึกเดียว และสถูปศิลาแลง
๔. รูปเศียรพระพุทธรูปชำรุดด้วยปูน แต่ยังมีขมวดผมให้เห็นพร้อมทั้งพระพักตร์ไรผมว่าเป็นแบบทวาราวดี แบบพระเศียรเกลี้ยงๆ ไม่มีพระเกษาเป็นขมวดแบบชินตนเหมือนแบบศิลาทรายของผู้เขียนไม่มีผิด
๕. รูปดินเผาคล้ายจะเป็นส่วนของโถงหรือไหแตก หรืออะไรก็ดูยาก แต่มีลวดลายไว้ให้เห็นเป็นรูปดอกจันทร์ และมีรูปคล้ายนกยูง หรือตัวหนังสือแบบอินเดีย
๖. รูปอื่นๆ ประกอบเรื่อง
๗. โครงกระดูกของคนตายนั้นฝังลึกในดินประมาณ ๑ เมตรเศษ กระดูกสันหลังแข็งแรงเกือบจะเป็นหิน ผู้ขุดที่แรกมิได้เฉลียวใจว่าจะพบโครงกระดูก จึงมิได้รักษาสภาพของโครงกระดูกไว้ ขุดขึ้นมากองไว้แล้วนำเอาเก็บรักษายานค่าของสถูปองค์ใหญ่ ผู้เขียนได้ให้เก็บรักษาไว้ก่อนเพื่อพิสูจน์ดูว่า เป็นโครงกระดูกคนครั้งใด และทางเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรจะสนใจหรือไม่ก็ไม่ทราบ ผู้ขุดได้เล่าให้ฟังว่า พบหมอนาคล้ายหมอนทวนของพวกมอญวางอยู่ใกล้ๆ แต่ปรากฏว่าแตกแล้ว กับมีตะเกียงดินเผาเล็กๆ เป็นรูปแบนๆ จับริมคล้ายจาน มีดินบนที่ทรงขมพุ่มรูตลอดวางอยู่ในจานนั้น เข้าใจว่าสำหรับใส่น้ำมัน และสอดไส้ลงในรูแล้ววางในจานอีกทีหนึ่ง เข้าใจว่าของเหล่านี้จะเป็นเครื่องใช้ในการฝังศพคนโบราณ ซึ่งเคยขุดพบทางภาคกลางมาแล้ว เช่นที่จังหวัดกาญจนบุรี และที่ลพบุรี

เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าคนในสมัยสุวรรณภูมิตลอดจนทวารวดี
โบราณนั้นคงจะเป็นพวกมอญโบราณ และเชื่อต่อไปว่า ในบริเวณ
บ้านคูบัว คนที่มาอยู่ภายหลังคงจะชดพบกระดูกคนโบราณมาแล้ว
มากต่อมาก หากจะมีได้สังเกต เพราะกระดูกเหล่านั้นมีสภาพคล้าย
กับหินกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ไม่คงรูปร่างอย่างทีชดพบที่ในเขต
ค่ายทหารที่จังหวัดลพบุรี ส่วนหม้อทนนั่น ทรวดทรงก็สูงกว่า
หม้อทนนที่บันไดน้ำตาลตะโหนดที่เราท่านเคยพบเห็นกัน เมื่อ
ประมาณ ๒๐—๓๐ ปีมานี้

๒. รูปสถูปดินเผา เป็นรูปคล้ายจอมองดูเหมือนทำเป็น
ลูกทรงสำหรับวางตามช่องของฐานทักษิณสถูป เจดีย์ ทำด้วยดิน
มีแร่เม็ดมะขามกระจายปนอยู่ในเนื้อดินเห็นได้ชัด มีลักษณะที่พบ
๒ อย่างคล้ายๆ กัน แต่เมื่อเราได้พิจารณาดูทั่วๆ ไปแล้วถ้าเป็น
ลูกทรงของฐานทักษิณสถูปเจดีย์ ก็จะต้องมีปูนสอติดอยู่ด้านล่างตรง
ฐานแต่ไม่ปรากฏปูนเลยแม้แต่เนื้อย ถ้าเราตัดรูปส่วนบนออกบ้าง
ก็จะเป็นรูปของระฆังทรงชลุ ผิดดินด้านหลังยังมีร่องรอยของการ
วางตากคล้ายวางบนไม้ไผ่สาน เมื่อไม่มีร่องรอยอันแสดงว่าเป็นลูก
ทรงฐานทักษิณของสถูป เจดีย์ สิ่งนี้ก็ต้องเป็นสถูปสร้างขึ้นแทน
องค์พระพุทธรเจ้าสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช จนถึงสมัยพระเจ้ากนิษกะ
ซึ่งมีการตกแต่งสถูป โดยยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นบูชากราบ
ไหว้ และอาจเป็นส่วนหนึ่งในเรื่องพุทธประวัติของสมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า สิ่งนี้เดิมผู้เคยไปขอผู้เขียนดู และวาดเอารูปไป

ด้วย ผู้ที่ไปดูนั้น ก็บอกแต่ว่ายังไม่เคยพบ และอาจเป็นไปได้ตาม
ความเห็นของผู้เขียน

บทพูดเรื่องสถูปศิลาแลง สถูปนี้ ชันแรกกว้างไวขวาง
บนศาลาซึ่งอยู่บนสถูปองค์ใหญ่ ผู้เขียนได้ไปพิจารณาดู พร้อม
กับหินเขียวแบบหินเขางูทวางอยู่ใกล้ๆ สำหรับหินนั้น เข้าใจว่า
เป็นกังสดาน หรือระฆังหินที่มอยู่ในวัดมหาธาตุ จังหวัดราชบุรี
ส่วนสถูปองค์นั้นมขนาดสูงเท่าเด็กเล็กๆ ดังรูปที่ถ่ายรวมกับรูปสถูป
ดินเผาแล้ว ในชั้นแรกผู้เขียนคิดว่าเป็นสถูปปูนปั้น ครั้นตรวจดู
ภายในเป็นรูปสถูปทำด้วยแลงสลักออกมาเป็นทรงกลม และมีรูตรง
กลาง เข้าใจว่าคงใช้บรรจุพระบรมธาตุ แต่ไม่มเสียแล้ว สถูปนี้
ถอดออกได้ ๓ ตอน ตอนที่หนึ่งเป็นทรงกลมรูปบาตรคว่ำนั้น เป็นศิลา
แลงพอกปูนเข้าไวจนแลไม่เห็นเนื้อข้างใน ส่วนอีก ๒ ชันนั้นทำ
ด้วยปูน เมื่อผู้เขียนพบเข้าเช่นนั้น และเจ้าหน้าที่ได้นำมาเก็บรักษา
ไว้ที่เกรงจะหาย จึงแจ้งให้กรมศิลปากรทราบ การสร้างสถูปเพื่อ
ใช้แทนองค์พระพุทธรูปหรือสำหรับบรรจุพระบรมธาตุนั้น เห็นจะ
ถือเอาเป็นแบบอย่างที่แน่นอนยาก แม้แต่ทกรมศิลปากรพบ และ
นำลงไว้ในตำนานพระพุทธรูปเจดีย์ก็มีลักษณะต่างๆ กัน แต่ก็คงไม่
พ้นจากมีรูปเป็นระฆังหรือบาตรคว่ำ อันจัดเข้าอยู่ในสมัยทวารวดี
นั้น การที่เราไม่พบที่หาดด้วยหินสีเขียวอย่างทนครปฐมนั้น ผู้เขียน
ก็ได้อธิบายมาแล้วว่า เรายังไม่รู้ว่าจะเอาหินสีเขียวที่ไหนมาแกะ
สลัก ข้างแกะสลักหินชนิดนั้นอาจมี แต่การแกะสลักให้มสวดลาย
อย่างใดตามแบบอย่างวัฒนธรรมของอินเดียคงจะยังไม่มี ดูหินที่นำ

มาทำหินบด หินฝนพลอย ส่วนมากหินนี้ไม่ใช่หินเขียว เป็นหิน
 สีส้มเบ็ด ซึ่งเราได้พบเห็นนำมาใช้ในการทำถนน ประดับการก่อ
 สร้างในขณะนั้นบ้าง และเข้าใจว่าสลับแบบมียอดหิน ก็ได้สร้างขึ้น
 ตอนหลังเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชสวรรคตแล้ว คือภายหลัง พ.ศ.
 ๓๓๓ เรื่องนี้ท่านหม่อมเจ้าสุภัทรดิศพล ดิศกุล ได้ทรงบรรยายไว้ใน
 หนังสือตำนานพุทธเจดีย์ว่าดังนี้

“ถึงสมัยการสร้างพุทธเจดีย์ นิตกับครั้งพระเจ้าอโศกมหา
 ราช ด้วยไม่มีการแจกพระบรมธาตุ เพราะฉะนั้นจะสร้างพระธาตุ
 เจดีย์เพิ่มเติมอีกไม่ได้ ความนิยมของพวกพุทธศาสนิกชนจึงแปรไป
 เลื่อมใสในการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์ที่มีอยู่ในที่ต่างๆ มีตัว
 อย่างปรากฏดังเช่น สำญิมมหาสถูปที่พระเจ้าอโศก ทรงสร้างไว้ ณ
 เมืองอุชเชนีนีเป็นต้น คนทั้งหลายพากันศรัทธาทำเครื่องประดับด้วย
 ศิลาให้สว่างงามยิ่งขึ้น บางแห่งจำหลักเป็นลายรูปภาพเรื่องชาดก
 เรื่องพระพุทธประวัติ แต่รูปภาพที่จำหลักในสมัยทกลาวนี้ สังเกต
 ได้ว่าทำแต่รูปภาพคนอื่นๆ แม้แต่เทวดาและโพธิสัตว์ในชาติก่อนๆ
 แต่รูปพระพุทธองค์เมื่อก่อนตรัสรู้กต เมื่อบตรัสรู้แล้วกต หากกล่าว
 ไม่ แห่งใดจะต้องมีพระพุทธรูปในทิศตรงนั้น คิดทำเป็นรูปสิ่งอื่น
 สมมติไว้แทน เช่นเมื่อออกมหาภิเนษกรมณ์ทำเป็นรอยพระบาท
 หรือมาผูกเครื่องไม้คนช (สิ่งนี้ก็พบที่บ้านคูบัวแล้ว มีทั้งที่ไม้คน
 ชและไม้คนช ทั่วคนชเข้าใจว่าทำตามเสด็จออกจากเมือง) เมื่อทรง
 ตรัสรู้ทำแต่รูปพุทธบัลลังก์นั่งอยู่ใต้ต้นโพธิ์ (เรื่องพระแท่นหรือ
 บัลลังก์นี้ไม่เคยเหลืออยู่ที่บ้านคูบัว มีแต่ต้นโพธิ์ใหญ่โบราณสืบต่อ

มาจนทุกวันนี้ โปรดดูรูปที่นำลงไว้ ส่วนพระแท่นนั้นคงถูกทำลายไปเสียก็ได้หรืออาจยกเอาไปไว้ที่อื่นก็ได้ อย่างเช่นพระแท่น
 ทรงทอาเภอทามะกะเป็นต้น) เมื่อทรงประทานปฐมเทศนาทำเป็น
 รูปงจักร มีรูปกวางหมอบอยู่ด้วย ๒ ตัว (นี้ก็ได้พบแล้วดังได้
 บรรยายไว้ในหนังสือเล่ม ๑ และยังมีเหลืออยู่อีกซึ่งได้ถ่ายรูปลง
 ไว้ให้ดูแล้ว) ในรูปตอนอื่นก็มักจะทำเป็นรูปพุทธอาคันหรืองจักร
 แทนพระพุทธรูปทุกแห่งไป (เรื่องงจักรหรือธรรมจักรนี้ก็ได้พบแล้ว
 ได้ถ่ายรูปไว้ในหนังสือเล่ม ๑ แล้วเช่นเดียวกัน ส่วนพุทธอาคันนั้น
 เมื่อการขุดค้นในปี ๒๕๐๕ นี้ ก็พบฐานแท่นก่อด้วยอิฐ แต่ก็ยังไม่
 สามารถยืนยันว่าเป็นอะไร แต่ลักษณะก็คล้ายกับพุทธอาคัน ซึ่ง
 คงจะเสริมสร้างบูรณซ่อมแซมใหม่ให้ใหญ่โตออกไปกว่าของเดิมก็
 ได้ จนที่สุดเมื่อเสด็จเข้าสู่พระนิพพานก็ทำเป็นรูปพระสถูปแทน รูป
 พระสถูปที่พบนี้เป็นรูปครึ่งซีก เช่นเดียวกับรูปคน พระพุทธรูปนั่ง
 และเศียรพระพุทธรูป ซึ่งส่วนมากเป็นรูปครึ่งซีกทั้งนั้น) เหตุที่ไม่
 ทำเป็นพระพุทธรูปคงเป็นด้วยประเพณีของชาวอินเดียห้ามมิให้ทำรูป
 วัตถุที่เป็นสัณณะ (ที่พึงหรือที่เคารพนับถือ) แม้เทวรูปสำหรับบูชา
 ในศาสนาพราหมณ์ก็ยังไม่ปรากฏในสมัยนั้น เมื่อมีลายจำหลัก
 เรื่องพระพุทธรูประวัติเกิดขึ้นดังกล่าว แล้วก็คงพาให้คนนิยมกันมาก
 นำต้นนิษฐานว่า การสร้างรอยพระพุทธรูป พระธรรมจักร พระ
 แท่น พระสถูป เป็นอุทิศสักการบูชา ณ ที่ต่างๆ คงเอาความคิดไป
 จากรูปภาพที่จำหลักแทนพระพุทธรูปใน ลายจำหลักเรื่องพุทธประวัติ
 ที่กล่าวมา แต่ถ้าวาดตามโบราณวัตถุที่สร้างขึ้นในสมัยนี้ ดูเหมือน

จะชอบสร้างพระสถูปยิ่งกว่าอย่างอื่น สร้างพระสถูปสัมมาทิเป็น
 บริโภคเจดีย์ชน เป็นที่หมายตำบลต่างๆ ซึ่งเนื่องด้วยเรื่องพุทธ-
 ประวัติบ้าง สร้างเป็นธรรมเจดีย์ด้วยจารึกพระธรรมเป็นตัวอักษร
 ประดับหรือบรรจุไว้มาก และในที่สุดสร้างพระสถูปเป็นแต่เพียงอุ-
 เทสถูปเจดีย์กม การสร้างพระสถูปนอกจากเป็นธาตุเจดีย์น่าจะเกิด
 ขึ้นด้วยเหตุดังได้แสดงมา ตลอดจนความคิดที่แก้ไขพระสถูป เช่น
 ต่อยอดให้สูงและทำทักษิณรององค์ (ระฆัง) สถูปเป็นหลายชั้นก็
 จะเกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์สุโขทัยครองนครราชู (คือระหว่าง พ.ศ. ๓๕๘
 ถึง พ.ศ. ๔๗๐)''

นี่เป็นเรื่องของ การสร้างสถูปในสมัยต่อมาจากพระเจ้าอโศก
 มหาราช ซึ่งเดิมเป็นเพียงรูปโอคว่ำ แล้วมีฐานทักษิณ ต่อมา
 จึงเกิดมีการเสริมสร้างตกแต่งให้สวยงาม ประดับประดาต่อยอดขึ้น
 และเข้าใจว่าในสมัยนี้เองจึงนำเอาหินสีเขียวมาแกะสลัก จึงได้เกิด
 มีชนเป็นรูปต่างๆ นอกจากเส้าหินซึ่งอาจมีมาก่อนเมื่อสมัยพระเจ้า
 อโศกมหาราชครองแคว้นมคธ ซึ่งการใช้เส้าหินแกะสลักข้อความ
 ต่างๆ ไว้ให้เป็นหลักฐาน เพื่อความคงทนในอันที่จะประกาศข้อ
 ความนั้นให้คนภายหลังได้ทราบเมื่อพบเห็น โดยเฉพาะในสถานที่
 อันเกี่ยวกับศาสนา หรือเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่ทรงอำนาจยิ่ง
 ใหญ่เท่านั้น ต่อมาเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชสวรรคตแล้ว วิศวกร
 แกะสลักหินนี้ คงจะนำมาใช้ในการแกะสลักลวดลายประดับประดา
 สถูปให้สวยงามด้วย เนื่องจากการสร้างสถูปชั้นใหม่ เพราะ
 หาพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไม่ได้ และโดยที่ในอาณาจักร

สุวรรณภูมิขณะนี้ การใช้น้ำมาแกะสลักคงไม่ใช้การทำได้ง่ายนัก เพราะเพิ่งเป็นการประกาศศาสนาและทำการเผยแพร่ ผู้คนพลเมืองยังไม่สู้จะเข้าใจวิธีการแกะสลัก และนำหินมาใช้ในการแกะสลัก ความชำนาญในศิลปด้านนี้ยังไม่มีเพียงพอ จึงต้องนำเอาหินที่แกะสลักมาแล้วมาจากอินเดียและนำมาประกอบประดับประดาพระสถูปที่สร้างขึ้นในสุวรรณภูมิ โดยชาวอินเดียเป็นผู้นำเอามา ส่วนลวดลายต่างๆ ก็จำเป็นที่จะต้องใช้ดินและปูนขาวเป็นวัสดุ ซึ่งในสมัยนั้นสมัยทวารวดีรุ่งเรืองในอินเดียได้ครองแคว้นมคธแล้ว ซึ่งในสมัยนั้นการสร้างพระพุทธรูปด้วยหินดีเยี่ยมยังไม่ปรากฏ เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจึงสามารถชี้ได้ว่า ศิลปโบราณวัตถุที่พบในอาณาจักรสุวรรณภูมิหรือทวารวดีรุ่นแรกนั้นต้องเป็นดินและปูนปั้น ส่วนที่เป็นหินนั้นต้องเป็นศิลปวัตถุที่นำมาจากอินเดีย ยิ่งกว่านั้นวิธีการแกะสลักหินนี้ เราเพิ่งมาทำกันเมื่อสมัยคุปตะคือในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๓๐ ล่วงแล้วนั่นเอง แม้กระนั้นก็ยังหาแพร่หลายไม่ จนกระทั่งถึงสมัยลพบุรีแล้ว การแกะสลักหินจึงได้เจริญขึ้น นอกจากนั้น ในสมัยเมื่อสิ้นรัชกาลพระเจ้าอโศกมหาราชแล้ว ก็ได้มีการบูรณะซ่อมแซมพระสถูปที่ชำรุดสลักหักพัง ให้กลับคืนสภาพดีอย่างเดิมขึ้นอีก ตอนนั้นเองที่เราแก้ไขรูปสถูปใหม่การโบกปูน ย่อมุมและทำลวดลายให้สวยงามขึ้น อย่างไรก็ตามนี้ ไม่ใช่ว่าสถูปที่สร้างขึ้นที่บ้านคูบัวทั้งหมดประมาณ ๔๔ องค์หรือกว่านั้นจะเป็นสถูปที่สร้างขึ้นในสมัยทวารวดีรุ่งเรืองเท่านั้น อาจมีสถูปที่สร้างก่อนและหลัง ซึ่งมณฑลสมัย เมื่อพระเถระทั้งสองพระองค์เดินทางมาเผยแพร่พระพุทธ

คำสนา หรือก่อนและหลังจากนั้นมาด้วยอีกก็ได้ เพราะปรากฏว่า
ในตอนเหนือของดินแดนสุวรรณภูมิมีการก่อพระพระสถูปแบบโอ
ความาแล้วดังปรากฏอยู่ในพงศาวดารโยนกเป็นต้น แบบอย่างการ
สร้างสถูปแบบโอควาจะต้องมีมาแล้ว ก่อนสมัยที่พระเจ้าอโศกมหา
ราชส่งสมณทูตเข้ามาแล้ว

อย่างไรก็ตาม การที่เราจะค้นคว้าหลักฐานต่างๆ มา
ประกอบให้สมบูรณ์ เพื่อวินิจฉัยว่าการสร้างสถูปและศิลปโบราณ
วัตถุที่บ้านคูบัวจะเก่ากว่าที่ใดคนพบที่พระปฐมเจดีย์หรือไม่นั้น เรา
ก็ยังไม่สามารถจะชี้ขาดลงไปทันทีได้ว่าที่ไหนจะเก่ากว่ากัน แต่ถา
จะว่ากันด้วยเหตุผลแล้ว เราก็น่าจะเชื่อว่าการสร้างศิลปวัตถุข
ที่บ้านคูบัวซึ่งมีสถูปเป็นจำนวนมากนั้นก่ด หรือที่พบวัตถุโบราณที่
สร้างด้วยดินเผาหรือปูนปั้นก่ด ควรจะหาชนก่อนนครปฐม ซึ่งเร
นักจำเป็นต้องค้นคว้ากันต่อไปไม่ควรจะทอดทิ้ง แม้ความคิดเห็นของ
ผู้เขียนจะผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากความจริงประการใดก็ตาม ก็
ยอมเป็นเส้นทางเพื่อได้ตามรอยที่เกดขึ้นมุ่งไปหาความถูกต้องต่อไป
เพราะมีฉะนั้นเราก็จะหยุดเฉยอยู่ เพียงแต่ทว่า “เมื่อเป็นการยาก
ลำบากที่จะหาหลักฐานทางโบราณคดีได้ ก็ขอให้เราได้ชื่นชมคุณ
สมบัติของโบราณวัตถุเหล่านี้ในแง่ศิลปเถิด” ซึ่งมีท่านผู้ทรงคุณวุฒิ
ได้ให้คำนิยามไว้ในหนังสือแนะนำชมโบราณวัตถุสถาน สมัยทวารวดี
อำเภอเมืองราชบุรี ซึ่งทางกรมศิลปากรพิมพ์แจกแก่ผู้เดินทางไป
ทัศนาร โบราณสถานที่บ้านคูบัวโดยทางรถไฟเมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม
๒๕๖๔ นั้นแล้ว และผู้เขียนขอแสดงความเสียใจต่อพฤติกรรมที่ผู้
เขียนได้เป็นผู้ริเริ่มในการสร้างสมศิลป โบราณวัตถุของจังหวัดราช

สภาพของศิลปวัตถุสมัยทวารวดียุคต้น

ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้ว ถึงเรื่องการสร้างสถูปสมัยเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สุวรรณภูมิ และได้กล่าวถึงโบราณวัตถุสมัยตอนต้น ๆ ของสุวรรณภูมิที่เราถือว่าเป็นสมัยทวารวดีมาแล้ว ในพ.ศ. ๒๕๐๕ นี้ ได้มีการขุดพบศิลปวัตถุเพิ่มอีกหลายอย่างดังได้กล่าวมาแล้วในบทต้น พร้อมทั้งให้ความเห็นไว้แล้วว่า ในสมัยต้นของการส่งสมณทูตมาประกาศพระพุทธศาสนาที่สุวรรณภูมิ ยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเลย จนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้ากนิษกะ การก่อสร้างพระสถูปได้เปลี่ยนไป และได้มีการสร้างพระพุทธรูปแบบดินเผาขึ้น พร้อมทั้งการสร้างด้วยปูน ส่วนการสร้างที่ไม่ใช่เป็นพระพุทธรูปนั้นมักเกี่ยวข้องกับเรื่องพุทธประวัติเป็นส่วนใหญ่ แม้โบราณวัตถุที่กรมศิลปากรขุดได้และนำชมเมื่อนิท ๓๓ สิงหาคม ๒๕๐๔ นั้น ส่วนมากก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติ และมีเทวรูป กับรูปพระพุทธรูปครึ่งซีกปะปนกันอยู่ด้วย ซึ่งแต่ละสิ่งนั้นอาจเป็นคนละสมัยปะปนกันอยู่ แต่มิบางชนที่สวดงาม ผู้เขียนจึงได้ถ่ายรูปไว้ให้ดู คือรูปลวดลายเป็นลวดลายกนกที่อ่อนช้อยสวยงามอันหนึ่งที่ขุดพบ กับรูปเศียร

พระพุทธรูปซึ่งชำรุดเหลือแต่ส่วนของฆมอดม ทำด้วยปูนปั้น ซึ่ง
 แบบนี้เป็นแบบของทวาราวดีแน่นอน และยังมีรูปศิระคนอกชั้น
 หนึ่ง โปรดดูรูปข้างท้ายนส่วนรูปอื่น ๆ นั้น ท่านจะหาดูได้จาก
 หนังสือนำชมศิลปโบราณวัตถุสถานสมัยทวาราวดีตำบลคูบัว ทกรรม
 ศิลปากรนำชมและพิมพ์ขึ้นจำหน่าย หรือเรื่องการวางรากฐาน
 พระพุทธศาสนาลงที่บ้านคูบัวสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเล่ม ๓ ตอน
 ที่ ๓ ที่ข้าพเจ้าได้พิมพ์เผยแพร่ไปแล้วที่แพร่พิทยภาคนี้ อย่างไรก็ตาม
 ศิลปวัตถุที่ไดพบนั้นอาจมีศิลปวัตถุที่ทำด้วยปูนปั้นสมัยสุโขทัยเข้ามา
 ประปนอยู่ด้วยก็ได้ เพราะปรากฏว่ามีบางชิ้นที่ไม่มีความสวยงาม
 และเนื้อปูนหยาบมาก ลวดลายไม่อ่อนช้อยรวมอยู่ด้วย จึงขออย่า
 ได้ตกทักลงโทษว่าศิลปวัตถุที่พบที่บ้านคูบัวนั้นงามดีของนครปฐมไม่
 ได้ ทั้งนี้เพราะสถานที่ตั้งโบราณสถานที่บ้านคูบัวนี้ได้ขุดค้นกันมา
 นานหลายยุคหลายคราวแล้ว และมีอิทธิพลของบุคคลบางคน
 ครอบงำสถานที่บ้านคูบัวอยู่ เพื่อประโยชน์เกี่ยวกับอาชีพในด้าน
 การขุดหาสมบัติโบราณในระแวกนี้ ของที่เคยรวบรวมไว้ที่บ้าน
 คูบัวหายไ้ก็มาก แก่ก่อนศิลปที่หาพบวางกองอยู่บนศาลา บัดนี้
 ก็หายไ้หมด บางคนก็เห็นว่า จะมีประโยชน์อันใดในการไปตั้ง
 พิพิธภัณฑ์ขึ้นในบริเวณนี้ ใครจะเดินทางเข้าไปดูที่ดินของวัดโขลง
 ซึ่งเป็นที่ตั้งสถูปเจดีย์โบราณนับ จำนวน ๓๐๐ เจดีย์ ขณะนี้ถูก
 ราษฎรยึดถือเป็นที่มกรรรมสิทธิ์หมดแล้ว คงเหลือแต่ที่ตั้งของสถูป
 เจดีย์ใหญ่ ซึ่งมีอาณาเขตประมาณ ๕ ไร่ และขณะนั้นได้ตั้งเป็น

สำนักสงฆ์อยู่ แต่โบราณมาและในทำเนียบวัดก็เรียกว่าวัดโขงหา
ใช้วัดโขง ไม่เป็นวัดร้าง คำว่าโขงในที่นี้ ภาษาทางเขมรแปลว่า
ใหญ่ เช่นแม่น้ำโขง เป็นต้น เป็นวัดตั้งแต่สมัยขอมมีอำนาจ
และสร้างขึ้น เข้าใจว่าคงพร้อมกับวัดพระมหาธาตุ ตำบลหลุมดิน
อ. เมือง ราชบุรี แต่เดิมในสมัยโบราณมาวัดนี้คงจะไม่ได้มีชื่อว่า
วัดโขง และในบริเวณสถานที่นี้เป็นเมืองเก่าเดิม ซึ่งยังปรากฏ
คูที่เรียกกันว่าคูบัวอยู่ ซึ่งมีอาณาเขตกว้างขวางมากเมื่อรวมทั้ง
สองตำบลเข้าด้วยกัน คือคูบัวเหนือและคูบัวใต้ ก็คือกำแพงคู
เมืองเดิม แต่กำแพงเมืองคงราบเรียบกลายเป็นไร่เป็นนาไปเสีย
หมดแล้ว

อันวัดอุโบสถ ที่เป็นศิลปกรรมของบ้านคูบัวนี้ เมื่อได้
ศึกษาแล้ว รู้สึกว่าจะมีอยู่หลายยุคหลายสมัย เช่นพระพุทธรูปกีด
เจดีย์ดินเผา กว้างหินกีด ตลอดจนลัญจกัมภ์และอื่น ๆ คงมีอายุ
ติดต่อสืบเนื่องมาตลอดกัน ตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิ จนกระทั่งถึง
กรุงศรีอยุธยา ดังได้แสดงรูปต่าง ๆ ให้ดูในหนังสือเล่มนี้แล้ว
ส่วนมากจะเป็น ดินเผา และหิน ไม่มีชิ้นส่วนที่เป็นสัมฤทธิ์ทอง
อาจเป็นเพราะการหาวัตถุที่เป็นโลหะมาทำอะไรก็ตามในระยะนี้คงไม่
สะดวก เพราะความเจริญทางด้านนี้ คงจะยังมีอยู่น้อย วิชาการ
ผสมโลหะยังไม่แพร่หลายมาถึง

ดินเผาและหินที่พบในบริเวณวัดโขงนี้มีลักษณะ และสั
สัวรรคดังจะกล่าวต่อไป

๑. เนอดินต้นวลละเอียด ไม่มีแร่อะไรนอกจากรายและ
เกลบผล่มอยู่ ด้วย

๒. เนอดินต้นวลอมชมพู เนอดินค่อนข้างหยาบมีความ
เข็มของวัตถุธาตุในเนอดินที่เผ่าจับเป็นสารต่าง ๆ ชาวบางหม่นบ้าง
แล้วแต่กรณี บางทีก็เกลบผล่มอยู่ เมื่อเกลบหมดไป รูปของ
เกลบกยังแสดงให้เห็นอยู่เป็นร่องรอย

๓. เนอดินสีแดงอมเหลือง เนอดินค่อนข้างละเอียด

๔. เนอดินสีแดงเข้ม ละเอียด มีแร่คล้ายผงทองผล่มอยู่

ทั่วไป

๕. เนอดินแดงอมชมพู เนอโปรง

๖. เนอดินแดงภายนอก ภายในสีดำ มีเกลบผล่มอยู่ใน
เนอดิน ค่อนข้างหยาบ บางทีก็เป็นสีเหลืองนวล

๗. เนอดินแดงหยาบมีการผล่มเกลบกยังเห็นร่องรอยอยู่
ให้เห็นชัด

๘. เนอขาวหม่น ผล่มทรายและกรวดเม็ดเล็ก ๆ คุ้งข้างนอก
เป็นลิ่ม ๆ เนอภายในสีเทา คล้ายดินไหโบราณมีรูปดอกจันทร์
กดลงที่เนอดิน และมีลายเส้นคล้ายอักษรโบราณ และรูปคล้ายนก
ยุง หรือเครื่องหมายอะไรสักอย่าง

ประเภทเนอดินของพระพุทธรูป และรูปโพธิสัตว์ และลวด
ลายดินเผา

๑. มีสีแดงเข้ม หยาบ

๒. มีสีดินแดงหม่น (แดงแห้ง ๆ)

๓ มีดินปนเกลือบ

ประเภทปูนปั้น

๑ ปูนปั้นพวกเคียรพระ เนื้อละเอียดแข็ง

๒ ปูนปั้นลายกนก เนื้อละเอียดแข็ง

๓ ปูนปั้นลายตามซุ้ม เนื้อค่อนข้างหยาบ

๔ ปูนปั้นลายตามเจดีย์ มักมีเศษหินเล็ก ๆ กับเศษอิฐ

ปนปนอยู่กับกรวดทรายหยาบ ๆ ด้วย

เนื้อทเปือกออกไป

๑ เนื้อดินสีนวลมีแระดอกมะขามจุดแดง ๆ เล็ก ๆ ปนอยู่ทั่วไป เป็นรูปของเจดีย์เนื้อดินค่อนข้างละเอียด

๒ เนื้อดินสีลาแสงคราบปูนขาวภายนอก นับแต่พระเจดีย์ทรงกลม และพระพุทธรูปปางองค์มคราบปูนขาวติดอยู่ทั่วไป

ประเภทหิน

๑ เนื้อหินสีเขียว เช่น กวางหิน เนื้อแข็ง

๒ เนื้อหินสีดัวเปิด เช่น หินบดเครื่องเทศและหินสำหรับ

ฝนรัตนชาติ ที่นำมาทำลูกปัด

๓ หินแดง (หินทรายสีแดงละเอียด)

๔ หินทราย สีเทา

หินสีแดงและสีเทานั้น เป็นเคียรพระพุทธรูป เนื้อหินละเอียด ลักษณะพระพุทธรูปทพบ

๑ เป็นแบบนั่งลอยตัว ไม่มีกลีบบริม ปางประทานธรรม (นั่งเกาหรือห่อแทน)

๒ เป็นแบบนั่งมีประภาณทลล้อมรอบปางประธานธรรม
(นั่งบนแท่น)

๓ เป็นแบบยืนปางลีลา

๔ เป็นแบบยืนปางประธานพร

๕ เป็นพระพุทธรูปประดิษฐานและใช้พระเจดีย์ (สถูป) แทนองค์
พระ ส่วนมากพระภิกษุเป็นแบบอินเดีย แบบศรีวิชัยมาพาด

๖ ปูนปั้น พบแต่เศียรยอดข้างบนแบบ ทวาราวดี และ
แบบศรีวิชัย เป็นแบบดิน มีกลีบริม ครีวงข้างข้างเศียรบ้าง
เป็นแบบมอญก็มี แบบไพร่สัตรีก็มี

นอกจากนี้ไม่เป็นองค์ แบบปูนปั้นติดผนังก็มีมากทั้งรูปคน
รูปสัตว์ รูปเทวดา รูปพระอวตารโลกेश্বর เศษชิ้นพระกร เศษชิ้น
พระบาท ลำตัวตรงกลาง ก็มีมาก แต่หาติดต่อกันไม่ได้ คงศูนย์หาย
ไปเสียหมด ครุฑโรงเรียน ได้เล่าบอกว่า เคยเก็บไว้ร่วมกันบนศาลา
วัดบาง โคนตันโพธิ์บ้างก็หายไปหมด ยังมีพระพุทธรูปแตกหักทั้ง
อยู่ที่โคนตันโพธิ์ องค์ขนาดคนไม่มีเศียร ทำด้วยศิลาเขียวอยู่ที่โคน
โพธิ์ เศียรว่ามีคนนำมาขายเสียในกรุงเทพแล้ว

บทที่ ๔

พระพุทธรูปทวาราวดียุคหินและสัมฤทธิ์

ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น ๆ ว่า เมื่อครั้งพระเจ้าอโศก
มหาราชทรงส่งสมณทูตมาจากอินเดียสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ส่วน
ใหญ่มีแต่พระบรมสารีริกษานำมา เพื่อก่อสร้างสถูปเจดีย์ สถูป
ใช้แทนรูปองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงนั้น จนกระทั่งถึงรัชสมัยของ
พระเจ้ากนิษกะครองราชสมบัติในแคว้นมคธแล้ว การสร้างพระพุท
ธูปจึงได้แผ่มาถึงดินแดนสุวรรณภูมิ แม้ในเวลาที่พระเจ้ามณฑล
จะได้เสวยราชในแคว้นคันธาราษฎร์ และได้มีชนชาติกรีกได้สร้าง
พระพุทธรูปขึ้นมากราบไหว้แทนเทวรูปแล้วก็ตาม การสร้างพระ
พุทธรูปในอินเดียก็ไม่ได้แพร่หลายไปตลอดทั่วถึง การที่เราพบพระ
พุทธรูปศิลาในประเทศไทยบางแห่งก็ดี พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ก็ดี อาจ
มีเหตุหลายนัย คือ เป็นพระพุทธรูปที่นำมาจากอินเดียหนึ่ง กับ
ที่นำมาโดยชาวอินเดียที่เคารพนับถือพระพุทธศาสนา เมื่อเข้ามา
ทำมาหากินอยู่ในแคว้นสุวรรณภูมินัยหนึ่ง ศิลปกรรมทางพระพุท
ธาคำสนาที่เราพบในระดับของพระพุทธรูปคำสนาขึ้น ส่วนมากเป็นดิน
เป็นปูนปั้น อาทิเช่น รูปเจดีย์ เคียวเทวดาหรือพระโพธิสัตว์ พระ
พุทธรูปนั่งห้อยพระบาท เคียวพระพุทธรูปดินเผา และรูปคน รูปม้า

รูปสัตว์ต่าง ๆ ตลอดจนถึงที่ แม่จะปรากฏขึ้นส่วนศิลปกรรมทาง
พระพุทธศาสนา ในศิลปะแบบอมรวดี ก็คงเป็นศิลปะที่ทำด้วยปูนปั้น
เป็นส่วนใหญ่กับดินเผา เรื่องศิลาหรือสัมฤทธิ์นั้น เราจะไม่พบเลย
ในระยะต้น ๆ ทั้งนี้ เพราะการค้นคว้าหาแหล่งศิลาที่จะทำแกะสลักถึ
การหาโลหะมาผสมเพื่อทำเป็นสัมฤทธิ์ก็ถึ จำต้องใช้ระยะเวลาของ
ความเจริญทางพระพุทธศาสนานานพอสมควร ที่จะทำให้เกิดศรัทธา
อันแรงกล้า จนถึงแก่เสียสละเวลามาทำการแกะสลัก หรือหา
โลหะมาผสมเป็นสัมฤทธิ์ขึ้น เมื่อพระพุทธศาสนาได้วางหลักปักมั่น
ทางอาณาจักรสุวรรณภูมิตอนต้นมาแล้ว จึงค่อย ๆ ขยับห่างไกล
ขึ้นไปตามลำน้ำแม่กลองตามลำดับ จนถึงตำบลพงดึก ซึ่งอาจเป็น
เมืองเก่าสมัยเดียวกันเมืองราชบุรีแล้ว จึงปรากฏว่า ได้มีการหล่อ
รูป เทวรูปขึ้นและได้ขุดพบพระพุทธรูปสมัยอมรวดี แต่การที่
ข้าพเจ้าได้เศษทองสัมฤทธิ์ภายในบริเวณที่ทำการก่อสร้างพระอุโบสถ
วัดดงสักนี้ ก็พิสูจน์ไม่ได้ว่า ทองที่หล่นเบ้าออกมาจะเป็นทอง
หล่อเทวรูป หรือพระพุทธรูป เพราะในการค้นหาของกรมศิลปากร
ปรากฏว่า พบทั้งเทวรูป และพระพุทธรูป ตลอดจนเครื่องใช้สัมฤทธิ์
บางอย่างด้วย แม้กระนั้นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ที่ขุดพบนี้ ก็เป็นพระ
พุทธรูปในราวพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๐ ซึ่งยังมีอายุน้อยกว่าที่หาพบ
ที่จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นแบบอมรวดี หรือลังกาแบบอนุราช
ปุระ ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๗-๘ เสียอีก พระพุทธรูปแบบ
คันธารราษฎร์ก็ไม่เคยมีปรากฏในดินแดนส่วนนี้ และเมื่อได้สำรวจ

ตรวจคนแล้ว เรื่องพระพุทธรูปศิลา ในยุคของคุปวจึงไม่มี คงมีแต่พวกดินเผาเป็นส่วนใหญ่ หากที่มีอยู่เป็นศิลา ก็ต้องพึงเข้าใจว่าได้นำมาจากทอนและต้องสร้างภายหลังพระพุทธรูปดินเผา เป็นเวลานานไม่น้อย ดังจะเห็นได้ว่าเท่าที่ขุดพบศิลปกรรมต่างๆ ที่ทำด้วยศิลาแม่แตงฉลอมจกักร กว้างหมอบเหล่านักต้องเป็นเวลาภายหลังเมื่อศาสนา ได้ประดิษฐานลงที่บ้านคุปวนี้ เป็นหลักเป็นปักแผ่นแน่นหนาแล้ว ดังที่เราจะเห็นได้ว่า การขุดค้นที่อาเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ได้ขุดจกักรเป็นหินปูน และขุดได้ท่อนทองเป็นจกักรศิลาลา ครบทั้งเส้นและที่คุปวเองก็ขุดพบจกักร แต่หักกว้างหมอบก็ชำรุด อันถึงเหล่านักแม่ว่า ได้มีการนำเอาศิลามาใช้ในการบัดเครื่องเทก็เกิด นำมาใช้ฝนลูกปัดต่างๆ เพื่อทำเครื่องประดับก็เกิด การแกะสลักศิลาใหม่รูปต่างๆ ยังไม่เกิดขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะความศรัทธา ในทางพระพุทธศาสนา เพิ่งจะเริ่มฝังรากฐานลงไปเท่านั้น ยังไม่ถึงแก่เกิดความตื่นรนในอันที่จะสร้างศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นการใหญ่โต โดยเหตุนี้เราจึงไม่ค่อยจะได้พบรูปพระพุทธรูปที่ทำด้วยศิลา และในส่วนสัมฤทธิ์ก็เช่นกัน จะต้องผ่านจากระยะเวลาที่พระพุทธศาสนาได้ลงหลักปักโคน ลงที่บ้านคุปวแน่นหนาแล้ว และได้มีเมืองต่างๆ ในเขตริมแม่น้ำแม่กลองยอมรับนับถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แล้วนั้นและการหล่อพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ จึงได้เกิดขึ้นดังจะเห็นได้ว่า เราพบพระพุทธรูปที่พบได้ เราพบพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ที่เมืองอู่ทองเก่า ซึ่งมีความเจริญแล้ว ตกอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๓ หรือจะหลังกว่านั้น

จึงเป็นที่แน่ว่าพระพุทธรูปที่ควรจะมีเป็นศิลาหรือสัมฤทธิ์ไม่ได้ จะ
 ต้องเป็นดินเผาเท่านั้น เพราะพระพุทธรูปศาสนายังไม่เจริญแพร่หลาย
 ทั่วถึง แม้ว่าในดินแดนสุวรรณภูมิ จะมีผู้นับถือพระพุทธรูปศาสนา
 อยู่บ้างแล้วก็ตาม ลัทธิพราหมณ์ และการนับถือเทวดาก็ยังมีอยู่
 เป็นส่วนใหญ่ จึงจะเอาเหมือนอุทอง นครปฐม หาไม่ได้แน่แท้เรา
 พบพระสัมฤทธิ์ที่พงดึก ก็เป็นส่วนน้อย ไม่แน่ว่าพระพุทธรูปนั้น
 จะเคลื่อนย้ายมาจากที่ใด แต่การหล่อสัมฤทธิ์นั้น จะต้องมั่นแน่น
 เพราะได้พบชิ้นเศษสัมฤทธิ์ ที่ละลายตนออกจากเบ้าหลอม เวลา
 เทนนมเป็นประจักษ์พยานอยู่ ดังนี้

อนึ่งเป็นที่น่าสนใจที่ว่า ทำไมเราจึงไม่ค่อยพบการหล่อพระพุทธรูปสมัยอมรวดีนัก เรามักจะพบพระพุทธรูปสมัยทวารวดี และเป็นทวารวดีตอนปลายเสียด้วย ทั้งนี้จะเป็นเหตุผลของเรื่อง การช่าง พระพุทธรูปแบบอมรวดีเป็นพระพุทธรูปที่หล่อได้ยากกว่าพระพุทธรูปอื่น ๆ ก็ตรงที่ จวรวิ การหล่อจวรวิด้วยโลหะสัมฤทธิ์ ย่อมเป็นที่ยาก และต้องชำนาญในการหล่อ เพราะการหล่อในสมัยโบราณ คงจะไม่สะดวกเหมือนปัจจุบันนี้ ที่สามารถใช้ไฟฟ้าทำการหล่อหลอมโลหะให้เข้ากันได้สนิท และถ้าหากเป็นพระพุทธรูปธรรมดาที่ไม่ใช่จวรวิแล้วก็จะหล่อได้โดยง่ายมาก เพราะความละเอียด ความละเอียดละมัย ในเรื่องพระพุทธรูปจวรวิ เป็นสิ่งที่ปราณีต ถ้าการหล่อไม่ชำนาญการเททองไม่ดี ร้อนไปเย็นไป ก็จะทำให้เสียได้ง่าย โดยเหตุนี้การหล่อพระแบบอมรวดี ในสมัยนี้ แม้จะหล่อได้ก็คงไม่เป็นที่สะดวกนัก ด้วยการยุ่งยากลำบากในการช่าง และเป็นระยะเริ่มต้นของการผสมสัมฤทธิ์ ฉะนั้นจึงไม่ค่อยจะได้พบพระแบบอมรวดีในแถบนี้ แม้แต่รูปปูนปั้นที่เราพบและเครื่องใช้บางชนิดที่ขุดพบ เราก็จะมองเห็นได้ชัดว่า ความปราณีตเป็นสิ่งสำคัญมาก ของที่ขุดพบยังมีความปราณีตน้อยไป เพราะความเจริญในด้านศิลปะยังมีไม่พอนั่นเอง พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ จึงไม่มีปรากฏ ที่บ้านคูบัว

นอกจากนี้ เรื่องการที่จะสร้างพระพุทธรูป ขึ้นในอินเดีย คือพระพุทธรูปคันธารราฐนั้นเล่า ก็สร้างขึ้นในระหว่างพุทธศตวรรษ

ที่ ๓ ระหว่างพ.ศ. ๓๖๕ ถึง ๓๘๓ แม้กระนั้นก็ยังไม่ปรากฏว่าแพร่หลาย ในการค้นคว้าปัจจุบันนี้ เชื่อกันว่าพระพุทธรูปเริ่มเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในแคว้นคันธารราฐในรัชกาลพระเจ้ากนิษกะ ราวพุทธศตวรรษที่ ๗ เป็นฝีมือของช่างกรีก-โรมัน ลักษณะของพระพุทธรูปโบราณได้กล่าวไว้ในหนังสือตำนานพระพุทธรูปเจ็ดว่า ที่ช่างโยนกทำขึ้น ในคันธารราฐสังเกตเห็นได้ว่าอนุโลมตามคัมภีร์มหาปุริสลักษณะหลายข้อ เป็นต้นคือ ข้อว่าอนุโลมทำไว้ที่หว่างพระโขนงอย่างหนึ่ง ทำให้พระเศียรพระพุทธรูปมีเกตุมาลาอีกอย่างหนึ่ง แต่พระเกตุมาลาตามแบบช่างโยนกทำเป็นพระเกตุายาว กระหมวดมุ่นเป็นเมฆไว้บนพระเศียรอย่างเกตุาศรีวิชัย เป็นแต่ไม่มีเครื่องศิลาภรณ์ ครองผ้าอย่างสมณะ และช่างโยนกมักทำนั่งขัดสมาธิอาการครองผ้าทำอย่างห่มครองและห่มคลุม ห่มคลุมนั้นชอบทำห่มคลุมจำหลักกลีบผ้าให้เหมือนจริงตามกระบวนช่างโยนก และว่านอกจากที่กล่าวมาในบรรดาลักษณะซึ่งมีได้มีทั้งบังคับแล้ว พวกช่างโยนกทำตามคติของชาวโยนกทั้งนั้น เป็นต้นว่าดวงพระพักตรพระพุทธรูปก็ทำอย่างเทวรูปทั้งามของชาวโยนก คือเทวรูปอปอลโล พระวิษณุก็ทำอย่างประภามณฑลเป็นวงกลมอยู่ข้างหลังพระพุทธรูปตามแบบวิษณุของชาวโยนก ส่วนกิริยาท่าทางของพระพุทธรูปนั้น เป็นต้นว่าพระพุทธรูปตรงเรื่องเมื่อก่อนตรัสรู้ทำนั่ง ข้อนพระหัตถ์ก็เป็นกิริยาสมาธิ พระพุทธรูปทรงชนะพระยามาร ทำพระหัตถ์ขวามาห้อยพระเพลา แสดงว่าทรงฆ่าพระมารดาเป็นพยาน พระพุทธรูป

รูปตรงเมื่อ ประทานปฐมเทศนาทำจันฉนวนพระหัตถ์เป็นรูปวงกลม
 หมายความว่า พระธรรมจักร พระพุทธรูปตรงเมื่อมหาปฐิหาริย์
 (คือยมกปาฏิหาริย์) ทำเป็นพระพุทธรูปมีดอกบัวรองรับ เมื่อเข้าสู่
 พระนิพพาน ก็ทำเป็นรูปพระพุทธรูปไสยา ความละเอียดทรงอธิบาย
 ไว้ในหนังสือพุทธเจดีย์ หน้า ๓๘—๔๐ แล้ว นอกจากนั้นยังทรง
 กล่าวอีกตอนหนึ่งว่า พระพุทธรูปที่พบกลางทิวป่าเขายกดี ที่พบ
 ในมณฑลประเทศ เช่นที่เมืองพาราณสีเมืองมถุรา และทางฝ่ายใต้
 จนถึงอมราวตีกดี ที่เป็นชนเก่า ล้วนเอาแบบอย่างพระพุทธรูป
 คันธารราชไปทำทั้งนั้น จึงยุติได้ว่า การสร้างพระพุทธรูปแพร่หลาย
 ต่อไปถึงนานาประเทศ แต่ครั้งพระเจ้ากนิษกะบำรุงพระพุทธศาสนา
 เป็นต้นมา

ความอีกตอนหนึ่ง ทรงกล่าวว่า “ครั้นถึงราว พ.ศ. ๘๖๓
 พระเจ้าจันทรคุปต์ กษัตริย์ซึ่งครองมคธราช (พระนามพ้องกับ
 ต้นวงศ์โมริยะ) มีอำนาจมาก ด้วยพระมารดาเป็นกษัตริย์ลิจฉวี
 เมืองเวสาลีได้พลทั้ง ๒ ประเทศนั้นเป็นกำลัง สามารถแผ่อำนา
 เขตได้กว้างขวางตลอดมณฑลประเทศ (แต่ไม่ได้อาณาเขตไปถึง
 คันธารราช) เป็นพระเจ้าราชาธิราชขึ้นอีก มีเชื้อสายซึ่งทรงความ
 สามารถบริหารทายาทสืบมาอีกหลายพระองค์ ราชวงศ์คุปตะได้เป็น
 ใหญ่อยู่ในมณฑลประเทศ (แต่ พ.ศ. ๘๖๓ จนถึง พ.ศ. ๑๐๒๓) ราว
 ๑๖๐ ปี ในสมัยคุปตะนี้ศิลปะวิทยาการต่าง ๆ รุ่งเรืองมาก แม้พวก
 พราหมณ์เริ่มพยายามแก้ไขศาสนาของตนแข่งพระพุทธศาสนา ความ
 นับถือพระพุทธศาสนาก็ยังเป็นประธานอยู่ทั่วไปในอินเดีย ชอนพึง

เห็นได้ด้วยโบราณวัตถุ เช่นพระพุทธรูปกัณฑ์ ลวดลายและรูปภาพ
 ที่จำหลักหรือเขียนไว้ตามถ้ำ ที่แต่งเป็นวัตถุที่ เป็นฝีมือชาว
 มัชฌิมประเทศอย่างงามวิจิตร เป็นของเกิดขึ้นในสมัยคุปตะ
 เป็นพื้น (พุทธเจดีย์แบบมัชฌิมคุปตะแพร่หลายมาจนถึงประเทศสยาม
 นี้ มักพบที่นครปฐมเจดีย์มากกว่าที่อื่น คือศิลปะทวารวดี (พุทธ
 ศตวรรษที่ ๑๑-๑๖)

ในศิลปะแบบคุปตะ ชาวอินเดียดูเหมือนจะนิยมทำพระพุทธรูป
 รูปห่มคลุมมากกว่าห่มตอง ทำจิวรเนบติดกับพระองค์ทั้ง ๒ แบบ
 แต่พระพุทธรูปที่พวกโยนกชาวคันธารราฐคิดประดิษฐ์ขึ้น
 ดังกล่าวมาแล้ว เมื่อชาวอินเดียในมัชฌิมประเทศรับคติมาทำพระ
 พุทธรูปบ้าง ไม่เห็นชอบตามแบบของพวกโยนกหมดทุกอย่าง
 เพราะฝรังกับเขานิยมความงดงามต่างกัน พวกชาวมัชฌิมประเทศ
 จึงมาคิดแก้ไขลักษณะพระพุทธรูปให้ผิดกับแบบของพวกโยนกหลาย
 อย่าง เป็นต้นว่าดวงพระพักตร์ซึ่งทำเป็นอย่างหน้าเทวรูปฝรังก็
 แก้ไขมาให้เส้นพระเกศวงเป็นทักษิณาวรรต (วง) ตามคำภีร์มหา
 ปุริสลักษณะชื่อว่า “อุทฺทคฺคโลโม” และเพิ่มมหาปุริสลักษณะตาม
 ขออนุญาต เขาก็ออกอีกประการหนึ่งมาถึงสมัยเมื่อสร้างพระพุทธรูปกัน
 แพร่หลายในมัชฌิมประเทศนั้น พวกที่ถือศาสนาพราหมณ์ก็คิด
 สร้างเทวรูปขึ้นตามเยี่ยงอย่างการสร้างพระพุทธรูปบ้าง ก็ลักษณะ
 รูปภาพในมัชฌิมประเทศนั้น ถ้าเป็นรูปเทวดาหรือกษัตริย์ย่อมทำ
 แต่งอาภรณ์กับตัวเปล่าไม่ได้เสีย ช่างจึงคิดทำรูปทรงส่วนตัวให้ดัด

งาม อาศรัยเหตุเหล่านี้ พวกช่างชาวมัชฌิมประเทศคงเห็นว่าแบบพระพุทธรูปที่ทำครองผ้าเป็นกลีบให้เหมือนห่มจริง ๆ เช่นชาวโยนกชอบทำนั้น เสียทรวดทรงพระพุทธรูปไป จึงคิดแก้ไขในชั้นแรกทำกลีบจั่วให้เล็กลง แล้วแก้ไขต่อมา ทำแต่พอให้เห็นเหมือนอย่างว่าครองผ้าบาง ๆ และมักทำอย่างห่มดองด้วยประสังค์จะเอาความงามไปไว้ที่ทรวดทรงองค์พระพุทธรูป เป็นแบบอย่างเกิดขึ้นในมัชฌิมประเทศอีกอย่างหนึ่ง อนึ่งพระรัศมีซึ่งช่างชาวโยนกทำเป็นประภาณทลไว้ข้างหลังพระพุทธรูปนั้น พวกช่างชาวมัชฌิมประเทศ ก็คิดแก้ไขแทนทำพระรัศมีเป็นรูปเปลวบนพระเกตุมาลา บางทีจะเกิดขึ้นเมื่อคิดทำพระพุทธรูปตั้งเป็นพระประธาน เพราะจะทำรัศมีอย่างประภาณทลชัดซึ้งจึงได้คิดแก้ไขเป็นอย่างอื่น (เข้าใจว่าพระรัศมีเป็นเปลวนี้ เริ่มเกิดขึ้นในศิลปะอินเดีย แบบนาคบัญญัติหรือเนคปติม ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ (พุทธศตวรรษที่ ๑๕-๒๒) และในศิลปะลังกาแบบโปदनารูระ (พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๙) ส่วนกิริยาท่าทางพระพุทธรูปนั้น พวกช่างโยนกได้ดัดแบบไว้แล้ว ๙ อย่าง (ว่าตามทศกัณฐ์พระพุทธรูปฝีมือช่างโยนกซึ่งยังมีปรากฏอยู่ คือ

- ๑) ปางสมาธิ ทำเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิ (พระพุทธรูปฝีมือชาวกันธราวุธ ทำแต่ขัดสมาธิเพชร ทั้งชาวมัชฌิมประเทศมาคิดทำอย่างนั่งขัดสมาธิราบอีกอย่างหนึ่ง ช่างอินเดีย ชอบทำขัด

ธมาธิเพชร ขัดสมาธิราบมาแพร่หลายในศิลปะลังกา) วางพระหัตถ์
ขวาเหนือพระหัตถ์ซ้าย หงายข้อนิ้วท่อนอก หมายถึงพระ
พุทธประวัติทรงตรัสรู้พระโพธิญาณ เครื่องประกอบมักทำเป็นรูป
เทวดาห้อมล้อม

๒) ปางมารวิชัย ทำเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิ (เหมือน
ปางสมาธิ) แต่พระหัตถ์เบื้องขวาวางคว่ำที่พระเพลา ปลายนิ้วพระ
หัตถ์ชี้ลงแผ่นดินหมายถึงพระพุทธรูปเมื่อทรงอ้างพระธรรมเป็น
พระยานแก่พระยามาร เครื่องประกอบมักทำเป็นรูปยักษ์มารหรือ
นางมาร

๓) ปางปฐมเทศนา ทำเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิกึ่งนั่ง
ห้อยพระบาท (เช่นนั่งเกาอี้) กึ่ง เครื่องเป็นท้าวคฤณอยู่ที่พระหัตถ์
เบื้องขวาท่านวพระหัตถ์จรดเป็นวงกลม เป็นเครื่องหมายว่าพระ
ธรรมจักร ส่วนพระหัตถ์เบื้องซ้ายนั้นทำประคองพระหัตถ์เบื้อง
ขวาบ้าง วางบนพระเพลาบ้าง ถือสายจวรบ้างไม่ยุติเครื่องประ-
กอบมักทำเป็นรูปวงล้อ (ธรรมจักร) กับรูปดวงในมฤคทายวันไว้
ตรงพุทธบัลลังก์ และบางทีมีรูปพระเบญจวัคคีย์กับรูปเทวดาด้วย พระ
พุทธรูปปางทรงเทศนาท่อนักทำพระหัตถ์เช่นว่ามาเหมือนกัน เปลี่ยน
แต่เครื่องประกอบไปตามเรื่อง (พระพุทธรูปปางนทไทยเราเอา
มาสมมติเรียกว่า พระคันธารราษฎร์สำหรับขอฝน

๔) ปางอุ้มบาตร ทำนั่งขัดสมาธิอย่างปางสมาธิ แต่พระ
หัตถ์ทั้งสองประคองถือบาตร

๕) ปางประทานอภัย (น่าจะเรียกว่าปางโปรดสัตว์) ยกพระหัตถ์เบื้องขวาตงหันหน้าฝ่าพระหัตถ์ไปข้างหน้า (อย่างที่เรามักเรียกกันว่าพระห้ามญาติ) ส่วนพระองค์ทำเป็นพระยืนก้ม เดินก้ม นั่งขัดสมาธิ

๖) ปางประทานพร ทำห้อยพระหัตถ์เบื้องขวา หันพระหัตถ์ไปข้างหน้าเป็นเครื่องหมาย ส่วนพระองค์พระพุทธรูปนั่ง ทำนั่งขัดสมาธิ ยืนก้ม เดินก้ม ไม่ยุดิ

๗) ปางมหาปฐิหารีย์ (คือยมกปาฐิหารีย์) ทำดอกบัวรองพระพุทธรูปเป็นเครื่องหมาย (แต่มาถึงชั้นช่างมคธราชูชอบทำแบบบัวรองพระพุทธรูปปางอื่นๆ ต่อไปอีก จึงเลยเกิดแบบมีบัวหลาย บัวคว่ำ รองพระพุทธรูปแทบทุกอย่าง) ส่วนพระพุทธรูปนั้น ทำนั่งก้ม ยืนก้ม พระหัตถ์มักทำเช่นเดียวกับปางปฐมเทศนา

๘) ปางปลืลา ทำเป็นพระพุทธรูปอาการกำลังก้าวพระบาท ทรงพระดำเนิน

๙) ปางปรีณิพพาน ทำเป็นรูปพระพุทธรูปบรรทมตะแคงเบื้องขวา (อย่างที่เรามักเรียกกันว่าพระนอน หรือพระไสยา)

ช่างชาวอินเดียข้างใต้มาคิดทำพระพุทธรูปขึ้นอีกปางหนึ่งคือ ปางนาคปรก เดิมทำพระยานาคเป็นมนุษย์มรปู ๗ หัวเป็นพังพานขึ้นจากไหล่ไปปรกศีรษะ ภิรยาพระยานาคนั้น นมัสการพระพุทธเจ้าขึ้นหลังมาทำเป็นพระยานาค เป็นรูปงูขดตัว เป็นฐานตั้ง

พระพุทธรูปสมาธิบนนั้น ส่วนตอนหัวพระยานาคชะเงอขึ้นทางข้าง
หลังพระไปแผ่พังพานปรกอยู่บนพระพุทธรูป รูปร่างนูนเหมือน
พวกชาวกลิงครารูปร่างฝ่ายใต้จะคิดแก้ไขทำขึ้น หาแพร่หลายใน
มัชฌิมประเทศไม่ พระพุทธรูปแบบบนคงเกิดขึ้นในศิลปะอมราวดี
(พุทธศตวรรษที่ ๗-๘) ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศอินเดีย
แต่ของเขาหาเป็นปางสมาธิไม่ ดังนี้

สำหรับพระพิมพ์นั้น มีความตอนหนึ่งว่า “เดิมเกิดขึ้นที่
บริโกลเจดีย์คือที่ตั้งเวชนียสถานที่พระองค์ได้ทรงอนุญาตไว้ & แห่ง
กับที่ซึ่งนิยมกันว่าพระพุทธรูปได้ทรงทำปาฏิหาริย์อีก & แห่ง เพราะ
เจดีย์สถานทั้ง ๕ แห่งนี้มีสี่ปुरुषปรารธนาจะใคร่ได้สิ่งอันใดอันหนึ่ง
ไว้ เอามาเป็นคำขวัญหรือเป็นคะแนน เก็บรักษาไว้เป็นที่ระลึกว่า
ตนได้อุส่าหะไปถึงขั้น เมื่อมีประเพณีสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้น พวก
ที่อยู่ในท้องถิ่นแห่งบริโกลเจดีย์ก็คิดทำพระพุทธรูปปางต่างๆ ซึ่ง
เนื่องด้วยบริโกลเจดีย์นั้น และพิมพ์ชนไวตรงรอยดงพินสำหรับ
จำหน่ายแก่สี่ปुरुषให้ขอหาได้ทวงหาโดยราคาถูๆ จึงเกิดมีพระ
พิมพ์ชนด้วยประการฉะนี้” พระพิมพ์ที่จำหน่าย ณ บริโกลเจดีย์
ทั้ง ๕ แห่งนั้น เป็นพระพุทธรูป ๕ ปางต่างกัน คือ

๑. ปางประสูติ ทำเป็นรูปพระราชากุมารโพธิสัตว์ขึ้น มีรูป
พระพุทธรูปมารดาและรูปเทวดา เป็นเครื่องประกอบ
๒. ปางตรัสรู้ ทำเป็นพระมารวิชัยดังกล่าวแล้ว
๓. ปางเสด็จจากดาวดึงส์ มักจะทำเป็นพระลีลา แต่ทำ
เป็นพระยืนก็มีรูปพระอินทร์กับพระพรหมอยู่สองข้าง เป็นเครื่อง
ประกอบ

๔. ปางมหาปาฏิหาริย์ ทำเป็นพระพุทธรูปมตอกบัวรองรับ
หลายพระองค์ด้วยกันมกมรูปเทวดา และมนุษย์ เที่ยรรถ เป็นเครื่อง
ประกอบ

๕. ปางปฐมเทศนา ทำดังกล่าวมาแล้ว

๖. ปางทรงثمانช้างนาฬาคีรี ทำเป็นรูปพระพุทธรูป
มีรูปพระอานนทและรูปช้าง บางทกมแต่รูปช้างเป็นเครื่องประกอบ

๗. ปางทรงثمان พระยานร ทำเป็นพระพุทธรูปนั่ง
อุมาตรมรูปยานรเป็นเครื่องประกอบ

๘. ปางมหาปริณิพพาน ทำเป็นพระพุทธรูปบรรทมอย่าง
กล่าวมาแล้ว มีรูปพระสถูป รูปพระสาวก และรูปเทวดา เป็น
เครื่องประกอบ

ลาล จึงเกิดประเพณีสร้างพระ ๘ ปางขึ้นในมณฑล
ประเทศฯ ให้เห็นได้ว่าเป็นความจริง

ประเทศไทย มีประวัติศาสตร์ อันพอจะจดทำ นำมันหักได้
นั้นนับได้ว่าเป็นเวลานั้นนานมาก เกือบถึงสมัยสุโขทัยเสียแล้ว
ฉนั้นก่อนที่จะพิจารณาถึงศิลาจารึก ที่หาความถึงสมัยทวารวดี
จึงไม่มีหลักฐานอะไร นอกจากศิลปวัตถุที่เราสามารถจะค้นพบและ
เรากันได้เพียงส่วนน้อย คือสมัยเมือทวารวดีรับเอาอารยธรรม
ของสมัยพุนั้นเข้ามาถึงบริเวณเมืองอุทองเก่า คือระหว่างพุทธ
ศตวรรษที่ ๗ นั้นเป็นอย่างสูง

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นสิ่งที่น่าคิดว่า แล้ว ศิลปวัตถุอะไรบ้างเล่า
ที่จะสามารถแสดงให้เห็นได้ว่า การที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ตอน

ว่า พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระโสณะเถระกับพระอุตตระเถระ
 เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาคราวเดียวกับที่ให้พระมหินทร ราช
 โอรสออกมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ลังกานั้น มีอะไรเหลือพอให้
 เราได้เห็นหรือแน่ใจได้ว่า พระโสณะเถระกับพระอุตตระเถระได้เดิน
 ทางออกมาจากอินเดียตอนใต้มาสู่ดินแดนสุวรรณภูมินี้จริง อาณา
 จักรทวารวดี ได้รับเอาวัฒนธรรมของพุนั้นมาใช้ในตอนปลายของ
 สมัยทวารวดี ได้หมดสภาพไปในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ก็เพราะ
 พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้แผ่อำนาจเข้ามาครอบครองดินแดนส่วน
 ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ นั้นเอง ฉะนั้นสุวรรณภูมิกับทวารวดี
 จึงเป็นปัญหาว่า อาณาจักรสุวรรณภูมิ กับอาณาจักรทวารวดี
 อันเดียวกันใช่หรือไม่ เมื่อเรากำหนดอายุ โบราณวัตถุสมัย
 ทวารวดีตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๖ แล้ว ก่อนพุทธศตวรรษที่
 ๑๓ อาณาจักรทวารวดีไปไหน และถ้าเรารู้ว่าก่อนพุทธศตวรรษ
 ที่ ๑๓ เป็นสมัยพุนั้นกำหนดอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๖-๑๐ แล้ว
 ก็แล้วอาณาจักรทวารวดีเล่าไปอยู่ที่ไหนและสูงกว่าพุทธศตวรรษที่
 ๖ ขึ้นไปเป็นสมัยอะไร เพราะพระมหาเถระทั้งสองเสด็จมา
 สุวรรณภูมิ ก็ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓ ในระยะ ๓๐๐ ปี ดินแดน
 สุวรรณภูมิ คือที่ใด เพราะเมืองอุทองเก่าเราก็พบ โบราณวัตถุ
 สมัยพุนั้น ดินแดนอันเป็นสุวรรณภูมิในขณะนั้นจะเป็นดินแดนอะไร
 หรือเมืองสุวรรณภูมินั้น เดิมทีเดียวอยู่ที่ใด

สำหรับที่บ้านคุบัว นั้น บางคนสันนิษฐานว่าอาจเป็นเมือง

เก่าเมืองหนึ่งรุ่นเดียวกับเมืองอุทอง เพราะศิลปกรรม โบราณวัตถุ
ที่พบมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ก็หมายถึงว่าเมืองคูบัวเป็นเมืองที่
มีความเจริญมาแล้วในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เพราะเรารู้สึกค้นพบ
เครื่องมือหินขัดยุคใหม่ ที่อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี และหลัก
ฐานอย่างเช่นที่พบที่เมืองอุทอง เรารู้ได้พบที่บ้านคูบัวด้วย แต่เรา
ยังมิได้สำรวจกันอย่างถ่องแท้ เคษหม้อ เคษไห เคษลูกบัต เหยียน
เงิน เครื่องมือหินสำหรับใช้ประจำบ้าน เรารู้พบแล้ว เมื่อเป็น
เช่นนั้นเราจะยึดถือโบราณวัตถุชิ้นใดเล่าที่กล่าวมานี้เป็นพุทธลักษณะ
ของพระพุทธรูปก่อนสมัยทวารวดี หากท่านผู้ใดประสงค์จะทราบ
ข้อความละเอียดแล้ว โปรดดูหนังสือตำนานพระพุทธเจดีย์ดังกล่าว
มาแล้วประกอบอีกครั้งหนึ่ง

ทนายอนมาพูดถึงเรื่องที่บ้านคูบัว เราได้ทราบกันแล้วว่า
โบราณวัตถุที่ขุดค้นได้จากสถูปเจดีย์ บ้านคูบัวนั้น มีชนส่วนที่เป็น
ดินเผา ปูนปั้น แทบทั้งหมดจะหาสมัยพุทธมิได้เลย และมีชนส่วน
ของศิลา กว้างหมอบ เสาธรรมจักร และเครื่องปั้นดินเผาที่เป็น
เครื่องใช้ เครื่องประดับ ตกแต่งสถูปเจดีย์ ตลอดจนลูกบัตและ
เคษเงิน ทอง แก้ว เครื่องประดับร่างกาย ต่างๆ อันแสดงให้เห็นได้
ว่า ฝีมือช่างหรือสิ่งที่ขุดค้นได้นั้นอยู่ในระยะใช้ปูนปั้น ดินเผา เป็น
ส่วนสำคัญ แม้พระพุทธรูปก็ปรากฏว่า มีอยู่ไม่กี่ปางนัก เช่น
ปางประทานธรรม ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางลีลา ปางอันไม่
ค่อยปรากฏ ส่วนมากเป็นดินเผา และปูนปั้น และอาจมีหลาย
แบบ พร้อมทั้งหลายสมัยด้วย แต่ชนส่วนที่สำคัญ ที่เห็นได้ว่าเป็น

สมัยทวารวดีรุ่นแรก ก็น่าจะได้แก่รูปเจดีย์ดินเผา พร้อมทงเครื่อง
ดินเผาอันแสดงถึงพุทธประวัตินั้นเป็นสำคัญ ต่อมาจึงได้มีการสร้าง
พระพุทธรูปด้วยดินเผาเพิ่มเติม และลักษณะพระพุทธรูป ส่วนใหญ่
เป็นแบบอินเดีย เป็นส่วนมาก ซึ่งถ้าท่านจะได้มีโอกาสได้ศึกษา
ศิลปะเหล่านี้จากพิพิธภัณฑ์สถานพระนคร อยู่ทอง นครปฐมแล้ว
ท่านก็อาจได้ความรู้ ตีความช่นอกมาก ส่วนเรื่องการสร้างพระพุท
ธรูปด้วยศิลาเขียว และสัมฤทธิ์ นั้น ข้าพเจ้าจะดื้อไม่กล่าวถึงเพราะ
เป็นเรื่องออกนอกประเด็นของการเขียนเรื่องของคุบวดีเสียแล้ว และ
เป็นการนอกประเด็นที่ข้าพเจ้ามุ่งหวังว่า เราจะพูดเฉพาะเมื่อสมณ
ทูตของพระเจ้าอโศกมหาราชได้เดินทางมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมินั้น
มาทางไหน หยุดเผยแพร่ที่ใด เป็นต้นแล้วเสด็จต่อไปที่ใด จนถึง
เมืองหลวงของสุวรรณภูมิ การฝังรากฐานพระพุทธรูปศาสนา ณ
สถานที่บ้านคุบวดี จะเป็นไปได้หรือไม่เพียงใด

ดังได้สำรวจกันมาแล้วในทางโบราณคดีว่า โบราณวัตถุที่
เราได้จากการขุดค้นที่บ้านคุบวดี มีลักษณะงาม และอาจเก่ากว่า
นครปฐม และจัดอยู่ในลักษณะเดียวกันกับที่เราได้ขุดค้นได้ที่เมือง
เก่า อ. อยู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เมืองอยู่ทองเก่ากับคุบวดีอาจเป็น
เมืองทมิฬอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน ทั้งอาจเป็นเมืองหลวงของอาณาจักร
ทวารวดียุคต้นก็ได้ คือในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๓ ถึง ๕ เพราะ
เราได้ขุดค้นศิลปะโบราณวัตถุต่างๆ ได้คล้ายกับที่เราได้ขุดค้นศิลปะ
วัตถุได้ที่เมืองออกแก้ว ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๖ ซึ่งวัฒนธรรม
นี้ติดต่อถึงเมืองอยู่ทองเก่า และที่บ้านคุบวดีด้วย เมื่อเป็นดังนี้

ส่วนที่เหลือระยะอีกประมาณ ๓๐๐ ปี ระหว่างพระสมณทูตของ
พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งมาเผยแพร่พระพุทธศาสนา ในดินแดน
สุวรรณภูมินี้ มีสิ่งใดบ้างที่จะพอเป็นหลักฐานเป็นการยืนยันถึง เหตุ
การณ์เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตมาดินแดนส่วนนี้

มีทางเดียวคือการพิสูจน์ เนอดินเผา ของแต่ละชั้นส่วน
ของโบราณวัตถุที่ค้นพบว่า ชั้นส่วนโบราณวัตถุชั้นๆ เป็นชั้นส่วน
มีอายุประมาณเท่าใด อาทิเช่น พระเจดีย์ ดินเผาเป็นต้น ตลอดจน
ลวดลายประดับประดาสถูปเจดีย์ และเรื่องพุทธประวัติ แต่เรายัง
มิได้พิสูจน์กันอย่างจริงจัง ถึงเรื่องอายุของดิน หิน เหล้ากันว่า
อายุนานมาเท่าใด เราพิสูจน์เอารูปเอาศิลปการช่าง วัฒนธรรม
ที่ไหลเข้ามาสู่ดินแดนส่วนนี้เท่านั้น น่าจะยังไม่พอ นอกจากนั้น
เราน่าจะได้ ทำการสำรวจ ตรวจสอบ ขุดค้น บรรดาถ้ำ ภูเขา
ฐานสถูปเจดีย์เก่าๆ ซึ่งยังมีอยู่อีกมากมาย นับตั้งแต่จังหวัดภาค
ใต้เป็นต้นมา จนถึงจังหวัดกาญจนบุรี-อุทอง ซึ่งเป็นสถานที่ๆ
ได้ขุดพบพระพุทธรูปสัมฤทธิ์สมัยทวารวดี ตอนปลายเป็นส่วนมาก
และธรรมจักร อันมีส่วนครบถ้วนบริบูรณ์ยิ่งกว่าที่อื่น

ความจริง หลักฐานของสมัยทวารวดี ตอนปลายนั้น
เราก็พอจะประมวลเหตุการณ์ได้แล้ว แต่โดยที่อาณาจักรสุวรรณภูมิ
กับอาณาจักรทวารวดีนั้นยังคลาดเคลื่อนระยะเวลาซับซ้อนกันอยู่แม้
ว่าเราจะค้นพบว่า เมืองสุวรรณภูมิน่าจะอยู่ที่อุทอง เราก็ได้หลัก
ฐานเพียงเท่านั้น ระยะเวลาที่ทางมหาเถระเดินทางเข้ามาอยู่ที่ไหน
ประกาศศาสนาที่ใดก่อนหลัง ในที่สุดท่านพักที่ไหน หรืออยู่เป็น

หลักแหล่งที่ใด เราไม่พบหลักฐาน ส่วนทางลังกาเราสามารถจะค้นพบजरูได้ว่าเมื่อพระมหินทรเสด็จไปได้ไปแสดงธรรมที่ไหน สร้างอะไรไว้บ้าง โบราณสถานของเขายังอยู่ จึงเป็นเรื่องที่เราน่าจะได้สนใจบ้าง

เรื่องการวางรากฐาน พระพุทธศาสนาที่บ้านคูบัว ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ก็บ่งลงเพียงเท่าที่ทำการกล่าวถึงเพียงเท่านั้น เพราะในการค้นคว้าของเราที่ผ่านมา เรายังไม่พบศิลปวัตถุหรือโบราณวัตถุในทางพระพุทธศาสนาจากพุทธศตวรรษที่ ๓ ลงมาบรรจบกับพุทธศตวรรษที่ ๖ เลย แม้ในศิลปปูนปั้นก็เป็นของพวกที่ใช้ประดับประดาทำด้วยทองคำ ตะกั่ว ลูกปัดสีต่างสี ไม่ได้พบพระพุทธรูปในสมัยพุทธศตวรรษดังกล่าวนี้ นอกจากนั้นเราก็พบพระพุทธรูปดินเผา อันชุดได้จากคูบัว ซึ่งถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีอายุรวมอยู่กับศิลปบางชนิดที่เราเคยพบที่เมืองออกแก้ว ในแหลมโคชินไชนา เขตใต้ของประเทศเวียดนาม หรือรูปหญิงคู่ที่ขุดพบที่คูบัว ไม่มีพระพุทธรูปชนิดใดที่มีอายุสูงไปกว่า พระพุทธรูปที่ขุดได้จากเจดีย์หมายเลข ๔๐ ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรีอีกได้ จึงเป็นที่ยึดได้ว่า ในระยะที่ทางมหาเถรสมาคมทูตทั้งสองเสด็จมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน ยังไม่มีพระพุทธรูปสร้างขึ้น คงใช้รูปสถูปเจดีย์ดินเผาตั้งได้ถายรูปมาไว้ให้ดูในหนังสืออื่น กับบรรดาศิลปวัตถุที่ทำด้วยดินเผาสำหรับประดับองค์พระสถูปต่างๆ ซึ่งมีลวดลายดินเผา รูปคนรูปเทวดา รูปยักษ์ รูปสัตว์ เหล่านี้เท่านั้น ต่อจากนั้นมาแล้วจึงสร้างพระพุทธรูปขึ้น ซึ่งอย่างน้อยก็ไม่่น้อยกว่าพุทธศตวรรษที่ ๗

ซึ่งทำด้วยดินเผาหน้าเดียวก่อน แล้วนำมาใช้ปูนปั้น เป็นแบบหน้า
เดียวบ้าง เต็มเศียรบ้าง มีदानหน้าตลอดบ้าง แต่ทั้งองค์คงจะยัง
ไม่มี ซึ่งปรากฏว่าชุดได้ในเจดีย์หมายเลข ๔๐ เป็นส่วนมาก แม้
แต่พวกศิลาเช่นกวางหินก็ดี ธรรมจักรก็ดัดไม่แน่ว่าจะนำมาใน
ระยะนั้น

อย่างไรก็ตามยังมีเจดีย์อีกหลายเจดีย์ ที่เรายังไม่ได้ขุดค้น
และตามบริเวณวัดเก่าๆ ในอำเภอเมืองราชบุรี ทางด้าน วัดมหา
ธาตุ ริมทะเลสาปอรัญญิก เกาะพลับพลา บริเวณพืชแขู ติดต่อ
ไปทาง อ. โพธาราม อ. บ้านโป่ง จอมบึง เหล่านี้ เราก็คงอาจพบศิลา
วัตถุออกมา แม้ในเขตอำเภอปากท่อ ทั้งด้านภูเขาและวัดเพลง
อันเป็นด้านหน้าเก่าของแม่น้ำแม่กลอง ก็ควรจะมีการสำรวจ เราก็คง
จะได้ทราบคืบหน้าออกไปอีก เพราะโบราณสถานต่างๆ ในเมือง
ราชบุรียังมีอยู่มากที่เราไม่ค่อยจะสนใจกันนัก

ที่สุดหนังสือเล่มนี้ก็จบลง โดยอาศัยความรู้จากหนังสือ
หลายเล่มด้วยกนกนทเขียนขอกล่าวขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ และท่านผู้
ใดต้องการทราบรายละเอียดของข้อความที่อ้างถึงแล้ว โปรดหาอ่าน
เองอีกครั้ง เพื่อช่วยกันคิดค้นและเผยแพร่ความรู้ความคิดออกมา
บ้าง เพื่อผลของประวัติศาสตร์และโบราณคดี หนังสือที่นำมา
ประกอบการเขียน

๑. ตำนานพระพุทธเจดีย์สยาม
๒. วารสารศิลปากรปีที่ ๓ เล่ม ๓ พ.ศ. ๒๔๘๐ ข้อความ
หน้า ๔๓ ของคุณหลวงวิมลวชิรภักดิ์

๓. หนังสือแหล่งแร่ทองของกรมโลหกิจ
๔. หนังสือพงศาวดารโยนกฉบับหอพระสมุด
๕. หนังสือไถ่ของประภาศิริ ในวารสารศิลปากรเล่ม ๒,๓ ปีที่ ๓ (ภาค ๒) ประจำเดือนตุลาคม ๒๔๙๓ และตลอดปีที่ ๒ เล่ม ๓ ประจำเดือนตุลาคม ๒๔๙๓
๖. นำชมการขุดค้นโบราณสถานที่บ้านคูบัว ของกรมศิลปากร
๗. หนังสือเรื่องโบราณวิทยาเรื่องเมืองอู่ทอง

ล.ล

สัตว์สัตว์

พร้อม สุกสัน

สรุปผลการขุดค้นโบราณวัตถุและโบราณสถาน

สมัยทวารวดีพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖

๓. จังหวัดเพชรบุรี
๒. เมืองคูบัวเก่า ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
๓. บริเวณจังหวัดราชบุรี
๔. เมืองพงดึกเก่าหรือตำบลพงดึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
๕. เมืองอู่ทองเก่าหรืออำเภออู่ทองจังหวัดสุพรรณบุรี
๖. บริเวณจังหวัดนครปฐม
๗. เมืองกำแพงแสนเก่า อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
๘. จังหวัดปราจีนบุรี
๙. จังหวัดสระบุรี
๓๐. จังหวัดลพบุรี
๓๑. จังหวัดนครราชสีมา
๓๒. จังหวัดบุรีรัมย์
๓๓. อำเภอพุทไธสง
๓๔. อำเภอพยุหะคีรี
๓๕. จังหวัดนครสวรรค์
๓๖. จังหวัดเพชรบูรณ์
๓๗. จังหวัดอุดรธานี
๓๘. จังหวัดลำพูน
๓๙. จังหวัดปัตตานี
๔๐. จังหวัดชัยภูมิ
๔๑. จังหวัดกาฬสินธุ์

โปรดกรุณาแก้คำผิด

ตอนที่ ๑	หน้า	บรรทัดที่	คำว่า	แก้เป็น
	๔	๗	อย่า	อย่าง
๑๑		๒	หรือ	หรือ
๑๔		๔	หรือ	หรือ
		๘	ประมาณ	ประมาณ
๑๘		๑๑	๒๓๗	๒๗๓
๒๐		๘	พราหมณ์	พราหมณ์
		๑๓	อย่าง	อย่าง
๒๒		๕	สมัย	สมัย
๒๕		๒๑	สถานัน	สถาน
๓๐		๑๓	เขาโฆลง	โฆลง
๓๓		๑๑	เคอ	เคย
๔๐		๖	สมัย	ขีดฆ่าออก

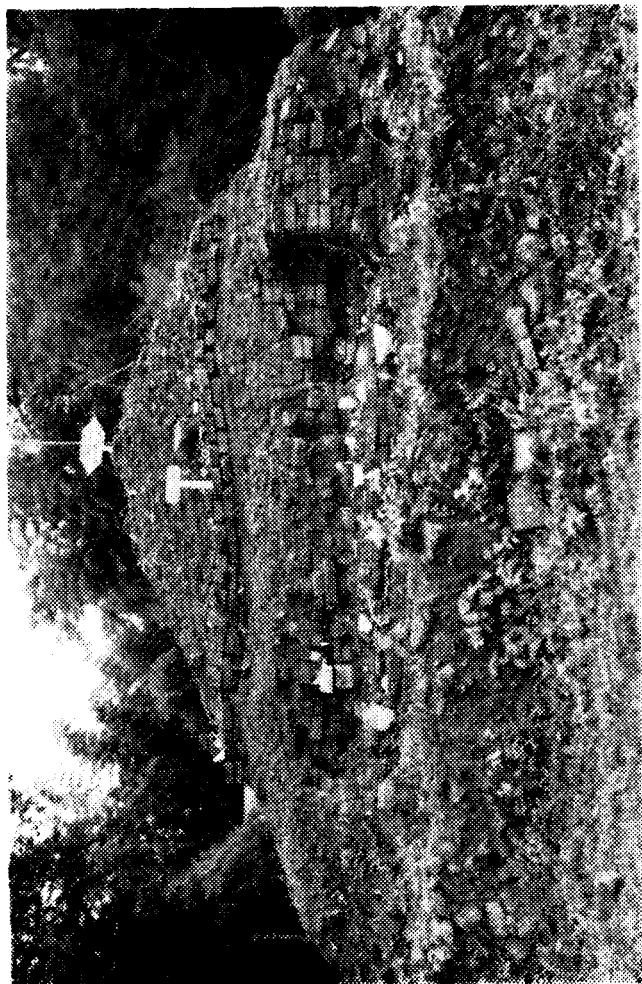

แผนที่อนุমান
แหลมทอง กับหมู่เกาะ
พทธรธาระ
ที่ ๓/-๑๒

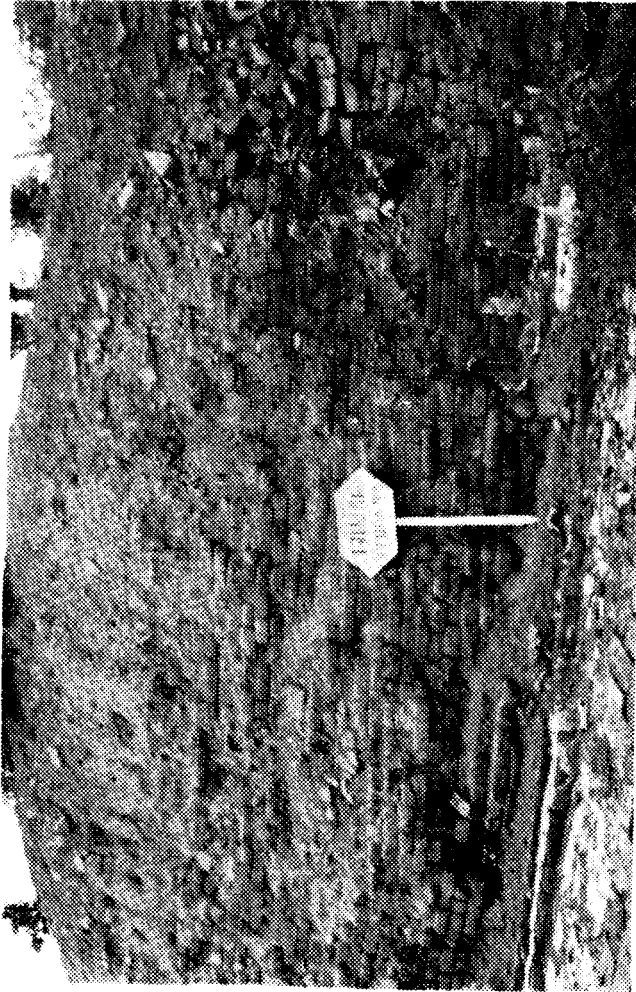
ตามชายเขากันเขตแดน เราชุดได้พวกเปลือกหอยและกระดูกคนโบราณ
เครื่องมือสมัยหิน และเครื่องใช้อื่นๆ

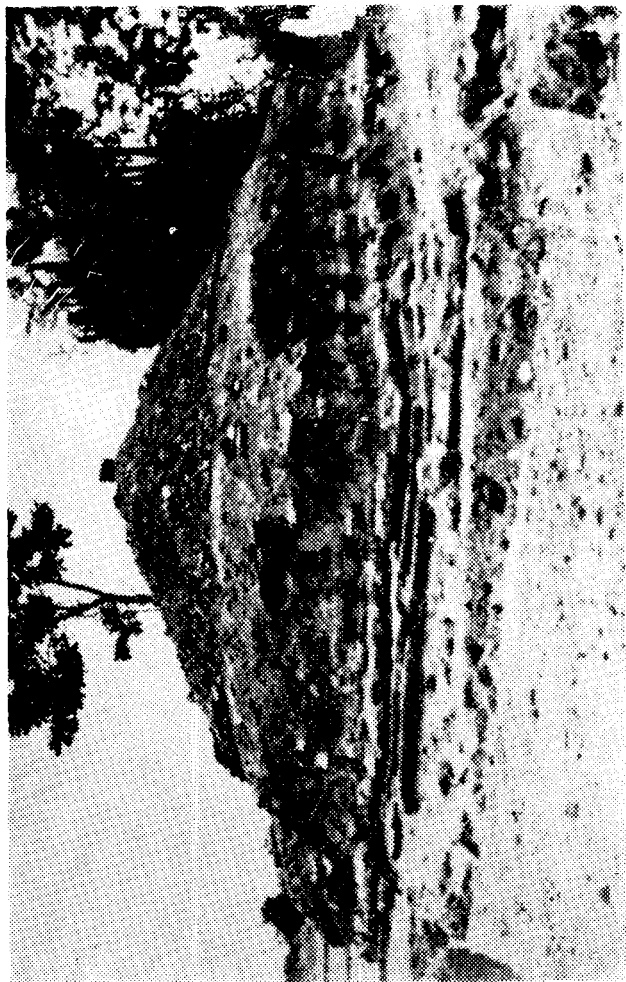
เมืองคูบัวโบราณ ค้นพบโดยการถ่ายภาพทางอากาศจากกรมศิลปากร

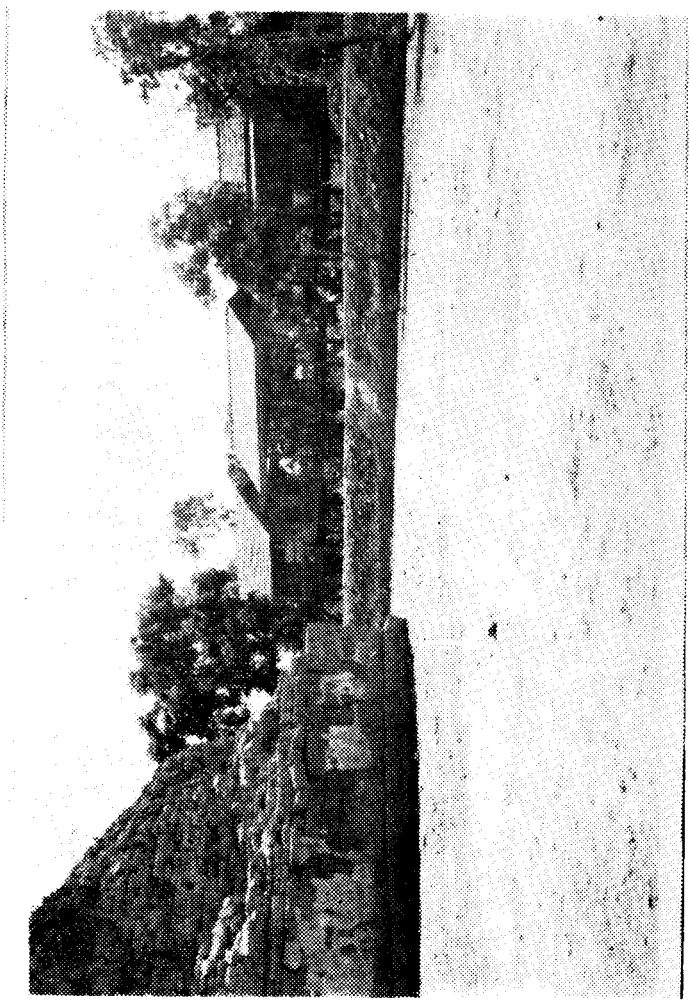
เจดีย์หมายเลข ๑ ทกรรมศิลป์ภากร
ชุด ตบแต่งแล้ว

เจดีย์หมายเลข ๘ ทหารมศีลปากร ขุดพบแต่เงา

เจดีย์พุทธคยาแดงแลดู หมายถึง ๔๐

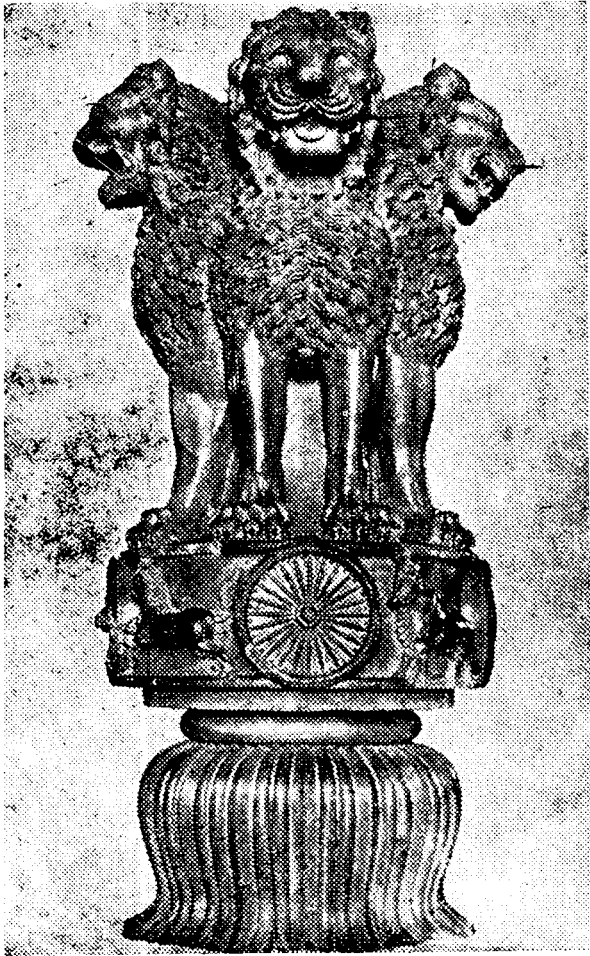
เจดีย์พุทธคยาและสระน้ำในสวนสาธารณะวัดโพธิ์ (วัดโพธิ์)

ស្រែក ០៣ ៣០
 ទេសភាពមេដៃព្រៃព្រៃ

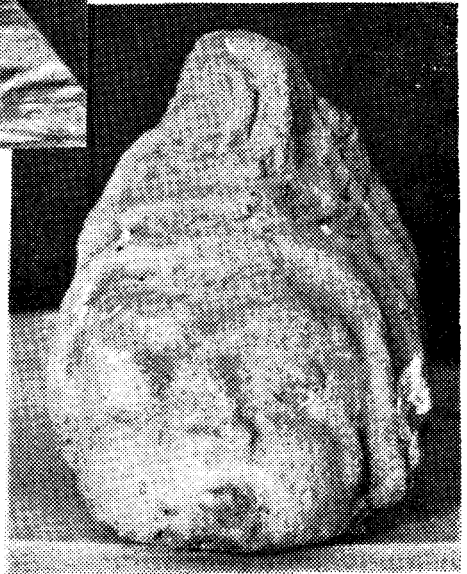
ต้นโพธิ์ใหญ่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา กรุงเทพมหานคร (เมืองคูน)

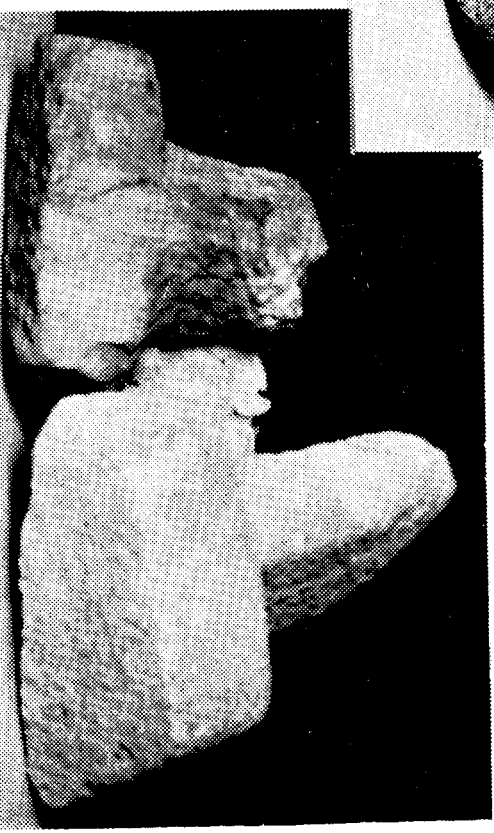
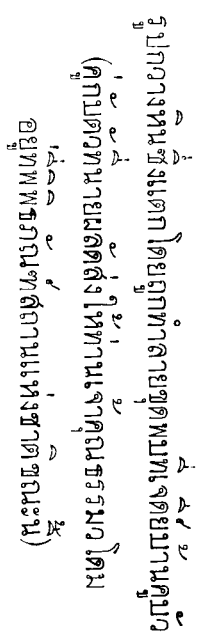
รูปสิงห์สามหน้าและธรรมจักร จากศิลา
จารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช

รูปสิงห์ปูนปั้นทชุดคนพบ
ในเจดีย์สถานบ้านคูบัว

รูปเศียรเทวรูปดินเผา
ชุดพบที่เจดีย์บ้านคูบัว

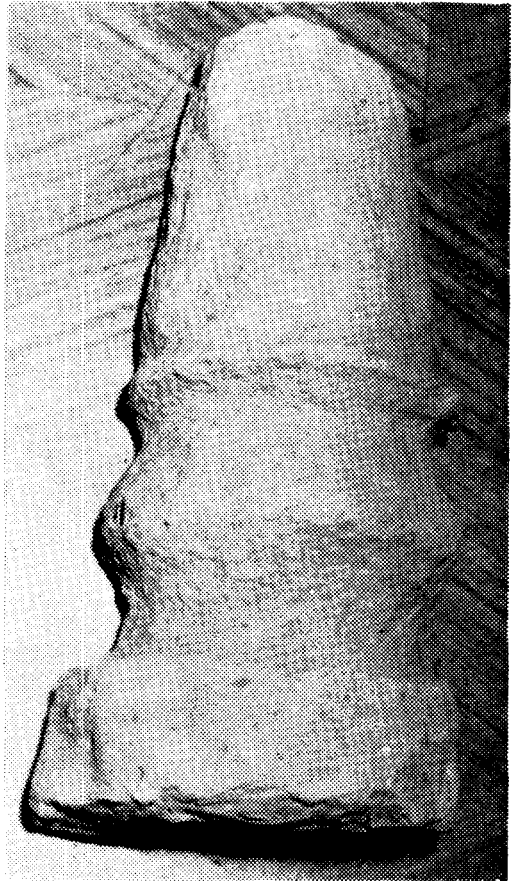
[illegible]

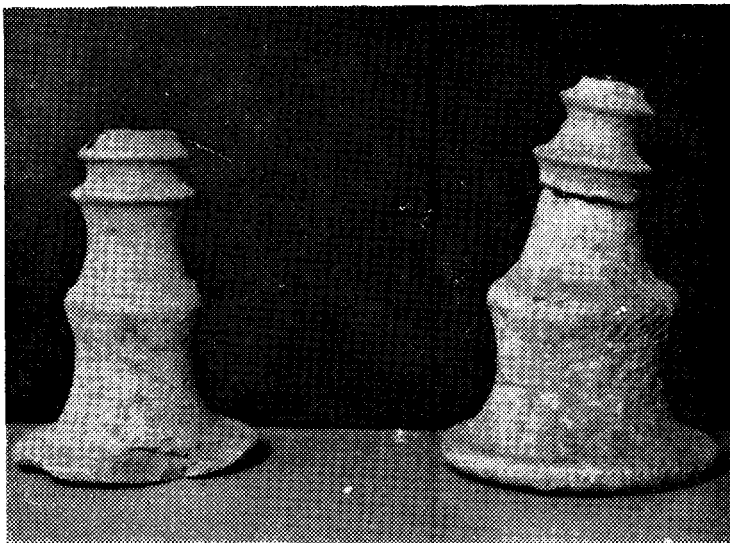
รูปشنส์วณธรรมจักรหนของป้านคบบอยทวดทอลเวยริษรรพ
จังหวัดเพชรบุรี

เจดีย์ทรงบาตรคว่ำข้างในทำด้วย
ศิลาแลงเจาะช่องตรงกลางสำหรับ
บรรจุพระธาตุ ตอนบนทำด้วย
ปูนขาวอาบปูนทองค

เจดีย์ดินเผา ครึ่งซีก

ชิงไทยนดินเผา

หม้อดินเผา

หินบดเครื่องเทศ

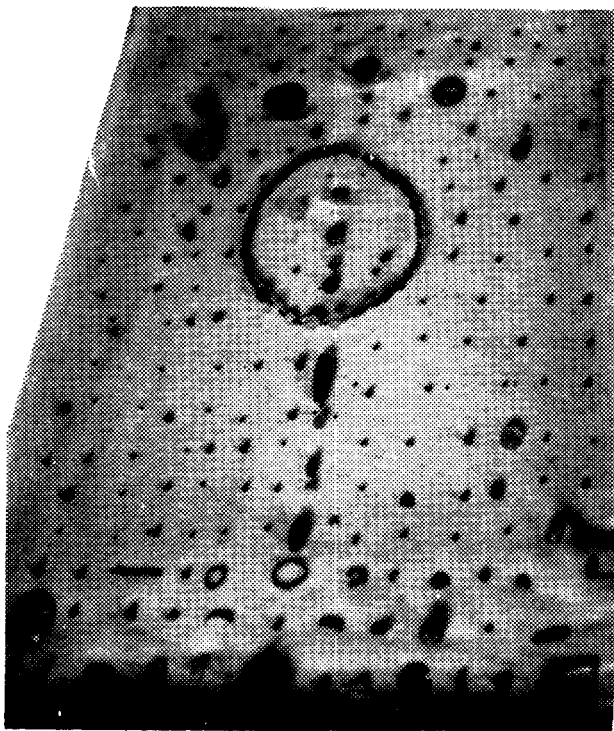
หินฝนลูกบัต
อัญมณีต่าง ๆ

แวนดินเผาใช้ในการทอผ้า

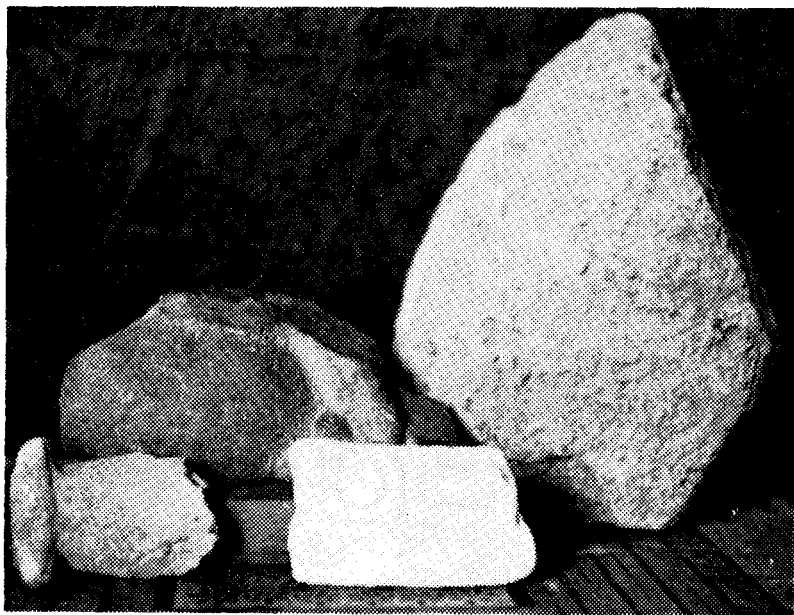
ลายหม้อดินเผาสีเทา มีรูปคล้ายนกยูง และคล้ายอักษรโบราณ

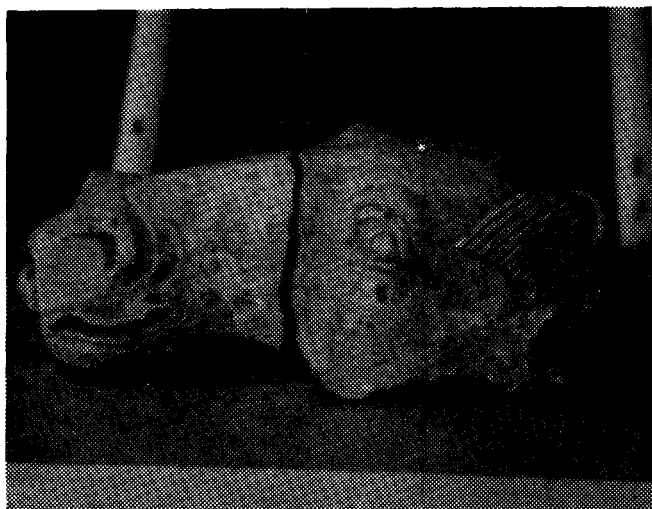
ลูกปัดอัญมณีต่างๆ เศษทอง แหวน พบในบริเวณบ้านคูบัว
ที่ขุดแต่งตามฐานพระเจดีย์

ลายดินเผาใช้ประดับเจดีย์

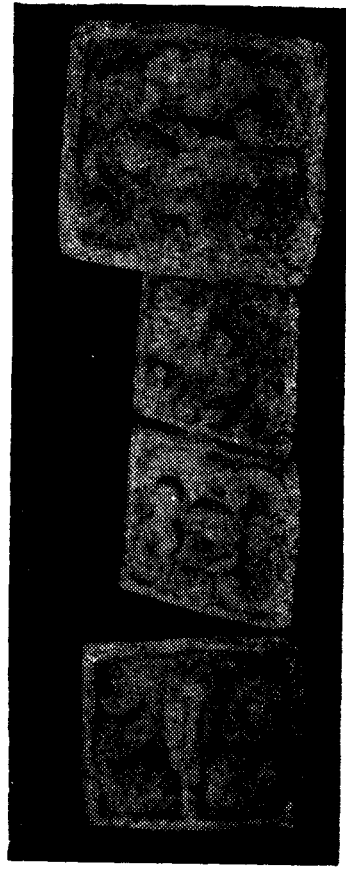
๑. อิฐโบราณสำหรับประกอบเสาหรือปิดปากกรู เป็นรูปกลม
 ๒. ลายปูนปั้น ๓. ชิ้นส่วนดินเผา

รูปหัวม้านดินเผาครึ่งซีกใช้ประดับภายในเจดีย์ เรือง
 พระพุทธประวัติ

เศษสัมฤทธิ์ที่พบในสถานที่สร้างโบสถ์วัดดงสัก ตำบลพงดึก
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

ลายดินเผาที่แกะสลักด้วยมือ พบที่บ้านคูบัว

ลายกนกปูนปั้น ใช้ประดับภายในพระเจดีย์
ชุดพบที่บ้านคูบัว

เศียรพระพุทธรูปดินเผาแบบครึ่งซีก พบที่เจดีย์หมายเลข ๔๐

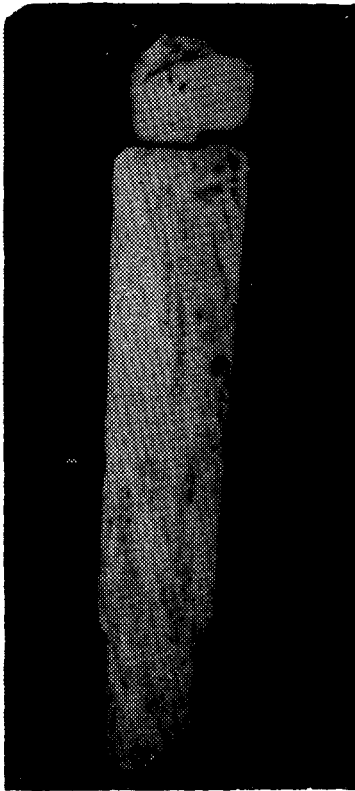
เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น
ชนิดเศียรเต็ม พระพักตร์
หายไปหมดเหลือแต่ตอน
พระพระเกศไม้พี้ ไม่มี
เส้นพระเกศา พบที่เจดีย์
สมัยทวารวดีบ้านคูบัว

เศียรพระพุทธรูปดินเผาพบที่เจดีย์บ้านคูบัว

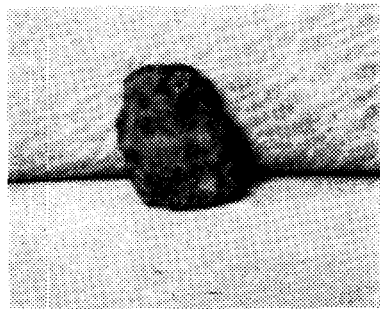

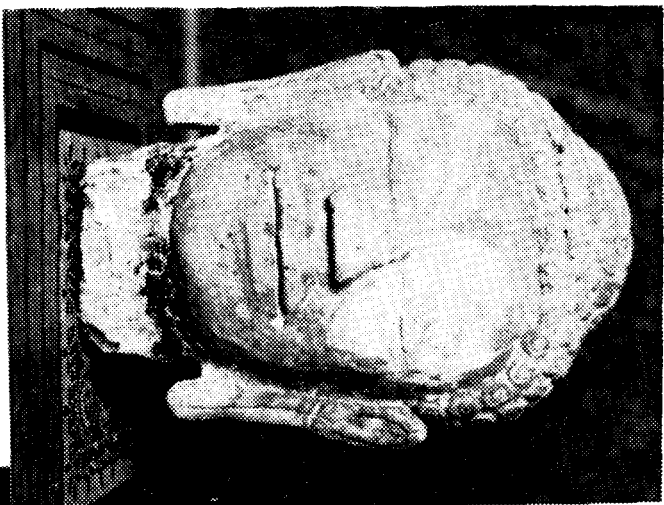
ขวานหินมีบา และสั้วหินเป็น
เครื่องมือหินสมัยใหม่ ขุดพบที่หมู่
บ้านจอมบึง อำเภอมะนัง จังหวัด
ราชบุรี

พระบรมธาตุที่พบในเจดีย์
บ้านคูบัว

รูปสิ่งหม่นบั้น พบที่เจดีย์
บ้านคูบัว

ไม่มอง แต่พระศอ

เศียรพระพุทธรูปดินเผา

แบบเตมเศียร

เศียรพระพุทธรูปหินสีเทา
เนอละเออด

เศียรพระพุทธรูปดินเผา

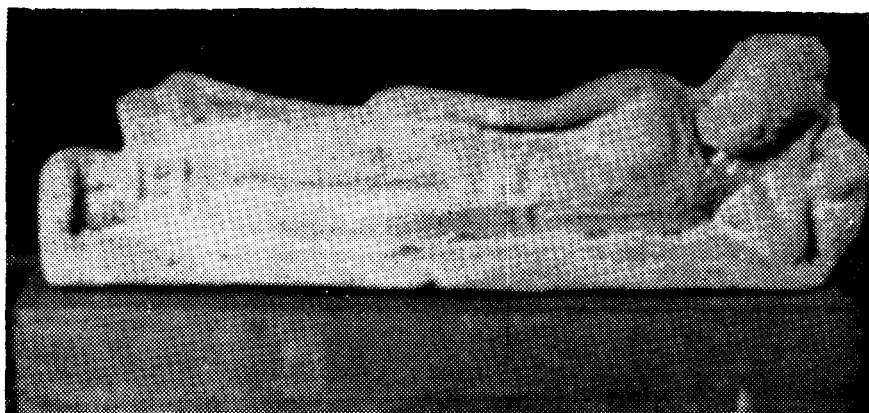

เศียรพระพุทธรูปศิลาทรายสีแดง
เนอละเออด ทางสามพระเศียร
พบที่บ้านคูปว

เศียรพระพุทธรูป
ปูนปั้นครึ่งซีกพบที่
เจดีย์บ้านคูบัว

พระพุทธรูปดินเผาพบบ้านคูบัว

พระพุทธรูปดินเผา
แบบอินเดีย ปางอุ้มบาตร

พระพุทธรูปดินเผา เน้อดิน
สีเทาคล้ายเน้อดินไห

พระพุทธรูปดินเผาปางประทานธรรม
 สูง ๖๐ ซม. กว้าง ๓๓ ซม. หน้า ๒๓ ซม.

พระพุทธรูปดินเผา พบที่บ้านคูบัว
สูง ๔๕ ซม. กว้าง ๒๗ ซม. หนา ๒๐ ซม.

พระพุทธรูปดินเผา พบที่บ้านคูบัว

สูง ๓๘ ซม. กว้าง ๒๒ ซม. หน้า ๑๖ ซม.

พระพุทธรูปดินเผา พัทธมกานคุบว

สูง ๓๘ ซม. กว้าง ๑๖ ซม. หน้า ๘-๘ ซม.

พระพุทธรูปดินเผา พบที่บ้านคูบัว
สูง ๔๓ ซม. กว้าง ๑๕ ซม. หนา ๘ ซม.

พระพุทธรูปดินเผา พบที่บ้านคูบัว
สูง ๒๗ ซม. กว้าง ๑๔ ซม. หน้า ๘ ซม.

พระพุทธรูปดินเผา พบที่บ้านคูบัว
สูง ๒๐ ซม. กว้าง ๑๖ ซม. หน้า ๓.๕ ซม.

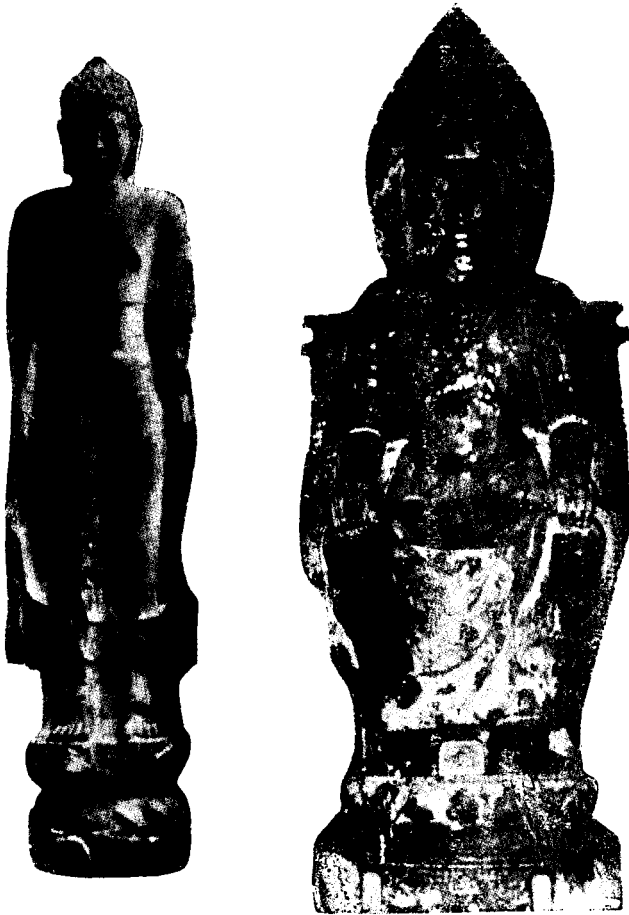
พระพุทธรูปดินเผา พบที่บ้านคูบัว
สูง ๓๓ ซม. กว้าง ๑๕ ซม. หน้า ๘ ซม.

พระพุทธรูปศิลปะปางประธานพร พบที่วัดร่อ
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศิลปะแบบทวารวดี
 พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๖

พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ สมัยทวารวดี พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒

พระพุทธรูปศิลา สมัยทวารวดี
วัดหนาพระเมรุอยุธยา

๑. พระพุทธรูปดินเผา
หอยพระบาท
(แบบกัทรอาสน์) ส้ม
ทวารวดี พบทเจดีย์
หมายเลข ๔๐

๒. เศษหินที่แกะสลัก
คล้ายกับรูปม้าแดงชำชุด
พบทเจดีย์บ้านคูบัว

๓. เงินเหรียญ ทชดพบท
บ้านคูบัว